

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE

Tatjana Bogdanoviča

**DAUGAVPILS JEZUĪTU ARHĪVA DOKUMENTU
KOMPLEKSA REPREZENTATIVITĀTE LATGALES
TERITORIJAS KONTEKSTĀ (17.–18. GADSIMTS)**

Promocijas darbs

Darba zinātniskais vadītājs

Dr.hist., prof.

Gvido Straube

Rīga, 2023

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes

Latvijas Vēstures institūtā

laika posmā no 2019. gada līdz 2022. gadam.

Šis darbs izstrādāts ar projekta “LU doktorantūras kapacitātes stiprināšana jaunā doktorantūras modeļa ietvarā” nr. 8.2.2.0/20/I/006 studijām Latvijas Universitātē” atbalstu.

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA

Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

ANOTĀCIJA

Promocijas darbs pēc savas būtības ir avotpētniecisks pētījums. Tā galvenais izpētes objekts ir Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu komplekss, kuru apkopoja un publicēja Josefs Kleijntjenss. Pētījuma mērķis ir, pamatojoties uz fenomenoloģisko pieeju avotpētniecībā, noteikt Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu kompleksa reprezentativitātes pakāpi attiecībā pret Latgales teritoriju 17.–18. gadsimtā. Avotu izpēte veikta, balstoties uz fenomenoloģijas pieeju avotpētniecībā, kas katru avotu uzskata par noteikta laika posma kultūras fenomenu. Izejot no šīs koncepcijas, pētījums sastāv no divām daļām – avotpētnieciskās analīzes un iegūto rezultātu sintēzes. Avotpētnieciskās analīzes rezultātā tika noteikti arhīva tapšanas apstākļi, struktūra, sastāvs, ka arī izpētīts tā saturs. Dokumentu satura analīzei pielietota kontentanalīze, leksiski statistiskā un semantiski kontekstuālā metode. Rezultātā tika konstatēts, ka arhīva dokumentiem ir augsta reprezentativitāte Daugavpils trakta kultūrvēsturiskās attīstības tēmas ietvaros.

ANNOTATION

The doctoral thesis is, by its very nature, a source research study. Its main research object is the materials of the Daugavpils Jesuit archive, which were collected, compiled, and published by Joseph Kleijntjens. The aim of the research is to determine the degree of representativeness of the Daugavpils Jesuit archive document complex in relation to the territory of Latgale in the 17th –18th centuries, based on the phenomenological approach of source research. The research of the sources was carried out based on the phenomenology approach, which considers each source as a cultural phenomenon of a certain period. Based on this concept, the study consists of two parts – the analysis of sources and the synthesis of the obtained results. As a result of the source research analysis, the conditions, structure, composition of the archive were determined, and its content was also researched. Content analysis, lexical-statistical and semantic-contextual methods are used for document analysis. As a result, it was found that the archive documents have a high representativeness within the topic of cultural development of the Daugavpils district.

SAĪSINĀJUMI

- AGAD – Archiwum Główne Akt Dawnych (Seno aktu galvenais arhīvs)
- ARSI – Archivum Romanum Societatis Iesu (Romas jezuītu kūrījas arhīvs)
- LMAB - Lietuvos mokslu akadēmijas biblioteka (Lietuvas Zinātņu akadēmijas bibliotēka)
- LNA-LVVA – Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs
- LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas (Lietuvas Valsts vēstures arhīvs)
- NIAB – Национальный исторический архив Беларуси (Baltkrievijas Nacionālais vēstures arhīvs)
- RGADA – Российский государственный архив древних актов (Krievijas valsts seno aktu arhīvs)
- VUB – Vilniaus universiteto biblioteka (Viļņas Universitātes bibliotēka)
- Ann. R. – Annales Collegii Rigensis S. J.
- Hist. D. – Historia residentiae Duneburgensis S. J.
- Hist. R. – Historia collegiae Rigensis S.J.
- Lit. Ann. D.– Littera annua Duneburgensis S. J.
- Lit. Ann. W. – Littara annua residentiae Wendensis S. J.
- VL – Volumina legum

SATURS

ANOTĀCIJA	3
ANNOTATION	4
SAĪSINĀJUMI	5
IEVADS.....	6
AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS.....	15
1. DAUGAVPILS JEZUĪTU ARHĪVA IZPĒTES PRAKSES.....	37
2. DAUGAVPILS JEZUĪTU ARHĪVA TAPŠANAS APSTĀKĻI.....	44
2.1. Laiks un telpa: Latgales teritorija 17.–18. gadsimtā	44
2.2. Autors: jezuītu ordenis un tā darbība Latgales teritorijā.....	53
3. DAUGAVPILS JEZUĪTU ARHĪVA RAKSTUROJUMS	71
3.1. Jesuītu ordeņa lietvedības un arhivēšanas sistēma	71
3.2. Daugavpils jezuītu arhīva sastāvs un struktūra	76
4. DAUGAVPILS JEZUĪTU ARHĪVA SATURA ANALĪZE	94
4.1. Latgales teritorijas ģeogrāfiskā vide	94
4.2. Latgales teritorijas iedzīvotāju sociālā struktūra.....	112
4.3. Latgales teritorijas konfesionālā telpa	143
SECINĀJUMI.....	180
IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS	186
PIELIKUMI	201

IEVADS

Promocijas darbs “Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu kompleksa reprezentativitāte Latgales teritorijas kontekstā (17.–18. gadsimts)” ir avotpētniecisks. Avotpētniecība ir vēstures zinātnes palīgdisciplīna, kuras izpētes objekts ir vēstures avoti, bet priekšmets – avotu īpatnības un mijiedarbība.¹ Tādējādi avotpētniecība izvirza trīs pamatuzdevumus:²

1) noteikt avota (vai savstarpēji saistītu avotu kopas) autentiskumu, ticamību un pilnīgumu;

2) atklāt avota informatīvās iespējas – uz kādiem jautājumiem tas var atbildēt un kādu tēmu izpētē to var izmantot;

3) novērtēt avotu, ņemot vērā tā zinātnisko vērtību.

Šajā ziņā Daugavpils jezuītu arhīvs ir izpētes objekts, kam ir īpaša nozīme avotpētniecības kontekstā. Tas ir tapis divu gadsimtu garumā un ir daļa no bagātīgā Jēzus biedrības (*Societatis Jesu*) jeb jezuītu ordeņa³ dokumentārā mantojuma. 17.–18. gadsimtā jezuītiem izdevās izveidot ne tikai sazarotu misiju tīklu visā pasaulē, bet arī organizēt plašu sakaru tīklu, kas, pēc pētnieka Markusa Fridriha (*Markus Friedrich*) vārdiem, apjoma un daudzveidības ziņā bija pielīdzināms Eiropas karaļnamu un komerciālajām komunikāciju sistēmām.⁴ Rezultātā ir tapis bagātīgs dokumentārais mantojums, kas sastāv no dažāda veida dokumentiem: rīkojumiem, ikgadējiem ziņojumiem, dienasgrāmatām, aktiem, saimnieciskiem dokumentiem, personāla katalogiem, nekroloģiem, korespondences u.c. Jesuītu ordeņa pētnieki uzsver tā tematisko daudzveidību. Piemēram, M. Fridrihs apgalvo, ka tēmu dažādībā un detalizācijas ziņā jezuītu ziņojumi ir nepārspējami citu katoļu baznīcas garīgo ordeņu dokumentu vidū.⁵ Šo apgalvojumu papildina vēsturnieks Andrejs Fedins (*Andrei Fedin*), uzsverot, ka jezuītu arhīvu dokumentu kā vēstures avota vērtība slēpjas ne tikai vēsturisko faktu pārpilnībā, bet arī

---

¹ Olga Medushevskaja (2017). *Istochnikovedenie: teoriia, istoriia, metod*. Moskva, Berlin: Direkt-Media. s. 93.

² Ibid., s. 110, 114–115.

³ Jēzus biedrība ir oficiālais jezuītu ordeņa nosaukums.

⁴ Markus Friedrich (2008). *Circulating and Compiling the Litterae Annuae. Towards a History of the Jesuit System of Communication*, pp. 1–37, here: p. 3. Pieejams: <https://archive.org/details/AHSI-2008/page/n1/mode/2up> (skatīts 25.10.2022.).

⁵ Ibid., p. 4.

sniegtās informācijas raksturā, jo tie ļauj ielūkoties noteikta laika un telpas ikdienas dzīvē.⁶

Lai arī Daugavpils jezuītu arhīvs tika publicēts Latvijā 1940. un 1941. gadā⁷ un bija publiski pieejams, tas ilgstoši palika ārpus vēsturnieku uzmanības loka, un tā mērķtiecīga un sistēmiskā avotpētnieciskā izpēte netika veikta. Tas ir netaisnīgi, ņemot vērā ne tikai šī avota iespējamo informatīvo potenciālu, bet arī situāciju Latgales vēstures pētniecībā kopumā. Lai gan šīs teritorijas vēsture izraisīja pētnieku interesi jau kopš 18. gadsimta, tomēr tās jauno laiku vēstures posms ir fragmentāri pētīts gan Latvijas, gan ārzemju historiogrāfijā. Tas savukārt ir liels zaudējums Latvijas zinātnei, jo tieši 17. un 18. gadsimtā Latgales teritorijā norisinājās procesi, kas ietekmēja tās kultūrvēsturisko attīstību un noteica atšķirības no citiem Latvijas novadiem. Galvenais šādas situācijas cēlonis Latgales historiogrāfijā ir avotu ierobežotā pieejamība. Kā liecina vēsturnieka Boļeslava Brežgo (1887–1957) pētījumu rezultāti, lielākā daļa no Daugavpils pilsētas arhīva un Latgales muižnieku privāto arhīvu dokumentiem pazuda Pirmā pasaules kara laikā.⁸ Palikusī daļa tika izvesta un šobrīd glabājas dažādu valstu arhīvu fondos.⁹ Bet vēsturnieki savos pētījumos galvenokārt izmanto labi pazīstamus un vieglāk pieejamus avotus – Lietuvas metrikas dokumentus un Daugavpils pilsētas tiesas grāmatas.¹⁰ Taču kvalitatīvai un daudzpusīgai Latgales vēstures pētīšanai ir nepieciešama plašāka un

---

⁶ Andrei Fedin (2017). *Istochniki i ranniaia istoriografiia iezuitskoi missiii Novoj Francii v pervoi polovine XVII v. Vestnik Brianskogo gosudarstvennogo universiteta*, 1 (31), s. 119–127, here: s. 119–120.

⁷ Josefs Kleijntjenss (sast.). (1940). *Latvijas vēstures avoti. Latvijas vēstures avoti jezuītu ordeņa archīvos, I daļa*. Rīga: Apgāds Latvju Grāmata.

Josefs Kleijntjenss (sast.). (1941). *Latvijas vēstures avoti. Latvijas vēstures avoti jezuītu ordeņa archīvos, II daļa*. Rīga: Apgāds Latvju Grāmata.

⁸ Boļeslavs Brežgo (1943). *Latgolas Pagotne*. Daugavpils: IV. Loča izdevnīceiba, 80., 95. lpp.

⁹ Piemēram, Lietuvas metrikas dokumenti glabājas Krievijas Seno aktu arhīvā Maskavā (RGADA), Plāteru dzimtas fondu dokumenti Lietuvas Valsts vēstures arhīvā (LVIA), Varšavas seno aktu arhīvā Varšavā (AGAD), Ukrainas Centrālajā Valsts vēstures arhīvā Ļvovā (CGIAL).

¹⁰ Piemēram, Boguslavs Dibass (2000). Latgale Ziemeļu kara laikā Daugavpils pils tiesas grāmatās. *Latvijas Arhīvi*, 1, 51.–64. lpp.; Boguslavs Dibass (2002). Inflantijas zemes 1676. gada galvasnaudas nodokļa reģistrs. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 152.–178. lpp.; Bogusław Dybaś, Paweł Artur Jeziorski (2018). *Szlachta polsko-inflancka wobec przelomu. Materiały z dyneburskich akt grodzkich i ziemskich z lat 1764–1775*. Toruń: Instytut Historii PAN; Pavels Jezjorskis (2019). Inflantijas muižniecības līdzdalība Polijas–Lietuvas valsts politiskajā dzīvē 18. gadsimtā: ievērojamākās dižciltīgo dzimtas Inflantijas vojevodistē. No: Valda Kļava (sast.). *Latvijas teritorija agrīni modernā laikmeta politiskajā dimensijā 16.–18. gadsimtā*. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 178.–192. lpp.

daudzveidīgāka avotu bāze un jaunu avotu ieviešana zinātniskajā aprītē. Viens no šādiem avotiem ir Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu komplekss.

Promocijas pētījuma aktualitāti nosaka arī avotpētniecisko darbu trūkums Latvijas historiogrāfijā. Šobrīd vienīgais vispārinošais darbs avotpētniecībā ir Latvijas Universitātes profesora Aleksandra Gavriļina (1953–2019) lekciju kurss, kurā galvenā uzmanība pievērsta avotu klasifikācijai, nevis avotpētniecības metodoloģijai.¹¹ Pēdējā desmitgadē Latvijas historiogrāfijā ir tapušas atsevišķas publikācijas par vēstures avotu būtību, piemēram, Andra Levāna eseja par avotu izpratni medievistikā un Tatjanas Kuzņecovas pētījumi par folkloras avotu specifiku un nozīmi sociāli etnisko attiecību pētniecībā.¹² Taču, vērtējot situāciju kopumā, ir jāsecina, ka Latvijas historiogrāfijā trūkst metodiska rakstura darbu, kas apvienotu avotpētniecības teorētiskos jautājumus ar to praktisko pielietojumu. Līdz ar to šo promocijas darbu var uzskatīt par novitāti Latvijas historiogrāfijā.

Apzinoties Latvijas un Latgales vēstures pētniecībā pastāvošās problēmas, tika izvirzīts promocijas darba **mērķis**: pamatojoties uz fenomenoloģisko pieeju avotpētniecībā, noteikt Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu kompleksa reprezentativitātes pakāpi attiecībā pret Latgales teritoriju 17.–18. gadsimtā.

Pētījuma objekts ir 1940.–1941. gadā publicētais Daugavpils jezuītu rezidences/kolēģijas arhīvs.

Pētījuma priekšmets ir Daugavpils jezuītu arhīva reprezentatīvais potenciāls.

Atbilstoši promocijas darba mērķim izvirzīti šādi **uzdevumi**:

- 1) veicot Latgales vēsturei veltītas historiogrāfijas analīzi, noteikt Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu kompleksa pašreizējo avotpētnieciskās izpētes līmeni;

---

¹¹ Aleksandrs Gavriļins (2017). *Vēstures avotu pētniecība*. Lekciju kurss. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

¹² Andris Levāns (2019). Vēstures vārdi: par avotiem plūstošiem un mainīgiem. Piezīmes par kāda jēdziena izpratni medievistikas un viduslaiku Livonijas vēstures izpētes kontekstā. No: Guntis Zemītis (red.). *Vēstures zinātne Latvijā – 27 gadi pēc neatkarības atjaunošanas. Joprojām krustcelēs?* Latvijas vēsturnieku II kongresa materiāli. Rīga: Latvijas vēstures institūts apgāds, 41.–52. lpp.

Tatjana Kuzņecova (2021). Sources for the History of Mentality: Latvian Folk Anecdotes of the 19th – Early 20th Centuries. Pieejams: https://latgalesdati.lv/vacbaltiesi/Kuznecova_FWLS.pdf (skatīts 12.11.2022.);

Tatjana Kuzņecova (2021). Vācieši latviešu tautas anekdotēs. No: Alīna Romanovska (red.). *Vācieši Latgales teritorijā 16. gs.–20. gs. sākumā: vēsture un recepcija*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds, 246.–258. lpp. Pieejams: https://latgalesdati.lv/vacbaltiesi/Kuznecova_FWLS.pdf (skatīts 29.10.2022.).

- 2) noteikt faktorus, kas ietekmē Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu reprezentatīvo potenciālu: avota tapšanas kultūrvēsturisko kontekstu, avota radīšanas apstākļus, tā funkcionēšanu sociāli kulturālā vidē;
- 3) raksturot Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu kompleksa struktūru un sastāvu;
- 4) izmantojot kontentanalīzi, leksiskās analīzes metodes, kā arī avotpētnieciskās metodes, noteikt un raksturot Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu reprezentativitātes līmeņus.

Dažādu paaudžu un nozaru pētnieki – Pols Rikērs (*Paul Ricoeur*, 1913–2005), Jurijs Lotmans (*Iurii Lotman*, 1922–1993), Žaks Le Gofs (*Jacques Le Goff*, 1924–2014), Devids Karrs (*David Carr*), A. Levāns – uzsver, ka noteikta laika perioda dzīves realitātes reprezentācija ir viena no galvenajām vēstures avota funkcijām.¹³ Vārds *reprezentācija* celies no latīņu valodas un sastāv no vārda *praesens* – *tagadne* vai *esošais moments* un priedēkļa *re-*, kas norāda uz apgrieztu darbību. Tādējādi priedēklis norāda uz to, ka reprezentācija nav realitāte, bet gan tās atveidojums. Līdz ar to avota centrālā figūra ir nevis teksts, bet gan tā autors, kurš ar leksikas un leksisko konstrukciju palīdzību nodod lasītājam savu pasaules uztveri. Turklāt kā atzīmēja Ernsts Glazersfelds (*Ernst von Glasersfeld*, 1917–2010) – viens no verbālo tekstu reprezentativitātes fenomena pētniekiem – reprezentācijas pamatā ir indivīda mijiedarbība ar apkārtējo pasauli, tāpēc tā ir tikai mentāls realitātes attēlojums.¹⁴ Pamatojoties uz šo reprezentācijas jēdziena izpratni, var apgalvot, ka teksta reprezentativitāti ietekmē vairāki psiholoģiskie un kognitīvie faktori – laiks un telpa, kurā dzīvo teksta autors, viņa zināšanas, dzīves pieredze, kā arī atmiņas un emocionalitātes stāvoklis, sākotnējās informācijas uztveres brīdī u.c. Kā uzsvēra E. Glazersfelds, šo un daudzu citu faktoru ietekmē veidojas teksts, kas satur informāciju trīs līmeņos:¹⁵

- faktu līmenī, kas ir nosacīti objektīva (uz konkrētiem datiem balstīta) informācija par personām, notikumiem, procesiem;
- uztveres līmenī, kas ir īpašs autora apkārtējās vides redzējums;

¹³ Paul Ricoeur (2004). *Memory, history, forgetting*. Chicago: University of Chicago Press, pp. 234–238.

Iurii Lotman (1999). *Vnutri mysliaščih mirov. Čelovek–tekst–semiosfera–istoriia*. Moskva: Iazyki russkoi kul'tury, s. 87–114; Jacques Le Goff (1996). *History and Memory*. New York: Columbia University Press, p. 131; David Carr (2014). *Experience and History: Phenomenological Perspectives on the Historical World*. London: Oxford University Press, pp. 36–39; Andris Levāns. Vēstures vārdi, 43.–45. lpp.

¹⁴ Ernst von Glasersfeld (1995). *Radical Constructivism: a Way of Knowing and Learning*. Bristol: Falmer Press, pp. 94–95.

¹⁵ Ibid., p. 95.

- domāšanas veida līmenī, kas ir apkārtējās pasaules likumsakarību modelēšanas process.

Balstoties uz šo koncepciju, var apgalvot, ka vēstures avota reprezentativitāte ir tajā ietvertās informācijas apjoma kvantitatīvs un kvalitatīvs raksturojums, kas ļauj vispusīgi izpētīt izvirzīto problēmu, promocijas pētījuma kontekstā – Latgales teritorijas dzīves reālijas, kurās nokļuva un darbojās jezuīti.

Avota reprezentativitātes noteikšana ir fenomenoloģiskās pieejas prerogātīva. Fenomenoloģija kā filozofijas virziens veidojās 19.–20. gadsimta mijā. Viens no tās pamatlicējiem ir vācu filozofs Edmunds Huserls (*Edmund Gustav Albrecht Husserl*, 1859–1938), kurš visu parādību centrā nostādīja cilvēka pieredzi.¹⁶ Kristīne Martinsone uzsver, ka “fenomenologi pievērsās ikdienas dzīves pieredzes būtībai vai struktūrai, atklājot, ka no vienkāršām tiešas pieredzes vienībām veidojās sarežģīta jēga jeb jēgu tīklojumi, bet jebkura objekta realitāte tiek uztverta tikai indivīda pieredzes jēgas ietvaros. [...] Tādējādi fenomenoloģija pēta dažāda veida pieredzes struktūru no uztveres, domāšanas, atmiņas, iztēles, emocijām, vēlmēm, gribas līdz ķermeniskai apziņai.”¹⁷ Saskaņā ar E. Huserla uzskatiem indivīda pieredze ir vērsta uz lietām tikai caur konkrētiem jēdzieniem, domām, idejām, tēliem utt., kas veido iegūtās pieredzes jēgu vai saturu un kas ir atšķirīgi no lietām, ko tās reprezentē vai nozīmē. Tādējādi katram indivīdam ir sava realitāte.¹⁸

20. gadsimta 20. un 30. gados fenomenoloģijas idejas ienāca vēstures zinātnē pretstatā pozitīvisma pieejai. Fenomenoloģijas iespaidā izveidojās priekšstats, ka vēstures izpētes objekts nav objekts pats par sevi (piemēram, valsts, reformas, revolūcijas), bet gan nozīme, ko šis objekts iegūst cilvēka (subjekta) apziņā.¹⁹

Fenomenoloģijas idejas kļuva par vadmotīvu annāļu skolas pārstāvjiem. Lisjēns Fevrs (*Lucien Febvre*, 1878–1956), Marks Bloks (*Marc Leopold Benjamin Bloch*, 1886–1944), Fernāns Brodēls (*Fernand Braudel*, 1902–1985), Ž. Le Goffs savos pētījumos atzīmēja, ka vēsturniekam jācenšas atklāt tās domāšanas procedūras, pasaules uztveres

¹⁶ Kristīne Mārtinsone (red.) (2011). *Ievads pētniecībā: stratēģijas, dizaini, metodes*. Rīga: RaKa, 142. lpp.

¹⁷ Turpat, 142.–143. lpp.

¹⁸ Turpat, 143. lpp.

¹⁹ Marck Blum (2006). *Phenomenological History and Phenomenological Historiography*, pp. 3–26, here: p. 3. Pieejams:

<https://www.researchgate.net/publication/226516498> *Phenomenological History and Phenomenological Historiography* (skatīts 11.03.2023.).

veidus, apziņas ieradumus, kas bija raksturīgi konkrētā laikmeta cilvēkiem.²⁰ Tādējādi par savu izpētes objektu annāļu skola pasludināja mentalitāšu vēsturi. Šāds vēstures zinātnes skatījums ietekmēja vēsturnieku priekšstatus par vēstures avotu būtību un nozīmi vēstures procesu izzināšanā. Atšķirībā no pozitīvistiem, kuriem avots bija galvenokārt vēsturisko faktu krātuve,²¹ annāļu skolas pārstāvji to uzskatīja par kultūras parādību.²² Savukārt kultūra, kā uzsver Ž. Le Gofs, ietver objektīvus, materiāli pastāvošus cilvēku darbības rezultātus – darbarīkus, celtnes, mākslas darbus, t. i., visu materiālo pasauli, ko veido un rada cilvēki mērķtiecīgas, jēgpilnas darbības procesā.²³ Tāpēc, pēc annāļu skolas pārstāvju domām, jebkurā vēstures avotā ir ne tikai sausie fakti – informācija par kādu konkrētu personu, notikumu vai procesu, bet arī ziņas par avota autora pasaules redzējumu.²⁴

Mūsdienu avotpētniecības fenomenoloģijas pieejas piekritēji uzsver, ka vēstures avots ir realizēts cilvēka intelektuālās darbības produkts.²⁵ Līdz ar to avotpētniecības koncepcijas pamatā ir attiecību sistēma *cilvēks – avots – cilvēks*, t. i., caur radīto darbu viena laikmeta cilvēks sevi dara zināmu cita laikmeta cilvēkam.²⁶ Šajā triādē avotpētniecība izšķir divu veidu attiecības un attiecīgi divus pētniecības darbības veidus. Pirmajā attiecību veidā tiek aplūkots avots saistībā ar vēsturisko realitāti, kuras funkcionēšanas procesā tas tika radīts. Otrajā speciālists iekļauj avotu sava laikmeta realitātē jeb interpretē to.²⁷ Pamatojoties uz šo koncepciju, fenomenoloģijas pārstāvji izstrādāja avota izpētes procedūru, kas sastāv no diviem posmiem – **avotpētnieciskās analīzes** un **avotpētnieciskās sintēzes**, kā rezultātā tiek noteikta avota reprezentativitātes pakāpe.

---

²⁰ Lius'en Fevr (1994). *Boi za istoriiu*. Moskva: Nauka; March Bloch (1964). *The Historian's Craft: Reflections on the Nature and Uses of History and the Techniques and Methods of Those Who Write It*. New York: Vintage; Fernand Braudel (1995). *A History of Civilizations*. London: Penguin Books; Jacques Le Goff. *History and Memory*.

²¹ Robin George Collingwood (1994). *The Idea of History*. London: Oxford University Press, pp. 50–53.

²² Lius'en Fevr. *Boi za istoriiu*, s. 27–28; Jerzy Topolski (1976). *Methodology of History*. Holland/Boston: D. Reidel Publishing Company, p. 387; Jacques Le Goff. *History and Memory*, pp. 131–132; Olga Medushevskaia. *Istochnikovedenie: teoriia, istoriia, metod*, s. 148.

²³ Jacques Le Goff. *History and Memory*, pp. 194–196.

²⁴ *Ibid.*, p. 196.

²⁵ Olga Medushevskaia. *Istochnikovedenie: teoriia, istoriia, metod*, s. 114.

²⁶ *Ibid.*, s. 115.

²⁷ *Ibid.*, s. 150–151.

Avotpētnieciskās analīzes posmā notiek vēstures avota kritika, ko pozitīvistiski iedalīja ārējā un iekšējā,²⁸ bet fenomenoloģijas pieejas piekritēji aicina to uzskatīt par vienotu procedūru, jo tas ļauj kvalitatīvāk izpētīt faktorus, kas ietekmē avota informatīvo potenciālu un reprezentativitātes pakāpi.²⁹

Avotpētnieciskās analīzes posmā pētniekam ir trīs uzdevumi:³⁰

- 1) izpētīt avota teksta publikāciju vēsturi (kāpēc un cik liela apjoma avoti tika publicēti un kādas pētnieciskās procedūras tika veiktas pirms un pēc tā publicēšanas), lai noskaidrotu tā avotpētnieciskās izpētes pakāpi;
- 2) noskaidrot kultūrvēsturisko realitāti, kurā avots tika radīts un funkcionēja. Šīs zināšanas ļauj samazināt distanci starp avota autoru un pētnieku un līdz ar to palīdz identificēt avotā ietvertu tiešo un netiešo, tīšo un netīšo informāciju;
- 3) veikt avotā ietvertās informācijas interpretāciju, lai noskaidrotu avota teksta jēgu. Šajā aspektā fenomenoloģijas pārstāvji izmanto filoloģiskās hermeneitikas pieredzi, uzskatot, ka avota autora domu var saprast tikai caur teksta struktūru, leksiku un leksiskajām konstrukcijām.³¹ Viens no hermeneitikas pamatlicējiem Frīdrihs Šleiermahers (*Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher*, 1768–1836) rakstīja, ka pētnieka galvenais uzdevums ir izprast teksta autora iekšējo pasauli, kas nozīmē izprast viņa leksisko kodu.³² Savukārt valodas semantikas pētnieks Alfrēds Koržibskis (*Alfred Habdank Skarbek Korzybski*, 1879–1950) piebilda, ka tieši valoda reprezentē teksta autora realitāti un attēlo viņa pasaules ainu,³³ bet lingviste Svetlana Ter-Minasova (*Svetlana Ter-Minasova*) uzsver, ka valoda ir cilvēka iekšējās pasaules spogulis – savas domas, pārdzīvojumus, emocijas autors nodod auditorijai ar valodas palīdzību, tāpēc pētniekam ir jākoncentrējas nevis uz to, kas rakstīts tekstā, bet gan uz to, kā tas ir rakstīts.³⁴

Nemot vērā autora leksisko kodu izpētes nozīmi avota interpretācijā, promocijas darbā liela uzmanība tiek pievērsta Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu leksiski

---

²⁸ Piemēram, Aleksandrs Gavriļins. *Vēstures avotu pētniecība*, 40., 47. lpp.

²⁹ Olga Medushevskaia. *Istochnikovedenie: teoriia, istoriia, metod*, s. 151.

³⁰ *Ibid.*, s. 147–154.

³¹ Piemēram, Paul Ricoeur (2008). *From Text to Action: Essays in Hermeneutics*. London: Continuum; Paul Ricoeur (2003). *The Rule of Metaphor: The Creation of Meaning in Language*. Toronto: University of Toronto Press; Jacques Le Goff. *History and Memory*; Nataliia Mishankina (2005). *Iazyk kak informacionnaia model' real'nosti*. Tomsk: Tomskii gosudarstvennyi universitet.

³² Friedrich Schleiermacher (1910). *Werke: Auswahl in vier Bänden*. Bd 4. Leipzig: F. Meiner, p. 143.

³³ Alfred Korzybski (1933). *A Non-Aristotelian System and its Necessity for Rigour in Mathematics and Physics*. New Orleans: Science and Sanity, p. 758.

³⁴ Svetlana Ter-Minasova (2000). *Iazyk i mezhkul'turnaia kommunikaciia*. Moskva: Slovo, s. 13–14.

statistikajai, semantiski kontekstuālajai, kā arī morfoloģiskajai un morfēmiskajai analīzei.

Fenomenoloģijas pieejas pārstāvji uzsver nepieciešamību pēc starpdisciplināritātes vēstures procesu un avotu izpētē. Piemēram, L. Fevrs uzskaitīja “galvenos instrumentus”, kas vēsturniekiem nepieciešami mentalitāšu vēstures pētīšanā: valodniecība, ikonogrāfija, psiholoģija, savukārt F. Brodēls plaši izmantoja ģeogrāfiju, Ž. Le Gofs – valodniecību un sociālās zinātnes, bet Žoržs Dibī (*Georges Duby*, 1919–1996) arī mākslu un ekonomikas zinātnes sasniegumus.³⁵ Sekojot šiem piemēriem, kā arī ņemot vērā promocijas darba mērķi šajā pētījumā tika izmantotas antropoģeogrāfijas, sociālās psiholoģijas, socioloģijas, kultūras antropoloģijas un citu zinātņu teorijas.

Avotpētniecības procedūras otrais posms ir **avotpētnieciskā sintēze**, kuras laikā tiek apkopoti avotpētnieciskās analīzes rezultāti, lai atklātu avota integritāti. Avota sintēze ļauj noteikt avotā ietvertās informācijas unikalitāti vai tipiskumu. Tādējādi šajā posmā tiek sniegts argumentēts vēstures avota zinātniskās vērtības novērtējums, kas ir būtiski tā tālākai izpētei un zinātniski praktiskai izmantošanai.

Atbilstoši pētījuma uzdevumiem un metodoloģiskajai pieejai tiek veidota darba struktūra. Promocijas darbs sastāv no 4 tematiskajām nodaļām un 9 pielikumiem. **Pirmajai nodaļai** ir historiogrāfisks raksturs. Tajā tiek aplūkots Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu kompleksa izmantošana Latvijas un ārzemju vēsturnieku pētījumos, sākot no 19. gadsimta beigām līdz mūsdienām. Tādējādi tiek noskaidrota avota izpētes pakāpe. **Otrajā nodaļā**, balstoties uz dažāda veida avotiem, kā arī Latvijas un ārzemju historiogrāfiju, tiek noskaidroti Daugavpils jezuītu arhīva tapšanas kultūrvēsturiskie apstākļi – laiks, telpa, autors – tādējādi tiek identificēti faktori, kas varēja ietekmēt arhīva pilnīgumu un informatīvo potenciālu. **Trešajā nodaļā** aplūkots jezuītu ordeņa lietvedības un arhivēšanas sistēma, lai noskaidrotu katra Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu veida mērķus, rakstīšanas noteikumus un nozīmi jezuītu ordeņa dokumentu aprītē. Ņemot vērā, ka promocijas darba pētījuma objekts ir publicēts avots, Daugavpils jezuītu arhīvs izpētīts no arheogrāfijas viedokļa, lai noteiktu J. Kleintjensa publikācijas stiprās un vājās puses. Papildus, izmantojot kontentanalīzi, tika izpētīts dokumentu saturs. Savukārt **ceturtajā**

---

³⁵ Lius'en Fevr. *Boi za istoriiu*, s. 347–358, 393–414; Fernand Braudel (1996). *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*. New York: University of California Press; Fernand Braudel (2002). *Mediterranean In The Ancient World*. London: Penguin Books; Jacques Le Goff (1988). *The Medieval Imagination*. New York: University of Chicago Press; Jacques Le Goff (2006). *The Birth of Europe*. Oxford: Blackwell Publishing; Georges Duby (1983). *The Age of the Cathedrals: Art and Society, 980–1420*. New York: University of Chicago Press.

nodaļā veikta Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu satura analīze, lai atklātu daudzlīmeņu informāciju par Latgales teritorijas dzīves reālījām un to uztveri. Uzmanība tika pievērsta 3 tematiskajiem blokiem: *Latgales teritorijas ģeogrāfiskā vide*, *Latgales teritorijas iedzīvotāju sociālā struktūra*, *Latgales teritorijas konfesionālā telpa*. Dati tika iegūti galvenokārt ar leksiskās analīzes metodēm, kā analizējamās vienības izvirzot toponīmus, personvārdus, leksēmas un mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus.

Tādējādi pirmās trīs promocijas darba nodaļas satur avotpētnieciskās analīzes procedūras, savukārt ceturtnodaļa – gan avotpētniecisko analīzi, gan sintēzi.

Pētījumam ir noteikts hronoloģiskais ietvars: 17.–18. gadsimts. Lai arī agrākais no Daugavpils jezuītu arhīva dokumentiem attiecas uz 1631. gadu, pētījuma hronoloģiskais ietvars noteikts ar 17. gadsimta sākumu, kad Rīgas un Cēsu jezuīti rīkoja misijas Latgales teritorijā,³⁶ un, lai gan Rīgas un Cēsu jezuītu ziņojumi nav šī darba izpētes objekts, tie ir jāņem vērā, jo pastāv liela varbūtība, ka Daugavpils rezidences, Rīgas kolēģijas un Cēsu rezidences ziņojumiem par Latgales teritoriju bija viens un tas pats autors.³⁷ Tādējādi to satura salīdzinājums ļauj noteikt izmaiņas pirmo misionāru uztverē.

Ģeogrāfiskā ziņā pētījums attiecas uz Latgales teritoriju, kas mūsdienās ir Latgales kultūrvēsturiskais novads. Taču, analizējot Rīgas un Cēsu misionāru ziņojumus par Latgales teritoriju, jāņem vērā, kā līdz 1677. gadam tā nebija atsevišķa administratīvā vienība un laikabiedri, tostarp jezuītu misionāri, to uztvēra kā daļu no Pārdaugavas hercogistes, tekstos lietojot apzīmējumu *Livonia*. Līdz ar to informāciju par šo teritoriju var identificēt tikai ar dokumentos minēto toponīmu palīdzību. Visi promocijas darbā izmantotie vietvārdi ir atveidoti latviešu valodā, bet vēsturiskā vietvārda vietā tiek izmantots mūsdienās lietotais variants (izņēmums ir citātos lietotie toponīmi) piemēram, Latgales teritorija, nevis Inflantija; Daugavpils, nevis Dinaburga. Tas tiek darīts, lai izvairītos no neskaidrības, jo 200 gadu laikā dažādu politisko procesu ietekmē toponīmi mainījās vairākas reizes.

Personu vārdi un uzvārdi ir latviskoti atbilstoši mūsdienu personvārdu atveides principiem latviešu valodā, iekavās norādot to lietojumu oriģinālvalodā un iespēju robežās dzīves gadus. Savukārt gadījumos, kad minēts monarhs vai augsta ranga amatpersona, tiek norādīti valdīšanas gadi vai ieņemamā amata termiņi.

---

³⁶ Ann. R., 1606, 1608; Lit. Ann. W., 1617. No: Josefs Kleijntjenss (sast.). (1941). *Latvijas vēstures avoti*, 109.–127., 290., (turpmāk tikai Ann. R. un Lit. Ann. W).

³⁷ Spriežot pēc personāla katalogiem, no 1631. līdz 1672. gadam Daugavpils rezidencē kalpoja vairāki jezuīti no Rīgas kolēģijas un Cēsu rezidences. Sk. Catalogi breves. No: Josefs Kleijntjenss (sast.). (1941). *Latvijas vēstures avoti*, 349.–353., 418.–420. lpp. (turpmāk tikai catalogi breves).

AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

Avoti

Promocijas darbā tika izmantoti gan npublicēti, gan publicēti avoti, galvenokārt, lai noskaidrotu Daugavpils jezuītu arhīva tapšanas apstākļus, noteiktu tā pilnīgumu, kā arī ticamības pakāpi. Līdz ar to avoti tika atlasīti, vadoties pēc šādiem kritērijiem:

- 1) tie sniedz datus par 1940. un 1941. gadā izdotā Daugavpils jezuītu arhīva pilnīgumu;
- 2) tie papildina historiogrāfijā pieejamo informāciju par Latgales teritorijas un Daugavpils attīstību 17.–18. gadsimtā;
- 3) no tiem var iegūt informāciju par jezuītu ordeņa darbību Latgales teritorijā;
- 4) tie satur datus par Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos minētajām personām, objektiem un notikumiem.

No arheogrāfijas un avotpētniecības viedokļa ir svarīgi salīdzināt publicēto dokumentu versiju ar oriģināliem. Tāpēc promocijas darba izstrādes laikā tika aplūkoti Daugavpils jezuītu arhīva ziņojumi un katalogi no Romas jezuītu kūrijas arhīva (*Archivum Romanum Societatis Iesu*).³⁸ Taču jāpiebilst, ka autorei izdevās apskatīt tikai daļu no oriģināliem – ziņojumus no 1634. līdz 1690. gadam, kā arī personāla katalogus no 1630. līdz 1685. gadam. Salīdzināšanas rezultātā atklājās vairākas būtiskas nepilnības J. Kleijntjensa (*Joseph Kleijntjenss*, 1876–1950) publikācijā, kas sīkāk aplūktas trešajā promocijas darba nodaļā.

Bez Daugavpils jezuītu arhīva materiāliem izpētīti arī citu Lietuvas provinces jezuītu struktūrvienību dokumenti: Viļņas, Polockas un Vitebskas kolēģiju ziņojumi, kā arī personāla katalogi.³⁹ Minētie dokumenti datēti ar 17.–18. gadsimtu. To iesaistīšana pētījumā pavēra iespēju veikt salīdzinošo analīzi, tādējādi ļaujot spriest par Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos ietvertās informācijas tipiskumu un oriģinalitāti.

Par situāciju Latgales teritorijā 17. gadsimtā liecina galvenokārt aktu dokumenti: privilēģijas, revīzijas un inventāri. Kopējais atrasto avotu skaits nav liels – 52 dokumentu vienības. No tiem 38 ir privilēģijas uz zemes īpašumiem, kurus Žečpospolitas karaļi

---

³⁸ Lietuvas provinces ziņojumi [latīņu val.], 1589.–1769. *ARSI*, Lit. 38–53.

Personāla katalogi – catalogus brevis [latīņu val.], 1726.–1755. *ARSI*, Lit. 58.

Personāla katalogi – triennalis [latīņu val.], 1628.–1764. *ARSI*, Lit. 7–31.

³⁹ Lietuvas provinces ziņojumi [latīņu val.], 1589.–1769. *ARSI*, Lit. 38–53.

piešķīra Latgales muižniekiem. Šie dokumenti ietilpst t.s. Lietuvas metrikā, kuru veido Lietuvas lielkņazistes centrālo valsts iestāžu izejošo un daļēji ienākošo dokumentu kopiju grāmatas un reģistri. Privilēģiju oriģināli glabājas Krievijas seno aktu arhīvā,⁴⁰ bet pētījumam tika izmantotas kopijas, kas atrodas Minskā – Baltkrievijas Nacionālā vēstures arhīva mikrofilmu fondā.⁴¹ Visas pētījumā izmantotās privilēģijas ir rakstītas poļu valodā. Lai arī šis aktu veids apjoma ziņā ir neliels (dažreiz tikai pāris teikumu), tas ietver promocijas darbam vērtīgu informāciju. Pirmkārt, no šiem dokumentiem var iegūt datus par atsevišķu Latgales teritorijas muižnieku dzimtu pārstāvju zemes īpašumiem: nosaukumu, atrašanās vietu un lielumu, otrkārt, par muižnieku savstarpējām attiecībām, treškārt, par viņu amatiem. Visbiežāk ir sastopamas Plāteru (*Plater*), Līdinhausenu–Volfu (*Ludinghausen Wolff*), Hilzenu (*Hylzen*), Borhu (*Borch*), Soltanu (*Soltan*) privilēģijas. Starp tām ir arī Cēsu (*Wenden*) jezuītu rezidencei piederošās,⁴² no kurām var uzzināt ne tikai par rezidences īpašumu lielumu, bet arī par misionāru darba plāniem, tostarp Latgales teritorijā.

No privilēģijām iegūtā informācija tika salīdzināta un papildināta ar datiem no Livonijas piļu revīzijām. Pirmā revīzija tika uzsākta 1582. gadā. Tā noritēja līdz 1590. gadam un pēc tam tika atjaunota 1599. gadā. Revīzijas mērķis bija noskaidrot nodokļu maksātāju skaitu un viņu īpašumu lielumu. 1590. gada oriģināls glabājas Krievijā,⁴³ bet kopija – Baltkrievijā.⁴⁴

Revīzijās ir iekļauta informācija par Ludzas (*Lucin*), Rēzeknes (*Rositten, Rzezycza*) un Daugavpils (*Dunaburg, Dynaburg*) teritoriju, ārpus uzmanības palika Viļaka (*Marienhause*), jo tajā nebija saglabājusies pils vai pilsdrupas. No revīzijām ir iespējams uzzināt par katras mūra pils stāvokli, kā arī pils zemes īpašumu īpašnieku vārdus. Dokumenti iekļauj arī informāciju par saimnieciskajām ēkām un baznīcām. Taču ir jāatzīst, ka šī informācija nav pilnīga, jo revīzijas rīkotāji koncentrējās tikai uz pils teritorijām, tāpēc šajos dokumentos nav nekādu ziņu par Daugavpils pilsētu, lielākajiem miestīņiem, ciemiem, muižām un pusmuižām. Šo apdzīvoto vietu īsu aprakstu ir iespējams iegūt no inventāriem jeb zemes īpašumu un to ieņēmumu aprakstiem. Pētījumā

---

⁴⁰ Lietuvas lielkņazistes metrikas fonds, *RGADA*, 389.

⁴¹ Lietuvas lielkņazistes metrikas fonds, *NIAB*, KMF–18.

⁴² Cēsu rezidences privilēģija, 1621, *NIAB*, KMF 18–1–98, 34.

⁴³ Lietuvas lielkņazistes metrikas fondā – *NIAB*, KMF–18.

⁴⁴ Livonijas piļu revīzija, 1590. *NIAB*, KMF 18–1–577.

izmantotos inventārus apkopojis un izdevis B. Brežgo – tie ir Ludzas stārstijas 1646. gada un Latgales muižu 1690. gada inventāri.⁴⁵ Dokumenti veidoti pēc noteiktas struktūras: ievaddaļa ar informāciju par inventarizācijas gaitu un tās izpildītājiem, pamatdaļa, kurā ietilpst zemes īpašumu saraksts ar aprēķināto nodokļa summu, un nobeigums ar inventāra sastādītāju parakstiem. No inventāriem iegūtie dati būtiski papildina informāciju no privilēģijām un revīzijām, jo sniedz precīzākas ziņas par Latgales teritorijas sociālo struktūru un demogrāfisko situāciju 17. gadsimtā, kas šobrīd ir vismazāk pētītie Latgales 17. gadsimta vēstures jautājumi.

No 18. gadsimta dokumentiem promocijas darba izstrādē liela nozīmē ir 1765. gada Inflantijas lustrācijai, 1784. gada Daugavpils pilsētas un apriņķa aprakstam un Daugavpils pils tiesas grāmatām. Lustrācija ir īpašumu un valdījumu uzskaitē, kas ietver bagātīgu faktoloģisko materiālu par attiecīgo teritoriju: teritorijas vispārējo raksturojumu, zemes īpašumu īpašnieku vārdus, tautas skaitīšanas datus, iedzīvotāju ienākumu aprēķinu valsts kasē, pamatojoties uz nodokļiem. Promocijas darbā tika izmantota 1903. gadā publicētā Inflantijas kņazistes stārstiju lustrācija.⁴⁶ Šis dokuments ir sadalīts 4 daļās pēc stārstiju skaita: Daugavpils stārstijas inventārs, Rēzeknes stārstijas inventārs, Viļakas stārstijas inventārs un Ludzas stārstijas inventārs. Dokuments ir rakstīts poļu valodā un sastādīts saskaņā ar Žečpospolitā vispārpieņemto lustrācijas formulāru:

- ievaddaļa ar vispārīgo informāciju par Latgales teritoriju (Inflantiju) un lustrācijas rīkotājiem;
- pamatdaļas ar katras stārstijas ģeogrāfiskā un ekonomiskā stāvokļa aprakstu. Tajā ietilpst informācija par miestniem, pusmuižām, ciemiem ar to iedzīvotāju vārdiem un etnisko piederību, piemēram, pie uzvārda bieži tiek pierakstīts – latvietis, baltkrievs, krievs, ebrejs. Atsevišķi tiek uzskaitītas un aprakstītas katrā stārstijā esošās baznīcas un to īpašumi, kā arī ar nodokli apliekamie objekti:

---

⁴⁵Ludzas stārstijas 1646. gada 18. decembra inventārs. No: Boļeslavs Brežgo (sast.) (1944). *Latgolas vēstures materiāli*. Daugavpils: VI Loča izdevniecība. 11.–25. lpp.; Inflantijas vaivadietes dūmu nodokļa maksātāju saraksts 1690. No: Boļeslavs Brežgo (sast.) (1944). *Latgolas vēstures materiāli*, 3.–8. lpp.

⁴⁶Liustraciia kniazhestva Inflantskogo 1765. No: *Istoriko-iuridecheskie materialy, izvlechennye iz aktovyh knig gubernii Vitebskoi i Mogilevskoi, hraniashchihsia v Central'nom archive v Vitebske* (1903), 1 (31). Vitebsk, s. 3–393.

dzirnavas, krogi, ezeri, pļavas u.c., ikgadējās maizes sējas, siena pļaušanas, govju kūts un putnu novietņu skaita tabulas;

- nobeigums ar lustrācijas veidotāju vārdiem, amatiem un parakstiem.

Tādējādi, neskatoties uz izteikti ekonomiski saimniecisko raksturu, Inflantijas lustrācija sniedz informāciju par dažādiem Latgales teritorijas attīstības aspektiem 18. gadsimta vidū: dabas un ģeogrāfisko vidi, ekonomisko attīstību, demogrāfisko, etnisko un konfesijālo situāciju. Būtiski ir arī tas, ka dokumentā pieminēta Daugavpils jezuītu kolēģija: tiek uzskaitīti tās īpašumi, aprakstīts ēku komplekss un minēti daži fakti par jezuītu darbību pilsētā un stāstījā.

Daugavpils pilsētas un apriņķa 1784. gada zemes apraksts tika publicēts 1943. gadā.⁴⁷ Dokuments tika sastādīts krievu valodā. Dokumenta ievaddaļā tiek sniegta īsa tā satura anotācija: “Dinaburgas pilsētas un tās apriņķa apraksts ar visām tajos esošajām vasarnīcām,⁴⁸ kam tās pieder, cik vīriešu un sieviešu un cik daudz zemes, ar saimnieciskajām piezīmēm” (*Opisanie goroda Dinaburga i ego uezda, so vsemi lezhashchimi v nih dachami, v chem oni vladenii, kakoe chislo muzheska i zhenska polu golov i skol'ko meroju zemel' so vnesenim ekonomiheskih primechanij*).⁴⁹ Pēc dokumenta satura ir saprotams, ka apraksta mērķis bija noskaidrot teritorijas saimniecisko stāvokli un maksāto nodokļu apmēru, taču, neskatoties uz to, dokuments satur plašu informācijas klāstu par:

- pilsētas un apriņķa ģeogrāfisko izvietojumu, dabas apstākļiem un dabas objektiem: to nosaukumiem, atrašanās vietu, nozīmi saimniecībā;
- pilsētu un ciemu iedzīvotāju skaitu un etnisko sastāvu;
- pilsētās un ciemos esošajiem saimniecības resursiem, to veidu un skaitu;
- pilsētu un ciemu ēkām un to funkcijām;
- Daugavpils jezuītu kolēģijas zemes īpašumiem un tur dzīvojošajiem zemniekiem.

Apraksta veidotāji koncentrējās uz nodokļu maksātāju – zemnieku – uzskaiti, tāpēc avotā ir minimāla informācija par muižniekiem.

---

⁴⁷ Daugavpils pilsētas un apriņķa zemju apraksts, kas sastādīts 1784. gadā. No: Boļeslavs Brežgo (sast.) (1943). *Latgolas inventari un generalmēreišonas zemju aproksti, 1695.–1784*. Daugavpils: VI. Lōča izd., 69.–147. lpp.

⁴⁸ Domātas pusemuižas.

⁴⁹ Daugavpils pilsētas un apriņķa zemju apraksts, 69. lpp.

Promocijas darbā izmantoti arī dokumenti no Daugavpils pilsētas tiesas grāmatām. Daļa no tām tika publicēti 2018. gadā,⁵⁰ taču pētījumā tika izmantoti oriģināli, kas glabājas LNA-LVVA.⁵¹ Tiesas grāmatas ir folianti, kas tapuši laika posmā no 1701. līdz 1879. gadam, kopumā ir 80 grāmatas. Dokumenti tika rakstīti poļu un krievu valodā. Satura ziņā šo avotu var iedalīt vairākās grupās:

- 1) privilēģijas: muižnieku privilēģijas uz zemes īpašumiem un amatiem;
- 2) ģenealoģiskie dokumenti: muižnieku ģenealoģijas apstiprinājuma (*aktykacya genealogij*) akti un dekrēti (*dekrety wywodowy*);
- 3) muižnieku sūdzības par zemnieku bēgšanu un zagšanu, zemes īpašumu tiesību pārkāpšanu utt.;
- 4) dūmu nodokļa tarifi;
- 5) seimiku lēmumi un instrukcijas.

Tādējādi šī avotu kopa satur bagātīgu materiālu par muižnieku sabiedrības funkcionēšanu, kā arī par Latgales teritorijas iekšējo attīstību, kas padara Daugavpils pils tiesas grāmatas par vērtīgu avotu gan Daugavpils jezuītu arhīva tapšanas apstākļu noskaidrošanai, gan arī tā dokumentu ticamības pakāpes noteikšanai.

Vēl viena pētījumam svarīga avotu grupa ir bīskapu vizitāciju protokoli. Vizitāciju mērķis bija noskaidrot Romas katoļu baznīcas stāvokli Latgales teritorijā: dievnamu skaitu, garīgo personu skaitu draudzēs un viņu aktivitātes iedzīvotāju katehēzē, praktizējošo katoļticīgo skaitu, draudžu atbalstītājus, ziedojuma apmēru utt. Promocijas darbā izmantots 1715. gada bīskapa Kšištofa Šembeka (*Krzysztof Antoni Szembek*, 1667—1748) ziņojums⁵², kā arī Daugavpils, Indricas (*Indicensis*), Aulejas (*Aulmuysa*), Dagdas (*Dagdensis*), Rēzeknes, Varakļānu (*Waraklani*), Viļakas draudžu 1761. gada vizitācijas protokoli, kas publicēti 1998. gadā oriģinālvalodā – latīņu.⁵³ Šiem avotiem ir liela nozīme promocijas darba izstrādē, jo tie sniedz informāciju par reliģisko situāciju

---

⁵⁰ Boguslaw Dybaś, Pawel Artur Jeziorski. *Szlachta polsko-inflancka wobec przełomu*.

⁵¹ Daugavpils pils tiesas grāmatas, LNA-LVVA, 712.

⁵² Relatio episcopi Christophori Szembek a. 1715. No: *Latvijas Universitātes raksti. Romas katoļu teoloģijas fakultātes sērija* (1939). Rīga: Latvijas Universitāte, pp. 21–27.

⁵³ Akta wizytacji generalnej Diecezji Inflanckiej. No: Stanislaw Litak (sast.) (1998). *Akta wizytacji generalnej Diecezji Inflanckiej i Kurlandzkiej czyli Piltyńskiej z 1761 roku*. Torun: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, pp. 176–185.

Latgales teritorijā 18. gadsimta sākumā un vidū, kas ļauj noteikt katoļu ticības izplatības dinamiku.

Pētījuma ietvaros bija svarīgi apskatīt arī likumdošanas aktus, kas regulēja Latgales teritorijas iedzīvotāju dzīvi 17.–18. gadsimtā. Pirmais no tiem ir Lietuvas statūts.⁵⁴ Tas ir Lietuvas lielkņazistes likumu krājums, kas veidoja valsts tiesisko pamatu. Apskatāmajā laika posmā darbojās 1588. gada izdotā statūta trešā redakcija, kas Lietuvas lielkņazistes teritorijā, tostarp Latgales teritorijā, bija spēkā līdz 1840. gadam. Krājumā ir 488 panti, kas veido 14 sadaļas. Atšķirībā no pārējām redakcijām, šajā lielāka uzmanība tika pievērsta muižnieku privilēģiju nosargāšanai un dzimtbūšanas nostiprināšanai. Statūts ietver arī zemes, krimināltiesību, civiltiesību, procesuālo un valsts tiesību normas.

Papildu Lietuvas Statūtam pētījumā tika izmantots krājums *Volumina legum*.⁵⁵ Tas ir vairāku sējumu likumu kodekss, kas ietver Seima rezolūcijas, privilēģijas un citus likumdošanas aktus, kas bija spēkā Žečpospolitas teritorijā no 14. gadsimta līdz 1792. gadam.

Volumina legum attiecas uz publicētajiem avotiem. Līdz 19. gadsimta beigām tika izdoti deviņi sējumi. Promocijas darbā izmantots 2. 3. un 4. sējums, kas ietver informāciju par laika posmu no 1582. līdz 1768. gadam. Dokumenti tika sastādīti divās valodās – latīņu un poļu. Latīņu valodā pierakstīti karaļu zvēresti, ģenerālās tiesību konfirmācijas un starptautiskie akti, piemēram, Inflantijas konstitūcija vai Olīvas pamiera punkti. Savukārt poļu valodā – seimu rīkojumi, zemes īpašumu tiesību apstiprinājumi.

Bez iepriekš minētajiem rakstītajiem avotiem promocijas darbā tika izmantoti arī kartogrāfiskie materiāli: Livonijas 16.–17. gadsimta kartes, 1655. un 1778. gada Daugavpils pilsētas plāni.⁵⁶ Ar to palīdzību izdevās apstiprināt un papildināt rakstīto avotu informāciju par Latgales teritorijas ģeogrāfisko un dabas vidi, kā arī par Daugavpils pilsētas attīstību 17.–18. gadsimtā.

Apkopojot promocijas darbā izmantotos avotus, jāatzīmē, ka to kopums ļauj veikt kvalitatīvu Daugavpils jezuītu arhīva avotpētniecisko izpēti. Pirmkārt, no tiem var iegūt

---

⁵⁴ *Statut Wielikogo kniazhestva Litovs'kogo 1588 roku*. Pieejams: <http://starbel.by/statut/statut1588.htm> (skatīts 23.04.2023.).

⁵⁵ VL (1878–1899). Vol. 1.–9. Petersburg: Jozafata Ohryzki.

⁵⁶ 1655. gada plāns tiek publicēts šeit: Jurijs Vasiljevs (1996). Daugavpils pilsētas attīstība 16.–18.gs. *Daugavas raksti*. 3.sēj., 130.–156. lpp., šeit: 133. lpp. 1778. gada plāna kopija glabājas Daugavpils cietokšņa informācijas un kultūras centra dokumentu fondos.

nepieciešamos priekšstatus par Daugavpils jezuītu apkārtējo vidi, otrkārt, veikt salīdzinošo analīzi pēc vairākiem kritērijiem, piemēram, antroponīmiem, muižnieku amatiem, toponīmiem. Tas savukārt ir viens no svarīgākajiem nosacījumiem avota pilnības un ticamības pakāpes noteikšanai.

Zinātniskā literatūra

Promocijas darbā izmantoto zinātnisko literatūru tematiski var iedalīt trīs grupās:

- 1) teorētiskā literatūra;
- 2) pētījumi par jezuītu ordeni un jezuītu darbību Latgales teritorijā;
- 3) literatūra par Latgales teritorijas attīstību 17.–18. gadsimtā.

Teorētiskā literatūra

Promocijas darba teorētiskās daļas pamatā ir darbi par fenomenoloģijas ideju pielietojumu vēstures pētījumos. Viens no tiem ir D. Karra monogrāfija, kurā ir apkopoti 12 pētnieka raksti.⁵⁷ Autora pamatideja ir pārņemta no P. Rikera un citiem fenomenoloģijas filozofiem – vēsture nav kaut kas nošķirts no dzīves vai attālināts no tagadnes, bet pagātņi var saprast tikai caur pieredzi, piedzīvojot vēsturisku notikumu.⁵⁸ Līdz ar to D. Karra galvenais izpētes objekts ir vēsturiskās pieredzes jēdziens, kas aplūkots no dažādiem aspektiem hronoloģiskajā dimensijā, sākot no Vilhelma Dilteja (*Wilhelm Dilthey*, 1833–1911) līdz Fransuā Arto (*François Hartog*). Autora galvenais secinājums – fenomenoloģiskā vēsture balstās uz 2 fundamentālām lietām:

- vēsturiska notikuma pamatā ir pieredze;
- cilvēks apzinās laiku caur notikumiem tajā.

Tādējādi, pēc D. Karra secinājumiem, vēsture ir nevis notikumu rekonstrukcija, bet gan sociālās pasaules pieredzes un tās temporalitātes atklāšana, t. i., tagadnes mijiedarbība ar pagātņi. Tāpēc, neizprotot pieredzi, nav iespējams pārvarēt “laika bezdibeni”.⁵⁹

D. Karra pārdomas par vēstures būtību papildina P. Rikera, J. Lotmana un Ž. Le Gofa darbi, kuros izskatīta vēstures avota specifika.⁶⁰ Lai gan minētie autori nāk no dažādiem laikiem un vides, viņus vieno doma, ka vēstures avots nav tikai teksts, bet

---

⁵⁷ David Carr. *Experience and History*.

⁵⁸ Ibid., pp. 153–175.

⁵⁹ Ibid., p. 175.

⁶⁰ Paul Ricoeur. *Memory, history, forgetting*; Iurii Lotman. *Vnutri mysliahschih mirov*; Jacques Le Goff. *History and Memory*.

cilvēka dzīves pieredzes produkts. Līdz ar to avots ir daudzšķautņaina kultūrvēsturiskā parādība, kas palīdz vēsturniekam izdzīvot, reaktualizēt un pārdomāt pagātnes notikumus.

Promocijas darbā izstrādē ir izmantota virkne annāļu skolas pārstāvju pētījumu, kuros praktiskā veidā tika realizētas fenomenoloģijas idejas, it īpaši plaši tika izmantoti Ž. Le Gofa pētījumi,⁶¹ kuros liela uzmanība tika pievērsta leksiski semantiskajai metodei avota teksta analīzē.

Promocijas darbā līdzās annāļu skolas pārstāvju pētījumiem izmantotas mūsdienu avotpētniecības specialistu Galina Možajevas (*Galina Mozhaeva*) un Natālija Mišankinas (*Nataliia Mishankina*) publikācijas par lingvistisko metožu izmantošanu vēstures pētījumos.⁶² Tajās pētnieces uzsver, ka teksta leksiskās struktūras analīze ir svarīgs vēsturnieka instruments avota informatīvā potenciāla atklāšanai, kas ļauj ieskatīties tā autora iekšējā pasaulē.⁶³ Starp daudzajām leksiskās analīzes metodēm G. Možajeva un N. Mišankina izvirza kontentanalīzi jeb leksiski statistisko metodi un parāda tās priekšrocības no avotu informatīvā potenciāla noteikšanas viedokļa.⁶⁴

Par leksiskās analīzes (it īpaši metaforu nozīmi) mentalitāšu vēstures kontekstā raksta arī Šavna Malvini Redena (*Shawna Malvini Redden*). Viņas koncepcija ir tuva G. Možajevas un N. Mešankinas uzskatiem. Autore uzsver, ka metafora ir ne tikai mākslinieciskās izteiksmes līdzeklis, bet arī instruments realitātes rekonstruēšanai.⁶⁵ Taču, atšķirībā no iepriekš minētajām pētniecēm, Š. Malvini Redena uzsver nepieciešamību pētīt metaforas semantisko nozīmi un tās lietošanas kontekstu. Viņasprāt, bez tā nav iespējams noteikt metaforas nozīmi.⁶⁶ Pētniece pievērš uzmanību metaforu analīzes

---

⁶¹ Jacques Le Goff. *The Medieval Imagination*; Jacques Le Goff. *The Birth of Europe*.

⁶²Nataliia Mishankina. Informacionnyj potencial slova: kognitivnyi aspekt, s. 3–4. Pieejams: [https://ido.tsu.ru/other_res/pdf/1\(9\)Mishankina.pdf](https://ido.tsu.ru/other_res/pdf/1(9)Mishankina.pdf) (skatīts 17.11.2022.); Galina Mozhaeva, Nataliia Mishankina (2004). O vozmozhnosti primeneniia mezhdisciplinarnogo podhoda k izucheniiu informacionnogo potenciala tekstogogo istochnika, s. 200–202. Pieejams: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=17925169> (skatīts 23.10.2022.).

⁶³Galina Mozhaeva, Nataliia Mishankina (2004). O vozmozhnosti primeneniia mezhdisciplinarnogo podhoda, s. 200.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Shawna Malvini Redden (2016). *Markers, metaphors, and meaning: Drawings as a visual and creative qualitative research methodology in organizations*, p. 2. Pieejams: <https://www.semanticscholar.org/paper/Markers%2C-Metaphors%2C-and-Meaning%3A-Drawings-as-a-and-Tracy-Redden/fe022f13fa274617ce94ec0ab15ee73574f81c09> (skatīts 12.11.2022.).

⁶⁶ Malvini Redden, Sh. (2013). A Metaphor Analysis of Recovering Substance Abusers' Sensemaking of Medication-Assisted Treatment, p. 5. Pieejams: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1049732313487802> (skatīts 12.11.2022.).

teorētiskajiem jautājumiem, līdz ar to Š. Malvini Redenas darbi būtiski papildina G. Možajevas un N. Mešankinas pētījumus.

Avotu izpēte paredz noteiktas procedūras, tāpēc promocijas darbā izstrādē liela nozīme bija diviem darbiem: Olgas Meduševaskas (*Ol'ga Medushevskaia*, 1922–2007) lekciju kursam avotpētniecībā un Martas Hauvelas (*Martha Howell*) un Valtera Prevenjē (*Walter Prevenier*) kolektīvajai monogrāfijai.⁶⁷ O. Meduševska savu darbu uzskatīja par mācību līdzekli, kas domāts plašam pētnieku lokam, jo, viņasprāt, avotpētniecībai ir fundamentāls raksturs – tā ir nepieciešama humanitārajām zinātnēm kopumā.⁶⁸ Tāpēc O. Meduševska uzsvēra, ka avotpētniecība, ir atsevišķa vēstures zinātnes disciplīna, nevis metode jaunu datu iegūšanai.⁶⁹ Balstoties uz šo tēzi, O. Meduševska veidoja darba struktūru. Tas ir sadalīts trīs nodaļās. Pirmā ir *Avotpētniecības teorija*, kurā autore izskata jautājumus, saistītus ar avotpētniecības zinātniskajām kategorijām: mērķi, uzdevumiem, pētāmo objektu un priekšmetu. Otrajā nodaļā *Avotpētniecības veidošana un attīstība* O. Meduševska pievērta uzmanību avotu izpētes praksēm no 18. gadsimta līdz mūsdienām, akcentējot fenomenoloģijas pieejas atšķirību no pozitīvisma. Savukārt trešā nodaļa *Avotpētniecības metode un starpdisciplinārie aspekti* veltīta avotu izpētes posmiem – avotpētnieciskai analīzei un avotpētnieciskai sintēzei. Autore izskaidroja katra posma nozīmīgumu un pamatoja tā būtību.

O. Meduševaskas darbu būtiski papildina M. Hauvela un V. Prevenjē ar praktiskiem ieteikumiem avotu pētniecībā. Viņu monogrāfija sastāv no 5 nodaļām, kurās autori pakāpeniski atklāj dažādu vēstures avotu grupu analīzes īpatnības, sākot ar klasifikāciju un beidzot ar interpretāciju. Autori uzsver avotu kritikas nozīmi avota informatīvā potenciāla noteikšanā, jo, viņuprāt, avots ir ļoti subjektīvs informācijas nesējs.⁷⁰ Lai atvieglotu pētnieku darbu, M. Hauvela un V. Prevenjē piedāvā sava veida atgādni vēstures avotu izpētei, kas sastāv no jautājumiem, kas jāuzdod avotam, lai iegūtu plašāku un objektīvāku informāciju.⁷¹

Promocijas darba izpētes objekts ir publicētie avoti. Tāpēc pētījuma izstrādei tika izmantotas zinātniskās publikācijas par rakstīto avotu publicēšanas teoriju un praksi. Starp tiem nozīmīgākais ir vēsturnieka Mihaila Šumeiko (*Mihail Shumeiko*) lekciju kurss

---

⁶⁷Olga Medushevskaia. *Istochnikovedenie: teoriia, istoriia, metod*; Martha Howell, Walter Prevenier (2001). *From Reliable Sources. An Introduction to Historical Methods*. London: Cornell University Press.

⁶⁸Olga Medushevskaia. *Istochnikovedenie: teoriia, istoriia, metod*, s. 93.

⁶⁹Ibid.

⁷⁰Martha Howell, Walter Prevenier. *From Reliable Sources*, p. 2.

⁷¹Ibid., p. 63, 65, 66–68.

arheogrāfijā.⁷² Tas domāts augstskolu vēstures specialitātes studentiem. Arheogrāfija autoram nav vēstures palīgdisciplīna, bet gan atsevišķa vēstures nozare, kas cieši saistīta ar avotpētniecību un citām vēstures palīgdisciplīnām: paleogrāfiju, heraldiku un pat arheoloģiju.⁷³ Turklāt, kā atzīmē M. Šumeiko, arheogrāfijai ir arī starpdisciplinārs raksturs, jo tā prasa no pētnieka zināšanas valodniecībā, filoloģijā, tekstoloģijā, jurisprudencē utt.⁷⁴

Lekciju kurss ir sadalīts divās daļās: teorētiskajā un metodoloģiskajā. Teorētiskajā daļā M. Šumeiko analizē problēmas, kas saistītas ar arheogrāfijā pastāvošo terminoloģiju, pēta arheogrāfijas mijiedarbību ar radniecīgām vēstures palīgdisciplīnām, īpašu uzmanību pievēršot avotpētniecībai, pamato arheogrāfiskās publikācijas koncepciju un tās atšķirības no citiem dokumentu publikācijas veidiem. Savukārt metodoloģijas daļai ir praktiska nozīme. Šajā daļā autors izvirza vairākus būtiskus problēmjaudājumus:

- 1) kā dokumentu izdevumi atšķiras pēc veida un formas;
- 2) pēc kādiem kritērijiem atlasīt publicētos dokumentus;
- 3) kādi ir korektākie teksta nodošanas veidi;
- 4) kā noformēt publicētos dokumentus;
- 5) vai dokumentu publikācijām ir jābūt zinātniskam uzziņu aparātam, un kādam tam vajadzētu būt.

Tādējādi arheogrāfijas lekciju kurss ietver sava veida noteikumu kopumu, kas nepieciešams kvalitatīvai vēstures avotu publicēšanai un avotpētnieciskajai analīzei.

Lekciju kursu papildina vēsturnieka Aleksandra Ivanova pētījums par arheogrāfijas nozares attīstību Latvijā.⁷⁵ Atšķirībā no iepriekš minētā autora, Latvijas vēsturnieks arheogrāfiju saista galvenokārt ar arhīvniecību.⁷⁶ Kā atzīmē A. Ivanovs, viņa pētījuma mērķis ir raksturot nacionālās arheogrāfijas attīstības tendences kopumā. Tāpēc monogrāfija sadalīta nodaļās pēc hronoloģiskā principa un aptver laika posmu no 18. gadsimta līdz mūsdienām. Autors īsi raksturo vispārīgās avotu publicēšanas tendences, kas raksturīgas katram laika periodam, un analizē konkrētus gadījumus, sniedzot tiem

---

⁷² Mihail Shumeiko (2005). *Arheografija*. Kurs lekcii. Minsk: BGU.

⁷³ Ibid., s. 6.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Aleksandrs Ivanovs (2019). *Latvijas arheogrāfija*. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs.

⁷⁶ Turpat, 4. lpp.

savu vērtējumu. A. Ivanovs min arī J. Kleijntensa avotu krājumu, taču sīkāk neaplūko to.⁷⁷

Promocijas darba mērķis ir saistīts ar avota reprezentativitāti, kurā centrālā loma ir indivīdam. Tāpēc tā izstrādē uzmanība tika pievērsta arī pētījumiem socioloģijas, antropoģeogrāfijas un sociālās psiholoģijas jomās.⁷⁸

Pētījumi par jezuītu ordeni

Promocijas darbā izstrādē izmantoti vispārēja rakstura pētījumi par jezuītu ordeņa vēsturi, kurus var nosacīti iedalīt divās grupās: antijeziūtu un projeziūtu. Antijeziūtu literatūra galvenokārt tapusi laika posmā no 19. līdz 20. gadsimta sākumam, piemēram, Teodora Grizingera (*Theodor Griesinger*, 1809–1884) un Henrija Bēmera (*Heinrich Böhmmer*, 1852–1930) darbi, kas tika plaši citēti jezuītu ordeņa pētnieku vidū.⁷⁹

T. Grizingera monogrāfija tapa 19. gadsimta vidū. Tas bija sarežģīts posms Vācijas vēsturē. Notika Vācijas apvienošanās process. Jezuīti savu darbību šeit atjaunoja 1848. gadā. Viņi darbojās galvenokārt Vācijas dienvidu daļā, kuras pievienošana notika ar lielāku pretestību. Jezuītiem naidīgi noskaņotā sabiedrības daļa uzskatīja, ka pie tā daļēji ir vainīgs ordenis.⁸⁰ Jēzus biedrības darbības atjaunošana Vācijas teritorijā kļuva par impulsu T. Grizingera monogrāfijas tapšanai.⁸¹ Autors savu darbu sadalīja 7 nodaļās. Pirmās divas bija veltītas vispārējai jezuītu vēsturei, pēdējā – ordeņa darbības atjaunošanai, bet atlikušajās četrās autors sniedza ordeņa raksturojumu. Piemēram, trešā nodaļa tika veltīta jezuītu izvirtības tēmai, ceturta – alkatībai, piektā – jezuītu netikumiem, bet sestā – nāves grēkam. Līdz ar to pēc T. Grizingera domām, jezuīti ir netikumu iemiesojums. Jāpiebilst, ka T. Grizingera darbā netiek pievērsta uzmanība

---

⁷⁷ Turpat, 78. lpp.

⁷⁸ Piemēram, Anthony Giddens (1979). *Central Problems in Social Theory*. New York: University of California Press; John Levi (2009). *Social Structures*. New York: Princeton University Press; Henrich Popitz (2017). *Phenomena of Power: Authority, Domination, and Violence*. New York: Columbia University Press; Kevin Lynch (1990). *The Image of the City. Massachusetts Institute of Technology and the President and Fellows of Harvard College*. Pieejams:

https://www.miguelangelmartinez.net/IMG/pdf/1960_Kevin_Lynch_The_Image_of_The_City_book.pdf (skatīts 23.10.2022.).

⁷⁹ Teodor Grizinger (1999). *Iezuity. Polnaia istoriia ih iavnyh i tainyh deianii ot osnovaniia ordena do nastoiashchego vremeni*. Sankt-Peterburg: Lan' un Genrih Bemer (1913). *Iezuity*. Moskva: Tipo-litogr. T-va I.N. Kushnerev i K. Pieejams: <https://topreading.ru/bookread/205033-genrih-bemer-istoriya-ordena-iezuitov> (skatīts 14. 04. 2022.).

⁸⁰ Teodor Grizinger. *Iezuity*, s. 6–7.

⁸¹ Ibid., s. 26.

kultūras aspektiem – izglītībai, teātrim un mākslai, tādējādi ir noklusētas vairākas jomas, kur jezuītiem ir bijuši panākumi.

Ordeņa dibināšanu autors saista ar reformācijas kustību. Viņaprāt, tā bija reakcija uz protestantisma izplatīšanu.⁸² Savukārt ordeņa dibinātāju Ignaciju Lojolu (*Ignacio de Loyola*, 1491–1556) autors raksturo kā reliģisku fanātiķi, ironiski piebilstot, ka pie vainas ir slikta ievainotas kājas ārstēšana.⁸³ Bet, aprakstot ordeņa organizāciju, T. Grizingers uzsvēra, ka jezuītu galvenais spēks ir paklausība, kas pielīdzināma “līķa paklausībai” kā arī dzelžaina disciplīna.⁸⁴

H. Bēmera darbs tapis 1908. gadā, spriežot pēc satura, luterisma iespaidā, jo ordeņa dibinātāja dzīvesveidu un reliģiskos uzskatus autors salīdzināja ar Mārtiņu Luteru, un šis salīdzinājums nebija par labu Ignacijam Lojoram. Turklāt H. Bēmera monogrāfijā jūtama racionālisma ietekme un autora vēlme rast skaidrojumus visām parādībām. Piemēram, H. Bēmers apšaubīja visus brīnumus un vīzijas, kas notika jezuītu ordeņa dibinātāja dzīvē, nosaucot tos par gaismas un iztēles spēli.⁸⁵ Savukārt par Ignacija Lojolas panākumu cēloni autors uzskatīja *Garīgus vingrinājumus*.⁸⁶ Viņš pat veica eksperimentu – izgāja vingrinājumu kursu, pēc kura secināja, ka tie ietekmē cilvēku psihi un padara cilvēku par reliģisku fanātiķi.⁸⁷ Tādējādi, pēc H. Bēmera domām, jezuītu ordeņa dibinātājs Ignacijs Lojola bija izcils psihologs.⁸⁸

H. Bēmers savā darbā sniedz vispārīgas ziņas par jezuītu ordeņa darbību Eiropā un ārpus tās, uzsverot, ka tā misionāri kļuva par pāvesta un Romas katoļu baznīcas varas nesējiem visā pasaulē. Šis apgalvojums ir iemesls autora negatīvajai attieksmei. Viņam jezuītu ordenis ir absolūtas pāvesta monarhijas iemiesojums.⁸⁹

Projezuītu literatūrā izceļas Džona Viljama O'Maleja (*John William O'Malley*) pētījumi.⁹⁰ Viņš, atšķirībā no iepriekš minētajiem pētniekiem, savā fundamentālajā darbā par Jēzus biedrības vēsturi centās uzsvērt jezuītu panākumus reliģiskajā un kultūras

---

⁸² Ibid., s. 25.

⁸³ Ibid., s. 30., 32. Ignacijs Lojola kaujas laikā tika ievainots kājā, tāpēc bija spiests pamest militāro dienestu, kā rezultātā pievērsās reliģisku grāmatu lasīšanai.

⁸⁴ Ibid., s. 63–64.

⁸⁵ Genrih Bemer. *Iezuity*, s. 3.

⁸⁶ Ibid., s. 5.

⁸⁷ Ibid., s. 6.

⁸⁸ Ibid., s. 11.

⁸⁹ Ibid., s. 47.

⁹⁰ John William O'Malley (1993). *The First Jesuits*. Cambridge, Mass; John William O'Malley (1999). *The Jesuits: Cultures, Sciences, and the Arts, 1540–1773*. Toronto: University of Toronto Press; John William O'Malley (2000). *Trent and All That: Renaming Catholicism in the Early Modern Era*. Cambridge, Mass.

jomā.⁹¹ Dž. O'Maleja darba hronoloģiskie ietvari ir no 16. gadsimta līdz mūsdienām. Darbs tiek sadalīts četros, pēc autora domām, ordenim svarīgākajos posmos: dibināšana, pirmās misijas, aizliegšana/ atjaunošana un mūsdienas. Autors uzskata, ka jezuītu ordenis ir vienots organisms, tāpēc atsevišķi neizskata tā struktūrvienību darbību dažādās pasaules malās, bet analizē problēmjautājumus:

- jezuītu ordeņu reliģiozitātes izpausmes;
- jezuītu panākumus garīgajā jomā;
- jezuītu panākumus zinātnē un izglītībā;
- ordeņa slēgšanas sekas;
- ordeņa atjaunošanu un aktivitātes mūsdienās.

Tādējādi autors izvairās no sensitīvām tēmām par jezuītu politisko un ekonomisko darbību, kuras aplūkoja iepriekš minētie autori. Viņš izceļ šķēršļus un grūtības, kas jezuītiem bija jāpārvar savā apustuliskajā darbā, kā arī ordeņa pienesumu Rietumeiropas un kopumā pasaules kultūras, zinātnes un mākslas attīstībā.

Atšķirībā no antijezuītu autoriem, Dž. O'Malejs neaplūko reformācijas tēmu. Viņam jezuītu ordenis nav cīnītājs pret ķeceriem, bet katoļu dzīves iedvesmotājs. Tāpēc autora monogrāfijā jezuīti netiek raksturoti kā Romas katoļu baznīcas aģenti, bet gan kā apgaismības atbalstītāji un jaunas kristīgās ideoloģijas nesēji, kas centrā izvirza individu.

Izvērtējot Dž. O'Maleju, var secināt, ka autors, pats būdams jezuīts, nevarēja distancēties no subjektīvisma. Viņa darbi slavina un cildina ordeņa darbību.

Pēdējā desmitgadē ir tapušas vairākas publikācijas par jezuītu dokumentāro mantojumu.⁹² Šī tēma ir novitāte ordeņa historiogrāfijā, jo līdz tam pētnieki galvenokārt pievērsās tā politiskās un reliģiskās darbības izpētei, kā arī mākslai un arhitektūrai. Patlaban jezuītu ordeņa lietvedības un arhivēšanas tradīcijas aktīvi pēta vēsturnieks M. Fridrihs un jezuīts Pols Šore (*Paul Shore*). Savos darbos viņi balstās uz dažādu jezuītu ordeņa struktūrvienību arhīvu materiāliem. M. Fridrihs publikācijās pievērsās ordeņa dokumentācijas aprītei un arhivēšanas tradīcijām, savukārt P. Šore – jezuītu lietvedības īpatnībām un dokumentu raksturošanai. Tādējādi šo divu pētnieku darbu kopums sniedz ieskatu jezuītu ordeņa lietvedības un arhivēšanas sistēmā, kas ir būtiski Daugavpils jezuītu arhīva tapšanas apstākļu noskaidrošanai.

⁹¹ John William O'Malley. *The First Jesuits*.

⁹² Piemēram, Markus Friedrich. *Circulating and Compiling the Litterae Annuae*; Paul Shore (2008). *The Voices of Memoria: Diaria, Historiae, and Annuaia as Records of Experience in the Pre-suppression Society*. Pieejams: <https://jesuitportal.bc.edu/publications/symposia/2019symposium/symposia-shore/> (skatīts 22.11.2022.).

Pirmais pētnieks, kas pievērsa uzmanību jezuītu ordeņa vēsturei Latvijas teritorijā, tostarp Latgales teritorijā, bija Staņislavs Zalenskis (*Stanisław Załęski*, 1843–1908). Promocijas darbā izmantotā monogrāfija veltīta jezuītu ordeņa darbībai Žečpospolitas teritorijā.⁹³ Vienā no šī darba apakšnodaļām aplūkota Daugavpils jezuītu kolēģijas vēsture no 17. līdz 19. gadsimta sākumam. Apjoma ziņā tā nav liela – vien 13 lapaspuses.⁹⁴ Taču tajā ir atrodama noderīga informācija par Daugavpils jezuītu misionāru darbu. Piemēram, autors precīzi saskaitīja visus misijas punktus, kā arī norādīja uz problēmām, ar kurām sastapās jezuīti, veicot garīgo darbu Latgales teritorijā. Taču ir jāatzīmē, ka S. Zalenska darbs rakstīts, ignorējot akadēmisko pētījumu zinātniskās izstrādes pamatnosacījumus, t. i., bez atsaucēm, avotu un literatūras saraksta, un tikai pēc satura konteksta var saprast, ka autors ir izmantojis Daugavpils jezuītu arhīva materiālus.

1940. gadā iznāca cits promocijas darbam nozīmīgs darbs – J. Kleijntjensa avotu krājums, kurā bez avotu publikācijām tika iekļauts pētījums par jezuītu darbību Latgales teritorijā no 17. līdz 19. gadsimta sākumam.⁹⁵ Tā pamatā ir Daugavpils rezidences un kolēģijas arhīvu materiāli, taču pēc būtības šajā pētījumā autors atstāsta dokumentu saturu. Darbam trūkst analītiskas pieejas, autors, pats būdams jezuīts, neslēpa savas simpātijas un pie katras iespējas slavēja jezuītus, izceļot viņu panākumus Latgales iedzīvotāju katehēzē. Tomēr, vērtējot šo darbu, ir jāatzīmē, ka tas ir pirmais pētījums par Daugavpils jezuītiem, kurā autors atsaucas uz konkrētiem avotiem. Turklāt ir jāmin, ka lielāka daļa no ordeņa darbības pētniekiem Latgales teritorijā atsaucas uz J. Kleijntjensa pētījumu.⁹⁶

Padomju laikos jezuītu tēma tika aizmirsta. Iznāca tikai viena monogrāfija, kuras autors bija Vasīlijs Dorošenko (*Vasilii Doroshenko*, 1921–1992).⁹⁷ Savā pētījumā viņš balstījās uz J. Kleijntjensa publicētajiem Rīgas kolēģijas dokumentiem un dažādu valstu arhīvu materiāliem. Par pētījuma priekšmetu tika izvirzīta Rīgas jezuītu saimnieciskā darbība, tāpēc Daugavpils jezuīti šajā darbā netika minēti.

---

⁹³ Stanisław Załęski (1905). *Jezuici w Polsce*. vol. 4. Krakow, pp. 1311–1324.

⁹⁴ Ibid.

⁹⁵ Josefs Kleijntjenss. Daugavpils jezuītu darbība. No: *Latvijas vēstures avoti*, I daļa, 243.–260. lpp.

⁹⁶ Piemēram, Arnolds Spekke (1995). *Latvieši un Livonija 16. gs.* Rīga: Zinātne; Tatjana Bogdanoviča (2018). Dinaburgas jezuītu misijas un rezidences dibināšanas apstākļi. *Vēsture: avoti un cilvēki: Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes Vēstures katedras zinātnisko rakstu krājums*. Daugavpils: DU akadēmiskais apgāds "Saule", 21. sēj, 43.–49. lpp.; Kristīne Ogle (2007). *Societas Jesu ieguldījums Latvijas arhitektūras un tēlotājas mākslas mantojumā*. Rīga: Latvijas Mākslas akadēmija; Henrihs Strods (1996). *Latvijas katoļu baznīcas vēsture 1075.–1995.* Rīga: Poligrāfists, 1996.

⁹⁷ Vasilii Doroshenko (1973). *Myza i rynek: hoziaistvo Rizhskoi iezuitskoi kollegii na rubezhe XVI i XVII vv.* Rīga: Zinatne.

Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas tapa Henriha Stroda (1925–2012) monogrāfija par Romas katoļu baznīcas vēsturi.⁹⁸ Lai gan vēsturnieks neizceļ jezuītu ordeņa darbības vēsturi Latgales teritorijā kā atsevišķu tēmu, šis jautājums ir aplūkots monogrāfijas nodaļā par rekatolizācijas procesu Latgales teritorijā Žečpospolitas laikā.⁹⁹ Autors pētījumā balstījās uz daudzveidīgiem avotiem, tostarp Vatikāna arhīva dokumentiem. Viņš pievērsa uzmanību Daugavpils rezidences dibināšanas hronoloģijas problēmai, Daugavpils jezuītu rezidences un kolēģijas rekatolizācijas darba paņēmieniem un sasniegumiem un šajā jautājumā viens no pirmajiem sāka lietot divus atšķirīgus terminus – rekatolizācija un kristianizācija, pēdējo attiecinot uz “pagānu” kultu piekritējiem.¹⁰⁰ Daugavpils jezuītu H. Strods uzskatīja par galvenajiem katoļu ticības nesējiem Latgales teritorijā, minot 5 faktus, kas to apstiprina: jezuītu aktīvu misijas darbu, teātra priekšnesumus, skolas dibināšanu, disputus, koku ciršanu cīņā pret “pagānismu.”¹⁰¹ Taču katrā no izvirzītājām kategorijām netiek detalizētāk izskatīta, tāpēc minētais darbs apskata Daugavpils jezuītus ļoti vienpusīgi – tikai kā misionāru grupu, kas, izmantojot dažādas metodes, gūst lielus panākumus Latgales teritorijas rekatolizācijā un kristianizācijā, kā arī Latgales teritorijas iedzīvotāju apgaismošanā. Šī nostāja ir paredzama, ņemot vērā, ka monogrāfija uzrakstīta pēc Rīgas arhibīskapa – metropolīta Jāņa Pujāta pasūtījuma.

2008. gadā iznāca Kristīnes Ogles monogrāfija par jezuītu ordeņa ieguldījumu Latvijas arhitektūras un mākslas mantojumā.¹⁰² Šai tēmai viņa veltīja savu disertāciju, kuras mērķis bija izzināt Jēzus biedrības māksliniecisko darbību kā savdabīgu fenomenu visā Latvijas teritorijā.¹⁰³ K. Ogle ir mākslas zinātniece, tāpēc galvenais uzsvars tika likts uz jezuītu sakrālās arhitektūras un mākslas analīzi, mazāk tika rakstīts par viņu darbības vēsturisko kontekstu. Autore sniedz ļoti vērtīgu informāciju par baznīcu celtniecības procesiem, izejmateriāliem, kā arī analizē arhitektoniskos risinājumus un objektu māksliniecisko vērtību. Sakrālās mākslas jautājums šajā darbā aplūkots plašā kontekstā – tika veikta salīdzinošā analīze ar līdzīgiem sakrālās mākslas paraugiem citās Eiropas valstīs. No avotiem pētniece izmantoja ne tikai J. Kleijntjensa izdotos Daugavpils jezuītu

---

⁹⁸ Henrihs Strods. *Latvijas katoļu baznīcas vēsture*.

⁹⁹ Turpat, 123.–185. lpp.

¹⁰⁰ Turpat, 169. lpp.

¹⁰¹ Turpat.

¹⁰² Kristīne Ogle. *Societas Jesu*.

¹⁰³ Turpat, 7. lpp.

arhīva materiālus, bet zinātniskajā apritē ieviesa jaunus nepublicētus avotus no LNA-LVVA un LVVI fondiem.¹⁰⁴

Pēdējā desmitgadē iznāca vairāki promocijas darba autores pētījumi par jezuītu ordeņa vēsturi Latgales teritorijā.¹⁰⁵ Tajos aplūkoti dažādi jezuītu darbības aspekti – no Daugavpils rezidences dibināšanas apstākļiem līdz jezuītu un vācu muižnieku savstarpējām attiecībām.

Pētījumi par Latgales teritoriju

Promocijas darba ietvaros liela uzmanība tika pievērsta pētījumiem par Latgales vēsturi. Tās izpēte aizsākās jau 18. gadsimtā. Viens no pirmajiem darbiem ir Jana Augusta Hilzena (*Jan August Hylzen*, 1702–1767) monogrāfija.¹⁰⁶ Šī darba īpatnība ir, ka tas tika veidots pēc hronikas principa, bet hronoloģiskie ietvari aptver laika posmu no viduslaikiem līdz 18. gadsimta sākumam. Tādējādi tikai daļa no darba attiecas uz Latgales teritoriju. Autora uzmanības centrā ir trīs tematiskās grupas: politiskie notikumi, sociālā struktūra un ekonomiskā attīstība. Taču informācijas apjoma ziņā izceļas vācu bruņinieku un muižnieku tēma, tā izpaužas autora subjektīvs skatījums uz Latgales vēsturi, jo pats viņš cēlies no senas vācu muižnieku dzimtas. J. A. Hilzens atzīmē, ka viņa pētījuma pamatā ir vairāku vācu dzimtu arhīvu materiāli, taču diemžēl monogrāfijas autors neveidoja atsauces, kas bija tipiska parādība 18.–19. gadsimta historiogrāfijā.

J. A. Hilzena monogrāfijā ir atrodamas ziņas arī par jezuītu darbību Latgales teritorijā. Taču šī informācija aprobežojas ar dažiem teikumiem un faktiem. Autors rakstīja, ka jezuītiem bija daudz darba Latgales teritorijas iedzīvotāju katehēzē, jo Livonijas kara dēļ cilvēki dzīvoja bez priesteriem un kristīgām zināšanām, tāpēc turpināja pielūgt kokus – ozolus un liepas – un nesa tiem upurdāvanas.¹⁰⁷

J.A. Hilzena monogrāfijas galvenā vērtība promocijas darbam ir bagātīgais faktoloģiskais materiāls. Tajā ir dati par poļu–zviedru kariem, Latgales teritorijas amatpersonām, Daugavpils ekonomisko attīstību, it īpaši muitas darbību un preču

---

¹⁰⁴ Turpat, 212.–223. lpp.

¹⁰⁵ Tatjana Bogdanoviča. Dinaburgas jezuītu misijas un rezidences dibināšanas apstākļi; Tatjana Bogdanoviča (2018). Sakrālas mākslas nozīme jezuītu ordenī. *Latvijas Universitātes 76. starptautiskā zinātniskā konference: Vēstures, Arheoloģijas un Etnogrāfijas sekcijas referātu tēzes*. Rīga: LU Latvijas vēstures institūts Rīga, 2018, 10. lpp.

¹⁰⁶ Jan August Hylzen (1750). *Inflanty w dawnych swych y wielorakich aż do wieku naszego dziejach y rewolucyach, z wywodem godności y starożytności szlachty tameczney tuzież praw y wolności z dawna y teraz jej służących, zebrane y polskiemu światu do wiadomości w ojczystym podane*. Wilno.

¹⁰⁷ Ibid., p. 126.

pārvadāšanu pa Daugavu. Tomēr zinātniskā aparāta trūkuma dēļ visa informācija ir rūpīgi jāpārbauda.

J. A. Hilzena monogrāfiju kritiski vērtēja 19. gadsimta pētnieks barons Gustavs Manteifels (*Gustav Manteuffel*, 1832–1916). Viņš norādīja uz daudzām faktu kļūdām un monogrāfijas neveiksmīgu stuktūru.¹⁰⁸ Promocijas darbā tika izmantoti divi pētnieka darbi. Pirmais ir fundamentāls pētījums par Poļu Inflantiju.¹⁰⁹ Tajā autors aplūkoja plašu jautājumu loku: priekšvēsturi – Livonijas posmu, teritorijas ģeogrāfisko un dabas vidi, Latgales pamatiedzīvotājus, muižniecību, Daugavpils un citu Latgales teritorijas pilsētu un miestīņu sociāli ekonomisko attīstību. Līdz ar to G. Manteifela monogrāfija, tāpat ka J. A. Hilzena darbs, satur daudzveidīgus datus par Latgales teritorijas attīstību 16.–19. gadsimtā. Turklāt, atšķirībā no J. A. Hilzena, viņš dažkārt atsaucās uz pētījumā izmantotajiem avotiem.

Otrais G. Manteifela darbs ir veltīts Inflantijas kņazistei.¹¹⁰ Šis darbs ir daļa no manuskripta “Senās Livonijas zemju vēstures apcerējumi,” kas apjoma ziņā pārsniedza 800 lapaspuses.¹¹¹ Ilgstoši tas tika uzskatīts par pazudušu, jo pēc G. Manteifela nāves viņa radnieks Tadeušs Manteifels (*Tadeusz Manteuffel*, 1902–1970) rokrakstu bija nodevis B. Brežgo, kurš savukārt paņēma to līdzīgi uz ASV. Šobrīd ir zināms, ka rokrakstu G. Manteifela atraitne bija nodevusi Ņujorkas pilsētas bibliotēkai.¹¹² Savukārt manuskripta daļu, kas attiecās uz Inflantijas kņazisti, G. Manteifels tomēr nolēma publicēt 1897. gadā kā atsevišķu monogrāfiju.

Inflantijas kņazistes tēma noteica arī monogrāfijas hronoloģiskos ietvarus – no Olīvas miera parakstīšanas līdz Žečpospolitas sadalei. Šajā darbā G. Manteifela pētījuma objekts bija vācu muižniecība, īpaši liela uzmanība veltīta Plāteru, Borhu un Hilzenu dzimtu pārstāvjiem, kurus autors uzskatīja par ietekmīgākajām Latgales teritorijas dzimtām. Darbs izceļas ar to, ka, izgaismojot muižnieku darbību, tiek atspoguļoti nozīmīgi politiskie un sociālie procesi Latgales teritorijā, kurus veicināja Žečpospolitas valdība – rekatolizācija un pārpoļošana. Rekatolizācijas tēmas ietvaros autors minēja Daugavpils jezuītus, taču tikai muižniecības darbības kontekstā. Tādējādi, uzsverot

---

¹⁰⁸ Gustavs Manteifels, G. (2020). *Poļu Inflantija/Inflanty Polskie*. Rīga: Jumava, 37. lpp.

¹⁰⁹ Turpat.

¹¹⁰ Gustaw Manteuffel (1897). *Ksiestwo Inflanckie XVIII–XIX stulecia*. Krakow.

¹¹¹ Aleksandrs Ivanovs, Pēteris Kivrāns, Inese Poča, Kārlis Počs (2003). *Apcerējumi par Latgales vēstures historiogrāfiju*. Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība, 133. lpp.

¹¹²Turpat.

dižciltīgo vadošo lomu Latgales reliģiskajā dzīvē.¹¹³ Piemēram, G. Manteifels rakstīja par baznīcām, kuras jezuītiem uzcēla Latgales muižnieki, un par muižnieku dzimtas pārstāvjiem, kuri kļuva par ordeņa brāļiem, kas, pēc autora domām, bija liels ieguvums Jēzus biedrībai.¹¹⁴

Jāpiebilst, ka G. Manteifels ir viens no pirmajiem Latgales vēstures pētniekiem, kurš caur konkrētu cilvēku biogrāfijām centās parādīt svarīgākos notikumus un procesus Latgales teritorijā. Viņa uztverē Latgales teritorijas vēsture cieši savijas ar dižciltīgo dzimtu vēsturi un likteni. Tam laikam tā bija jauna pieeja vēstures pētniecībai.

G. Manteifela darbiem ir liela nozīme Latgales historiogrāfijā, ne velti uz tiem atsaucas gan Latvijas, gan ārvalstu pētnieki.¹¹⁵ Pirmkārt, šie darbi paši par sevi ir historiogrāfiskie avoti. Otrkārt, G. Manteifelam bija pieejami Latgales muižnieku arhīvu dokumenti, kas, pēc B. Brežgo ziņām, Pirmā pasaules kara laikā bija izvesti uz Sanktpēterburgu un pazuda.¹¹⁶ Līdz ar to, pateicoties šim darbam, vēsturniekiem ir bagāts faktoloģiskais materiāls.

Pirmais profesionālais vēsturnieks, kurš mērķtiecīgi pētīja Latgales vēsturi, bija B. Brežgo. Vēsturnieks Ēriks Jēkabsons par viņa ieguldījumu Latgales pētniecībā raksta: "B. Brežgo paveiktais daudzās Latgales vēstures jomās vēl joprojām ietilpst vienīgo par tēmu tapušo pētījumu skaitā augstā profesionālā līmenī."¹¹⁷

Promocijas pētījumā tika izmantoti vairāki B. Brežgo darbi. Tos var iedalīt divās tematiskās grupās. Pirmā ir avotu publikācijas.¹¹⁸ Vairākus gadus autors strādāja Vitebskas arhīvā, un rezultātā viņam izdevās apkopot un publicēt materiālus. Katrai avota publikācijai, saskaņā ar arheogrāfijas noteikumiem, B. Brežgo pievienoja leģendas.

---

¹¹³ Gustaw Manteuffell. *Ksiestwo Inflanckie*, p. 8.

¹¹⁴ Ibid., 26. lpp.

¹¹⁵ Piemēram, Tatjana Bogdanoviča (2021). Vācu muižnieki Dinaburgas arhīva atskaitēs. No: *Vācieši Latgales teritorijā 16. gs.–20. gs. sākumā: vēsture un recepcija*. Daugavpils: DU Akadēmiskais apgāds "Saule," 120.–140. lpp.; Vadzim Anipiarkou (2021). Starp Krieviju un Žecpospolitu: Augusta Plātera politiskās darbības metamorfozes (1792–1793). No: *Vācieši Latgales teritorijā 16. gs.–20. gs. sākumā: vēsture un recepcija*. Daugavpils: DU Akadēmiskais apgāds "Saule," 84.–100. lpp.; Pawel Jeziorski. Dyneburg w ostatnim stuleciu istnienia Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Przyczynę do dziejów społecznych i gospodarczych miasta. In: Wojciech Walczak, Karol Łopatecki (red.) (2010). *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, vol. 2, pp. 409–439.

¹¹⁶ Boļeslavs Brežgo. *Latgolas vēstures materiāli*, 11. lpp.

¹¹⁷ Ēriks Jēkabsons (2019). Vēsturnieks Boļeslavs Brežgo (1887–1957): nezināmais biogrāfijā. *Vēsture: avoti un cilvēki: Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes Vēstures katedras zinātnisko rakstu krājums*, 21. sēj., Daugavpils: DU akadēmiskais apgāds "Saule," 83.–93., šeit: 83. lpp.

¹¹⁸ Boļeslavs Brežgo. *Latgolas inventari*; Boļeslavs Brežgo. *Latgolas Pagotne*; Boļeslavs Brežgo. *Latgolas vēstures materiāli*.

Turklāt viņš katram dokumentu krājumam pievienoja arī ievadu, kurā sniegts īss publicēto avotu apraksts un ir atrodama informācija par kultūrvēsturiskajiem apstākļiem, kādos publicētie avoti tapa un funkcionēja. Dažiem dokumentiem tika pievienoti arī autora komentāri.

Otrā B. Brežgo darbu grupa veltīta arhīviem.¹¹⁹ Tajos vēsturnieks publicēja informāciju par dažādu arhīvu, kas kādreiz bijuši Latgales teritorijā, likteni. Autors minēja arī Daugavpils jezuītu arhīvu, taču informācija par to ir ļoti fragmentāra.¹²⁰

Latgales vēstures izpētē neiztikt bez trimdas vēsturnieka Edgara Dunsdorfa (1904–2002) monogrāfijas, kas veltīta Latvijas 17. gadsimta vēsturei.¹²¹ Savu darbu viņš strukturē tematiski, aptverot politisko, sociālo, ekonomisko un kultūras vēsturi, kā arī ģeogrāfiski, apskatot situāciju Vidzemē, Kurzemē un Latgalē. Tādējādi pētnieks Latgales vēsturi aplūkoja Latvijas vēstures kontekstā, balstoties uz dažādu Latvijas kultūrvēsturisko novadu salīdzinošo analīzi.

E. Dunsdorfs savā monogrāfijā vairāk pievērta uzmanību latviešu zemnieku liktenim, tāpēc pētījuma centrā ir dzimtbūšana, zemnieku saimnieciskā darbība, dzīves apstākļi un reliģiskie ticējumi. Īpaša uzmanība tika pievērsta Lietuvas Statūtam kā dokumentam, kas atspoguļo zemnieku stāvokli Latgalē.¹²² Rūpīgi izpētot Latgales vēstures pētījuma saturu, jāsecina, ka avotu un historiogrāfijas bāze salīdzinājumā ar Vidzemi un Kurzemi ir neliela. E. Dunsdorfs izmanto B. Brežgo publicētos avotus un balstījās uz Leonīda Arbusova (*Leonid Arbusow*, 1848–1912), Arveda Švābes (1888–1959) un Arnolda Spekkes (1887–1972) pētījumiem. Tomēr jāatzīmē, ka E. Dunsdorfa monogrāfija joprojām ir vienīgais fundamentālais darbs, kurā ir aplūkota Latgales vispārējā vēsture 17. gadsimtā un 18. gadsimta sākumā.

E. Dunsdorfa monogrāfijā minēti arī Daugavpils jezuīti, kuru darbību autors saistīja ar Latgales teritorijas rekatolizāciju un uzskatīja, ka ordenis bija galvenais katoļu ticības izplatītājs.¹²³ Taču ir jāatzīst, ka ziņas par Daugavpils jezuītu darbību ir ļoti pieticīgas – vien daži teikumi.

---

¹¹⁹ Boļeslavs Brežgo (1938). *Latgola dažu XVI–XIX gs. dokumentu gaismā*. Rēzekne: Latgališu skolotāju centrālā bīdreiba; Boļeslavs Brežgo (1938). *Daugavpils skolu direkcijas arhīvs*. Rēzekne: Latgališu skolotāju centrālā bīdreiba.

¹²⁰ Boļeslavs Brežgo. *Latgolas Pagotne*, 8. lpp.

¹²¹ Edgars Dunsdorfs (1962). *Latvijas vēsture 1600.–1710*. Stokholma: Appelbergs Boktryckeri AB Uppsala.

¹²² Turpat, 135.–137.lpp.

¹²³ Turpat, 132. lpp.

Pēc B. Brežgo un E. Dunsdorfa Latgales vēstures pētījumos sākās stagnācijas periods, kas ilga līdz pat 20. gadsimta beigām. Šajā laika posmā tapa tikai nelielas publikācijas. Starp tām promocijas darbam nozīmīgākais ir H. Stroda pētījums par demogrāfisko situāciju Latgales teritorijā.¹²⁴ Viņa pētījums aptver galvenokārt Krievijas impērijas laiku un 19.–20. gadsimtu, jo, kā rakstīja vēsturnieks, drošu ziņu par agrāko periodu ir pārāk maz un var tikai nojaust, kāda bija demogrāfiskā situācija Žečpospolitais laikā.¹²⁵ H. Strods savā pētījumā balstījās uz PSRS Centrālā valsts seno aktu arhīva fondu materiāliem – 1772.–1773. un 1782. gada dvēseļu revīzijām.

No padomju laika historiogrāfijas vērts pieminēt Jurija Vasiļjeva (1928–1993) pētījumus, kas ir veltīti Daugavpils pilsētībūvniecībai.¹²⁶ To hronoloģiskie ietvari ir 16.–18. gadsimts. Autora uzmanības centrā ir Daugavpils pilsētībūvniecības attīstība un tās ietekmējošie faktori, tāpēc pētījumā tiek izmantots plašs publicēto un nepublicēto avotu klāsts: Daugavpils vojevodu ziņojumi caram Aleksejam Mihailovičam (*Aleksei Mihailovich Romanov*, 1645–1676), Daugavpils stārstijas inventāri, B. Brežgo publicētie avoti, ka arī kartogrāfiskie materiāli. Savu pētījumu J. Vasiļjevs iedalīja pēc hronoloģiskā principa divās apakšnodaļās. Pirmā veltīta pilsētas attīstībai 17. gadsimtā, bet otrā – 18. gadsimtam. Katrā no tām pētnieks apskata Daugavpils pilsētas izbūves struktūras elementus, tās īpatnības, kā arī atklāj vēsturisko notikumu un personu ietekmes pakāpi uz pilsētas arhitektonisko izskatu. Ir būtiski atzīmēt, ka katru savu apgalvojumu J. Vasiļjevs apstiprina ar avotiem, kas ir viens no kvalitatīva zinātniskā pētījuma rādītājiem.

Kopš 2000. gada ar Latgales teritorijas pētniecību aktīvi nodarbojas poļu vēsturnieki: Pavels Jezjorskis (*Paweł Jeziorski*), Boguslavs Dibass (*Bogusław Dybaś*), Andžejs Rahuba (*Andrzej Rachuba*), Mariušs Balcereks (*Mariusz Balcerek*). Savos pētījumos viņi aplūko galvenokārt ar Latgales teritorijas politisko vēsturi saistītu jautājumu loku: teritorijas politisko statusu, militāros konfliktus, muižniecības politisko

---

¹²⁴ Henrihs Strods (1989). *Latgales iedzīvotāju etniskais sastāvs 1772. g.–1959. g.* Rīga: P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte.

¹²⁵ Turpat, 4. lpp.

¹²⁶ Iurii Vasiļev (1971). Evoluīcija goroda Daugavpils (Dinaburga) v XVI–XVIII vekah. No: *Arhitektūra un pilsētībūvniecība Latvijas PSR*, II. Rīga, 89–121. lpp.; Jūrijs Vasiļjevs (1996). Daugavpils pilsētas attīstība, 130.–156. lpp.

darbību.¹²⁷ Tematisko izvēli nosaka vēsturniekiem pieejamo avotu informatīvais potenciāls. Viņu pētījumu pamatā ir privilēģijas, Daugavpils pilsētas tiesas grāmatas, Kroņa¹²⁸ un Lietuvas metrikas dokumenti. Bet, neraugoties uz tematisko ierobežotību, minētie pētījumi ir nozīmīgi gan promocijas darbam, gan Latgales teritorijas izpētei kopumā, jo tie ievieš zinātniskajā aprītē jaunus npublicētus avotus un satur bagātīgu faktoloģisko materiālu.

Īpaši liela nozīme promocijas darba izstrādē ir poļu vēsturnieka P. Jezjorska pētījumam par Daugavpils vēsturi.¹²⁹ Šis ir viens no retajiem darbiem, kurā aplūkoti vairāki pilsētas attīstības aspekti 17.–18. gadsimtā. Pētījuma pamatā ir Daugavpils pils tiesas grāmatas. Pats autors uzskata, ka viņa darba novitāte slēpjas apstākļi, ka “līdz šim šo avotu izmantojuši tikai daži pētnieki, bet neviens vēl nav mēģinājis to izmantot, lai pētītu Daugavpils vēsturi 17.–18. gadsimtā.”¹³⁰ P. Jezjorskis, ņemot vērā izvēlēta avota specifiku, pilsētas vēsturi apskata caur sociāli politisko un demogrāfisko jautājumu prizmu. Starp izvirzītājiem jautājumiem ir Daugavpils pārvaldes institūta funkcionēšana, iedzīvotāju sastāvs un to skaita dinamika, pilsētas sociālā struktūra un dažādu sociālo grupu mijiedarbība. Tādējādi autors atklāj pilsētas sociālās topogrāfijas īpatnības, kas ir šī pētījuma unikalitāte. Pašlaik tas ir visaptverošākais darbs par Daugavpils attīstību Žečpospolitas laikā.

Latgales vēstures historiogrāfijas analīze liecina, ka patlaban nav sistemātisku un visaptverošu pētījumu ne par Latgales teritorijas attīstību 17.–18. gadsimtā, ne par jezuītu darbību tajā.

Uzziņu literatūra

Lai precizētu faktus un jēdzienus, bez zinātniskās literatūras promocijas darbā tika izmantota arī uzziņu literatūra. Piemēram, vēsturnieku Kšištofa Mikuļska (*Krzysztof Mikulski*) un A. Rahubas kopdarbs, kas pēc būtības ir Pārdaugavas hercogistes, Latgales

---

¹²⁷ Boguslavs Dibass. Latgale Ziemeļu kara laikā, 51.–64. lpp.; Boguslavs Dibass. Inflantijas zemes 1676. gada galvasnaudas nodokļa reģistrs, 152.–178. lpp.; Bogusław Dybaś, Paweł Artur Jeziorski. *Szlachta polsko-inflancka*; Pavels Jezjorskis. Inflantijas muižniecības līdzdalība, 178.–192. lpp.; Balcereks, M. (2011). Poļu Vidzemes jeb Inflantijas izveides priekšvēsture. Cīņas par Daugavpili 1625.–1627. gadā. *LVIŽ*, 2, 88.–100. lpp.

¹²⁸ Polijas.

¹²⁹ Paweł Jeziorski. *Dyneburg w ostatnim stuleciu*.

¹³⁰ *Ibid.*, p. 410.

teritorijas un citu Žečpospolitas provinču amatpersonu katalogi.¹³¹ Veidojot šos katalogus, autori izmantoja daudzveidīgus Kroņa un Lietuvas metrikas avotus, kā arī muižnieku dzimtu arhīvus. Latgales teritorija ir izdalīta atsevišķā kataloga sadaļā. Tajā tiek norādīts muižnieka amata veids, amatā stāšanās datums. No promocijas darba izstrādes viedokļa tā ir ļoti svarīga informācija, kas var palīdzēt noteikt gan Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu ticamības pakāpi. Turklāt K. Mikuļskis un A. Rahuba katalogos iekļāva plašu ievaddaļu, kur sniedz informāciju par teritoriāli administratīvajām reformām Pārdaugavas hercogistē un Latgales teritorijā, kā arī izskaidro katra amata nozīmi Lietuvas lielkņazistes un Žečpospolitas sociāli politiskajā struktūrā.

Savukārt, lai precizētu terminoloģiju, piemēram, *teritorija*, *ģeogrāfiskā vide*, *ģeogrāfiskā telpa*, *leksēma*, *struktūra* utt., noskaidrošanai tika izmantotas elektroniskās enciklopēdijas un vārdnīcas.

---

¹³¹ Krzysztof Mikulski, Andrzej Rachuba. (1994). *Urządnicy inflanccy XVI-XVIII wieku: spisy*. Biblioteka Kórnicka.

1. DAUGAVPILS JEZUĪTU ARHĪVA IZPĒTES PRAKSES

Rakstītais vēstures avots pats par sevi ir tikai teksts, kura zinātniskā *curriculum vitae*¹³² sākas no brīža, kad to atrod pētnieks. Kā formulējis A. Levāns: “Pirms tie [teksti – T. B.] kļūst par vēstures avotiem un kamēr glabājas arhīva fondu un dokumentu kompleksā kā īpatnējā pagājušas ēras kultūrslānī, tie ir *tikai* ar zīmēm aprakstītas virsmas ar apslēptu jēgu. Kad šos tekstus atgriežam vēsturiskajā kontekstā, kam tie reiz piederējuši, un atpazīstam lomu un nozīmi sociālajās attiecībās, kuras tie radījuši, tikai tad iespējams vēsturiski adekvāts jeb kompetents to lasījums. Tikai tad seni teksti no lietām *per se* (par sevi) kļūst par vēstures avotiem. [...] Avoti paši nerunā, vēsturnieks ir to medijis.”¹³³ Tādējādi vēstures avota reprezentativitātes pakāpe ir atkarīga ne tikai no tā satura, bet arī no pētnieka kompetencēm. Tāpēc pirms avotpētnieciskās analīzes ir nepieciešams izsekot vēstures avota izpētes praksēm. Tas ļaus identificēt vairāk un mazāk pētītus vēstures avota aspektus, kā arī izmantot iepriekšējo pētnieku pieredzi tā reprezentatīvā potenciāla noteikšanā.

Daugavpils jezuītu arhīva dokumenti zinātniskajā apritē tika ieviesti pirms to publicēšanas krājumā *Latvijas vēstures avoti*. Tas notika, pateicoties 1905. gada izdotajai poļu pētnieka S. Zalenska monogrāfijai par jezuītu ordeņa darbību Žečpospolitas teritorijā.¹³⁴ Monogrāfijas ievaddaļā autors iepazīstina lasītājus ar izmantoto avotu klāstu un to īpatnībām. Par S. Zalenska pētījuma avotu bāzi kļuva Žečpospolitas jezuītu struktūrvienību mājas arhīvu dokumenti, tostarp Daugavpils rezidences arhīvs. Avotu aprakstā S. Zalenskis iekļāva vispārīgas ziņas par lietvedības organizēšanu jezuītu ordenī, kā arī četru dokumentu grupu – *historia*,¹³⁵ *litterae*,¹³⁶ *catalogi breves*,¹³⁷ *catalogi mortum*¹³⁸ – īsu raksturojumu. Tādējādi pētnieka pieeja dokumentu analīzei bija ļoti virspusēja un pilnībā neatklāja izmantoto avotu grupu īpatnības. Taču jāatzīst, ka 20. gadsimta sākumā tā bija vispārpieņemta pieeja avotu izpētei, jo gadsimtu mijā avotpētniecība kā vēstures zinātnes nozare atradās tikai attīstības sākumposmā.

---

¹³² Tulkojumā no latīņu valodas dzīves ceļš.

¹³³ Andris Levāns. Vēstures vārdi, 47. lpp.

¹³⁴ Stanislaw Załęski. *Jezuici w Polsce*, pp. 1311–1324.

¹³⁵ Rezidences ikgadējie ziņojumi, kas satur informāciju galvenokārt par rezidences saimniecību un ekonomisko attīstību.

¹³⁶ Rezidences ikgadējie ziņojumi, kas satur informāciju par garīga darba augļiem.

¹³⁷ Personāla katalogi.

¹³⁸ Mirušo brāļu katalogi.

S. Zalenskis vēstures avotu uztvēra kā faktu krātuvi, kura galvenā funkcija ir rekonstruēt notikumu hronoloģisko gaitu. To pierāda pētnieka pieeja avotu atlasei. No plašā avotu klāsta, kas bija S. Zalenska rīcībā, Daugavpils jezuītu rezidences pētīšanai viņš izvēlējās tikai divas dokumentu grupas: ikgadējos ziņojumus (*historia residentia*) un personāla katalogus (*catalogi breves*) – dokumentus, kas satur Daugavpils rezidences attīstības hronoloģijas noteikšanai nepieciešamo informāciju. No vairāk nekā 50 *historia*¹³⁹ autora uzmanības centrā bija tikai 12. Viena no tām ir atskaite par 1650. gadu, kurā tika aprakstīti rezidences pirmsākumi, bet pārējās 11 tapušas Lielā Ziemeļu kara (1700–1721) laikā, kas, pēc S. Zalenska domām, bija vissarežģītākais posms Daugavpils rezidences vēsturē.¹⁴⁰ Turklāt atlasīto atskaišu informatīvais potenciāls tika izmantots ļoti ierobežoti – autors “izrāva” no teksta atsevišķus datus, galvenokārt svarīgāko notikumu datumus, tādējādi ignorējot avotu kā kvalitatīvi noteiktu veselumu.

Pētot jezuītu darbību Latgalē, S. Zalenskis neapšaubīja jezuītu atskaišu ticamību, viņam tas *a priori* ir uzticams informācijas avots. Vēl viena S. Zalenska pētījuma īpatnība ir tāda, ka *historia* un *catalogi breves* tika izmantoti, tos savstarpēji nesaistot, piemēram, *historia* – Daugavpils rezidences attīstības rekonstruēšanai, savukārt *catalogi breves* – Daugavpils rezidences misijas tīkla pētīšanā. Līdz ar to tika izjaukta izmantoto avotu savstarpējā saistība, kas savukārt norāda uz to, ka pētnieks neuztvēra Daugavpils jezuītu arhīvu kā vienotu dokumentu kopu. Taču, lai arī nepilnīgs, tas bija pirmais pētījums, kurā tika izmantoti jezuītu arhīva materiāli.

Latvijas vēstures zinātnē interese par jezuītu mantojumu, tajā skaitā dokumentāro, aizsākās starpkaru posmā. 20. gadsimta 30. gados tapa Nikolaja Ķaunes (1903–1939) disertācija par jezuītu darbību Vidzemē, Kurzemē un Latgalē.¹⁴¹ Taču tajā vēsturnieks neizmantoja Daugavpils jezuītu arhīva materiālus, bet balstījās galvenokārt uz S. Zalenska un G. Manteifeļa pētījumiem.¹⁴² Savukārt 1938. gadā iznāca B. Brežgo darbs, kurā tika apkopota informācija par arhīviem, kuros tolaik glabājās materiāli par Latgales vēsturi.¹⁴³ Starp tiem vēsturnieks izcēla baznīcas arhīvus. Šo arhīvu krājumu apzināšanu viņš uzsāka 1928. gadā, lai varētu “izpētīt tos katoļu baznīcas arhīvus, kur agrāk pastāvēja

---

¹³⁹ S. Zalenska pētījuma hronoloģiskie ietvari ir 1629.–1718. gads no šī laika posma ir saglabājušas 56 *historia*.

¹⁴⁰ Stanislaw Załęski. *Jezuici w Polsce*, p. 1317.

¹⁴¹ Nikolajs Ķaune (1932). *Jezuītu darbība Vidzemē, Kurzemē un Latgalē*. Kandidāta darbs. Rīga.

¹⁴² Turpat, 8. lpp.

¹⁴³ Boļeslavs Brežgo. *Latgola dažu XVI–XIX gs. dokumentu gaismā*.

klosteri un misijas.”¹⁴⁴ B. Brežgo ekspedīcijas laikā atrada informāciju arī par Daugavpils jezuītu arhīvu, kas, pēc viņa datiem, no 1814. līdz 1820. gadam atradās Izvaltā.¹⁴⁵ Taču vēsturnieks secināja, ka neviens no arhīva dokumentiem nav saglabājies, jo pēc ordeņa izraidīšanas no Krievijas impērijas tie tika aizvesti uz Polocku, kur gāja bojā 1856. gadā ugunsgrēka laikā.¹⁴⁶

Šajā pašā laikā J. Kleijntjenss uzsāka darbu pie jezuītu dokumentārā mantojuma apzināšanas, kā rezultātā 1940. un 1941. gadā tika izdots Latvijas vēstures institūtā sagatavotais avotu krājums divos sējumos. J. Kleijntjenss, līdzīgi S. Zalenskim, krājuma ievaddaļā iekļāva informāciju par jezuītu ordeņa lietvedības tradīcijām. Taču atšķirībā no poļu pētnieka viņš sniedz detalizētāku informāciju, cenšoties parādīt dažādu jezuītu dokumentu funkcionēšanu ordeņa lietvedības sistēmā. Tāpēc J. Kleijntjenss lielu uzmanību pievērta ordeņa lietvedības noteikumiem un izmaiņām tajos laika gaitā, kā arī katras dokumenta grupas raksturošanai.¹⁴⁷ Kopumā J. Kleijntjenss izcēla 3 avotu grupas: ziņojumus *historia* un *littera*, personāla katalogus *catalogi breves* un *catalogi triennales* un nekrologus. Krājuma sastādītājs pievērta uzmanību dokumentu tapšanas mērķiem, autorības jautājumam, satura īpatnībām, glabāšanas problēmai,¹⁴⁸ līdz ar to J. Kleijntjensa pētījumu var uzskatīt par pirmo mēģinājumu veikt Latvijas jezuītu arhīvu dokumentu analīzi, lai arī tā paredzēja tikai vienu aspektu – avotu tapšanas apstākļu noteikšanu. Ārpus pētnieka uzmanības loka palika ļoti būtiski jautājumi – avotu ticamība un objektivitāte. J. Kleijntjenss neapšaubīja atrasto dokumentu autentiskumu, kā arī uzskatīja tos par uzticamiem informācijas avotiem. Piemēram, statistikas gadījumā viņš nepiemin, ka dati tika vākti lielākajos baznīcas svētkos, līdz ar to neatspoguļo reālo situāciju.

Vēl viens J. Kleijntjensa nopelns ir Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu satura īss izklāsts. Tas tika veikts krājuma nodaļas *Residentia Dunaburgensis S. J.* ievaddaļā.¹⁴⁹ Autoru interesēja Daugavpils jezuītu rezidences attīstības posmi, grūtības katehēzes darbā, panākumi Latgales iedzīvotāju rekatolizācijā, jezuītu skolas darbība un vietējo iedzīvotāju izglītošana, misiju ierīkošana un to attīstība. Taču, ņemot vērā, ka arhīva

---

¹⁴⁴ Turpat, 3. lpp.

¹⁴⁵ Turpat, 8. lpp.

¹⁴⁶ Turpat.

¹⁴⁷ Josefs Kleijntjenss. Prooemium. No: *Latvijas vēstures avoti*, I daļa, pp. VI–XII, here: p. VIII–IX (turpmāk, prooemium)

¹⁴⁸ Ibid., p. V–VI.

¹⁴⁹ Josefs Kleijntjenss. Daugavpils jezuītu darbība. No: *Latvijas vēstures avoti*, I daļa, 243.–260. lpp.

dokumenti tika publicēti latīņu valodā, šī ievaddaļa pētniekiem bez valodas zināšanām dod iespēju iepazīties ar to saturu.

J. Kleijntjensa izpratne par avotu ir līdzīga kā S. Zalenskim. Pētnieku visvairāk interesē datumi, skaitļi, personvārdi. Atsevišķos gadījumos, piemēram, minot jezuītu cīņu pret latviešu “pagāniskajām”¹⁵⁰ tradīcijām, J. Kleijntjenss izmantoja citātus vai atstāstīja attiecīgā dokumenta saturu. Taču ir jāatzīmē, ka viņa attieksme pret arhīvu kā dokumentu kopu ir atšķirīga no poļu pētnieka. J. Kleijntjenss, rakstot par Daugavpils jezuītu darbību un misijām, neaprobežojas ar kādu konkrētu avotu grupu, bet atsaucas uz vairākiem arhīva dokumentu veidiem: ziņojumiem, personāla katalogiem, jezuītu superioru dzīves aprakstiem, juridiskajiem aktiem u.c. Tādējādi J. Kleijntjensa pētījumā avoti papildina cits citu, kas norāda uz to, ka vēsturnieka uztverē Daugavpils jezuītu arhīvs ir vienots dokumentu kopums.

Otrā pasaules kara laikā Daugavpils jezuītu arhīvs tika pieminēts tikai dažos B. Brežgo pētījumos.¹⁵¹ Viens no tiem ir vēsturnieka monogrāfija par skolu vēsturi Latgales teritorijā.¹⁵² Monogrāfijas tapšanai B. Brežgo izmantoja galvenokārt Daugavpils jezuītu ziņojumus *historia, littera*, kā arī personālu katalogus – *catalogi breves*. Bet pētījuma ievaddaļā B. Brežgo aprobežojas tikai ar arhīva dokumentu uzskaiti, nepakļaujot dokumentus avotpētnieciskai analīzei un, pat neraksturojot monogrāfijā izmantoto avotu grupas. Turklāt autors kļūdaini lieto terminoloģiju, apvienojot *historia* un *litterae* vienā avotu grupā un saucot tās par annālēm, tādējādi neievērojot katras avotu grupas specifiku.¹⁵³ Līdz ar to B. Brežgo pētījums pēc būtības ir jezuītu arhīva dokumentu atstāts bez analītiskas pieejas un, lai gan tas sniedz salīdzinoši jaunu informāciju par Daugavpils jezuītu arhīva likteni, jāatzīst, ka no avotpētniecības viedokļa tas palika S. Zalenska un J. Kleijntjensa darbu līmenī.

Padomju okupācijas laikā notika pakāpeniska Daugavpils jezuītu arhīva aizmiršana, kas ir saistīta ar vadošas ideoloģijas naidīgo attieksmi pret reliģiju. Tikai perioda beigās par šī dokumentu kompleksa starpdisciplināro nozīmi Latvijas vēstures pētniecībai atgādināja medievists Teodors Zeids (1912–1994). Savā rakstā par Latvijas vēstures

---

¹⁵⁰ Ar leksēmu *pagāns* jezuīti apzīmēja latviešu zemnieku reliģiskās tradīcijas, kas patiesībā apvienoja kristīgos un pagānu elementus. No mūsdienu viedokļa tas nav korekti, šī iemesla dēļ termins tiek lietots, ievietojot to pēdiņās.

¹⁵¹ Boļeslavs Brežgo. *Latgola dažu XVI–XIX gs. dokumentu gaismā*; Boļeslavs Brežgo. *Daugavpils skolu direkcijas arhivs*; Boļeslavs Brežgo. *Latgolas Pagotne*.

¹⁵² Boļeslavs Brežgo. *Latgolas Pagotne*.

¹⁵³ Turpat, 6.–7. lpp.

institūta sagatavotajām vēstures avotu edīcijām, viņš atzīmēja, ka Daugavpils jezuītu arhīvā “ietverti vēl samērā maz izmantoti kultūras vēstures materiāli, kaut arī tur atraduši vērtīgus datus pat mākslas vēsturnieki.”¹⁵⁴ 20. gadsimta 60.–80. gados arhīvs tika pieminēts arī vairākos historiogrāfiskā rakstura darbos. Piemēram, T. Zeids, Georgs Jenšs (1900–1990), Josifs Šteimans (1923–2011) un A. Ivanovs sniedz īsas ziņas par Daugavpils jezuītu arhīva saturu un dokumentu likteni.¹⁵⁵

Trimdas literatūrā informācija par Daugavpils jezuītu arhīvu parādās E. Dunsdorfa un A. Spekkes darbos. Taču E. Dunsdorfs 1962. gadā izdotajā monogrāfijā par Latvijas vēsturi 17.–18. gadsimtā atsaucās uz Daugavpils arhīvu tikai vienu reizi – nodaļā par latviešu “pagāniskajiem” ticējumiem, rakstot, ka “ziņas par svētajiem kokiem Latgalē ir publicējis Kleijentjenss.”¹⁵⁶ Savukārt A. Spekke par jezuītu ziņojumiem rakstīja: “Vēl nav pienācis laiks vispusīgi un defīnīvi noskaidrot šo jezuītu materiālu lielās nozīmes apmērus kauču tā vienkāršā iemesla dēļ, ka visi tie, jezuītu arhīvu raibo likteņu dēļ, vēl nav pienācīgi pazīstami.”¹⁵⁷

Interese par jezuītu darbību Latgalē sāka atdzimt 20. gadsimta 90. gados. 1996. gadā iznāca H. Stroda pētījums par Latvijas Katoļu baznīcas vēsturi, kur viena no nodaļām tika veltīta Latgales rekatolizācijai.¹⁵⁸ Daugavpils jezuītu arhīva materiāli tika izmantoti šādu tēmu ietvaros: reliģiskā situācija Latgales teritorijā 17. gadsimtā, Daugavpils jezuītu rezidences dibināšanas apstākļi, jezuītu rekatolizācijas darba metodes. H. Strods savā pētījumā no plašā Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu klāsta izmantoja tikai ikgadējos ziņojumus, lai gan izvirzītās tēmas prasītu arī citu dokumentu veidu izmantošanu – personāla katalogus un *Appendices*¹⁵⁹ atrodamos dokumentus. Piemēram, Daugavpils jezuītu arhīva dokumentā *Daugavpils rezidences un misijas dibināšana Lejaslivonijā (Origo Residentiae Dunaburgensis et missines Jesuitarum per Livoniam ulteriorem)*¹⁶⁰ un personāla katalogos – *catalogi breves* – ir atrodama precīza informācija par rezidences dibināšanu un attīstību 17. gadsimta 30.–40. gados, taču šo dokumentu

---

¹⁵⁴ Teodors Zeids (1990). Latvijas Vēstures institūta nozīme Latvijas vēstures zinātnes attīstībā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 8, 61.–65. lpp., šeit: 63. lpp.

¹⁵⁵ Teodors Zeids (1992). *Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti līdz 1800. gadam*. Rīga: Zvaigzne; Georg Ensh (1981). *Iz istorii arhivnogo dela v Latvii*. Rīga: Avots; Aleksandrs Ivanovs, Josifs Šteimans (1999). *Latgales vēstures historiogrāfija (1946–1999)*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.

¹⁵⁶ Edgars Dunsdorfs. *Latvijas vēsture 1600.–1710.*, 382. lpp.

¹⁵⁷ Arnolds Spekke. *Latvieši un Livonija*, 230. lpp.

¹⁵⁸ Henrihs Strods. *Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture*, 166.–184. lpp.

¹⁵⁹ Pielikumi.

¹⁶⁰ Pielikumi. Appendices. No: Josefs Kleijntjenss. *Latvijas vēstures avoti*, I daļa, p. 435 (turpmāk, Appendices).

ignorance noveda H. Strodu pie kļūdaina secinājuma par misijas ierīkošanu Daugavpilī 1626. vai 1628. gadā.¹⁶¹ Acīmredzot pētnieks neiedziļinājās arhīva dokumentu saturā, bet izmantoja informāciju no J. Kleijentjensa pētījuma. Par to arī liecina H. Stroda monogrāfijā izmantotie citāti un piemēri, kuri sakrīt ar J. Kleijentjensa rakstīto ievaddaļā.¹⁶²

Vērtējot H. Stroda pētījumu, ir jāatzīmē, ka, atšķirībā no iepriekš minētajiem darbiem, pētniekam Daugavpils jezuītu arhīva dokumenti nav vienīgais un primārais avots. Pētījumā viņš lielāku uzmanību pievērta vizitāciju protokoliem, instrukcijām un likumu krājumiem. Savukārt Daugavpils jezuītu arhīva dokumentiem tika atvēlēta sekundāra loma, H. Strods tos izmantoja, lai apstiprinātu un papildinātu citos avotos atrodamos faktus.

Nākamais vērā ņemamais darbs ir mākslas zinātnieces K. Ogles monogrāfija, kas iznāca 2008. gadā.¹⁶³ Tajā autore izmantoja Daugavpils jezuītu arhīva ziņojumus *historia* un *littera* kā pamatavotu jezuītu arhitektūras un tēlotājas mākslas mantojuma kultūrvēsturiskā konteksta rekonstruēšanai. Taču nodaļā *Avoti un literatūra par Jēzus biedrības darbības vēsturi Latvijas teritorijā* pētniece tikai uzskaita jezuītu arhīva dokumentu grupas un atstāsta J. Kleijentjensa avotu krājuma ievaddaļas saturu.¹⁶⁴ Līdzīgi kā H. Strods, arī K. Ogle neiedziļinājās avotu saturā un neizmantoja avotu informatīvo potenciālu pilnā mērā. Piemēram, netika izanalizēts 1674. gada ziņojuma saturs, kur detalizēti tiek aprakstīts Daugavpils baznīcas interjers, kā arī citi ziņojumi, kuros tiek minētas ikonas, skulptūras un to autori, liturģiskie priekšmeti un nosaukti Daugavpils baznīcas arhitekti un celtnieki. Šī informācija būtiski papildinātu pētnieces monogrāfijas nodaļu par Latgales teritoriju – *Jezuītu arhitektūras un mākslas liecības*.

Pēdējā desmitgadē aktivizējas Latgales vēstures pētniecība poļu vēsturnieku vidū. Tas ir saistīts ar Polijas Zinātņu akadēmijas Tadeuša Manteifela vēstures institūta profesoru P. Jezjorska un Toruņas Universitātes profesora B. Dibasa dibināto Inflatijas pētniecības centru. Bet jāatzīst, ka pētījumi ir veltīti galvenokārt sociāli politiskajiem jautājumiem un Daugavpils jezuītu arhīvs tajos netiek izmantots. Izņēmums ir divas

---

¹⁶¹ Henrihs Strods. *Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture*, 167. lpp.

¹⁶² Salīdzinājumam Henrihs Strods. *Latvijas Katoļu Baznīcas vēsture*, 169. lpp. un Josefs Kleijentjens. *Latvijas vēstures avoti*, I daļa, 252. lpp.

¹⁶³ Kristīne Ogle. *Societas Jesu*.

¹⁶⁴ Turpat, 16. lpp.

publikācijas – P. Jezjorska par lutertīcību Latgalē¹⁶⁵ un Andreasa Mariani (*Andrea Mariani*) par jezuītu darbību Inflantijā un Kurzemes–Zemgales hercogistē.¹⁶⁶ Taču arī šajos pētījumos Daugavpils jezuītu arhīva dokumentiem ir sekundāra loma.

Jauns pavērsiens Daugavpils jezuītu arhīva izpētē ir saistīts ar promocijas darba autores pētījumiem, kuros veikta mērķtiecīga dokumentu avotpētnieciskā analīze. Patlaban iznākuši trīs pētījumi par jezuītu ikgadējiem ziņojumiem, kur galvenā uzmanība tiek pievērsta Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu informatīvā potenciāla noteikšanai, izmantojot avotpētniecības fenomenoloģijas pieeju.¹⁶⁷

Izvērtējot Daugavpils jezuītu arhīva izpētes vēsturi, jāsecina, ka, pirmkārt, tas ilgstoši tika uzskatīts tikai par informācijas avotu Daugavpils jezuītu rezidences vēstures rekonstrukcijai. Tāpēc pētniekus galvenokārt interesēja šajā avotā ietvertais faktoloģiskais materiāls, bet uztveres līmeņa informācija palika ārpus pētnieku redzesloka, kā arī arhīva tematiskais lietojums bijis ļoti šaurs. Otrkārt, jāatzīmē, ka līdz šim Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu kompleksa izpēte nav bijusi sistemātiska un tas praktiski nav bijis pakļauts avotpētniecības procedūrām, līdz ar to tā reprezentatīvais potenciāls joprojām nav pilnībā atklāts.

---

¹⁶⁵ Pawel Jezjorski (2019). Z dziejów luteranizmu w łatgalii w tzw. czasach polskich (1561–1772), *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, 63, pp. 119–154.

¹⁶⁶ Andrea Mariani (2012). Jezuci w Inflantach i w Kurlandii (1700–1773). *Zapiski historyczne*, LXXVII (4), pp. 113–138.

¹⁶⁷ Tatjana Bogdanoviča. Vācu muižnieki Dinaburgas arhīva atskaitēs; Tatjana Bogdanoviča (2022). Latviešu zemnieki Inflantijā Dinaburgas rezidences jezuītu arhīva materiālos. No: Ieva Pīgozne (sast.). *Sabiedrība Latvijas teritorijā: saskarsmes un procesi vēsturē: LU 80. starptautiskās zinātniskās konferences sekcija*. Tēzes, 6. lpp. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/57007/LU_80_zin_konf_Tezes.pdf (skatīts 23.09.2022.); Tatjana Bogdanoviča (2023). Lielais Ziemeļu karš (1700–1721) Daugavpils jezuītu uztverē. *Sekcija "Konflikti un sadarbība vēsturē: LU 81. starptautiskā zinātniskā konference*. Tēzes, 11. lpp. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/61840/TEZES_konflikti%20un%20sadarbiba.pdf (skatīts 05.05.2023.).

2. DAUGAVPILS JEZUĪTU ARHĪVA TAPŠANAS APSTĀKĻI

Rakstīto vēstures avotu pētniecības fenomenoloģiskās koncepcijas pamatā ir priekšstats par vēstures avotu kā noteikta laika posma fenomenu, kas ne tikai rodas un funkcionē noteiktos kultūrvēsturiskajos apstākļos ar noteiktu mērķi, bet ir arī vēsturiskās realitātes fragments, respektīvi, saprast un interpretēt avotu iespējams tikai šīs realitātes kontekstā.¹⁶⁸ Tāpēc viens no pirmajiem vēstures avota avotpētnieciskās analīzes posmiem ir tā tapšanas apstākļu noteikšana. Tajā vēsturnieka uzmanības centrā ir divi pētījuma objekti:

- 1) **laiks un telpa.** Zināšanas par avota tapšanas un funkcionēšanas vēsturisko kontekstu ļauj, pirmkārt, noteikt laikmeta mentalitātes īpatnības, kas varēja ietekmēt avota autora apziņu un līdz ar to arī pasaules uztveri. Otrkārt, informācijas apjoms un teksta tematiskā daudzveidība bieži vien ir tieši saistīta ar autoram svarīgu notikumu intensitāti, turklāt, kā uzsver M. Hauvela un V. Prevenjē, vēsturiskais konteksts ietekmē arī katra avotā fiksētā notikuma jēgu.¹⁶⁹ Treškārt, atsevišķi notikumi, piemēram, kari, varēja ietekmēt dokumentu veidošanās procesu – tā intensitāti un regularitāti – kā arī dokumentu saglabāšanas pakāpi un līdz ar to arī avota pilnīgumu.
- 2) **avota autors.** Sarežģīti interpretēt avotu, neizprotot tā autoru, nezinot viņa biogrāfiju, darbības sfēru, kultūras un izglītības līmeni, nodarbošanos, piederību noteiktai sociāli kulturālai kopienai, jo informācijas atlase un apjoms lielā mērā ir atkarīgs no autora personības. Turklāt, lai atklātu avota reprezentativitāti uztveres līmenī, ir jāsaprot tā autora rakstura un psiholoģiskās īpašības, no kurām ir atkarīgs viņa domāšanas process, vērtību sistēma un pasaules uzskati.

Tādējādi avota tapšanas apstākļu noskaidrošana ir nozīmīgs solis vēstures avota reprezentatīvā potenciāla noteikšanā, kas ļauj noteikt avota pilnīgumu, specifiku, sniegtās informācijas apjomu un raksturu, kā arī tās objektivitātes pakāpi.

2.1. Laiks un telpa: Latgales teritorija 17.–18. gadsimtā

Divu gadsimtu garumā no 1569. līdz 1772. gadam Latgales teritorija atradās Žečpospolitas sastāvā. Sākotnēji tā ietilpa Pārdaugavas hercogistē (*Ducatus Livoniae*

---

¹⁶⁸ Olga Medushevskaia. *Istochnikovedenie: teoriia, istoriia, metod*, s. 155.

¹⁶⁹ Martha Howell, Walter Prevenier. *From Reliable Sources*, p. 19.

ultraduniensis), kuru oficiālajos Žečpospolitas dokumentos devēja par Inflantiju (*Inflanty*).¹⁷⁰ Taču 17. gadsimta sākumā poļu–zviedru kara (1660–1629) rezultātā Žečpospolita zaudēja Pārdaugavas hercogistes Vidzemes daļu, kura saskaņā ar 1629. gadā parakstīto Altmarkas pamieru nonāca Zviedrijas sastāvā. Tādējādi Žečpospolitas sastāvā palika tikai Latgales teritorija. Taču konflikts ar Zviedriju ar to nebeidzās, un 1655. gadā sākās jauns karš, kas noslēdzās 1660. gadā ar miera līguma parakstīšanu Olivas klosterī netālu no Dancigas. Bet tas nenodrošināja Latgales teritorijas palikšanu Žečpospolitas sastāvā, jo paralēli poļu–zviedru karam Latgales teritorijā norisinājās krievu–poļu karš (1654–1667). Un tikai pēc Andrusovas miera līguma parakstīšanas 1667. gadā kļuva skaidrs, ka Latgales teritorija paliek Žečpospolitas sastāvā.

1677. gadā Varšavas Seimā tika pieņemta Inflantijas konstitūcija.¹⁷¹ Uz tās pamata tika radīta Inflantijas kņaziste (*Księstwo Inflantkie*), kuru oficiālajos valsts dokumentos devēja arī par vaivadiju.¹⁷² Kņaza tituls bija Žečpospolitas karalim. Augstākas amatpersonas bija vaivads,¹⁷³ kastelāns¹⁷⁴ un Inflantijas bīskaps.¹⁷⁵ Par bīskapa sēdekli tika izraudzīta Daugavpils – tajā laikā vienīgā pilsēta ar Magdeburgas tiesībām Latgales teritorijā. Bet tikai viens no Inflantijas bīskapiem – Mikolajs Poplavskis (*Mikołaj Popławski*, 1685–1696) – rezidēja Daugavpilī.¹⁷⁶ Saskaņā ar konstitūciju Inflantijas kņazistes vaivadam, kastelānam un bīskapam tika piešķirtas vietas Senātā.¹⁷⁷

Administratīvi Latgales teritorija tika sadalīta 4 apgabalos jeb stārstijās (*starostwo*): Daugavpils, Ludzas, Rēzeknes un Viļakas. Augstākā amatpersona stārstijās bija karaļa ieceltais stārstis, bet par galveno pašpārvaldes orgānu kļuva vietējās šļahtas sanāksme – Inflantijas seimiks, kas regulāri tika sasaukts Daugavpilī.¹⁷⁸

Par Latgales teritorijas galvaspilsētu kļuva Daugavpils. Pilsēta sākotnēji veidojās kā tirgotāju apmetne pie skanstes, kuru uzcēla Livonijas kara laikā pēc Krievijas cara Ivana IV Bargā (*Ivan IV Vasil'evich Riurikovich*, 1547–1584) pavēles 19 km leņpus no sagrautās Daugavpils pils. Pēc Jamzapoļskas miera līguma parakstīšanas 1582. gadā poļu karalis

¹⁷⁰ Inflantija ir polonizēts Livonijas nosaukums.

¹⁷¹ VL, vol. 4, p. 237.

¹⁷² Krzysztof Mikulski, Andrzej Rachuba. *Urządnicy inflanccy XVI-XVIII wieku*, p. 15.

¹⁷³ Lietuvas lielkņazistē provinces pārvaldītājs.

¹⁷⁴ Lietuvas lielkņazistes amatpersonu hierarhijā ieņēma vietu aiz vaivada. Militāro konfliktu laika pulcēja muižniekus.

¹⁷⁵ Krzysztof Mikulski, Andrzej Rachuba. *Urządnicy inflanccy XVI-XVIII wieku*, p. 15.

¹⁷⁶ Gustavs Manteifels (2020). *Poļu Inflantija/Inflanty Polskie*, 129. lpp.

¹⁷⁷ Krzysztof Mikulski, Andrzej Rachuba. *Urządnicy inflanccy XVI-XVIII wieku*, p. 17.

¹⁷⁸ Polijas karalistē un Lietuvas lielkņazistē seimiki pastāvēja kopš 15. gadsimta. Tie lēma svarīgākos vietējās pārvaldes jautājumus, galvenokārt saistītus ar nodokļiem.

Stefans Batorijs (*Stefan Batory*, 1575–1586) nolēma tirgotāju apmetnei piešķirt Magdeburgas pilsētas tiesības jeb Daugavpils pilsētas privilēģiju (*Przywilej miasta Dyneburga*). Tādējādi Daugavpils kļuva par pirmo un līdz 1773. gadam vienīgo pilsētu Latgales teritorijā. Pēc Polijas sadalīšanas pilsētas tiesības 1773. un 1777. gadā tika piešķirtas arī attiecīgi Rēzeknei un Ludzai.

Stefana Batorija izvēli var pamatot ar Daugavpils stratēģisko nozīmi. J. Vasiļjevs uzskata, ka karalis šo vietu uztvēra kā aizsargzonu no krievu karaspēka.¹⁷⁹ Šo apgalvojumu apstiprina arī Stefana Batorija pavēle pārveidot Daugavpils skansti par cietoksni. Pēc karaļa rīkojuma tika uzsākti būvniecības darbi – veidoti aizsarggrāvji un uzcelta jauna citadele ar pieciem torņiem, kas, pēc karaļa domām, bija nopietns šķērslis pretinieka karaspēkam.¹⁸⁰

J. Vasiļjeva apgalvojumu papildina Konrads Bobjatinski (*Konrad Bobiatynski*), apgalvojot, ka Daugavpils bija arī svarīgs tirdzniecības punkts, caur kuru preces, galvenokārt labība un kokmateriāli, no Lietuvas lielkņazistes pa Daugavu tika nogādātas Rīgā.¹⁸¹ Pēc vēsturnieka domām tas izskaidro Stefana Batorija vēlmi attīstīt šo vietu un aizsargāt no pretinieku iebrukumiem.¹⁸²

Vēsturnieku vidū pastāv vienprātība Daugavpils pilsētas privilēģijas vērtējumā. Tā tiek atzīta par svarīgu juridisku aktu, jo piešķīra tiesības uz pašpārvaldi un tiesu.¹⁸³ Saskaņā ar to par vienīgo pilntiesīgo saimnieku pilsētā kļuva voits (*wojt*).¹⁸⁴ Viņa pakļautībā bija pilsētas pašpārvaldes orgāns – maģistrāts, kurā ietilpa birģermeistars, tautas piesēdētāji un 4 padomnieki.¹⁸⁵ Daugavpils voitus nozīmēja Žečpospolitas karalis. Taču pastāvēja ierobežojums voitu izvēlē, jo privilēģijā tika uzsvērts, ka šo amatu var iegūt tikai Daugavpils stārasts: “Kas pārvaldīja Dinaburgas cietoksni, tas arī būs pilsētas voits uz mūžīgiem laikiem.”¹⁸⁶ Pilsētas tiesas grāmatas apliecina, ka minētais ievēlēšanas princips pastāvēja līdz 18. gadsimta vidum.¹⁸⁷ Piemēram, pilsētas tiesas protokolā 1765.

---

¹⁷⁹ Jurijs Vasiļjevs. Daugavpils pilsētas attīstība, 131. lpp.

¹⁸⁰ Turpat, kā arī Pawel Jeziorski. Dyneburg w ostatnim stuleciu, p. 414.

¹⁸¹ Konrad Bobiatynski (2011). Między Rzeczpospolitą a Moskwą – Dyneburg i Inflanty polskie w latach 1665–1667, *Zapiski historyczne*, LXXVI (3), pp. 37–55, here: p. 37.

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Jurijs Vasiļjevs. Daugavpils pilsētas attīstība, 132. lpp.; Pawel Jeziorski. Dyneburg w ostatnim stuleciu, pp. 411–414.

¹⁸⁴ Przywilej miasta Dyneburga z roku 1582. No: Boleslavs Brežgo (sast.) (1932). *Przywilej miasta Dyneburga z roku 1582*. Dyneburg: Redakcja Naszego Głosu, p. 8.

¹⁸⁵ Ibid.

¹⁸⁶ Ibid., p. 9.

¹⁸⁷ Pawel Jeziorski. Dyneburg w ostatnim stuleciu, p. 412.

gada 1. februārī inspektori rakstīja: “Voitu amats uz ilgu laiku tika nodots Dinaburgas stārstam.”¹⁸⁸ To apstiprina arī Inflantijas kņazistes amatpersonu saraksti. Saskaņā ar tiem laika posmā no 1670. līdz 1765. gadam voita amats piederēja Plāteru dzimtas pārstāvjiem, kas vienlaicīgi pildīja arī Daugavpils stārstijas pārvaldītāja pienākumus.¹⁸⁹ Taču P. Jezjorskis, pētot Daugavpils tiesas dokumentus, piezīmē, ka uz neilgu laiku – starp 1765. un 1770. gadu – šī tradīcija tika pārtraukta, taču pētnieks neizskaidro iemeslu, kādēļ tā notika.¹⁹⁰ Plāteru dzimtai tas bija liels zaudējums. Par to liecina P. Jezjorska rakstā izmantotais Konstantīna Ludviga Plātera (*Constantin Ludovicus Plater*) un viņa dēla Kazimira (*Kazimierz Plater*) sarakstes fragments: “Ir nepieciešams pūlēties, lai atgrieztu statusu, kuru noteica 1582. gada privilēģija.”¹⁹¹ Spriežot pēc pilsētas tiesas grāmatām, Kazimiram Plāteram 1770. gadā izdevās atgūt stārstā amatu ģimenē, taču īslaicīgi, jo drīz pēc Žečpospolitā sadalīšanas 1772. gadā krievu valdība likvidēja stārstijas un to vietā tika izveidotas jaunas administratīvi teritoriālas vienības – apriņķi ar pilnīgi citu pārvaldes kārtību.

Daugavpils pilsētas privilēģija paredzēja plašus būvniecības darbus. Tāpēc tirgus laukumā sākās rātsnama celtniecības darbi, tam apkārt bija atļauts būvēt veikalus, kā arī tika piešķirtas tiesības ierīkot pilsētā alus brūzi un degvīna dedzinātavu.¹⁹² Turklāt, lai sekmētu straujāku pilsētas attīstību, Stefans Batorijs piešķīra Daugavpilij 100 volokas (*włoka*)¹⁹³ aramzemes.¹⁹⁴ Taču, pētot Daugavpils attīstības tempus, arhitektūras vēsturnieks J. Vasiļjevs secināja, ka tā attīstījās lēnām.¹⁹⁵ To apstiprina arī 1655. gada pilsētas plāns, spriežot pēc kura Daugavpils līdz 17. gadsimta vidum vairāk līdzinājās miestīnam nekā pilsētai – neliela teritorija ar trim ielām un jezuītu klosteri.¹⁹⁶ Turklāt, krievu–poļu kara rezultātā pilsētu un stārstiju pameta liels iedzīvotāju skaits, par ko liecina cara Alekseja Mihailoviča pavēle vojevodam Vasilijam Fefilatjevam (*Vasili Fefilat'ev*): “Pieaicināt iedzīvotājus, kuri aizbēguši no Dinaburgas apriņķa, dzīvo Kurzemē un citus Dinaburgas sīkpilsoņus un apriņķa ļaudis. Un iedvest viņiem cerības uz valdnieka žēlastību, lai viņi atgrieztos Dinaburgā un dzīvotu savās līdzšinējās mājās,

---

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Ibid.

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² Jurijs Vasiļjevs. Daugavpils pilsētas attīstība, 133. lpp.

¹⁹³ Platības vienība, kas vienāda ar 21,26 ha.

¹⁹⁴ Jurijs Vasiļjevs. Daugavpils pilsētas attīstība, 133. lpp.

¹⁹⁵ Turpat

¹⁹⁶ Sk. pielikumu nr. 1.

kurās viņi dzīvojuši agrāk. [...] Un ar viņiem apieties laipni un no visādām pārestībām viņus pasargāt.”¹⁹⁷ Tajā pašā gadā Kurzemes teritorijā pēc cara pavēles tika uzsākta cilvēku meklēšanas kampaņa.¹⁹⁸ Taču vojevodu turpmāko gadu ziņojumi nesniedz informāciju par šīs kampaņas rezultātiem.

Risināt demogrāfisko problēmu neizdevās arī pēc Andrusovas miera līguma parakstīšanas. B. Dibass, balstoties uz 1676. gada nodokļu reģistru, saskaitīja, ka iedzīvotāju skaits Daugavpilī šajā gadā bija tikai 69 cilvēki, 1683. gadā tas pieauga līdz 120, bet 1691. gadā līdz 210 cilvēkiem. Pilsētu mērogā tas bija ārkārtīgi maz.¹⁹⁹ Lietuvas lielkņazistes urbanizācijas vēstures pētnieki uzskata, ka zemākais iedzīvotāju skaita sliekšnis 17. gadsimta pilsētām ir ap 2000 cilvēku.²⁰⁰ Savukārt vēsturnieks Jurijs Bohans (*Iurii Bohan*, 1966–2017) aprēķināja, ka 17. gadsimta vidū iedzīvotāju skaits Lietuvas lielkņazistes pilsētās svārstījās no 5000 līdz 10 000.²⁰¹ Tādējādi Daugavpili ar 69–210 iedzīvotājiem varētu uzskatīt par miestīņu.

Straujāka Daugavpils attīstība sākās tikai 18. gadsimta vidū. P. Jezjorskis to saista ar nosacītu miera periodu Latgales teritorijā.²⁰² Taču, kā atzīmē vēsturnieks, pilsēta joprojām izskatījās pēc miestīņa.²⁰³ Savus apgalvojumu viņš pamato ar 1765. gada Infantijas stāstījumu lustrāciju.²⁰⁴ Spriežot pēc tā, Daugavpilī bija trīs ielas: Rīgas (*Ryska*), Lucinas/ Ludzas (*Lucynska*) un Pils (*Zamkowa*). Tās bija daļēji apbūvētas – 72 apbūves gabalos no 100 tika konstatētas dažāda veida ēkas.²⁰⁵ Apdzīvotākā bija Rīgas iela, tajā atradās 25 dzīvojamās mājas, savukārt Pils ielā – 9 un Lucinas/ Ludzas ielā – 3. Kopumā pilsētā bijā tikai 37 dzīvojamās mājas.²⁰⁶ Bez tām šeit atradās liels jezuītu kolēģijas komplekss ar baznīcu, skolu, pansionātu un krogu, kā arī pilsētas administratīvās un

---

¹⁹⁷ Cara Alekseja Mihailoviča norādījums Dinaburgas vojevodam Vasilijam Fefilatjevam. No: Ivanovs A., Kuzņecovs A. (sast.) (2002). *Dinaburga Krievijas Valsts seno aktu arhīva dokumentos (1656–1666)*. Daugavpils: Saule, 80. lpp.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Dati paņemti no Pawel Jezjorski. *Dyneburg w ostatnim stuleciu*, p. 417.

²⁰⁰ Iurii Bohan (2018). *Miastechki i procesy urbanizacyi na zemliah Belarusi v XV–XVIII st.* Minsk: Belarusskaia navuka, s. 171.

²⁰¹ Ibid.

²⁰² Pawel Jezjorski. *Dyneburg w ostatnim stuleciu*, p. 418.

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ Liustraciia kniazhestva Infilantskogo, s. 4–11.

²⁰⁶ Ibid., s. 6.

saimnieciskās ēkas.²⁰⁷ Diemžēl lustrācijas dati nesniedz informāciju par iedzīvotāju skaitu Daugavpilī.

Vērtējot Daugavpils attīstību Žečpospolitās laikā, ir jāpiekrīt Inflantijas stārstiju revizoriem, kuri Daugavpils raksturoja kā “trūcīgu pilsētu”.²⁰⁸

Demogrāfiskās problēmas bija raksturīgas ne tikai Daugavpilij, bet arī Latgales teritorijai kopumā. Ilgstošās karadarbības un epidēmiju rezultātā gāja bojā vai emigrēja liels iedzīvotāju skaits. H. Strods, pētot 17. gadsimta Latgales teritorijas aprakstus, sniedz šādu tās raksturojumu: “Mežaina un reti apdzīvota (..) iedzīvotāju blīvums bija samazinājies vairāk nekā kaimiņu Pleskavas, Novgorodas un Iekšķrievijas zemēs.”²⁰⁹ Pēc H. Stroda datiem, 17. gadsimta pirmajā pusē neapdzīvotas bija 50–75% zemnieku sētas.²¹⁰ Pašlaik vēsturnieku rīcībā nav drošu datu par iedzīvotāju skaitu Latgales teritorijā 17. gadsimtā. Ir zināmas divas Inflantijas muižu revīzijas par 1667. un 1690. gadu, kas ietver dūmu nodokļu aprēķinus.²¹¹ 1667. gadā tajā tika ierakstīti 1231 dūmi, bet 1690. gadā – 948.²¹² Parasti vēsturnieki vienam dūmam pieskaita 5–6 cilvēkus,²¹³ līdz ar to var pieņemt, ka Latgales teritorijā iedzīvotāju skaits 1667. gadā bija aptuveni 6000–7000 cilvēku, bet 1690. gadā ap 4000–5000. Taču, kā uzsver B. Dibass, dūmu tarifi nav pilnīgi ticams avots, jo tajos tīši sniegti mazāki skaitļi, lai panāktu zemes īpašumu apgrūtinājuma samazinājumu, līdz ar to šie dati neparāda reālo ainu.²¹⁴ Bet tomēr tie apstiprina citos avotos sniegto informāciju par Latgales teritorijas mazapdzīvotību.

18. gadsimta sākumā, pēc E. Dunsdorfa aprēķiniem, Latgales teritorijā dzīvoja ap 103 000 cilvēku.²¹⁵ Var domāt, ka demogrāfiskā situācija ir krietni uzlabojusies. Taču vēsturnieka aprēķini nav droši, jo balstās nevis uz avotiem, bet uz analogiju ar Kurzemes hercogisti.²¹⁶ Tas nav korekti, jo abu teritoriju gan politiskā, gan ekonomiskā un sociālā attīstība bija atšķirīga. Turklāt B. Dibass atrada arhīva dokumentus, kuros fragmentāri saglabājušies Daugavpils trakta dūmu nodokļa tarifi par 1707., 1710. un 1714. gadu.²¹⁷

---

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Ibid., s. 11.

²⁰⁹ Henrihs Strods. *Latgales iedzīvotāju etniskais sastāvs*, 7. lpp.

²¹⁰ Turpat.

²¹¹ Boļeslavs Brežgo. *Latgolas vēstures materiāli*, 3.–8. lpp.; Edgars Dunsdorfs. *Latvijas vēsture 1600.–1710.*, 180. lpp.

²¹² Turpat.

²¹³ Iurii Bohan. *Miastechki i procesy urbanizacyi*, s. 171.

²¹⁴ Boguslavs Dibass. *Latgale Ziemeļu kara laikā Daugavpils pils tiesas grāmatās*, 56. lpp.

²¹⁵ Edgars Dunsdorfs. *Latvijas vēsture 1600.–1710.*, 180. lpp.

²¹⁶ Turpat.

²¹⁷ Boguslavs Dibass. *Latgale Ziemeļu kara laikā*, 56. lpp.

1707. gadā tika atzīmēti 291 dūmi, 1710. – 148, bet 1714. gadā – tikai 89,5 dūmi.²¹⁸ Minētie dati liecina par iedzīvotāju skaita samazināšanos 18. gadsimta sākumā, kā arī par to, ka demogrāfiskā situācija bija kritiska. Visdrīzāk strauju iedzīvotāju skaita samazināšanos ietekmēja mēra un citu slimību epidēmijas, kā arī Lielais Ziemeļu karš. Diemžēl nevar izsekot iedzīvotāju skaita dinamikai līdz Žečpospolitas sadalīšanas brīdim, jo trūkst datu par šo laiku.

Latgales teritorijā politiskā vara piederēja muižniekiem. Pēc G. Manteifela datiem sākotnēji šeit dzīvoja 55 vācu dzimtas, taču 1677. gadā bija palikušas vien 23.²¹⁹ Tik lielu skaita samazināšanos pētnieki saista gan ar karadarbību Latgales teritorijā, gan ar Žečpospolitas valdības diskriminējošo politiku attiecībā pret vācu muižniecību 16. gadsimta beigās.²²⁰ No 23 dzimtām ietekmīgas bija 4: Plāteri, Borhi, Hilzeni un Korfi (*Korff*). Tām piederēja plaši zemes īpašumi Latgales teritorijā un nozīmīgi amati provinces pārvaldē. Piemēram, Jans Andžejs Plāters (*Jan Andrzej Plater*) 1670. gadā no karaļa Mihala Koributa Višņovecka (*Michał Korybut Wiśniowiecki*, 1669–1673) saņēma privilēģiju uz Daugavpils stārastiju. Stārasta tituls palika Plāteru dzimtā līdz pat 1788. gadam.²²¹ Borhu dzimtas pārstāvji ieņēma stārasta amatu Ludzā,²²² Hilzeni – Viļākā,²²³ bet Korfi 1585. gadā no karaļa Stefana Batorija īpašumā saņēma Krustpils pili.²²⁴

Pēc Latgales teritorijas pavienošanās Žečpospolitai šeit sāk ieceļot poļu–lietuviešu muižniecības pārstāvji. G. Manteifels savā monogrāfijā minēja 19 dzimtas.²²⁵ No tiem ietekmīgākie bija Šadorski – sena poļu dzimta no Ļubļinas vaivadijas, kurai piederēja plaši zemes īpašumi Daugavpils un Ludzas stārastijās.²²⁶

Dižciltīgo tiesības un pienākumus Latgales teritorijā noteica 1588. gadā izdotais Lietuvas Statūts. Saskaņā ar to vienīgais dižciltīgo dzimtu pārstāvju pienākums bija pildīt kara klausību, turpretim tiesību saraksts bija ļoti plašs.²²⁷ Viņu muižu ienākumi netika

---

²¹⁸ Turpat.

²¹⁹ Gustaw Manteuffell. *Ksiestwo Inflanckie*, p. 5.

²²⁰ Sīkāk par to Tatjana Bogdanoviča. Dinaburgas jezuītu misijas un rezidences dibināšanas apstākļi; Tatjana Bogdanoviča (2021). Plāteru dzimta Inflantijā 16. un 17. gadsimtā. *Vēsture: avoti un cilvēki*. Daugavpils: DU Akadēmiskais apgāds "Saule", 24. sēj., 38–46. lpp.

²²¹ Gustavs Manteifels. *Poļu Inflantija/Inflanty Polskie*, 106. lpp.

²²² Turpat, 100. lpp.

²²³ Turpat, 92.–93. lpp.

²²⁴ Turpat, 100. lpp.

²²⁵ Gustaw Manteuffell. *Ksiestwo Inflanckie*, p. 6.

²²⁶ Izraksti no Inflantijas kņazistes aktu grāmatām, 17.–18. gadsimts. *NIAB*, 694–4–1196, 3–15.

²²⁷ *Statut Velikogo kniazhestva Litovs'kogo 1588 roku*, 3. nodaļa. Pieejams: http://starbel.by/statut/statut1588_3.htm (skatīts 23.04.2023.)

aplikti ar nodokļiem, bet pašas muižas un dzimtcilvēki bija neaizskarami. Statūts nodrošināja konfesijas brīvību un noteica *qujus regio ejus religio* principu,²²⁸ kas deva muižniekam tiesības noteikt savu zemnieku konfesionālo piederību.

Lietuvas Statūts regulēja arī attiecības starp muižniekiem un zemniekiem. Pēc H. Stroda datiem 17. gadsimtā Latgales teritorijā 85% no iedzīvotāju kopskaita bija zemnieki.²²⁹ Statūts piesaistīja viņus zemei, tādējādi apstiprinot dzimtbūšanu gan Lietuvas lielkņazistē, gan arī citās tās provincēs, tajā skaitā Latgales teritorijā. Tajā arī tika noteiktas 3 zemnieku kategorijas. Pirmā bija pavalstnieki, kas par kļaušām un nodevām saņēma no muižnieka zemi. Šī zemnieku kategorija bija piesaistīta zemei un nedrīkstēja aiziet no sava kunga muižas tālāk par piecām vai sešām jūdzēm. Otrā zemnieku grupa bija muižu ļaudis. Tie varēja būt muižās dzimušie, pirktie, izkalpotie vai sagūstītie zemnieki, kas skaitījās muižnieka īpašums. Trešā zemnieku kategorija – brīvie ļaudis, kas strādāja pie saimnieka uz līguma pamata un pēc tā izbeigšanas varēja mainīt darba vietu.²³⁰

17. gadsimta beigās Latgales teritorijā zemnieku etnisko sastāvu papildināja krievu vecticībnieki. H. Strods uzskatīja, ka šīs reliģiskās grupas migrāciju noteica vairāki apstākļi. Pirmkārt, vecticībnieku vajāšana Krievijā 17. un 18. gadsimtā.²³¹ Otrkārt, sociālekonomiskie apstākļi Latgales teritorijā, respektīvi, darba spēka trūkuma dēļ vecticībnieki bija uz vairākiem gadiem atbrīvoti no kļaušām un nodevām un saglabāja personīgo brīvību.²³²

17.–18. gadsimta mijā Latgales teritorijā ienāca arī ebreji. Tie bija lielākā imigrantu grupa Žečpospolitā. Pētot Latgales teritorijas etnisko sastāvu, P. Jezjorskis secina, ka ebreji par apmešanās vietu izvēlējās galvenokārt nelielus miestņus, jo tur bija iespējams pārtikt, nodarbojoties ar tirdzniecību un amatniecību.²³³ Lielākā ebreju apmetne atradās Daugavas kreisajā krastā pretī Daugavpils pilsētai, kā arī Rēzeknes rajonā.²³⁴ Taču, kā

---

²²⁸ Tulkojumā: kas valda, tas nosaka reliģiju

²²⁹ Henrihs Strods. *Latgales iedzīvotāju etniskais sastāvs*, 7. lpp.

²³⁰ *Statut Velikogo kniazhestva Litovs'kogo 1588 roku*, 12. nodaļa. Pieejams: http://starbel.by/statut/statut1588_12.htm (skatīts 23.04.2023.), kā arī Edgars Dunsdorfs. *Latvijas vēsture 1600.–1710.*, 257. lpp.

²³¹ Henrihs Strods. *Latgales iedzīvotāju etniskais sastāvs*, 7. lpp., kā arī Antonina Zavarina (1986). *Russkoe naselenie vostochnoj Latvii vo vtoroi polovine XIX–nachale XX veka*. Rīga: Zinatne, s. 18.

²³² Antonina Zavarina (1986). *Russkoe naselenie vostochnoj Latvii*, s. 18.

²³³ Pawel Jezjorski. *Dyneburg w ostatnim stuleciu*, pp. 425–426.

²³⁴ *Ibid.*, p. 425.

uzsver P. Jezjorskis, ebreju kopskaits Latgales teritorijā līdz Žečpospolitās sadalīšanai nebija liels, jo formāli viņiem nebija pastāvīgas uzturēšanās tiesības šajā teritorijā.²³⁵

1772. gadā Krievija, Prūsija un Austrija parakstīja vienošanos par Žečpospolitās sadalīšanu. Tās rezultātā Latgales teritorija tika iekļauta Krievijas impērijas sastāvā. Saskaņā ar Krievijas impērijas teritoriāli administratīvo kārtību Inflantijas kņaziste tika pārdēvēta par Daugavas provinci (*Dvinskaia provincīa*) un tika pievienota Pleskavas guberņai. Žečpospolitās laikā pastāvošās stārstijas tika likvidētas, to vietā izveidoti 3 apriņķi: Daugavpils (*Dinaburgskii*), Rēzeknes (*Rezhiskii*) un Viļakas (*Mariengauzenskii*).

Krievijas impērijā vietējās pārvaldes sistēmai bija raksturīga stingri hierarhiska struktūra. Guberņu vadītāju – gubernatoru kompetencē bija administratīvo, tiesas, finanšu un militāro jautājumu risināšana guberņas ietvaros. Viņu paklausībā bija provinču vojevodi (*voevoda provincial'ni*), kuru pārziņā bija attiecīgā province, savukārt tiem pakļāvās pilsētu vojevodi (*gorodovoi voevoda*), kas pārvaldīja apriņķus.²³⁶ Taču, kā atzīmēja B. Brežgo, lai gan Daugavas province pakļāvās Pleskavas gubernatoram, apriņķos, saskaņā ar Katrīnas II (*Ekaterina Alekseevna*, 1762–1796) 1772. gada 28. maija rīkojumu, Žečpospolitās laikā izveidotā pārvaldes kārtība palika nemainīga.²³⁷ Piemēram, Plāteru dzimta turpināja pildīt Daugavpils stārstas, kā arī Inflantijas vaivada pienākumus līdz 18. gs. 80 gadiem.²³⁸

1775. gadā Krievijas impērijā tika uzsākta jauna administratīvi teritoriālā reforma, saskaņā ar dokumentu *Iestādes Krievijas impērijas guberņu pārvaldei (Uchrezhdenie dlia upravleniia gubernii Rossiiskoi imperii)*.²³⁹ Dokumentā tika rakstīts, ka provinces ir jālikvidē, bet to vietā jā dibina guberņas, tā, lai katrā būtu 300 000–400 000 iedzīvotāju, savukārt apriņķu iedzīvotāju skaits nepārsniegtu 20 000–30 000.²⁴⁰ Reformas rezultātā Daugavas province tika sadalīta Daugavpils, Ludzas un Rēzeknes apriņķos, un kopā ar agrākajām Polockas un Vitebskas provincēm tos iekļāva jaundibinātajā Polockas guberņā. Taču jau 1778. gadā tā tika pārdēvēta par Polockas vietniecību.

1775. gadā pieņemtā administratīvi teritoriālā kārtība pastāvēja līdz Katrīnas II nāvei, bet 1796. gadā imperators Pāvils I (*Pavel I Romanov*, 1796–1801) uzsāka jaunu

²³⁵ Bogusław Dybaś, Paweł Jeziorski. *Szlachta polsko-inflancka wobec przełomu*, pp. 19–20.

²³⁶ Aleksei Tolochko, Igor' Konovalov (2018). *Mestnoe upravlenie Rossiiskoi imperii po "Uchrezhdeniia upravleniia gubernii" 1775 g. Vestnik Omskogo Universiteta*, 4 (20), s. 93–99, here: s. 94–95.

²³⁷ Boļeslavs Brežgo (1940). *Latgolas zemņiki krīvu dzymtbyušonas laikūs*. Viļaka: J. Cybuļskis, 26. lpp.

²³⁸ Turpat, 27. lpp.

²³⁹ Aleksei Tolochko, Igor' Konovalov. *Mestnoe upravlenie Rossiiskoi imperii*, s. 94–95.

²⁴⁰ Ibid.

reformu. Tās pamatā bija dekrēts *Par jauno valsts sadalījumu provincēs (O novom razdelenii gosudarstva na gubernii)*.²⁴¹ Imperators nolēma samazināt gubernu skaitu no 50 līdz 41. Līdz ar to Polockas vietniecība, kurā ietilpa Latgales teritorija, tika apvienota ar Mogiļevas vietniecību, tādējādi izveidojot jaunu Baltkrievijas gubernu ar galvaspilsētu Vitebsku. Taču šī kārtība pastāvēja neilgu laiku līdz 1802. gadam, kad imperators Aleksandrs I (*Aleksandr I Pavlovich Romanov*, 1801–1825) uzsāka kārtējo administratīvi teritoriālo reformu. Tās rezultātā Baltkrievijas guberņa tika sadalīta Vitebskas un Mogiļevas gubernās.²⁴² Latgales teritorija ar 3 apriņķiem – Daugavpils, Ludzas un Rēzeknes – tika iekļauta Vitebskas gubernas sastāvā.

2.2. Autors: Jezuītu ordenis un tā darbība Latgales teritorijā

Jezuītu ordeņa dibināšana sakrita ar reformācijas laiku, kad Romas katoļu baznīca sāka strauji zaudēt savas pozīcijas Rietumeiropā. Tai bija vajadzīgs jauns spēks, kura darbības metodes atbilstu laika garam un kurš spētu atjaunot baznīcas zaudēto autoritāti. Par tādu kļuva 1534. gadā dibinātā Jēzus biedrība jeb jezuītu ordenis. Ordeņa dibinātājs bija spāņu aristokrāts Ignacijs Lojola. Viņš sapņoja par militāru karjeru, taču kaujas laikā grūtais ievainojums neļāva šo sapni īstenot. Atveseļošanas laikā Ignacijs aizrāvās ar garīgo literatūru un tā iespaidā nolēma dibināt jaunu garīgo ordeni. 1539. gadā viņš iesniedza pāvestam Pāvilam III (*Paulus PP III*, 1534–1549) ordeņa konstitūcijas projektu, kas ar bullu *Regimini militantis ecclesi* tika apstiprināts 1540. gadā.²⁴³

Jezuītu ordeņa konstitūcijā atspoguļojās organizācijas galvenās īpatnības:

- 1) papildus tradicionāliem mūku svētsolījumiem – nabadzības, šķīstības un paklausības – jezuīti deva arī ceturto – bezierunu pakļautību pāvestam (*professus 4 votorum*). Konstitūcijā ir rakstīts: “Lai top zināms visiem mūsu biedrības locekļiem un lai katrs brālis raksta ne tikai uz savas mītnes durvīm, bet arī savā sirdī uz visu savu dzīvi, ka visa mūsu biedrība, visi un katrs, kas tajā iestājas, apsola būt uzticīgiem un paklausīt mūsu svētajam tēvam – Romas pāvestam – un visiem viņa pēctečiem un tikai,

---

²⁴¹ Landysh Kuanchaljeva (2012). Gubernskaia reforma v Rossii na rubezhe XVII – XIX vv., s. 212–216, here: s. 212–213. Pieejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/gubernskaya-reforma-v-rossii-na-rubezhe-xviii-xix-vv> (skatīts 14. 03. 2022.).

²⁴² Tat'iana Leont'eva (2009). *Vitebskaia gubernia: gosudarstvennye, religioznye, i obshchestvennye uchrezhdeniia (1802–1917)*. Minsk: BelNIIDAD, s. 3–4.

²⁴³ Teodor Grizinger. *Iezuīti*, s. 57.

izpildot šo nosacījumu, var strādāt Dieva godam.”²⁴⁴ Tas deva ordenim plašas privilēģijas no Baznīcas galvas puses un praktiski neierobežotas iespējas;

- 2) Jēzus biedrība tika dibināta kā priesteru kongregācija, jo tās garīdznieki, vadoties no apstākļiem, varēja atteikties no kopdzīves un kalpot pa vienam misijās un draudzēs, kas bija nepieņemams iepriekš dibinātajiem garīgo ordeņu locekļiem.²⁴⁵ Tāpēc jezuītiem nebija īpašas atšķirības zīmes, piemēram, pēc noteiktā parauga veidota apģērba, viņi valkāja priesteriem tipisko sutanu;
- 3) ordeni raksturoja stingra paklausība. Saskaņā ar konstitūciju “visiem un katram brālim atsevišķi ir jāpakļaujas ordeņa ģenerālim.”²⁴⁶ Ignacijs Lojola pieprasīja tikpat stingru paklausību kā armijā. Viņš salīdzināja ordeņa brāli ar zaldātu, kurš paklausa savam ģenerālim – bez ierunām, iebildumiem un apspriešanas.²⁴⁷ Tādējādi ģenerālis kļuva par lielāko autoritāti katram jezuītu brālim,²⁴⁸
- 4) tika ieviesta garīgās audzināšanas programma. Tās mērķis bija izaudzināt ordeņa ideoloģijai pakļautu jezuītu. Šim nolūkam tika sacerēti *Garīgie vingrinājumi* – meditāciju komplekss, kas ilga četras nedēļas.²⁴⁹ To galvenais mērķis bija attīstīt jezuīta iztēli. Aizsākot meditācijas, jezuītam vajadzēja iztēloties konkrētus sižetus. Pirmajā nedēļā – visu, kas ir saistīts ar grēku, piemēram, elles mokas. Otrās nedēļas laikā vajadzēja iztēloties Kristu Dieva dēlu, pārdomājot viņa piedzimšanu un dzīves gaitu. Trešās nedēļas tēma bija Kristus ciešanas, ceturtais – Augšāmcelšanās. Ar šo tematisko meditāciju palīdzību tika panākts, ka katra jezuīta apziņā veidojās pārlicība, ka grēks ir vislielākā cilvēces nelaime. Tas noved līdz ellei, no kuras nav iespējams glābties, un tikai uzticīga ticība Kristum un sekošana Viņam dod pestīšanu no mokām. Šīs idejas jezuītam vajadzēja izplatīt tālāk kristīgajā un “pagānu” pasaulē,²⁵⁰
- 5) mobilitāte. Konstitūcijā ordenis tika definēts kā misionāru kopiena, kas ir gatava “mūsu Kunga Kristus Augstākā Vikāra vai pašas Biedrības prāvesta vārdā ceļot pa dažādām pasaules malām, lai sludinātu, saņemtu grēksūdzes un ar Dieva žēlastību,

---

²⁴⁴ Constitutiones Societatis Iesu (1838). London: J.G. and F. Rivington, p. 82–83.

²⁴⁵ Genrih Bemer. *Ieziuty*. s. 151.

²⁴⁶ Constitutiones Societatis Iesu, pp. 104–105.

²⁴⁷ Genrih Bemer. *Ieziuty*. s. 153.

²⁴⁸ Ibid.

²⁴⁹ *The Spiritual Exercises of St. Ignatius of Loyola* (1914). Translated by Elder Mullan. Pieejams: <https://sacred-texts.com/chr/seil/index.htm> (skatīts 11.12.2022.).

²⁵⁰ Genrih Bemer. *Ieziuty*. s. 140–142.

izmantojot citus viņam iespējamus līdzekļus, lai palīdzētu dvēselēm.”²⁵¹ Šis nostājas pamatā bija galvenais Jēzus biedrības uzdevums – Kristus Valstības atjaunošana. Jau 16. gadsimtā jezuītu ordenim izdevās izveidot misijas tīklu gan Eiropā, gan ārpus tās – Ķīnā, Indijā, kā arī Dienvidamerikas teritorijā;

- 6) izglītojošais darbs. Ignacijs Lojola saprata izglītības nozīmi sludināšanas darbā. Pats viņš studēja gramatiku, filozofiju un teoloģiju dažādās skolās, kā arī Parīzes Universitātē ieguva augstāko izglītību. 16.–18. gadsimtā jezuīti tika uzskatīti par izglītotākajiem garīdzniekiem Romas katoļu baznīcā. Misijas vietās gan Eiropā, gan ārpus tās ordenis organizēja dažāda līmeņa izglītības iestādes no pamatskolas līdz universitātēm.²⁵²

Pastāvīgās apmešanās vietās jezuīti dibināja vienu no trim struktūrvienībām: misiju, rezidenci vai kolēģiju. Tās vadītājus nozīmēja ordeņa ģenerālis. Zemākā no visām ordeņa institūcijām bija misija, kurā parasti kalpoja līdz 5 jezuītiem. Starp tiem bija garīdznieki un koadjutori (*coadiutores temporales*) – brāļi, kas nebija iesvētīti par priesteriem, tāpēc galvenokārt nodarbojās ar saimnieciskajām lietām.²⁵³ Misiju vadīja superiors, pārējie jezuīti veica katehēzes darbu. Rezidence pēc struktūras bija sarežģītāka par misiju. Tā sastāvā bija vadītājs – superiors, ministrs, kas atbildēja par finansēm, maģistri, kuru tiešais pienākums bija jauniešu skološana, misionāri, kā arī koadjutori. Rezidencēs darbojās pamatzglītības līmeņa skola, līdz ar to tajās tika ierīkots internāts audzēkņiem. Jesuītu skaits rezidencēs vidēji bija 10–12 cilvēki. Tas ļāva veidot misiju tīklu. Savukārt galvenā atšķirība starp rezidenci un kolēģiju bija saistīta ar izglītības jomu. Kolēģija mūsdienu izpratnē bija vidusskolas līmeņa izglītības iestāde. Tajā apmācīja ne tikai laicīgos studentus, bet arī kandidātus uz ordeņa dzīvi. Tāpēc kolēģijās funkcionēja t.s. probācijas mājas (*domus primae et secundae probationis, domus tertia probationis*), kur pretendenti pārbaudīja savu aicinājumu, savukārt ordeņa vadība pārbaudīja viņu atbilstību ordeņa prasībām.²⁵⁴ Kolēģiju vadīja rektors, kam palīdzēja ministrs, maģistri, probācijas māju uzraugs, misionāri un koadjutori. Skaita ziņā tajās vidēji bija 20 jezuīti, no kuriem lielāka daļa darbojās misijās.

Administratīvi jezuītu darbības teritorija tika sadalīta 5 asistencēs – Itālijas, Spānijas, Portugāles, Francijas un Vācijas, kas savukārt dalījās 12 provincēs, kuras

---

²⁵¹ Constitutiones Societatis Iesu, p. 83.

²⁵² Ibid., pp. 45–55.

²⁵³ Teodor Grizinger. *Iezuity*, s. 71.

²⁵⁴ Ibid., s. 70.

pārvaldīja provinciāli.²⁵⁵ Šāda kārtība palīdzēja izveidot efektīvāku pārvaldes sistēmu un ļāva sekot ordeņa struktūrvienību attīstības dinamikai. Pārdaugavas hercogiste un vēlāk Latgales teritorija ietilpa Lietuvas provincē, tātad pakļāvās Lietuvas provinciālim, kura galvenā mītne atradās Viļņā, savukārt Lietuvas province bija Vācijas asistences sastāvā.

Jezuītu ordenis bija cieši saistīts ar Tridentas koncilu. Tā mērķis bija attīrīt baznīcu no ķecerības, izskaust ļaunprātības un netikumus, stiprināt baznīcas iekšējo disciplīnu un atbrīvot Romas katoļu baznīcu no laicīgo monarhu kontroles.²⁵⁶ Koncila laikā tika pieņemti svarīgi lēmumi, kas noteica Baznīcas attīstības virzienu:

- 1) tika nostiprināts pāvesta institūts. Kā izteicās Dž. O' Malejs, faktiski tika radīta monolīta transnacionāla un pārnacionāla monarhiska organizācija ar vienu kontroles centru – pāvestu, kura spriedumi ticības un morāles jautājumos bija nekļūdīgi;²⁵⁷
- 2) formulētas dogmas par septiņiem sakramentiem. Īpaša uzmanība tika pievērsta Eiharistijas sakramentam. Koncila laikā tika pieņemti trīs svarīgi dekrēti – *Dekrēts par Svēto Eiharistiju* (1551), *Dekrēts par divu veidu kopību un mazu bērnu kopību* (1562), *Dekrēts par Vissvētāko Sv. Mises upuri* (1562). Reformācijas kontekstā Eiharistijas dogmu pieņemšana Romas katoļu baznīcai bija ļoti svarīga. Protestantisms atteicās no sakramenta sakralitātes, saistībā ar to katoļu baznīcai vajadzēja uzsvērt tā nozīmi dvēseles pestīšanā;²⁵⁸
- 3) luterticība un citas protestantisma kustības tika pasludinātas par ķecerīgam;²⁵⁹
- 4) koncila laikā aicināja cīnīties ne tikai pret protestantismu, bet arī pret raganām un burvjiem, kuri, pēc Baznīcas viedokļa, traucēja katolicisma izplatīšanos Eiropā;²⁶⁰
- 5) koncils noteica, ka māksla ir jāizmanto sabiedrības reliģiskai apmācībai. Par ikonām un sakrālo mākslu kopumā tika ierakstīts, ka katram attēlam ir jābūt skaidram, emocionālam un dramatiskam, lai tas varētu iedvesmot ticīgos, tādējādi vairojot viņos dievbijību.²⁶¹ Kā uzsver K. Ogle, sekojot koncila lēmumiem, “jezuīti mākslā meklēja veidus, kā iespējami ietekmīgāk uzrunāt vietējo

---

²⁵⁵ Ibid., s. 85.

²⁵⁶ John William O'Malley. *Trent and All That*, p. 18.

²⁵⁷ Ibid., p. 52.

²⁵⁸ Council of Trent. *Catholic Encyclopedia*. Pieejams: <https://www.newadvent.org/cathen/15030c.htm> (skatīts 23.03.2022.).

²⁵⁹ Ibid.

²⁶⁰ Vital' Byl' (2009) Viadz'marskiia pracesy v VKL. Pieejams: <http://nn.by/index.php?c=ar&i=27997> (skatīts 23.03.2023.).

²⁶¹ James Waterworth (1848). *The Council of Trent: Canons and Decrees*. London: Dolman, p. 234.

sabiedrību, rūpīgi apsverot un izstrādājot arī savus estētikas principus, kas galvenokārt bija centrēti uz katoļticības popularitātes vairošanu un Baznīcas prestiža celšanu.”²⁶² Līdz ar to ordeņa radītā māksla bija “ne tik daudz dekoratīva vai ilustratīva, cik “lietišķa” – paredzēta kā ierocis, kas lietojams ar mērķi palīdzēt indivīdam pārdzīvot savu un visas cilvēces pestīšanas drāmu. Vēršoties pie auditorijas, jezuīti centās aktivizēt mākslas darba uztvērēja pieredzes, iztēles un līdzpārdzīvojuma spējas, kas ideālā gadījumā vedinātu indivīdu aktīvi iesaistīties cīņā par dvēseles glābšanu”;²⁶³

- 6) koncila laikā tika nolemts paplašināt Romas katoļu baznīcas ietekmes areālu ārpus Eiropas, kā arī Krievijā.²⁶⁴

Tridentas koncila ideju izplatīšanai Romas katoļu baznīca izvēlējās jezuītu ordeni. Jesuītu brāļi bija visdisciplinētākie un izglītotākie no visiem Romas katoļu baznīcas garīdzniekiem, turklāt ar misijas darba pieredzi. Lai sekmētu ordeņa iespējas bez šķēršļiem pildīt iecerētos uzdevumus, pāvests Pījs IV (*Pius PP. IV*, 1559–1565) deva jezuītiem pilnīgu neatkarību no vietējiem laicīgajiem un garīgajiem vadītājiem.²⁶⁵ Savukārt ordeņa vadība izstrādāja principus, kas misionāram būtu jāievēro:

- 1) akomodācijas princips jeb pielāgošanās apkārtējai videi. Jesuītam bija jāapgūst tās teritorijas valoda, paražas un tradīcijas. Viņam bija jābūt lojālam pret vietējo iedzīvotāju kultūru, līdz pat svešu tradīciju un paražu pieņemšanai.²⁶⁶ Ignacijs Lojola par kultūras mijiedarbības procesu izteicās šādi: “Kad mēs vēlamies kādu pārliecināt un ievilkt lielajā kalpošanā Dievam Kungam, mums ir jāizmanto tā pati labā stratēģija, ko ienaidnieks izmanto, lai labu dvēseli piespiestu ļaunumam. Ienaidnieks ienāk pa citu durvīm un iziet pa savējām. Viņš izturas pret otru, nevis ejot pret viņa paražām, bet gan slavējot. Tad viņš pamazām cenšas izklūt pa savām durvīm, vienmēr padarot kādu kļūdu vai ilūziju par kaut ko labu. Tāpēc mēs varam vest citus pie laba, lūdzoties vai vienojoties ar viņiem par kādu labu darbu, atstājot malā visu, kas var būt kļūdainis. Tādējādi pēc viņu uzticības iegūšanas mēs

---

²⁶² Kristīne Ogle. *Societas Jesu*, 39. lpp.

²⁶³ Turpat, 39.–40. lpp.

²⁶⁴ James Waterworth. *The Council of Trent*, p. 169.

²⁶⁵ Teodor Grizinger. *Iezuīti*, s. 68–69.

²⁶⁶ Joseph Schmidlin (1931). *Catholic mission theory*. Techny: Mission Press, pp. 369–370.

tieksimies ar lieliem panākumiem. Šajā ziņā mēs ieejam pa viņa durvīm un izejam pa savējām”;²⁶⁷

- 2) kristietības pievēršanas nevardarbīgo metožu princips. 1636. gadā Žans de Brebo (*Jean de Brébeu*, 1593–1649) rakstīja ordeņa ģenerālim Muciusam Viteleski (*Mutius Vitellescus*, 1624–1645), ka misionāra galvenā īpašība ir “maigums un pacietība”, bez kurām “šis lauks nekad nenesīs augļus, jo nekādā gadījumā nevar cerēt to panākt ar vardarbību un patvaļību.”²⁶⁸ Līdz ar to attīstījās piekāpīga attieksme pret “pagāniskajiem grēkiem”, svētkiem, rituāliem;
- 3) princips visur meklēt Dieva izpausmes, pat “pagānu” tradīcijās un kultos;²⁶⁹
- 4) universālisma noraidīšanas princips – katrā darbības vidē ir jāmeklē efektīvākās Dieva vārda sludināšanas metodes;²⁷⁰
- 5) principa *cujus regio ejus religio* ievērošana, saskaņā ar kuru tika atļauta ierobežotas sabiedrības apakšgrupas (piemēram, elites) kristianizācija;²⁷¹

Pirmie jezuītu misionāri Latgales teritorijā nāca no Rīgas kolēģijas. Tā tika dibināta 1583. gadā ar Žečpospolitas karaļa Stefana Batorija atbalstu. Karalis uzskatīja, ka katoļticības izplatīšana ļaus iegūt ciešāku kontroli pār pilsētu.²⁷² Turklāt Rīga tika uzskatīta par turpmāko katoļticības izplatīšanas atbalsta punktu visā provincē. Stefans Batorijs Pārdaugavas hercogistes administratoram Janušam Radzivilam (*Janusz Radziwiłł*, 1612–1655) adresēja slepenu instrukciju, kurā bija rakstīts: “Visas savas pūles jāvirza uz to, lai Rīgā tiktu ielikti pamati svētajai katoļu ticībai, lai tā (ticība) ar katru dienu pieaugtu un tādējādi izplatītos visā Inflantijā.”²⁷³

Kolēģijas dibināšana izraisīja neapmierinātību Rīgas pilsoņu vidū, no kuriem lielākā daļa bija luterticīga. Tāpēc pilsētā jezuīti saskarās ar ļoti spēcīgu opozīciju. 1583. gada *historia* jezuīti rakstīja, ka gan privātajās sanāksmēs, gan sprediķu laikā luterāņu mācītāji aģitēja draudzes locekļus pret katoļiem, sevišķi jezuītiem.²⁷⁴ Savukārt 1584. gadā pēc

---

²⁶⁷ Citēts pēc Andrei Fedin (2017). *Iezuītskaia misiia v Novoi Francii v pervoi polovine XVII v.* Disertācija. Brianskii Gosudarstvennyi Universitet. Briansk, s. 81.

²⁶⁸ Ibid., s. 82.

²⁶⁹ Ibid., s. 83.

²⁷⁰ Ibid.

²⁷¹ Andrei Fedin. *Iezuītskaia misiia*, s. 87.

²⁷² Janusz Tazbir (1958). Propaganda Kontrreformacji wśród chłopów inflanckich (1582—1621), pp. 720–741, here: p. 721. Pieejams: <https://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=30083> (skatīts 14. 01. 2022.).

²⁷³ Ibid.

²⁷⁴ Hist. R., 1583. No: Josefs Kleijntjenss (sast.). *Latvijas vēstures avoti*, 2. daļa, pp. 17–22 (turpmāk tikai Hist. R.).

sprediķiem luterāņi ar akmeņiem izdauzīja kolēģijas logus.²⁷⁵ Kolēģijas vicerektors Leonards Rubens (*Leonardus Rubenus*), baidoties no nemieriem, vērsās pie mācītājiem ar lūgumu atturēties no šādas aģitācijas. Jezuīti iesniedza Rīgas rātei prasību, kuras mērķis bija ietekmēt luterāņu garīdzniekus.²⁷⁶ Arī Pārdaugavas hercogistes gubernators Janušs Radzivils pavēlēja rātei uzraudzīt, lai luterāņu mācītāji netraucētu jezuītu darbībai.²⁷⁷ Taču tas nelīdzēja.

Rīgas jezuīti, neskatoties uz šķēršļiem, veica aktīvu iedzīvotāju garīgo aprūpi: noturēja dievkalpojumus, sprediķoja trijās valodās – poļu, vācu un latviešu – dalīja svētos sakramentus, izveidoja plašu misijas tīklu, kurā 17. gadsimta sākumā ietilpa arī Latgales teritoriju. Par to liecina jezuīta Jans Stribinga (*Joannes Stribingius*) ziņojumi. Spriežot pēc tām, pirmo reizi Latgales teritoriju viņš apmeklēja 1606. gadā. Jezuīts rakstīja, ka no Lielā gavēņa pirmās dienas līdz Sv. Miķeļa dienai viņš veica iedzīvotāju katehēzi Rēzeknes un Ludzas rajonā.²⁷⁸ Jans Stribings atzīmēja, ka darbu Latgales teritorijā apgrūtinā dabas apstākļi un ceļošanai vajadzīgās infrastruktūras trūkums, atskaitēs bieži tika pieminēts, ka teritorija ir tukša, to pārklāj meži un purvi.²⁷⁹

No 1614. gada kalpošanu Latgales teritorijā pārņēma Cēsu rezidence, bet Rīgas kolēģijas jezuīti uzsāka aktīvāku misijas darbu Kurzemes hercogistes pierobežā.²⁸⁰ Taču Cēsu jezuītu darbība tika pārtraukta 1625. gadā, kad Zviedrijas karaspēks ieņēma pilsētu. Pētnieku vidū nav vienprātības par turpmāko jezuītu darbību Latgales teritorijā. J. Kleijntjens uzskatīja, ka jezuītiem pastāvīgs pieturas punkts tika dibināts ap 1629. gadu Daugavpilī.²⁸¹ Šo domu viņš pamatoja ar Smoļenskas kanoniķa Aleksandra Korvina Gosievska (*Aleksander Korwin Gosiewski*) naudas ziedojumu jezuītiem draudzes dibināšanai pilsētā.²⁸² Taču J. Kleijntjens kļūdījās datējumos, viņš uzskatīja, ka ziedojums notika 1629. gadā, lai gan dokumenti liecina, ka tas notika ātrāk – 1625. gadā.²⁸³ Savukārt poļu pētnieks S. Zalenskis uzskatīja, ka jezuītu mītne Daugavpilī tika izveidota ne ātrāk par 1630. gadu, jo ap šo laiku provinciālis Pampiliuss Lambertengus (*Pampilius Lambertengus*), sekojot pāvesta pavēlei, iecēla jezuītu Pēteri Kulesi (*Petrus*

---

²⁷⁵ Hist. R., 1584.

²⁷⁶ Ibid.

²⁷⁷ Ibid, 1585.

²⁷⁸ Ann. R., 1606.

²⁷⁹ Ibid.

²⁸⁰ Ann. R., 1614, 1615.

²⁸¹ Josefs Kleijntjens. Daugavpils jezuītu darbība, 243.–244. lpp.

²⁸² Turpat, 244. lpp.

²⁸³ Appendices, p. 434.

Kulesius) par Daugavpils rezidences superioru.²⁸⁴ Cits viedoklis bija B. Brežgo. Viņš apgalvoja, ka Cēsu jezuīti jau 1620. gadā apmetās Daugavpilī un veica šeit misijas darbu.²⁸⁵ Taču Lietuvas jezuītu provinces personāla katalogi neapstiprina šo faktu, turklāt Cēsu rezidences dokumenti neliecina par plāniem dibināt pastāvīgu misijas punktu šajā pilsētā. Savukārt H. Strods rakstīja, ka jezuīti no Cēsīm pārcēlās uz Daugavpili 1625. gadā un jau 1626. vai 1628. gadā atvēra misiju.²⁸⁶ Taču nav zināms, uz kādiem dokumentiem vai pētījumiem ir balstīts šis apgalvojums, jo vēsturnieks nav atstājis atsauci. Ticamu informāciju par jezuītu darbību Latgales teritorijā pēc Cēsu rezidences slēgšanas iespējams iegūt no Lietuvas jezuītu provinces personāla katalogiem.²⁸⁷ Tajos ir ierakstīts, ka bijušās Rīgas kolēģijas un Cēsu rezidences jezuīti Jans Stribings un Jans Švarcs (*Joannes Schwartz*) 1625. gadā devās uz Polockas kolēģiju, no kurienes turpināja misijas darbu Livonijā (*missionarius ad Livones*) jeb Latgales teritorijā.²⁸⁸ Savukārt 1627. gadā misijas darbam tika nozīmēti vēl divi jezuīti – Georgs Elgers (*Georgius Elger*), kurš pēc Cēsu rezidences slēgšanas turpināja kalpošanu Polockas kolēģijā kā ministrs, un Martins Borovskis (*Martinus Borowski*).²⁸⁹ Tādējādi var secināt, ka misijas darbs Latgales teritorijā netika pārtraukts, taču par tās atbalsta punktu kļuva Polockas kolēģija.

Misijas darbs prasīja attiecīgu finansējumu. Šajā ziņā Latgales teritorijas misionāriem palīdzēja apstākļu sakritība. 1625. gadā Smoļenskas kanoniķis Aleksandrs Korvins Gosievskis piešķīra misijai līdzekļus dievnama celtniecībai un uzdāvināja topošajai katoļu draudzei daļu no Aulejas muižas. Kā vēsta Daugavpils misijas un rezidences dibināšanas akts, tādā veidā Smoļenskas kanoniķis izpildīja kaujas laikā Dievam doto solījumu.²⁹⁰ 1630. gadā karalis Sigismunds III (*Zygmunt III Waza*, 1587–1632) piešķīra jezuītiem privilēģiju uz šo muižu.²⁹¹ Tā apstiprināja ne tikai jezuītu tiesības uz zemes īpašumiem, bet arī tiesības veidot pastāvīgu mītni Latgales teritorijā. Acīmredzot ar šo notikumu ir saistīta misijas statusa maiņa. Lietuvas jezuītu provinces personāla katalogā par 1630. gadu parādījās no citām ordeņa struktūrvienībām neatkarīgs

---

²⁸⁴ Josefs Kleijntjenss. *Daugavpils jezuītu darbība*, 244. lpp.

²⁸⁵ Boļeslavs Brežgo. *Latgolas Pagotne*, 6. lpp.

²⁸⁶ Henrihs Strods. *Latvijas katoļu baznīcas vēsture*, 167. lpp.

²⁸⁷ Personāla katalogi – katalogi triennalis, *ARSI*. Lit. 6, 330–331, 356–360; Lit. 7, 73–80, 91–92, kā arī Lietuvas jezuītu provinces katalogi breves, 1624.–1630. *VUB*, 83–56.

²⁸⁸ Lietuvas jezuītu provinces katalogi breves, *VUB*, 83–56, 261.

²⁸⁹ *Ibid.*

²⁹⁰ *Appendices*, p. 435.

²⁹¹ VL, vol. 3, p. 332.

ieraksts *missio Livonica*.²⁹² No vienas puses, tas liecina par patstāvīgas jezuītu struktūrvienības dibināšanu Latgales teritorijā. Bet no otras puses, misijas nosaukums norāda uz tās nenoteiktību, respektīvi, jezuītiem nebija konkrēta uzturēšanās punkta. Šo faktu apstiprina arī *Daugavpils misijas un rezidences dibināšanas akts*, kurā netika pieminēta konkrēta galvenās mītnes lokācija, bet uzrakstīts, ka jezuīti kalpoja Daugavpils, Rēzeknes un Ludzas rajonā.²⁹³ Šis fakts izraisa jautājumu: kur palika Aleksandra Korvina Gosievskas baznīcas celšanai piešķirtie līdzekļi? Spriežot pēc dažādiem dokumentiem, Smoļenskas kanoniķa ziedojumu jezuīti iztērēja citam mērķim – pilnīgai Aulejas muižas izpirkšanai, par ko tika veikts attiecīgs ieraksts rezidences dibināšanas aktā.²⁹⁴ Šādai rīcībai bija pamatojums. Lai attīstītu misiju Latgales teritorijā, jezuītiem bija nepieciešams stabils ekonomisks pamats. Taču par vienīgo Livonijas misijas ienākuma avotu kļuva Aulejas muiža, jezuīti arī saņēma vienreizēju maksājumu 7 000 florinu apmērā no ordeņa ģenerāļa Muciusa Viteleska.²⁹⁵ Šī summa bija paredzēta Cēsu rezidences labiekārtošanai, bet pēc tās slēgšanas jezuīti lūdza šo summu novirzīt Livonijas misijas vajadzībām. Latgales jezuītiem tik nelabvēlīgo situāciju var izskaidrot ar Latgales teritorijas stratēģisko maznozīmīgumu. 16. gadsimtā beigās šīs teritorijas nozīmi veidoja Daugavas tirdzniecības ceļš un robeža ar Krieviju. Taču tagad Krievija juku laiku dēļ vairs netika uzskatīta par potenciālu ienaidnieku, turklāt jezuīti par atbalstu Viltusdmītrijam (*Lzhedmitrii*, 1605–1606) bija izraidīti no Krievijas, kas darīja galu viņu cerībām uz tās katolizāciju.²⁹⁶ Tādējādi var apgalvot, ka Livonijas misijas jezuīti bija pamesti Latgales teritorijā likteņa varā. Šādos apstākļos zemes īpašuma pirkšana bija svarīgāka par baznīcas celšanu.

Par Livonijas misijas vadītāju kļuva Pēteris Kulesis. No visiem misijā iesaistītajiem jezuītiem viņam bija vislielākā pieredze gan administratīvajā, gan misijas darbā. Savu kalpošanu viņš uzsāka Rīgas kolēģijā 1599. gadā, kur darbojās kā skolotājs, skolas uzraugs, sprediķotājs un misionāru vadītājs.²⁹⁷ Savukārt 1619. gadā viņš kļuva par Cēsu rezidences superioru un palika šajā amatā līdz rezidences slēgšanai.²⁹⁸ Kopā ar viņu Livonijas misijā kalpoja Jans Stribings, Jans Švarcs un Georgs Elgers – jezuīti, kas

²⁹² Lietuvas jezuītu provinces catalogi breves, *VUB*, 83–56, 282.

²⁹³ Appendices, p. 435.

²⁹⁴ Ibid.

²⁹⁵ Hist. D., 1650. No: Josefs Kleijntjenss (sast.). *Latvijas vēstures avoti*, 1. daļa, pp. 264–265 (turpmāk tikai Hist. D.).

²⁹⁶ Teodor Grizinger. *Iezuīti*, s. 509–510.

²⁹⁷ Personāla katalogi – catalogus triennalis, 1619. *ARSI*, Lit. 6, 149–150.

²⁹⁸ Ibid, p. 158.

ilgstoši strādāja par misionāriem Latgales teritorijā, zināja vietējo valodu, tradīcijas un darba apstākļus.²⁹⁹

Livonijas misija pastāvēja tikai gadu. Jau 1631. gadā Lietuvas provinces katalogā tās vietā parādās ieraksts – *residentia Dunaburgensis*.³⁰⁰ Tas nozīmēja, ka misijai parādījās noteikts pastāvīgas uzturēšanās punkts – Daugavpils. Pastāvīgās mītnes dibināšana notika ar pilsētas stārasta Alfonsa Lacka (*Alphonsus Lacki*) atbalstu. 1630. gadā viņš uzsāka dievnama celtniecību Daugavpilī un uzaicināja šeit jezuītus.³⁰¹ Acīmredzot baznīcas, draudzes, saimniecības esamība pierādīja jezuītu ordeņa vadībai Livonijas misijas dzīvotspēju, kā rezultātā tā ieguva rezidences statusu. Par pirmo rezidences superioru tika iecelts Pēteris Kulesis. Spriežot pēc Daugavpils rezidences jezuītu atskaitēm un personāla katalogiem, jau pirmajos rezidences pastāvēšanas gados jezuīti uzsāka misijas tīkla veidošanu Daugavpils traktā, kā arī nodibināja skolu.

Daugavpils jezuītu rezidence pastāvēja no 1631. līdz 1761. gadam, kad tai piešķīra kolēģijas statusu. Sarežģītākais tās pastāvēšanas posms bija 17. gadsimts. Tas bija laiks, kad Latgales teritoriju plosīja kari, epidēmijas un dabas katastrofas, kas nesa postījumu rezidences saimniecībai un apgrūtināja jezuītu kalpošanu šeit. Piemēram, kad 1656. gadā krievu karaspēks ieņēma Daugavpili, jezuīti uz laiku pārtrauca savu darbību pilsētā un kopā ar pārējiem iedzīvotājiem aizbēga uz Kurzemes teritoriju.³⁰²

Taču, neskatoties uz grūtībām, Daugavpils rezidence pakāpeniski attīstījās. 17. gadsimta 30. gados tai piederēja Aulejas muiža, kā arī 10 akri³⁰³ aramzemes pie Līksnas.³⁰⁴ Tos jezuītiem uzdāvināja vācu muižnieks Georgs Līdinghauzens–Volfs (*Georgius de Ludenghausen Wolff*). Savukārt 1643. gadā Daugavpils stārasts Alfons Lackis uzdāvināja jezuītiem daļu no Izvaltas muižas (*Uzwaldensis*), bet pārējo muižas daļu jezuīti atpirka paši. Tādējādi, kā uzsvēra paši jezuīti, divas muižas veidoja drošu un stabilu ekonomisku pamatu rezidences eksistencei,³⁰⁵ kas ļāva palielināt brāļu skaitu un paplašināt darbības sfēras. Rezidences dibināšanas sākumposmā šeit kalpoja 5–8 brāļi,

---

²⁹⁹ Catalogi primi, No: Josefs Kleijntjens (sast.). Latvijas vēstures avoti, 2. daļa p. 349 (turpmāk tikai catalogi primi).

³⁰⁰ Personāla katalogi – catalogus breves, *ARSI*, Lit. 6, 284.

³⁰¹ Kristīne Ogle. *Societas Jesu*, 236. lpp.

³⁰² Personāla katalogi – catalogus triennalis, 1656. *ARSI*, Lit. 6, 88–89.

³⁰³ Akrs ir laukuma mērvienība, kas ir vienāda ar 4046,8564224 kvadrātmetriem.

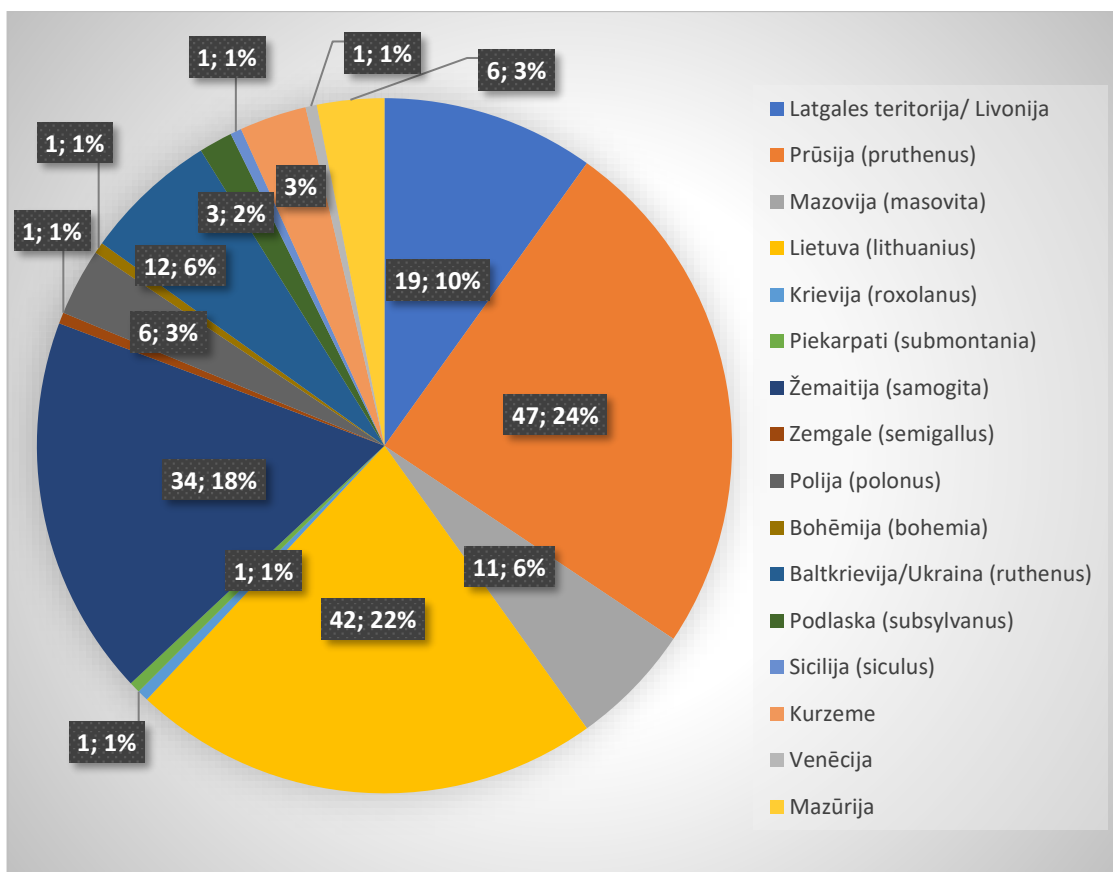
³⁰⁴ Personāla katalogi – catalogus triennalis, 1633, 1636. *ARSI*, Lit. 6, 91–92; 143–144.

³⁰⁵ Appendices, p. 435.

savukārt 17.–18. gadsimta mijā to skaits pieauga līdz 12–14 cilvēkiem, bet 18. gadsimta vidū Daugavpilī kalpoja jau vidēji 30 jezuīti.³⁰⁶

No avota reprezentativitātes viedokļa ir svarīgi sīkāk aplūkot Daugavpils jezuītu rezidences un kolēģijas personālu, jo jebkurš no jezuītu brāļiem (ne koadjutoriem) varēja būt arhīvu dokumentu autors. Šobrīd pētnieku rīcībā ir ziņas par 192 personām (par 65 no 17. gadsimta un par 127 no 18. gadsimta), kas kalpoja Daugavpils rezidencē/kolēģijā no 1631. līdz 1819. gadam.³⁰⁷

Spriežot pēc Daugavpils jezuītu arhīva katalogiem, Daugavpils rezidences/kolēģijas brāļi bija galvenokārt no Polijas Prūsijas, Lietuvas, Žemaitijas un Livonijas, t. i., no dažādām Ķečpospolitas provincēm (*att. 2.2.1.*). Turklāt ir acīmredzams Prūsijas teritoriālais pārkums 17. gadsimtā (27 no 65 brāļiem), kas skaidrojams ar šīs teritorijas jezuītu vācu valodas zināšanām, kas bija nepieciešamas vietējās muižniecības rekatolizācijai.

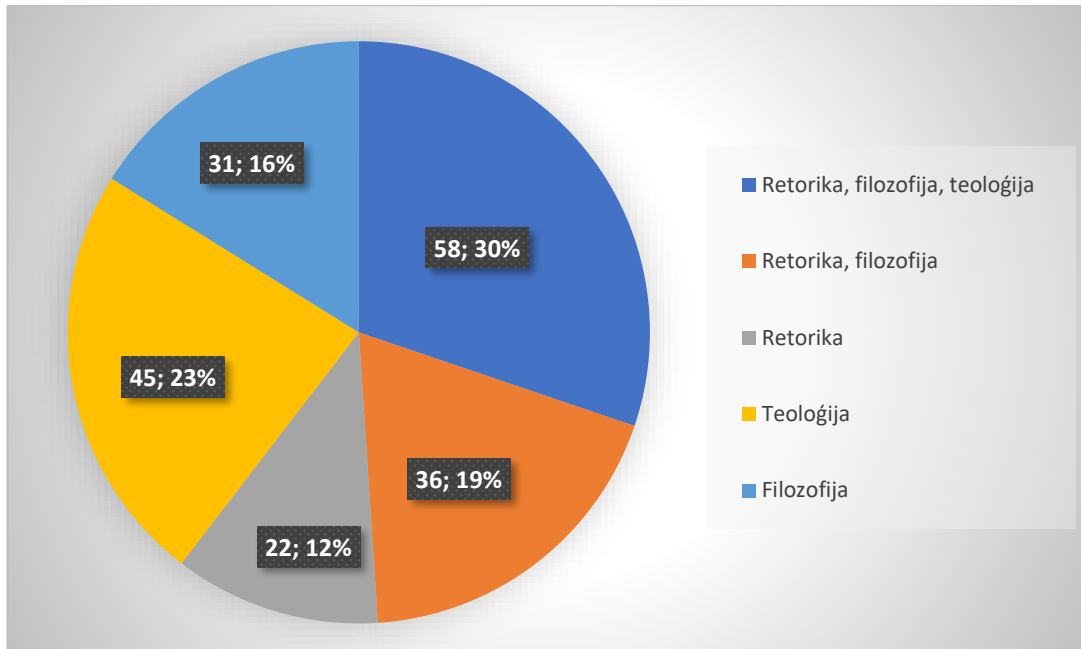
Att. 2.2.1. Daugavpils rezidences brāļu sastāvs pēc teritoriālās piederības 17.–18. gadsimtā

³⁰⁶ Sk. personāla katalogus – catalogus triennalis, ARSI, Lit. 9–21.

³⁰⁷ Ibid.

Kas attiecas uz izglītību, apkopojot informāciju no Daugavpils jezuītu rezidences katalogiem, var secināt, ka lielāka uzmanība tika pievērsta retorikai, kuru studēja 116 no 192 brāļiem (*att.* 2.2.2.).³⁰⁸ 17.–18. gadsimtā tā ietvēra stilistikas un gramatikas noteikumus, runas mākslu un spēju argumentēt savas domas.

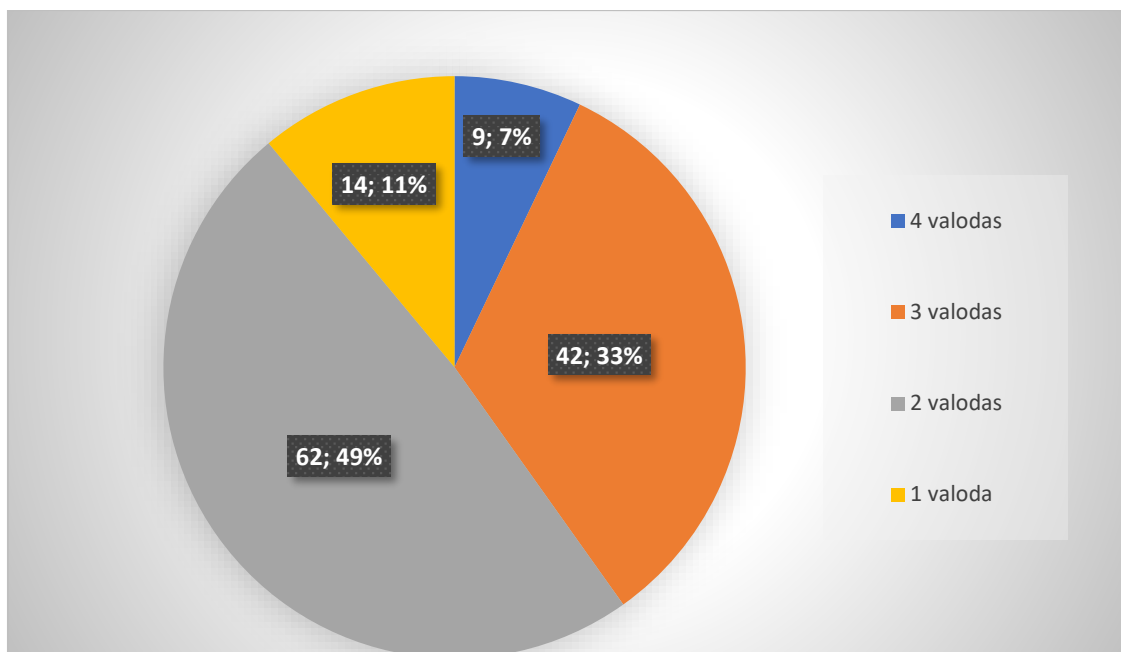

Att. 2.2.2. Daugavpils rezidences brāļu izglītība 17.–18. gadsimtā

Spriežot pēc personāla katalogiem visi Daugavpils jezuīti runāja vairākās valodās, bet primāri poļu valodā (*att.* 2.2.3. un *att.* 2.2.4.). Citu valodu zināšanas bija atkarīgas galvenokārt no brāļu teritoriālās piederības. Piemēram, lietuviešu valodas pārākumu nodrošināja liels brāļu īpatsvars no Lietuvas un Žemaitijas. Savukārt latviešu valodas zināšanas galvenokārt bija jezuītiem no Latgales, Kurzemes un Lietuvas teritorijām (*att.* 2.2.4.). Turklāt jāatzīmē, ka, lai gan kopējais vietējās valodas runātāju skaits Daugavpils jezuītu vidū nebija liels, ik gadu rezidencē/koledžā atradās vismaz 4 misionāri ar izcilām latviešu valodas zināšanām.³⁰⁹

³⁰⁸ Ibid.

³⁰⁹ Ibid.

Att. 2.2.3. Valodu skaits, kurās brīvi runāja Daugavpils jezuīti (18. gadsimts)

Valoda	Personu skaits	Personu skaits procentos	Personu teritoriālā piederība
Poļu	127	100 %	Visas att. 2.2.3. minētās teritoriālās grupas
Lietuviešu	87	68 %	Lietuvas, Žemaitijas, Latgales, Kurzemes teritorijas
Latviešu	42	33 %	Latgales, Kurzemes, Lietuvas, Žemaitijas teritorijas
Vācu	22	17 %	Prūsija, Mazovija
Galīcijas (ukraiņu)	5	4 %	Baltkrievija/Ukraina,
Itāļu	1	1 %	Venēcija
Grieķu	1	1 %	Baltkrievijas/Ukrainas teritorija

Att. 2.2.4. Daugavpils jezuītu valodu zināšanas atkarībā no teritoriālās piederības (18. gadsimts)

Daugavpils rezidences superioru vidējais vecums 17. gadsimtā bija 54 gadi, jaunākajam, stājoties amatā, bija 38 gadi, bet vecākajam – 68.³¹⁰ Savukārt brāļu vidējais vecums bija 36 gadi, jaunākie no viņiem bija Daugavpils rezidences skolas pasniedzēji, kuru vecums svārstījās no 20 līdz 24 gadiem.³¹¹ Ik pēc 3 gadiem notika rezidences vadītāju maiņa. Izņēmums bija Pāvels Nisvands (*Paulus Niswandt*), kurš superiora amatā atradās 4 gadus (no 1672. līdz 1675. gadam). Turklāt no 14 rezidences vadītājiem 17. gadsimtā 4 – Staņislavs Kovnackis (*Stanislaus Kownacki*), Simons Vdziekonskis (*Simon Wdziekonski*), Janis Nisvands (*Joannes Niswand*) un Jākobs Adamovičs (*Jacobus Adamowicz*) – tika iecelti no rezidences brāļu vidus, bet pārējie nāca no citām teritorijām. Rotācija skāra arī citus brāļus, ik pa trīs gadiem rezidences sastāvs mainījās par 80%, uz vietas galvenokārt palika gados vecie brāļi. Diemžēl šobrīd nav iespējams izsekot brāļu rotācijas virzieniem, jo šī informācija nav ierakstīta katalogos.

18. gadsimtā situācija ar personālsastāvu Daugavpils rezidencē/kolēģijā piedzīvoja izmaiņas. Vidējais superioru vecums kļuva nedaudz jaunāks – 49 gadi, savukārt brāļu vidējais vecums saglabājās 17. gadsimta līmenī – 38 gadi. Pašlaik nezināmu iemeslu dēļ 18. gadsimtā samazinājās brāļu rotācijas biežums un apjoms, īpaši superioru/rektoru vidū. No 16 rezidences/ kolēģijas vadītājiem 6 palika amatā vismaz 4 gadus, 8 – 5 gadus, bet superiors Teofilis Folks (*Theophilus Pholk*) – 25 gadus (no 1716–1741).³¹² Pārējie brāļi mainījās ik pēc 3 gadiem, taču rotācija skāra tikai 60% Daugavpils jezuītu.³¹³

Personāla katalogi satur informāciju arī par Daugavpils rezidences brāļu rakstura īpašībām un temperamentu. Spriežot pēc tās ordeņa vadība 78% Daugavpils rezidences brāļu novērtēja kā aktīvas, uzņēmīgas, radošas personas ar labām līdera īpašībām, 18% kā flegmatiskus, bet 4% kā nespējīgus (tie bija gados vecie jezuīti).³¹⁴

Tādējādi Daugavpils rezidencē/kolēģijā veidojās multikulturāla vide, savukārt to personālu var raksturot ar šādiem atslēgvārdiem: pieredzējuši, labi izglītoti un aktīvi misionāri.

Lielāka daļa no Daugavpils jezuītiem kalpoja misijās, kuru skaits pastāvīgi auga un 18. gadsimta vidū aptvēra gandrīz visu Latgales teritoriju.³¹⁵ Šos panākumus pamanīja ordeņa vadība, kā rezultātā 1761. gada 14. septembrī ģenerālis Laurentijs Riči (*Laurentius*

---

³¹⁰ Ibid., Lit. 9–21.

³¹¹ Ibid., Lit. 22–32.

³¹² Hist. D., 1716, 1741.

³¹³ Personāla katalogi – catalogus triennalis, *ARSI*, Lit. 22–31.

³¹⁴ Ibid.

³¹⁵ Sk pielikumu nr. 7.

Ricci, 1758–1775) piešķīra rezidencei kolēģijas statusu.³¹⁶ Par pirmo kolēģijas rektoru kļuva Matīss Kononovičs (*Matthaeus Kononowicz*).³¹⁷

Jauns pavērsiens Daugavpils kolēģijas vēsturē tika saistīts ar Latgales teritorijas pievienošanu Krievijas impērijai. Katrīnas II politiskais kurss tika virzīts uz pāvesta ietekmes samazināšanu Krievijā. Tāpēc jau 1772. gada 14. decembrī ķeizariene izdeva dekrētu, kas noteica, ka visām impērijas katoļu draudzēm ir jāpakļaujas ķeizarienes ieceltajam bīskapam.³¹⁸ Turklāt Katrīna II atņēma katoļu garīdzniekiem tiesības uz tiešu saziņu ar Romu. Dekrētā tika ierakstīts, ka garīgo iestāžu pienākums ir sūtīt visas pāvesta vēstules Baltkrievijas ģenerālgubernatoram, kuram savukārt vajadzēja tās nodot ķeizarienei.³¹⁹ Tādējādi jebkuru dokumentu, kas bija saņemts no pāvesta, varēja pieņemt izpildei tikai gadījumā, ja to apstiprināja Katrīna II. 1773. gadā par Krievijas impērijas Romas katoļu baznīcas galvu ķeizariene iecēla Staņislavu Sestrenceviču–Bohušu (*Stanislas Siestrzencewicz–Bohusz*, 1731–1826). Viņš saņēma Baltkrievijas bīskapa titulu, bet par viņa rezidenci kļuva Mogiļeva. Šajā pašā gadā ķeizariene izdeva dekrētu, kas apstiprināja Baltkrievijas bīskapa jurisdikciju par visām Krievijas impērijas katoļu draudzēm. Vēsturnieks Vladimirs Lušpai (*Vladimir Lushpai*) uzskata, ka bīskapa iecelšana bija pirmais solis katoļu garīgās varas centralizācijā Krievijā, bet procesu noslēdza Baltkrievijas katoļu eparhijas dibināšana 1774. gadā.³²⁰ Šis Katrīnas II solis pasargāja ordeni no pilnīgas iznīcināšanas, jo gadu pēc tā pieņemšanas pāvests Klements XIV (*Clemens PP. XIV*, 1769–1774) Eiropas monarhu spiediena rezultātā izdeva brevi *Dominus ac Redemptor*, kas paredzēja Jēzus biedrības likvidāciju.³²¹ Vienīgā valsts, kur pāvesta breve netika izsludināta, bija Krievijas impērija. V. Lušpai kā galveno imperatores rīcības cēloni izvirza jezuītu pedagoģisko darbību, pamatojot šo apgalvojumu ar Katrīnas II vārdiem: “Mūsu nolūks ir, lai mūsu Baltkrievijas provincēs esošie jezuīti tur paliek un savās kolēģijas turpina mācīt jauniešiem zinātņi.”³²² Tas, neapšaubāmi, sakrīt ar imperatores aizrautību ar apgaismības idejām, taču nevar nepiekrīst arī Izabelai Madariagai (*Isabel de Madariaga*, 1919–2014), kura uzskata, ka saglabāt ordeni Katrīnu

---

³¹⁶ Hist. D., 1761.

³¹⁷ Ibid.

³¹⁸ Vladimir Lushpai (1999). Iezuīty v politike Ekateriny II. Pieejams: <https://relig-articles.livejournal.com/42081.html> (skatīts 21.11.2022.).

³¹⁹ Ibid.

³²⁰ Ibid.

³²¹ Marek Inglot (2015). *How the Jesuits Survived Their Suppression; The Society of Jesus in the Russian Empire (1773–1814)*. Philadelphia: Saint Joseph's University Press, p. 14.

³²² Vladimir Lushpai. Iezuīty v politike Ekateriny II, s. 133.

II pamudināja katoļu garīdznieku trūkums Baltkrievijas provincēs.³²³ Vēsturniece uzsver, ka jezuītu institūciju likvidācijas gadījumā Baltkrievijas teritorijas katoļu iedzīvotāji paliktu bez garīgās aprūpes. Šajā gadījumā Krievijas valdībai būtu jāaicina priesteri no citām Rietumeiropas valstīm, kas bija pretrunā ar Katrīnas II vēlmi pēc iespējas vairāk aizsargāt katoļu pavalstniekus no ārējās ietekmes. Tāpēc, kā uzskata I. Madariaga, imperatore nolēma jezuītus, kuri tagad bija atrauti no Svētā Krēsla, atstāt impērijā.³²⁴

Katrīnas II nozīme jezuītu ordeņa saglabāšanā ir neapšaubāma, bet jezuītu lietā svarīga loma bija arī pāvestam Klementam XIV. Tieši viņa viltīgā rīcība deva Krievijas imperatorei iespēju saglabāt ordeni savā valstī. Pāvests varēja likvidēt ordeni, paziņojot par savu lēmumu Jēzus Biedrības ģenerālim. Šajā gadījumā likvidācijas procesu vajadzētu uzsākt nekavējoties un tas būtu attiecināms uz visām ordeņa institūcijām. Taču Klements XIV izvēlējās citu ceļu. Viņš paziņoja, ka breve stājas spēkā tikai pēc tā publiskas pasludināšanas katrā atsevišķā diecēzē. Līdz ar to jautājums par ordeņa turpmāko pastāvēšanu tika atstāts Eiropas monarhu ziņā. Ņemot vērā saspringtās attiecības starp Katrīnu II un Romas kūrīju, un 1772. gada imperatores dekrētu, Klements XIV varēja paredzēt, ka imperatore atteiksies izsludināt brevi, tādējādi pāvestam uzticīgais ordenis būtu paglābts no pilnīgas iznīcināšanas.

Ziņas par ordeņa likvidāciju izraisīja sašutumu Daugavpils kolēģijā, par ko liecina kolēģijas korespondence. Rektors M. Kononovičs un jurisprudences kanoniķis tēvs Staņislavs Šadurskis (*Stanislaus Szadurski*) sarakstē ar pāvesta nunciju un ordeņa vadību pauž savu uztraukumu par situāciju un lūdz instrukcijas par tālāko rīcību.³²⁵ Diemžēl nav zināmas nuncijs un ordeņa ģenerāļa atbildes, jo saglabājušās tikai izejošās vēstules. Taču Baltkrievijas jezuīti, tajā skaitā Daugavpils kolēģijas brāļi, no Viļņas bīskapa Ignacija Masaļka (*Ignacy Massalski*, 1762–1794) saņēma aicinājumu palikt savās mājās, līdz situācija noskaidrosies.³²⁶ Līdz ar to Daugavpils kolēģija, kā arī citas Baltkrievijas guberņu kolēģijas un rezidences turpināja savu darbību ārkārtējos apstākļos. Ordeņa vēsturnieks Mareks Inglots (*Marek Inglot*) uzskata, ka spriedze sāka mazināties 1776. gadā pēc tam, kad Polockas kolēģijas rektors Staņislavs Čerņevičs (*Stanislaw Czerniewicz*) uzrakstīja Pijam VI (*Pius PP. VI*, 1775–1799) vēstuli, kurā lūdza pāvestu

---

³²³ Isabela De Madariaga (1981). *Russia in the Age of Catherine the Great*. Yale: Yale University Press, pp. 515–516.

³²⁴ *Ibid.*, p. 516.

³²⁵ Appendices, p. 443.

³²⁶ Marek Inglot. *How the Jesuits Survived Their Suppression*, pp. 76–77.

paziņot, kāda ir viņa griba attiecībā pret jezuītu turpmāko likteni Baltkrievijā.³²⁷ Pījs VI deva apstiprinājumu jezuītu darbībai Krievijā.³²⁸ Krievijas impērijā darbojošās jezuītu institūcijas tika apvienotas Baltkrievijas jezuītu provincē – *Alba Russia*. To pārvaldīja provinciālis, kurš savukārt bija ģenerālvikāra pakļautībā. Ģenerālvikārs risināja reliģiska rakstura problēmas, uzturēja kontaktus ar monarhu, valdību un baznīcas iestādēm; pieņēma lēmumus par jaunu māju un misiju atvēršanu, kā arī regulēja bijušo jezuītu svētsoļījumu atjaunošanu. M. Inglots uzsver, ka šis notikums veicināja jezuītu formācijas cikla pilnīgu atjaunošanu – probācijas māju ierīkošanu kolēģijās.³²⁹ Spriežot pēc personāla katalogiem, Daugavpils kolēģijā tā tika atvērta jau 1784. gadā, bet kandidātu skaits nebija liels – vidēji 5 cilvēki.³³⁰

Jezuītu kolēģijas darbība Daugavpilī beidzās 1809. gadā. Cars Aleksandrs I nolēma uzcelt nocietinājumus pilsētas centrā, kur atradās kolēģijas komplekss. Tāpēc jezuītiem nācās to pamest un pārvest kolēģiju uz saviem īpašumiem Izvaltā. Diemžēl Daugavpils jezuītu kolēģijas dokumenti nesniedz informāciju par jezuītu darbību pēc 1809. gada. Taču ir zināms, ka jezuīti palika Izvaltā līdz brīdim, kad 1820. gadā Aleksandrs I izdeva pavēli par ordeņa slēgšanu Krievijas impērijā. Sekojot šai pavēlei, jezuīti 1820. gadā pameta Latgales teritoriju.

Aplūkojot Daugavpils jezuītu arhīva tapšanas apstākļus, var secināt, ka tā pilnīgumu un saturu varēja ietekmēt vairāki faktori. Pirmkārt, pastāvīgās mītnes dibināšana nebija ilgstoši plānots pasākums, tāpēc var uzskatīt, ka jezuītu darbība Latgales teritorijā un līdz ar to arhīva veidošana notika, pateicoties vēsturisko notikumu sakritībai. Otrkārt, arhīvs veidojās un funkcionēja sarežģītos apstākļos, jo trūka finansējuma, bet Latgales teritorija 17.–18. gadsimta bija dziļa Žečpospolitas province ar demogrāfiskām problēmām, zemu urbanizāciju un vāji attīstītu infrastruktūru, situāciju pasliktināja arī karadarbība un ordeņa slēgšana 1773. gadā. Līdz ar to var apgalvot, ka Daugavpils jezuītiem 17.–18. gadsimts bija izdzīvošanas laiks, jaundibinātajai misijai un vēlāk rezidencei bija jāpierāda ordeņa vadībai sava dzīvotspēja. Treškārt, stingra disciplīna, mobilais dzīves veids, pastiprināta uzmanība brāļu izglītības līmenim, asociatīvas domāšanas attīstība, misijas darba principi, kā arī brāļu rotācija, neapšaubāmi ietekmēja ordeņa brāļu vīziju par sevi, savu misiju un apkārtējo pasauli. Taču to, kā un cik lielā mērā šie faktori ietekmēja

---

³²⁷ Ibid., p. 92.

³²⁸ Ibid.

³²⁹ Ibid., pp. 94–95.

³³⁰ Catalogi breves, pp. 444–456.

aplūkojamā avota reprezentatīvīti, atklās turpmākajās nodaļās veiktā dokumentu sastāva un satura analīze.

3. DAUGAVPILS JEZUĪTU ARHĪVA RAKSTUROJUMS

3.1. Jesuītu ordeņa lietvedības un arhivēšanas sistēma

Daugavpils jesuītu arhīva dokumenti eksistēja un glabājās noteiktas sistēmas ietvaros. Tāpēc avota reprezentatīva potenciāla noteikšanai ir nepieciešams aplūkot jesuītu ordeņa lietvedības un arhivēšanas sistēmu: dokumentu tapšanas mērķus, adresātu, “dzīves ciklu”, nozīmi un vietu dokumentu apritē, kā arī to arhivēšanas īpatnības. Tas ļauj noteikt faktorus, kas ietekmēja Daugavpils jesuītu arhīva sastāvu, saturu, ticamību, kā arī saglabāšanas pakāpi.

Spēcīga varas koncentrācija, kā arī brāļu izkaisīšana visā pasaulē prasīja intensīvu epistolāru saraksti starp struktūrvienību vadītājiem un ordeņa vadību. Tāpēc jau pirmajā Jēzus biedrības konstitūcijas redakcijā tika noteikta lietvedības kārtība: provinciāļiem un struktūrvienību priekšniekiem reizi nedēļā vajadzēja sūtīt ziņojumus uz Romu, ja viņi dzīvoja Itālijā, un reizi mēnesī, ja viņi dzīvoja citās Eiropas valstīs.³³¹ Lai ziņojumos sniegtā informācija būtu saprotama katrai ordeņa pārvaldes instancei, dokumentācija tika veikta latīņu valodā. Taču lielākā nozīme lietvedības kārtības veidošanā bija *II Ģenerālajai ordeņa sapulcei*, kas notika 1565. gadā.³³² Tajā tika konkretizēta dokumentu aprites kārtība. Saskaņā ar jaunajiem noteikumiem lietvedības pamatā bija subordinācijas principa ievērošana.³³³ Tas nozīmēja, ka struktūrvienību vadītājiem vajadzēja sūtīt ikgadējos ziņojumus provinciālim, kurš savukārt apkopoja datus un sūtīja tos ordeņa kūrījai Romā. Tādējādi katram sūtāmajam dokumentam bija 3 eksemplāri: oriģināls, kas palika mājas arhīvā, noraksts no oriģināla, kas tika sūtīts provinciālim, un noraksta noraksts, kuru provinciālis sūtīja uz Romas kūrīju.³³⁴ Šī kārtība deva papildu drošības efektu, tā, piemēram, mājas arhīva iznīcināšanas gadījumā gan struktūrvienību vadītājiem, gan ordeņa vadībai bija iespējams atjaunot vismaz daļu no zaudētās informācijas. Taču dokumentu norakstu veidošanai bija arī vājās puse, jo pastāvēja informācijas sagrozīšanas iespēja.

Jauns jesuītu ordeņa lietvedības attīstības posms tiek saistīts ar ģenerāla Klaudio Akvavīvas (*Claudio Acquaviva*, 1581–1615) laiku. Viņš precizēja obligāti iesniedzamo

---

³³¹ Andrei Fedin. *Istochniki i ranniaia istoriografiia iezuitskoi missiii Novoj Francii*, s. 119.

³³² *Prooemium*, p. IX.

³³³ *Ibid.*

³³⁴ *Ibid.*, p. V, VIII.

dokumentu sarakstu un noteica to saturu.³³⁵ Šajā sarakstā ietilpa ikgadējie ziņojumi: *historia domus* (turpmāk *historia*) jeb māju vēstures un *litterae annue* (turpmāk *littera*), kā arī personāla katalogi: *catalogus brevis* un *catalogi triennales*, kurus sūtīja 2 reizes gadā. *Historia* mērķis bija parādīt attiecīgās struktūrvienības attīstības tendences un tās saskarsmi ar apkārtējo pasauli, tāpēc ziņojumiem vajadzēja saturēt informāciju par attiecīgās mājas izaugsmi, ekonomisko stāvokli, grūtībām, ar kuriem sastapās brāļi, svarīgākajiem notikumiem brāļu dzīvēs, kā arī ziņas par sabiedrisko dzīvi kalpošanas vietā.³³⁶ Savukārt *littera* liecināja par jezuītu garīgās darbības augļiem.³³⁷ Taču, kā atzīmē M. Fridrihs, līdz 16. gadsimta beigām pastāvēja problēmas ar izpratni par ziņojumu struktūru un saturu, bieži vien *historia* ierakstīja datus par izdalīto sakramentu skaitu, savukārt *littera* aprakstīja svarīgākos notikumus pilsētas vai reģiona dzīvē.³³⁸ Tāpēc 1598. gadā ordeņa ģenerālis Klaudio Akvaviva rakstīja provinciāļiem par nepieciešamību šķirot informāciju, taču noteikts dokumentu formulārs netika izveidots.³³⁹

No avota informatīvā potenciāla viedokļa ir būtiski, ka *historia* bija domātas tikai šauram lokam, respektīvi ordeņa vadībai, savukārt *littera* tika regulāri publicētas un bija pieejamas plašākai auditorijai.³⁴⁰ Tādējādi *historia* saturēja informāciju, kas bija svarīga ordeņa un tā struktūrvienību iekšējai dzīvei, savukārt *littera* bija didaktisks raksturs, kas tika sasniegts ar jezuītu panākumu aprakstu palīdzību, ka arī brīnumu stāstiem. M. Fridrihs šajā kontekstā raksta, ka, pateicoties publicētajām *littera*, izveidojās savdabīgs uzvedības un rīcības paraugu krājums jezuītu ordeņa misionāriem.³⁴¹ Taču, kā atzīmē pētnieks, prasība dalīties ar panākumiem noveda pie “nereālo” brīnumu stāstu pārpilnības *littera*. Tas izraisīja raizes Klaudio Akvavivam, jo šāda satura ziņojumi apgrūtināja objektīvu situācijas novērtēšanu. Tāpēc, lai uzlabotu dokumentu informācijas ticamību, viņš vērsās pie provinciāļiem ar lūgumu kontrolēt informācijas vākšanas procedūru.³⁴²

Panākumu ilustrēšanai jezuīti izmantoja statistikas datus. Tajos tika iekļauts svēto sakramentu saņēmēju skaits un konversijas gadījumi. Taču šie dati bieži nebija saskaņoti ar pamattekstu, tādējādi izjaucot stāstījuma loģiku.³⁴³ Statistikas datu ierakstīšana nebija

---

³³⁵ Markus Friedrich. *Circulating and Compiling the Litterae Annuae*, pp. 21–22.

³³⁶ Prooemium, p. VIII.

³³⁷ Ibid.

³³⁸ Markus Friedrich. *Jesuit Culture of Records?*, p. 9.

³³⁹ Markus Friedrich. *Circulating and Compiling the Litterae Annuae*, p. 22.

³⁴⁰ Ibid., p. 11.

³⁴¹ Ibid.

³⁴² Ibid., pp. 22–23.

³⁴³ Ibid., p. 30.

formalizēta, līdz ar to netika izvirzītas konkrētas uzskaites kategorijas.³⁴⁴ Piemēram, vienas provinces ietvaros dažādas jezuītu ordeņa struktūrvienības varēja iesniegt detalizācijas ziņā dažādus ziņojumus – vienā gadījumā, pieminot grēksūdzes sakramentu, skrupulozi saskaitīja dažādas sociālās grupas – muižniekus, pilsētniekus, zemniekus, savukārt citā gadījumā ierakstīja tikai grēksūdzes sakramenta kopskaitu.³⁴⁵ No vienas puses, tas parāda katra autora subjektīvo redzējumu, kā arī konkrētas jezuītu struktūrvienības darbības specifiku, mērķus, darba apstākļus, kas no avota informatīvā potenciāla viedokļa ir pozitīvs moments, bet, no otras puses, skaitīšanas kategoriju trūkums apgrūtina salīdzinošo analīzi un noteiktas parādības dinamikas izsekošanu.

Spriežot pēc Lietuvas jezuītu provinces arhīvā glabātajiem dokumentiem, lietvedībā tika izmantota tā saucamā grāmatu forma, t. i., ziņojumi par vairākiem gadiem tika apvienoti vienā grāmatā.³⁴⁶ Tāpēc jebkuras grāmatas iznīcināšanas gadījumā tika zaudēta informācija par vairākiem gadiem.

Vēl viena obligāti sūtāmā dokumentu grupa bija personāla katalogi. Nepieciešamību pēc regulāriem katalogiem noteica ordeņa dibinātāja vēlme kontrolēt visas ordeņa struktūrvienības un katru jezuītu atsevišķi. Kā izteicās M. Fridrihs, katalogu veidošanā izpaudās jezuītu apsēstība ar darbinieku novērtēšanu.³⁴⁷ Atšķirībā no ziņojumiem, katalogi tika veidoti saskaņā ar noteiktu shēmu: kā pirmo ierakstīja vadītāja vārdu, pēc tam sekoja ministrs, pēc tam – par priesteriem iesvētītie brāļi, un kā pēdējos ierakstīja koadjutorus, savukārt saraksta beigās ievietoja informāciju par mirušajiem brāļiem. Pastāvēja divi personāla katalogu veidi. Pirmais – *catalogi brevis*, kas pēc būtības bija noteiktas ordeņa struktūrvienības jezuītu saraksts.³⁴⁸ Otrais katalogu veids bija *catalogi triennale* (trīs veidu katalogi). Tie saturēja plašāku informāciju par ordeņa locekļiem: ziņas par brāļu rakstura īpašībām, spējām, zināšanām, amatiem ordenī. *Catalogi triennale* sastāvēja no 3 daļām.³⁴⁹

- 1) *catalogi primus*. Šajā katalogu grupā tika iekļautas ziņas par jezuītu izcelsmi, veselības stāvokli, izglītību, reliģisko dzīvi;
- 2) *catalogi secundus*. Tie sniedza informāciju par ordeņa locekļu spējām un talantiem, īpaša uzmanība tika pievērsta spriestspējai, izšķirtspējai, pieredzei,

---

³⁴⁴ Ibid., p. 30.

³⁴⁵ Ibid., pp. 32–33.

³⁴⁶ Lietuvas provinces ziņojumi, 1589.–1769. *ARSI*, Lit. 38–53.

³⁴⁷ Markus Friedrich. *Circulating and Compiling the Litterae Annuae*, pp. 30–31.

³⁴⁸ Prooemium, p. VI.

³⁴⁹ Ibid., p. VII.

temperamentam un attieksmei. Šai katalogu grupai bija ierobežota pieeja, informācija bija domāta tikai ordeņa vadībai un tika izmantota kandidātu izvirzīšanai ordeņa vadošajiem amatiem;

- 3) *catalogi tertius* pierakstīja datus par attiecīgās struktūrvienības ienākumiem un izdevumiem.

Bez iepriekš minētajiem dokumentiem, kas bija domāti tālākai sūtīšanai ordeņa vadībai, jezuītu arhīvos glabājas arī korespondence, dažādi saimnieciska un juridiska rakstura dokumenti, īpašumu un draudžu apraksti u.c. No avota informatīvā potenciāla viedokļa ir būtisks ne tikai dokumenta veids un tā veidošanas process, bet arī informācija par tā arhivēšanu un glabāšanas īpatnībām. Jesuītu arhīvu vēstures pētnieks M. Fridrihs uzsver, ka patlaban arhivēšanas tradīcijas jezuītu ordenī ir maz pētītas un pētnieku rīcībā nav gandrīz nekādas informācijas par mājas arhīvu organizēšanu.³⁵⁰ Atsevišķu jezuītu māju arhīvu analīze ļāva pētniekam izteikt pieņēmumu, ka visi ziņojumi un personāla saraksti tika ierakstīti attiecīgās grāmatās un glabājās speciālās telpās, iespējams, bibliotēkā.³⁵¹ Taču 16.–18. gadsimtā netika ievērots glabāšanas režīms vai ugunsdrošības pasākumi. Tas bieži vien noveda pie dokumentu bojāejas.³⁵² Plašākas ziņas par dokumentu arhivēšanu un glabāšanas tradīcijām attiecas uz jezuītu Romas kūrijas arhīvu. Ir zināms, ka ienākošie dokumenti tika reģistrēti, tiesa gan, tas attiecās tikai uz svarīgākajiem no tiem – ziņojumiem, katalogiem, tiesību aktiem, zemes īpašumu apstiprinājumiem.³⁵³ Jesuītu Romas kūrijas arhīva vajadzībām atvēlēja atsevišķu telpu. Par dokumentu uzskaiti un saglabāšanu atbildēja arhīva administrators, lai gan ir nepieciešams uzsvērt, ka 16.–18. gadsimtā vēl netika izstrādāti noteikumi, kas regulētu dokumentu saglabāšanas procesu. Tāpēc, kā uzsver M. Fridrihs, ne katrs ienākošais dokuments tika pareizi arhivēts, tādējādi arī saglabāts līdz mūsdienām.³⁵⁴ Taču, neskatoties uz šīm nepilnībām, jezuītu kūrijas arhīvā pastāvēja noteikta dokumentu glabāšanas sistēma. Saskaņā ar to ienākošos ziņojumus un katalogus apvienoja grāmatās pēc administratīvi teritoriālā kritērija.³⁵⁵ Tādējādi jezuītu kūrijas arhīvs sastāvēja no 5 nodaļām pēc asistenču skaita, kuras savukārt tika sadalītas sīkākās apakšnodaļās, ņemot vērā provinču skaitu tajās. Piemēram, Daugavpils rezidences jezuītu arhīvs glabājās

---

³⁵⁰ Markus Friedrich. Jesuit Culture of Records?, p. 10.

³⁵¹ Ibid.

³⁵² Ibid., p. 11.

³⁵³ Ibid., p. 9.

³⁵⁴ Ibid., p. 11.

³⁵⁵ Ibid., pp. 9–10.

Vācijas asistences nodaļas Lietuvas provinces apakšnodaļā. Kopā ar to atradās dokumenti no Viļņas, Nesvižas, Polockas, Oršas u.c. kolēģijām. Šī sistēma ir saglabājusies līdz mūsdienām.

Dokumentu saglabāšanā negatīva loma bija jezuītu attieksmei pret tiem, respektīvi, šķirošana noderīgos un nenoderīgos dokumentos, kas, kā atzīmē M. Fridrihs, bija tipiska tā laika parādība ne tikai Romas katoļu baznīcas institūcijās, bet arī valsts pārvaldē. Par īpaši svarīgiem dokumentiem uzskatīja *historia*, *littera*, katalogus, tiesības aktus un ar īpašumiem saistītus dokumentus. Tāpēc no visām avotu grupām tie vislabāk ir saglabājušies līdz mūsdienām.³⁵⁶ Piemēram, Lietuvas provinces jezuītu māju fondos par 16.–18. gadsimtu glabājas nedaudz vairāk nekā 10 000 dokumentu vienības, no tiem *littera* sastāda 4210 dokumentu vienības, *historia* – 3268, bet katalogi – 2100, vismazākais skaits ir vēstulēm – nedaudz vairāk par 300 dokumentu vienībām.³⁵⁷ Korespondences saglabāšanas problēmu M. Fridrihs saista ar to, ka vēstulēm galvenokārt bija informatīvs raksturs, tāpēc laika gaitā tās zaudēja savu aktualitāti un ordeņa vadība neredzēja jēgu to saglabāšanai.³⁵⁸

Dokumentu saglabāšanu negatīvi ietekmēja arī ordeņa slēgšana 1773. gadā. Pēc Romas jezuītu kūrijas slēgšanas tie acīmredzot tika pārvesti uz *Archivio di Stato. Fondo Gesuitico*.³⁵⁹ Vietas taupīšanas nolūkos maznozīmīgus dokumentus, galvenokārt korespondenci, iznīcināja.³⁶⁰ Taču problēmas pastāvēja arī nozīmīgu dokumentu saglabāšanā. M. Fridrihs raksta, ka līdz 17. gadsimta otrajai pusei ievērojami jezuītu arhīvu dokumentu sējumi tika glabāti nevērīgi.³⁶¹ Tāpēc saglabājušos 16.–17. gadsimta dokumentu īpatsvars ir neliels. Uz šo problēmu norādīja arī ordeņa ģenerālis Džovanni Paolo Oliva (*Giovanni Paolo Oliva*, 1664–1681). Viņš sūdzējās, ka dokumentu “zaudēšana” ir pārāk izplatīta parādība ordenī un lika arhīvu administratoriem pievērst lielāku uzmanību dokumentu arhivēšanai un saglabāšanai.³⁶² Rezultātā pētnieku rīcībā ir fragmentāri dokumenti līdz 17. gadsimta 70. gadiem un gandrīz pilns dokumentu apjoms pēc šī laika.

---

³⁵⁶ Tika salīdzinātas dažādu dokumentu grupas no ARSI Lietuvas provinces fonda.

³⁵⁷ Lietuvas provinces ziņojumi, 1589.–1769. *ARSI*, Lit. 38–53; Personāla katalogi – catalogus triennalis, 1619.–1764. *ARSI*, Lit. 6–31.

³⁵⁸ Markus Friedrich. *A Jesuit Culture of Records?*, p. 15.

³⁵⁹ *Ibid.*

³⁶⁰ *Ibid.*

³⁶¹ *Ibid.*, p. 11.

³⁶² *Ibid.*

Pēc jezuītu ordeņa slēgšanas dažu ordeņa struktūrvienību vadītāji turpināja rakstīt ziņojumus un sastādīt personāla katalogus, bet tagad tos sūtīja Baltkrievijas jezuītu ģenerālvikāram.³⁶³ Pēc ordeņa atjaunošanas 1814. gadā jezuītu dokumenti tika pārvesti atpakaļ uz Romas jezuītu kūrījas arhīvu, kur tika izveidots atsevišķs fonds to glabāšanai ar nosaukumu *Alba Russia*.

Patlaban visi ARSI glabājamie ordeņa struktūrvienību dokumenti sadalīti pēc reģionālā principa. Daugavpils jezuītu arhīva materiāli glabājas divos fondos – dokumenti, kas tapuši līdz 1768. gadam fondā *Lituania*, bet dokumenti, kas attiecas uz Krievijas impērijas laiku fondā *Russia*.

3.2. Daugavpils jezuītu arhīva sastāvs un struktūra

Daugavpils jezuītu arhīvs tika publicēts 1940.–1941. gadā un pēc avotpētniecības klasifikācijas tas pieder pie publicētajiem rakstītajiem avotiem. Arhīva kompleksu apkopoja jezuīts J. Kleijntjenss, kurš starpkaru posmā kalpoja Latvijas draudzēs. Viņš rakstīja, ka dokumentu meklējumos apmeklējis vairākus Latvijas un ārzemju arhīvus un bibliotēkas: Jezuītu kūrījas arhīvu Romā (*Archivio generali S.J., Archivo di stato*), Viktora Emanuela bibliotēku Romā (*biblioteca Vittorio Emanuele*), Valsts arhīvu Mīnhenē (*Staatsarchiv in Munchen*), Briseles Karalistes arhīvu (*Archives du Royaume Bruxelles*), Latvijas Valsts arhīvu un Rīgas pilsētas arhīvu.³⁶⁴ J. Kleijntjensa apkopotus materiālus izdeva Latvijas vēstures institūts divos sējumos edīciju sērijā *Latvijas vēstures avoti*. Pirmajā sējumā tika iekļauti Jelgavas, Skaistkalnes, Ilūkstes rezidences un Daugavpils rezidences/kolēģijas dokumenti. Bet otrajā tika publicēti Rīgas kolēģijas un Cēsu rezidences materiāli, kā arī visu iepriekš minēto jezuītu struktūrvienību personāla katalogi. Tādējādi Daugavpils jezuītu arhīvs ir tikai daļa no J. Kleijntjensa publicētajiem materiāliem. Taču ne saturā, ne struktūrā tas nav saistīts ar citu Latvijas teritorijā dibināto struktūrvienību arhīviem, kas ļauj to pētīt kā atsevišķu avotu kompleksu.

Daugavpils jezuītu arhīvs satur dažāda veida dokumentus: ikgadējos ziņojumus, katalogus, vēstules, aktus, nekrologus u.c. J. Kleijntjenss iedalīja tos 3 lielās grupās. Divas no tām – ikgadējie ziņojumi (*Historia residentia Duneburgensis, Litterae annuae residentia Duneburgensis*) un *Appendices* – tika iekļauti krājuma 1. daļā, bet personāla katalogi – *catalogi primi* un *catalogi breves* – 2. daļā. Veidojot arhīva struktūru, J. Kleijntjenss vadījās pēc dokumenta veida, tiesa gan, nav saprotams, kas pamudināja

³⁶³ Prooemium, p. V.

³⁶⁴ Šobrīd Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvs; Prooemium, p. VI.

krājuma sastādītāju nodalīt katalogus no pārējā Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu kompleksa un publicēt tos 2. daļas sadaļā *Catalogi personarum et officiorum Residentiarum Soc. J. In Latvia* (Latvijas teritorijas Jēzus Biedrības rezidenču personāla un amatpersonu katalogi).³⁶⁵ Šī rīcība, no vienas puses, atvieglo dažādu jezuītu māju personālsastāva salīdzināšanas procesu, kā arī jezuītu rotācijas izsekošanu Latvijas teritorijas ietvaros, taču, no otras puses, tā sadrumstalo Daugavpils jezuītu arhīvu.

Lai noteiktu J. Kleijntjensa publikācijas kvalitātes līmeni, nepieciešams salīdzināt to ar publikācijas manuskriptu,³⁶⁶ kā arī ar oriģināliem. Šim nolūkam 2023. gada janvārī tika veikta ekspedīcija uz ARSI, kuras laikā bija iespēja apskatīt oriģinālos ziņojumus un personāla katalogus par 17. gadsimtu.

Spriežot pēc publikācijas manuskripta, tā sagatavošana publicēšanai notika 5 posmos:³⁶⁷

- 1) teksta pārnese no fotoattēliem uz papīru;
- 2) drukas kļūdu labošana un vizuālā noformējuma pārdomāšana;
- 3) komentāru sagatavošana, personu un ģeogrāfisko rādītāju sastādīšana, kā arī ilustratīvā materiāla sagatavošana;
- 4) ievaddaļas izstrāde;
- 5) publicēto materiālu pārbaude un drukas kļūdu saraksta sastādīšana un publicēšana izdevuma otrajā sējumā.

Daudzpakāpju sistēmas izmantošana publikācijas sagatavošana liecina par J. Kleijntjensa nopietno attieksmi pret publicēto materiālu. Turklāt ir arī citas pazīmes, kas norāda uz augstu publikācijas kvalitāti:

- 1) visi dokumenti publicēti oriģinālvalodā – latīņu, līdz ar to tie ir atbrīvoti no tulkotāja subjektivitātes un neprecizitātēm;
- 2) personvārdu rakstības pārbaude. Oriģinālajos dokumentos, atkarībā no dokumenta autora, personvārdu rakstība varēja atšķirties, piemēram, personvārds *Zibergi* sastopams 3 versijās – *Sieberk*, *Siberk*, *Syberk*, J. Kleijntjens šajos gadījumos nevienādoja uzvārdu variantu, bet saglabāja oriģinālo rakstību;
- 3) noformēti publicēto dokumentu virsraksti un leģendas.

---

³⁶⁵ *Catalogi breves*, pp. 418–456.

³⁶⁶ K. Skalpara un J. Kleijntjensa Daugavpils jezuītu rezidences korektūra, *LNA-LVVA*, 7363–5–218.

³⁶⁷ *Ibid.*

Publicēto materiālu, manuskripta un oriģinālu salīdzinošā analīze liecina par J. Kleijntjensa darba pamatīgumu, ko atzīmēja arī vēsturnieks A. Ivanovs, rakstot: “Krājuma arheogrāfiskais līmenis ir augsts, bet tā veidotājs atzīstams par īstu erudītu šajos vēstures jautājumos.”³⁶⁸

Taču tajā pašā laikā publicētās versijas salīdzinājums ar pirmavotiem uzradīja arī būtiskās nepilnības:

- 1) netiek ievērota dokumentu autoru interpunkcija. J. Kleijntjenss pārrakstīja tekstus, pakļaujot tos vispārējiem pieturzīmju noteikumiem latīņu valodā, kas varētu izjaukt teksta semantisko nozīmi;
- 2) lielo burtu ignorēšana. Dokumentu oriģinālos vairāki vārdi, piemēram, rezidence, konfesiju nosaukumi, ļauno garu personvārdi u.c. rakstīti ar lielo burtu, taču J. Kleijntjensa publicētajos tekstos tie ir rakstīti ar mazo;
- 3) citas nepilnības, kas sīkāk aprakstītas, analizējot attiecīgās dokumentu grupas.

Pirmā Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu grupa ir ikgadējie ziņojumi *Historia residentia Dunenburgensis S. J.* un *Litterae annuae residentia Dunenburgensis S.J.* 19. gadsimta sākumā Daugavpils jezuītu ziņojumu oriģināli sadega Izvaltā ugunsgrēka laikā.³⁶⁹ Tāpēc J. Kleijntjensa publikācijas pamatā ir eksemplāri, kas glabājas ARSI.³⁷⁰ No vienas puses, tas ir liels zaudējums, jo nav iespējams veikt oriģināla un norakstu salīdzinošo analīzi, tādējādi nevar noteikt, vai dokumenta teksts tika mainīts, kā arī šo izmaiņu raksturu un apjomu, bet, no citas puses, tas pasvīturo šo dokumentu unikalitāti un nozīmi Latgales teritorijas pētniecībā, jo patlaban tas ir vienīgais pētniekiem zināmais Daugavpils jezuītu ziņojumu variants.

J. Kleijntjenss nosauca Daugavpils jezuītu arhīvu par *Archivum residentiae Dunenburgensis S.J.*,³⁷¹ taču tas satur gan rezidences (1634–1760), gan kolēģijas posmu ziņojumus (1761–1809). Krājumā kopumā tiek publicētas 232 dokumentu vienības, 101 no tām attiecas uz *historia*, bet 131 – uz *littera*. Ziņojumi sagrupēti pēc to veida divās grupās hronoloģiskā secībā. Spriežot pēc leģendām, 20. gadsimta 40. gados Daugavpils jezuītu arhīva ziņojumi glabājās ARSI *Lituania* fondā 38. grāmatā un *Russia* fondā 7.

---

³⁶⁸ Aleksandrs Ivanovs, A. *Latvijas arheogrāfija*, 78. lpp.

³⁶⁹ Boļeslavs Brežgo. *Latgola dažu XVI–XIX gs. dokumentu gaismā*, 8. lpp.

³⁷⁰ Par to liecina dokumentu leģendas.

³⁷¹ Josefs Kleijntjenss (sast.). *Latvijas vēstures avoti*, I daļa, p. 242.

sējumā,³⁷² bet patlaban tie atrodas *Lituania* fonda 38.–53. grāmatās un *Russia* fonda 1008. grāmatā.

ARSI fondu izpēte uzrādīja, ka J. Kleijntjens publicējis visus tajā glabātos ziņojumus. Bet diemžēl pētnieku rīcībā ir nepilnīgs ziņojumu komplekts – trūkst dokumentu par vairākiem gadiem (*att. 3.2.1.; 3.2.2.*).

No	Līdz
1631.	1633.
1637.	1649.
1651.	1668.
1770.	1820.

Att. 3.2.1. Posmi, par kuriem trūkst dokumentu grupā historia

No	Līdz
1630.	1634.
1637.	1640.
1642.	1643.
1649.	1649.
1651.	1664.
1679.	1680.
1770.	1787.
1810.	1820

Att. 3.2.2. Posmi, par kuriem trūkst dokumentu grupā littera

Patlaban nav drošu versiju par zudušo dokumentu likteni. Dokumentu saglabāšanos varēja ietekmēt vairāki faktori. 17. gadsimta 30.–40. gadu ziņojumi visdrīzāk gāja bojā arhīva darbinieku nolaidības dēļ, kas bija raksturīgs šim laika posmam. Jāatzīmē, ka tāds pats liktenis ir arī citiem Lietuvas provinces jezuītu ordeņa struktūrvienību arhīviem. Piemēram, Ņesvižas un Polockas kolēģijām par šo periodu trūkst 40% dokumentu, bet Viļņas – 60%.³⁷³ Dokumentu trūcumā par 17. gadsimta 50.–60. gadiem pie vainas acīmredzot ir militārie konflikti, kuru dēļ Daugavpils jezuīti bija spiesti pārcelties uz

³⁷² Ibid., p. 261, p. 420.

³⁷³ Lietuvas provinces ziņojumi, 1635–1644. ARSI, Lit. 38–39.

Ilūkti. Savukārt dokumentu trūkums pēc iestāšanās Krievijas impērijā visdrīzāk ir saistīts ar ordeņa slēgšanu, jo ordeņa struktūrvienību vadītāji bija atbrīvoti no ziņojumu sūtīšanas. Taču spriežot pēc Daugavpils jezuītu arhīva *littera*, kolēģijas rektori turpināja veidot statistiku, bet kopš 1805. gada bez statistikas ziņojumos parādās arī aprakstošu tekstu masīvs.

Dokumentu saglabāšanas ziņā *littera* apsteidz *historia* – 131 dokuments pret 101. Romas jezuītu kūrijas fondu izpēte atklāja, ka salīdzinoši laba *littera* saglabāšana ir raksturīga arī citu Lietuvas provinces jezuītu māju arhīviem, kas var būt izskaidrojams ar to, ka *littera* bija domātas publicēšanai, tāpēc ordeņa vadība pievērsa tām lielāku uzmanību. Taču, runājot par dokumentu kompleksa pilnīgumu, ir jāatzīmē, ka diemžēl nav saglabāties neviens ziņojums par laika posmiem no 1630. līdz 1634., no 1651. līdz 1664. un no 1810. līdz 1820. gadam, tādējādi pētnieku rīcībā par minētajiem posmiem ir tikai fragmentāri ieraksti personāla katalogos.

Pēc avotu pētniecības klasifikācijas ziņojumi ir pieskaitāmi lietvedības dokumentiem. Tā ir tipveida dokumentu grupa, kas veidota saskaņā ar jezuītu lietvedības noteikumiem. Izpētot oriģinālus, tika konstatēts, ka laika posmā līdz 1650. gadam uz Romu tika sūtīti Lietuvas provinciāla sagatavoti oriģinālo dokumentu noraksti.³⁷⁴ Diemžēl no rezidences uz Lietuvu nosūtītie dokumenti netika atrasti, tāpēc nav iespējams konstatēt, vai provinciālis ir mainījis informāciju, kas bija rakstīta sākotnējā versijā. Savukārt sākot ar 1650. gadu, visi rezidences/ kolēģijas ziņojumi tika sūtīti uz jezuītu ordeņa Romas kūriju bez starpniecības.³⁷⁵ Tāpēc kļūst iespējams salīdzināt rokrakstus un nosacīti noteikt katra ziņojuma autoru.³⁷⁶ Rokrakstu salīdzinājums liecina, ka autori mainījās cikliski, atbilstoši brāļu rotācijas principam – reizi trijos gados, turklāt visos pārbaudītajos gadījumos *historia* un *littera* vienā un tajā pašā gadā rakstīti atšķirīgā rokrakstā, kas nozīmē, ka to rakstījuši dažādi autori. Šis princips ir saglabājies arī vairāk nekā 3 gadus amatā esošo superioru laikā, kas nozīmē, ka rezidences vadītājs ne vienmēr bijis ziņojumu autors, lai gan, protams, bez viņa piekrišanas netika sastādīts neviens dokuments. Tādējādi var apgalvot, ka arhīva ziņojumiem bija vismaz 126 dažādi autori, kas no dokumentu informatīvā potenciāla viedokļa ir liels ieguvums.

Kā tika minēts iepriekšējā apakšnodaļā, jezuītu ordenī strikts dokumentu noformēšanas standarts netika izveidots, līdz ar to dokumenta struktūru un apjomu

---

³⁷⁴ Lietuvas provinces ziņojumi, 1635–1644. *ARSI*, Lit. 39, 149, 206, 209, 223, 236, 263.

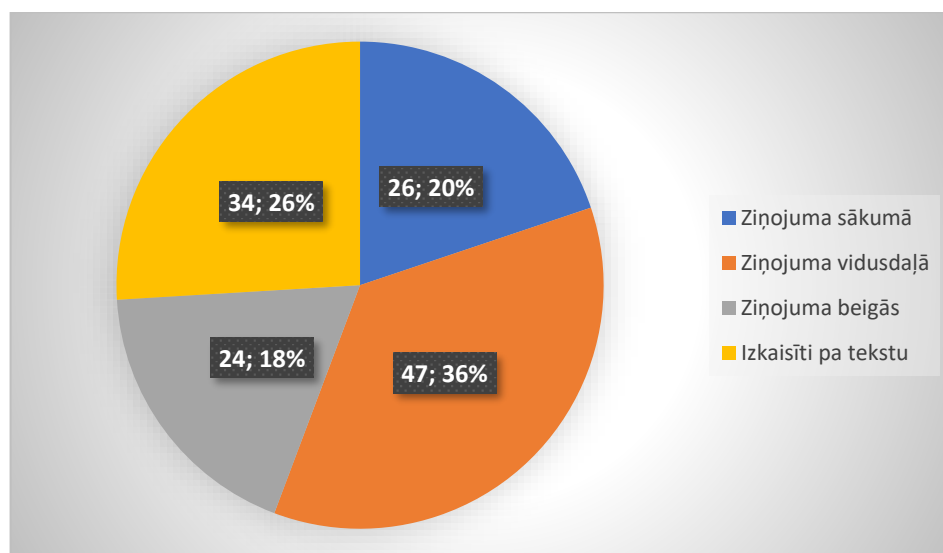
³⁷⁵ Lietuvas provinces ziņojumi, 1635–1644. *ARSI*, Lit. 40, 45–46.

³⁷⁶ Nosacīti, jo neviens no dokumentiem netika parakstīts.

noteica tā autors. Teksta uzbūves ziņā gan *historia*, gan *littera* ir viengabalainas, proti, tajos ar retiem izņēmumiem ir izmantotas rindkopas jaunu domu izcelšanai. Tas apgrūtina gan dokumentu tulkošanu, gan arī satura analīzi. *Littera* gadījumā uztvert tekstu traucē arī statistikas dati. Pirmkārt, tie ir integrēti tekstā, bet netiek ar to saturiski saistīti. Otrkārt, noteikta standarta trūkums ļāva ziņojumu autoram izvietot tos pēc saviem ieskatiem. Daugavpils jezuītu arhīva *littera* struktūras analīzes rezultātā tika izdalīti 4 statistisko datu izvietojuma veidi: teksta sākumā, tekstā vidusdaļā, teksta beigās, izkaisīti pa visu tekstu (*att. 3.2.3.*). Situāciju vēl vairāk sarežģī fakts, ka atsevišķos gadījumos skaitļus pierakstīja ar vārdiem, nevis cipariem.³⁷⁷

Analizējot statistikas datus, jāņem vērā vairākas īpatnības:

- 1) uzklasīto grēksūdžu skaits, pēc kura noteica arī draudzes locekļu skaitu, tika vākts lielākajos baznīcas svētkos, galvenokārt Lieldienās, tāpēc tas neliecina par reālo praktizējošo katoļu skaitu;³⁷⁸
- 2) dati tika apkopoti par visām jezuītu misijām un summēti, tāpēc tie neattiecas vienīgi uz Latgales teritoriju, bet uz visām Daugavpils jezuītu misijām kopumā;
- 3) tā kā netika izstrādāts formulārs, statistikas kategoriju skaits un dažādība bija atkarīga no ziņojuma autora, taču bija arī stabilas kategorijas – grēksūdzes, kristības un laulības sakramenti, ka arī konversiju dati.

Att. 3.2.3. Statistiskās datu izvietojums Daugavpils jezuītu arhīva ziņojumos (17–18. gadsimts)

³⁷⁷ Piemēram, Lit. Ann. D., 1645, 1646, 1669, 1670–1674, 1685–1691. No: Josefs Kleijntjenss (sast.). *Latvijas vēstures avoti*, I daļa, pp. 346–432 (turpmāk tikai Lit. Ann. D.).

³⁷⁸ Par to rakstīja paši jezuīti – Hist. D., 1634, 1635.

Teksta apjoma ziņā Daugavpils jezuītu arhīva ziņojumi arī ir ļoti atšķirīgi. 17. gadsimtā apjomīgākie teksti – vidēji ap 500 vārdiem – tapuši rezidences pastāvēšanas pirmajā desmitgadē, kas ir izskaidrojams ar jezuītu vēlmi detalizētāk aprakstīt teritoriju, kur tika uzsākta pastāvīga darbība. Turpmāk apjoms samazinājies līdz vidēji 250 vārdiem. Taču 18. un 19. gadsimtā tas atkal palielinājās līdz vidēji 400 vārdiem, bet atsevišķos gadījumos pārsniedza 600 vārdus, piemēram, *historia* par 1703., 1710., 1719., 1743., 1744., 1746., 1747. gadu un *littera* par 1710., 1735., 1808., 1809. gadu. Apjoma ziņā īpašas ir 1681. un 1682. gada ziņojumi, kuros ir tikai 18 vārdi, kas apliecināja, ka šajos gados nekas interesants nav noticis (*nihil momentaneum seu tulit, seu vidit, praeter quotidiana quaedam ne quidem memoranda multo minus in fastos referri digna*).³⁷⁹ Tekstu apjomu varēja ietekmēt vairāki faktori. Pirmkārt, tā ir paša autora personība un viņa subjektīvais skatījums uz ievērojamajiem notikumiem, otrkārt, formulāra trūkums, kas deva rīcības brīvību ziņojumu autoriem, un treškārt, rezidencei un kolēģijai nozīmīgo notikumu intensitāte. Šajā kontekstā nepieciešams atzīmēt, ka pēc ordeņa slēgšanas *littera* kļuva formālākas. Tās saturēja tikai statistikas datus bez pamatteksta vai komentāriem.³⁸⁰ Situācija mainījās līdz ar Jakoba Rogalinska (*Jacobus Rogalinski*) nozīmēšanu par Daugavpils kolēģijas rektoru 1805. gadā, no šī brīža ziņojumi atkal kļuva saturīgāki un apjomīgāki.³⁸¹

Saskaņā ar ordeņa uzstādītajiem noteikumiem *historia* un *littera* vajadzēja atšķirties pēc satura, pirmajā gadījumā uzsvars tika likts uz saimniecisko darbību un svarīgiem notikumiem, bet otrajā – uz garīgo darbību. Taču Daugavpils jezuītu rezidences pastāvēšanas pirmajā desmitgadē ziņojumu autori nav ievērojuši šo noteikumu, jo *historia* tika iekļauta informācija par garīgā darba rezultātiem – grēksūdzēm un konversijām – kā arī brīnumu un didaktiskie stāsti.³⁸²

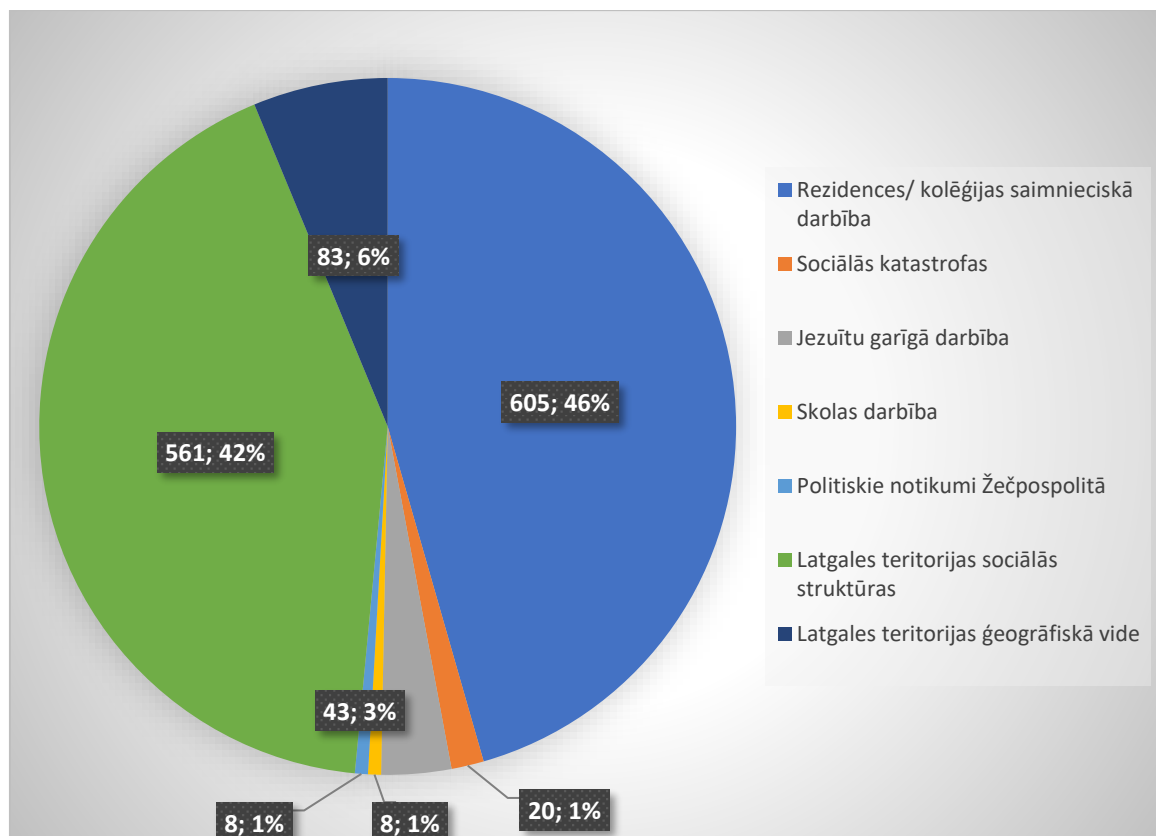
---

³⁷⁹ Hist. D., 1681, 1682.

³⁸⁰ Hist. D., 1788–1803.

³⁸¹ Hist. D., 1805–1809.

³⁸² Hist. D., 1634, 1635.

Att. 3.2.4. Daugavpils jezuītu rezidences historia tematiskais saturs (17.–18. gadsimts)

Arhīva dokumentu kontentanalīzes rezultāti liecina, ka ziņojumi *historia* kopumā tematiski atbilst ordeņa lietvedības noteikumiem, jo ar rezidences saimniecisko darbību saistītās tēmas ieņem vadošo pozīciju (att. 3.2.4.). Taču tajos praktiski nav informācijas par jezuītu skolas darbību Latgales teritorijā. Tas ir skaidrojams ar to, ka ziņojumi par skolēniem, skolotājiem, mācību programmām tika sūtītas atsevišķi no *littera* un *historia*, un diemžēl neviens no dokumentiem šobrīd nav atrasts.

Ziņojumos publicētās informācijas atlase lielā mērā bija atkarīga no ziņojumu autora. Šajā sakarā ilustratīvs ir 1709. gada *historia*.³⁸³ Šajā gadā par rezidences superioru tika iecelts Staņislavs Bibkovskis (*Stanislaw Bibkowski*), kurš bija jaunienācējs no Lietuvas. Līdz ar viņa ierašanos ziņojumos ir mainījies Daugavas apraksta stils. Ja pirms tam upes plūdiem tika veltīti pāris teikumi, tad 1709. gadā Daugavas apraksts aizņem aptuveni 70% no visa ziņojuma teksta, turklāt tajā ir 5 dažādu tropu veidi: epitēti, metaforas, salīdzinājumi, personifikācijas, hiperbolās. Arī divos turpmākajos ziņojumos ir apjomīgs un tēlainis upes apraksts. Acīmredzot šāda mēroga upes plūdus autors iepriekš nebija redzējis, un šis notikums viņu ir ļoti pārsteidzis.

³⁸³ Hist. D., 1709.

No Daugavpils jezuītu *historia* izceļas ziņojums par 1650. gadu.³⁸⁴ Šajā dokumentā tiek vēstīts par rezidences vēsturi kopš Rīgas kolēģijas un Cēsu rezidences slēgšanas, un tikai pašās teksta beigās ir pielikti klāt trīs teikumi par svarīgākajiem aizvadītā gada notikumiem. Saprast šī nestandarta ziņojuma parādīšanās iemeslus palīdzēja J. Kleijntjensa publikācijas salīdzinājums ar oriģinālu. Izrādījās, ka dokumentam ir divi nosaukumi. Sākotnējais – *Informationes de historia creationis residentiae Dunaburgensis S. J. (Informācija par Daugavpils rezidences dibināšanu)* – tika svītrots un blakus tam uzrakstīts *Historia residentiae Dunaburgensis S. J. Anno 1650 (Lietuvas provinces ziņojumi)*.³⁸⁵ Tāpēc var pieņemt, ka šis dokuments sākotnēji tika rakstīts citiem mērķiem, bet nezināmu iemeslu dēļ superiors to iesniedza ordeņa vadībai kā ziņojumu par aizvadīto gadu. Publicēšanas laikā šo dokumenta īpatnību J. Kleijntjenss nav ņēmis vērā,³⁸⁶ kas ir būtisks trūkums no arheogrāfijas un avotpētniecības viedokļa.

Daugavpils jezuītu arhīva *littera* tematikas ziņā nedaudz atpaliek no *historia* (att. 3.2.5.). Dokumentu kontentanalīze atklāja, ka Daugavpils jezuītu arhīva *littera* ir ievērojams skaits brīnumstāstu, kā arī didaktisko stāstu, kas jezuītu ordenī bija ierasta prakse. Didaktisko stāstu žanrs ir viduslaiku mantojums. Pēc satura un funkcijām tas ir ļoti līdzīgs *exemplum*, kuru Ž. Le Gofs raksturoja kā īsu stāstu, kas noticis nesenā pagātnē un tiek izmantots kā arguments, kas pamudina lasītājus uz noteiktu rīcību.³⁸⁷ Tāpēc Daugavpils jezuītu didaktisko stāstu centrā nav indivīds, bet darbība, kas jāatdarina, lai iegūtu labumu. Didaktisko stāstu un brīnumstāstu skaits sāk pieaugt no 17. gadsimta 80. gadiem. Ja pirms tam dokumentos bija minēti 1–2 sižeti, tad līdz 17. gadsimta beigām to skaits pieaug līdz 2–3, kas ir saistīts ar garīgās darbības tempa un apjoma pieaugumu, jo šie stāsti tika izmantoti gan sprediķos, gan iedzīvotāju katehēzei.

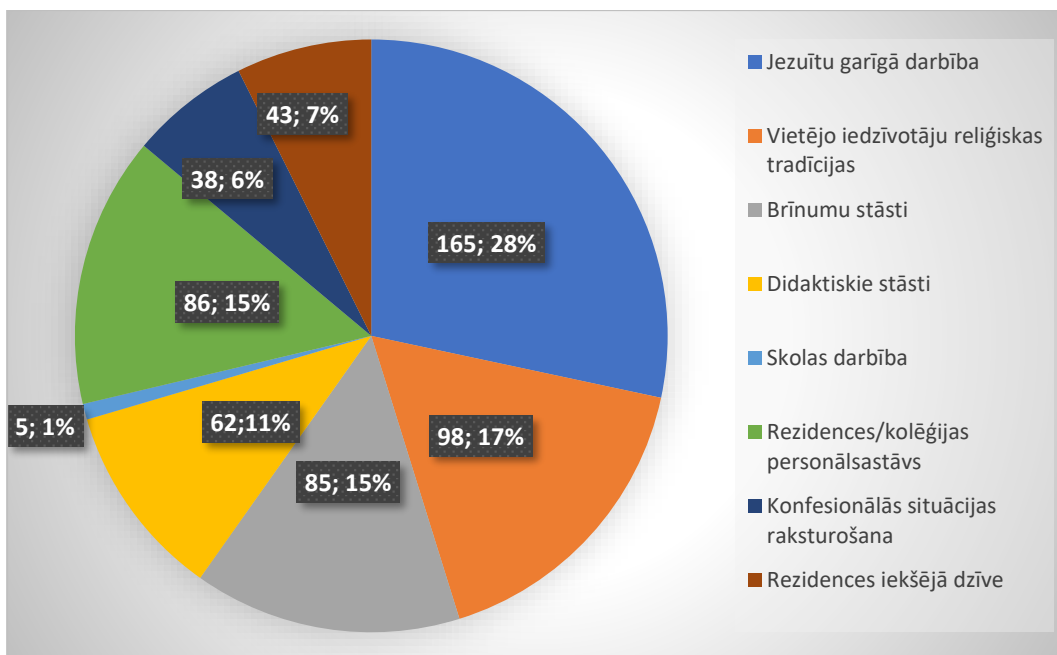
---

³⁸⁴ Hist. D., 1650.

³⁸⁵ ARSI, Lit. 40, 45.

³⁸⁶ K. Skalpara un J. Kleijntjensa Daugavpils jezuītu rezidences korektūra, 1940. LNA-LVVA, 7363–5–218, 6.

³⁸⁷ Jacques Le Goff. *The Medieval Imagination*, p. 130.

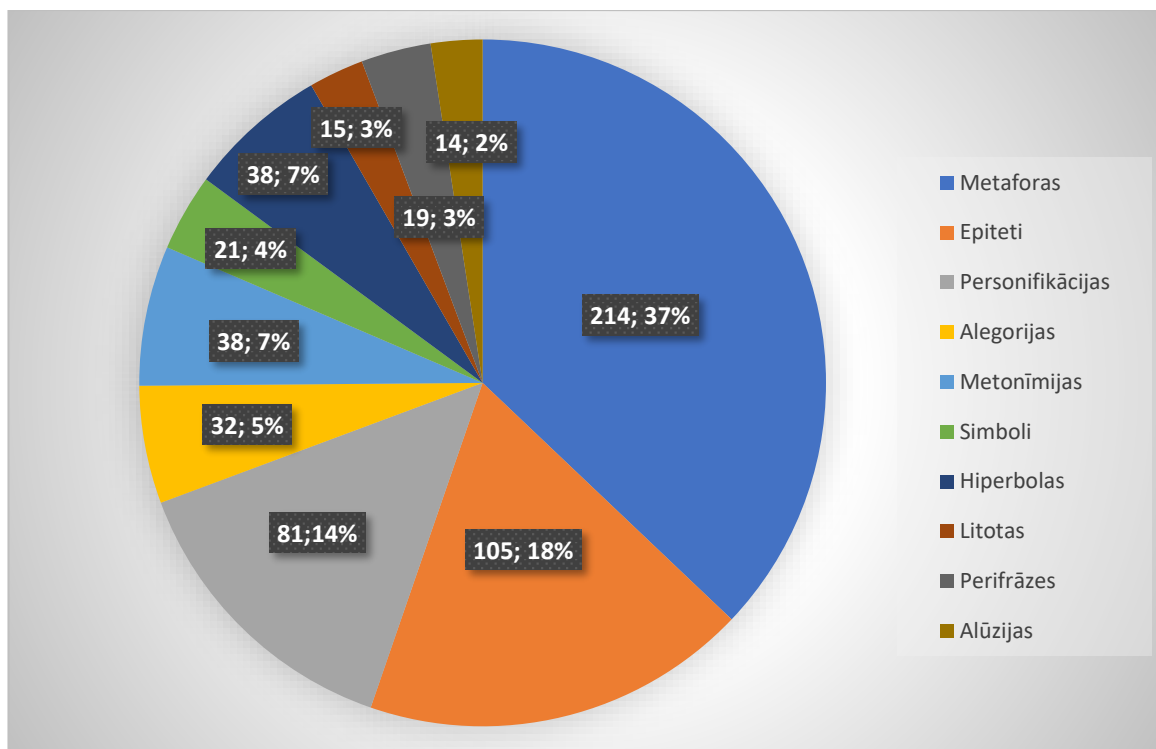
Att. 3.2.5. Daugavpils jezuītu littera tematika (17.–18. gadsimts)

Daugavpils jezuītu ziņojumi gan *historia*, gan *littera* izceļas ar augstu mākslinieciskuma pakāpi. Dokumentu kontentanalīze atklāja 577 mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu izmantošanas gadījumus un 10 dažādus tropu veidus: metaforas, epitetus, personifikācijas, alegorijas, metonīmijas, simbolus, hiperbolas, litotas, perifrāzes, alūzijas (att. 3.2.6.).

Daugavpils jezuītu *historia* un *littera* salīdzinošā analīze ar citu ordeņa struktūrvienību – Viļņas, Polockas un Vitebskas kolēģiju – ziņojumiem parādīja, ka tropu izmantošana svarīgāko notikumu aprakstīšanā ordenī bija norma.³⁸⁸ Turpretim, piemēram, dominikāņu ziņojumi ir daudz atturīgāki tēlainības ziņā, lai gan arī viņiem nebija stingru noteikumu to satura izveidei.³⁸⁹ Acīmredzot jezuītu domāšanas tēlainību ietekmēja pastāvīgā garīgo vingrinājumu prakse, kā arī retorikas studijas.

³⁸⁸ Lietuvas provinces ziņojumi, 1589.–1769. *ARSI*, Lit. 38–53.

³⁸⁹ Lietuvas provinces dominikāņu ziņojumi, 1686.–1729. *VUB*, 83–48.

Att. 3.2.6. Mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi Daugavpils jezuītu arhīva ziņojumos (17.–18. gadsimts)

Otrā Daugavpils jezuītu arhīva grupa ir *Appendices* jeb pielikumi.³⁹⁰ Šajā grupā ietilpst dažāda veida dokumenti, kuru kopējais skaits nav liels – 30. Lielākā daļa no tiem ir dažāda veida akti un ziņojumi, un tikai 3 ir jezuītu vēstules dažādām personām, turklāt, spriežot pēc leģendām, tās tika atrastas Vatikāna apustuliskajā arhīvā.³⁹¹

Taču ARSI fondos glabājas arī Daugavpils jezuītu korespondence, kas palika ārpus J. Kleijntjensa publikācijas – kopuma 21 vēstule.³⁹²

³⁹⁰ *Appendices*, pp. 433–485.

³⁹¹ *Ibid.*, p. 433.

³⁹² Korespondence, 1783.–1787. *ARSI*, Russia, 1003:

Epistola P. Francisci Sebastyanowicz, Duneburgi, 26 VII 1783;

Epistola P. Mihaelis Rott, Dagdis, 25 VII 1783;

Epistola P. Stanislai Klonowski, Uzwalda, 23 VII 1783;

Epistola P. Francisci Zeydler, Pusza, 4 VII 1783;

Epistola P. Joannis Josephus Waszki, Duneburgi, 27 VII 1783;

Epistola P. Jacobi Jodeyko, Uzwaldae, 14 VII 1783;

Epistola P. Andreae Baynilewicz, Duneburgi, 14 IX 1783;

Epistola P. Francisci Sebastyanowicz, Duneburgi, 14 IX 1783;

Epistola P. Joannis Waszki, Duneburgi, 14 IX 1783;

Epistola P. Michaelis Rott, Dagdis, 16 IX 1783;

Epistola P. Jacobi Walxmanowicz, Dagdis, 16 IX 1783;

Epistola P. Jacobi Jodeyko, Uzwaldae, 19 IX 1783;

J. Kleijntjens sagrupēja *Appendices* dokumentus hronoloģiskā secībā. Taču diviem no tiem nav norādīts datējums. Par šo dokumentu tapšanas laiku var secināt tikai pēc satura. Pirmais dokuments ir *Informācija par draudzes tiesībām uz Aulejas muižu (Informatio de jure parochi supra bona Aulmoyza a Palatino Smolenscensi Gosiewski Patribus Soc. Jesu donata)*.³⁹³ J. Kleijntjens to ievietoja starp 1640. un 1649. gada dokumentiem. Taču no *Informācijas* satura ir skaidrs, ka avotu krājuma sastādītājs ir kļūdījies datējumā. Dokumentā ir rakstīts, ka jezuītu tēvi 1689. gada 3. septembrī saskaņā ar Žečpospolitas pilnvarotas personas lēmumu zaudēja Aulejas muižu īpašuma tiesības (*novissime die 3^a Septembris anni 1689, fuerunt a tali possessione erecti*).³⁹⁴ Tādējādi ziņojums nevarēja tapt ātrāk par 1689. gadu. Otrais dokuments ir *Tradīcijas Daugavpils templī (Consuetudines templi Duneburgensis)*, kas pēc būtības ir jezuītu liturģiskais kalendārs.³⁹⁵ J. Kleijntjens ievietoja to pēc 1774. gada Katrīnas II edikta. Pēc kalendāra satura ir sarežģīti noteikt precīzu tā datējumu, taču tajā minētie Sv. Jēzus sirids svētki liecina, ka dokuments ir tapis ne ātrāk par šo svētku dibināšanu 1765. gadā. Tādējādi kalendārs varēja tapt 18. gadsimta 70. gados, līdz ar to tā atrašanās vieta *Appendices* ir pamatota.

Pielikumos ietilpst šādi dokumentu veidi:

- 1) **vēstules**. Tās saglabājās, pateicoties tam, ka bija izejošas un adresētas augstākajām Romas katoļu baznīcas amatpersonām, tātad nokļuva pāvesta konsistorijā, kas reģistrēja un arhivēja visus ienākošos dokumentus.³⁹⁶ J. Kleijntjens atrada tos Vatikāna arhīva Reliģisko ordeņu fondā, kur tie joprojām glabājas. Visas vēstules ir tapušas 1773. gadā Daugavpilī un tiek saistītas ar vienu tēmu – pāvesta bullu par ordeņa slēgšanu.

Epistola P. Francisci Zeydler, Pusza, 21 IX 1783.

Epistola P. Jacobi Linkenheier, Duneburgi, 14 IX 1783

Epistola P. Gabrielus Rubowicz, Auliae, 24 IX 1783

Epistola P. Columbani Pfeiffer ad P. Ignatium Rhomberg, Duneburgi, 8/19 II 1786

Epistola P. Columbani Pfeiffer ad P. Ignatium Rhomberg, Auliae, 9/20 V 1786

Epistola P. Columbani Pfeiffer ad P. Ignatium Rhomberg, Auliae, 22 VI/3 VII 1786

Epistola P. Columbani Pfeiffer ad P. Ignatium Rhomberg, Auliae, 7/18 VIII 1786

Epistola P. Columbani Pfeiffer ad P. Ignatium Rhomberg, Auliae, 4/15 II et 11/22 II 1787

Epistola P. Columbani Pfeiffer ad P. Ignatium Rhomberg, Auliae, 7/8 IV 1787

³⁹³ *Appendices*, p. 434.

³⁹⁴ *Ibid.*

³⁹⁵ *Ibid.*, p. 447.

³⁹⁶ *Ibid.*, p. 438., 443., 444.

Krājumā publicētās vēstules tika rakstītas, ievērojot 18. gadsimta tradīcijas: sākas ar sveicienu, tad seko problēmas izklāsts, noslēgumā tiek norādīts datums, rakstīšanas vieta un pievienots sūtītāja paraksts. Pirmā ir 1773. gada 18. oktobra jezuīta tēva, kanonisko tiesību profesora Staņislava Šadurska (*Stanislaus Szadurski*) vēstule Nuncijam par jautājumu saistībā ar pāvesta bullas izsludināšanu (*P. Szadurski professor Iuris Canonici in Collegio Dunenburgensi, litteram ad Nuntium Apostolicum scribit affirmans paratum se esse Bullam papalem obsequi vestemque sacerdotis saecularis assumere antequam hac in provincia nuper Russiae adiecta Bulla promulgetur. Ideoque se emancipationem ab Ordine plenamque saecularisationem a vita religiosa exposcere. Duneburgi, Anno 1773 d. 18. m. Octobris*),³⁹⁷ otrā ir 1773. gada 11. novembra Daugavpils jezuītu kolēģijas rektora M. Kononoviča vēstule Inflantijas bīskapam Stefanam Gedroicam (*Stephanus Gedroyc*) par Klementa XIV bullas izsludināšanu un tālākajām instrukcijām (*Rector Collegii Soc. Jesu Duneburgensis P. Kononowicz ab Episcopo Livoniensi Stephano Gedroyc petit instructionem quomodo se gerere debet, nam gubernator Kretschetnikow nomine Imperatricis promulgationem Bullae Clementis XIV prohibuisse protectionemque firmam Societatis Jesu promississe. Duneburgi, Anno 1773 die 11 m. Novembris*),³⁹⁸ arī trešās vēstules autors ir M. Kononovičs, kas 1773. gadā 15. decembrī sūtīja jautājumu Nuncijam par tālāko rīcību saistībā ar imperatores protekciju (*P. Mathias Kononowicz S.J. rogat Nuntium quid agendum Jesuitis. Episcopus non dedit responsum. Jesuitae volunt etiam non exspectada promulgatione Bullae valedicere protectioni imperatricis. Duneburgi, Anno 1773 die 15 m. Decembris*);³⁹⁹

- 2) **akti**. Tā ir ļoti plaša vēstures avotu grupa. Tā iekļauj juridiska rakstura dokumentus. J. Kleijntjenss kopumā publicēja 7 aktus, kurus atrada dažādos arhīvos: Romas jezuītu kūrijas arhīvā, Rīgas semināra arhīvā, Vatikāna arhīvā, *Arhivio di Stato*.⁴⁰⁰ Dokumenti ir tapuši 17. un 18. gadsimtā un ir saistīti ar divām tēmām: Aulejas muižas tiesas prāvu un jezuīta ordeņa slēgšanu 1773. gadā. Daugavpils jezuītu arhīva *Appendices* ir iekļauti 3 aktu veidi. Pirmais ir privātie akti. Uz šo grupu attiecas Aulejas muižas pārdošanas akts (*Instrumentum*

³⁹⁷ Appendices, pp. 442–443.

³⁹⁸ Ibid., pp. 443–444.

³⁹⁹ Ibid., p. 444.

⁴⁰⁰ Par to liecina dokumentu leģendas.

*venditionis quo traduntur bona, Aulmuze dicta, collegio Dunenburgensi. Anno 1640 d. 7. Augusti).*⁴⁰¹ Visdrīzāk tas ir noraksts no oriģināla, kam vajadzēja glabāties Daugavpils jezuītu arhīvā. Iespējams, tas ir sūtīts ap 1690. gadu ordeņa ģenerālim, jo šajā gadā notika kārtējais tiesas prāvas posms, kuru iezīmēja ordeņa ģenerāļa iejaukšanās lietā.⁴⁰² Akts ir veidots pēc 17. gadsimtā noteikta formulāra: sākas ar preambulu, kur tiek aprakstīti vienošanās faktiskie un tiesiskie apstākļi, kā arī norādīts sastādītā akta mērķis, tālāk seko pārdošanas objekta apraksts, un noslēgumā ierakstīts akta noslēgšanas datums un vieta. Dokumentu saskaņā ar pārdošanas aktu sastādīšanas noteikumiem parakstīja muižas īpašnieks Tomass Grothuzs (*Thomas Grothus*), amatpersona Daugavpils stārasts Georgs Līdinhauzens–Volfs (*Georgius de Ludenghausen Wolff*) un tiesnesis Teodors Galens (*Theodorus a Gallen*), bet ar zīmogu un parakstu to apstiprināja notārs Francisks Vdalriks Peijers (*Franciscus Vdalricus Peijer*). Otrais aktu veids ir lēmumi un rīkojumi. Uz to attiecas 2 dokumenti – ordeņa ģenerāļa Lorencs Riči rīkojums par Dinaburgas misijām (*Dispositio Praepositi Generalis de missionibus collegii Dunaburgensis. Ex Epistola p.m. A.R.P. Nostri Laurentii Ricci communicata Collegio Duneburgensis per R.P. Casimirium Przeciszewski, Provincialem Lituaniam, anno 1761. die 26.m. Octobris*)⁴⁰³ un 1774. gada 12. maija Katrīnas II edikts par jezuītu ordeņa saglabāšanu Krievijas impērijā (*Edictum Catharinae II. Villa Cesarea, anno 1774 die 12 m. Maii*).⁴⁰⁴ Trešais aktu veids ir ziņojumi. Tie nebija juridiski saistoši, bet bija nepieciešami juridisku jautājumu risināšanai. Šajā grupā ietilpst 4 dokumenti. Agrākais dokuments ir datēts ar 1649. gadu – *Informācija par Daugavpils rezidences un misijas dibināšanu Livonijā (Origo Residentia Duneburgensis et missiones Jesuitarum per Livonia ulteriorem)*.⁴⁰⁵ Autors un adresāts nav zināms, taču, spriežot pēc ziņojuma satura, tas bija domāts ordeņa ģenerāļa iepazīstināšanai ar Daugavpils rezidences mantisko stāvokli. Nākamais šīs grupas dokuments ir jau minētais *Informācija par draudzes tiesībām uz Aulejas muižu*, kuru varētu datēt ar 1689. gadu.⁴⁰⁶ Trešais dokuments ir ziņojums ordeņa ģenerālim par Piltenes kanoniķa

---

⁴⁰¹ Appendices, p. 433.

⁴⁰² Ibid.

⁴⁰³ Ibid, pp. 441–442.

⁴⁰⁴ Ibid., p. 445.

⁴⁰⁵ Appendices, p. 435.

⁴⁰⁶ Ibid., p. 434.

veikto Aulejas muižas ieņemšanu (*Epistule testium de occupata Aulmuza a duobus canonicis Piltensibus ad A.R.P. Generalem. Duneburgi, anno 1690 die 15. Junii*).⁴⁰⁷ Ziņojums tika rakstīts brīvā formā. Saskaņā ar 17. gadsimta tieslietu prasībām to parakstīja 4 liecinieki. Pēdējais ziņojumu grupas dokuments ir fragments no Livonijas un Piltenes bīskapa Kristofora Šembeka ziņojuma Klementam XI (*Excerptum ex relatione de statu dioecesis Livoniensi anno 1715 ab episcopo Livoniensi et Piltensi Christophoro Szembek ad Clementem XI scripta de causa Aulmuysenis praedii et collisione iuris possessionis dicti praedii inter episcopum Livoniae et Patres Societatis Jesu residentiae Duneburgensis*);⁴⁰⁸

- 3) **liturģiskais kalendārs** (*Consuetudines templi Duneburgensis*),⁴⁰⁹ kas pēc būtības ir Romas katoļu baznīcas svētku dienu saraksts, kuru kā atgādni izmantoja gan garīdznieki, gan ticīgie. Liturģiskos kalendārus, tāpat kā kongregācijas statūtus, apstiprināja jezuītu ordeņa vadība, tāpēc tie glabājās gan attiecīgās jezuītu ordeņa struktūrvienības mājas arhīvā, gan arī Romas kūrījas arhīvā. Pēc ordeņa slēgšanas, acīmredzot, liturģiskie kalendāri, tostarp Daugavpils rezidences kalendārs, kopā ar citiem dokumentiem tika pārvesti uz *Archivio di Stato*, kur to vēlāk atrada J. Kleijntjenss;⁴¹⁰
- 4) **kongregācijas statūti** (*Regulae circa annum 1650 a Patribus Soc. Jesu Duneburgi ad fidem Catholicam promovendam institutae Congregationis Bmae Virginis Annunciatae pro rusticis utriusque sexus sub cura parochorum Livoniae*).⁴¹¹ Tas ir vienīgais dokuments Daugavpils jezuītu arhīvā, kas attiecās uz konkrētu sociālo grupu – zemniekiem. Statūtu mērķis bija kongregācijas locekļu dzīves regulēšana. To izstrādāja jezuītu ordeņa vadība, tāpēc šis dokuments atradās *Archivio di Stato. Fondo Gesuitico*.⁴¹² Struktūras ziņā statūti ir veidoti pēc jezuītu ordeņa statūtu parauga, bet ar vienu atšķirību, tie sākās uzreiz ar pantiem bez preambulas. Kopumā Daugavpils jezuītu kongregācijas statūtos ir 15 panti, kuros ir aprakstīti iestāšanās un izraidīšanas noteikumi, kā arī biedru pienākumi.

---

⁴⁰⁷ Ibid., pp. 438–439.

⁴⁰⁸ Ibid., pp. 439–441.

⁴⁰⁹ Ibid., pp. 447–450.

⁴¹⁰ Ibid., p. 447.

⁴¹¹ Ibid., pp. 435–437.

⁴¹² Ibid., p. 435.

5) *Daugavpils kolēģijas tēvu nekrologi* (*Necrologium Patrum, qui in collegio Duneburgensi laboraverunt; auctore R.P. Roothaan*)⁴¹³ jeb veltījumi mirušajiem priesteriem. Nekrologu autors ir ordeņa ģenerālis Jans Rothans (*Jan Philipp Roothaan*, 1829–1853). 18. gadsimta sākumā viņš uzturējās Daugavpils kolēģijas noviciātā, vēlāk kalpoja par misionāru Puščā.⁴¹⁴ Tas izskaidro viņa interesi par Daugavpils jezuītu tēviem. Nekrologi tiek sakārtoti pēc nāves datumiem. Pirmā pieminētā persona ir Rafaels Šadurskis (*Raphael Szadurski*), kurš mira 1773. gadā, bet pēdējā persona ir 1800. gada mirušais Ludvigs Grabčinski (*Ludovicus Grabczynski*). Kopējais publicēto nekrologu skaits ir tikai 18, savukārt ir zināms, ka Daugavpilī 17.–18. gadsimtā kalpoja vairāk nekā 80 tēvi.⁴¹⁵ Patlaban nav skaidrs, pēc kādiem kritērijiem J. Rothans veica atlasīti. Spriežot pēc tēvu nāves datumiem, viņš nevarēja ar tiem būt pazīstams, līdz ar to personiskas simpātijas var izslēgt. Informāciju par personām viņš varēja smelties no dokumentiem un atmiņām, un, iespējams, tieši informācijas pieejamība kļuva par galveno atlasē kritēriju, kā arī noteica nekrologu apjomu un struktūru. Struktūras ziņā tie ir dažādi: 3 sastāv tikai no faktiem par nelaiķu dzīvi, 4 satur īsus komentārus, bet pārējie 9 iekļauj trīs daļas – gan faktus un komentārus, gan ievērojamo darbu un sasniegumu aprakstu.

Trešā avotu grupa ir katalogi. Krājumā tiek publicēti *catalogi primi* un *catalogi breves*.⁴¹⁶ ARSI fondu izpēte atklāja, ka J. Kleijntjenss publicēja tikai daļu no tā krājumā glabātajiem katalogiem, krājumā netika iekļauti *catalogi secundi* un *catalogi tertii*, kuri ir saglabājušies gandrīz pilnā apjoma.⁴¹⁷ Pats J. Kleijntjenss piezīmē, ka tiem ir ierobežota pieeja, visdrīzāk tas arī bija galvenais iemesls, kāpēc šo katalogu veidi nebija iekļauti krājumā.⁴¹⁸ Taču šobrīd tie ir pieejami pētniekiem.

Oriģinālu salīdzinošā analīze ar publicēto versiju liecina, ka J. Kleijntjenss nenoskaidrota iemesla dēļ publicējis šos dokumentus fragmentāri. Publikācijā viņš nav iekļāvis divas būtiskas daļas – tā ir katalogu pirmā lapa, kurā norādīts kopējais brāļu skaits, kā arī rezidences un kolēģijas finansiālais stāvoklis (gada ienākumi un izdevumi,

---

⁴¹³ Ibid., pp. 456–485.

⁴¹⁴ Polockas un Dinaburgas probācijas nams un kolēģija, 1803. *ARSI, Russia*, 1008, 13–14.

⁴¹⁵ Personāla katalogi – catalogus brevis, 1726.–1755. *ARSI, Lit.* 58; Personāla katalogi – catalogus brevis, 1601.–1639. *ARSI, Lit.* 6; Personāla katalogi – catalogus triennalis, 1619.–1764. *ARSI, Lit.* 6–31.

⁴¹⁶ *Catalogi breves*, pp. 418–456; *Catalogi primi*, pp. 349–381.

⁴¹⁷ Personāla katalogi – catalogus triennalis, 1619.–1764. *ARSI, Lit.* 6–31.

⁴¹⁸ Josefs Kleijntjenss. *Prooemium*, p. VII.

kā arī parādi). J. Kleijntjenss arī neiekļāva personāla katalogos koadjutorus, lai gan manuskriptā tie sākotnēji bija iekļauti, taču pēc tam izsvītroti. Tie ir būtiski trūkumi, kas apgrūtina Daugavpils rezidences saimnieciskās darbības un kolēģijas personālsastāva izpēti.

Kas attiecas uz *catalogi primi* un *catalogi breves*, tad krājumā tika publicēti visi Romas jezuītu kūrījas fondos pieejamie katalogi. Tiesa gan, ir jāatzīmē, ka ir saglabājusies tikai daļa no tiem. *Catalogi primi* agrākais dokuments attiecas uz 1636. gadu, bet vēlākais uz – 1770. gadu, kopumā pētnieku rīcībā ir informācija tikai par 34 gadiem. Savukārt *catalogi breves* sākas ar 1631. gadu un beidzas ar 1819. gadu, lai gan tie saglabājušies lielākā skaitā, tomēr trūkst informācijas par dažiem laika posmiem: no 1635. līdz 1637., no 1639. līdz 1640., no 1650. līdz 1653., no 1655. līdz 1656. gadam un par 1820. gadu. Katalogi ir sakārtoti hronoloģiskā secībā un noformēti pēc jezuītu ordeņa noteiktā formulāra: gads, vadītāja vārds, tēvu, misionāru un skolotāju vārdi.

No avota informatīvā un reprezentatīva līmeņa viedokļa ir svarīgi noskaidrot Daugavpils jezuītu arhīva ticamības pakāpi. Publicēta avota gadījumā to var izdarīt, pirmkārt, lietojot leksiskās analīzes metodes, kā rezultātā Daugavpils jezuītu dokumentos tika konstatēta 17.–18. gadsimtam raksturīga leksika, teksta struktūra un terminoloģija:

- 1) vienkāršu vārdu un leksisko konstrukciju lietojums, kā arī konstatēts poļu vārdu piejaukums, kas bija raksturīgs Žečpospolitā tapušiem dokumentiem;
- 2) ļoti gari teikumi (2–5 rindas) gandrīz bez pieturzīmēm;
- 3) garuma mērvienību nosaukumi, piemēram, vācu un gallu jūdzes;
- 4) naudas vienības, kas bija apgrozībā noteiktajā laika posmā, piemēram, florini, taleri Žečpospolitā laikā un rubļi Krievijas impērijas laikā;
- 5) ģeogrāfiskie nosaukumi, piemēram, Moskovija;
- 6) Romas katoļu baznīcā plaši lietoti termini – *ķeceris luterānis*, *shizmatīķi*, *bursa*,⁴¹⁹ *svētais ēdiens*, *debesu maize* u.c.;
- 7) metaforiskas frāzes, kas bija plaši izplatītas garīdznieku aprindās, piemēram, ķeceru hidra, reliģiskās neziņas ērkšķis u.c.

Otrkārt, salīdzinot Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu saturu ar informāciju no citiem avotiem. Pēc nejaušības principa salīdzinājumam tika izvēlētas 10 Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos minētas personas.⁴²⁰ Pārbaudes rezultātā tika konstatēta tikai viena neatbilstība – Jans Ādams Borhs (*Ioannis Adam von der Borch*), kurš saskaņā ar

---

⁴¹⁹ Skola.

⁴²⁰ Sk. pielikumu nr. 8.

1743. gada ziņojumu bija zemes tiesnesis.⁴²¹ Taču zemes tiesnešu sarakstos 18. gadsimta 30.–40. gados šī persona nav minēta, arī citos avotos un historiogrāfijā par viņu ziņu nav.⁴²² Pamatojoties uz to, var pieņemt, ka jezuīti nezināmu iemeslu dēļ kļūdījušies, rakstot muižnieka vārdu un, visticamāk, tas bija domāts Jans Andžejš Borhs (*Ioannis Andreas Borch*), kurš tolaik bija zemes tiesnesis un Daugavpils jezuītu rezidences mecenāts.

Daugavpils jezuītu arhīva struktūras un satura analīze parādīja, ka J. Kleijntjens rūpīgi un nopietni pievērsās avotu publicēšanas procesam, un ir acīmredzams, ka publikācija tika iecerēta kā zinātniska, tomēr nenoskaidrotu iemeslu dēļ tai ir arī būtiski trūkumi, kas pētniekam jāņem vērā, strādājot ar J. Kleijntjensa krājumā publicētajiem dokumentiem. Taču tajā pašā laikā kontentanalīze atklāja, ka šīs dokumentu komplekss satur plašu un daudzpusīgu informāciju par Latgales teritorijas kultūrvēsturisko attīstību 17.–18. gadsimtā, turklāt, pateicoties lielajam mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu skaitam, tas varētu būt labvēlīgs avots ne tikai faktoloģiskā materiāla apzināšanai, bet arī analīzei uztveres līmenī.

---

⁴²¹ Hist. D., 1743.

⁴²² Sk. pielikumu nr. 8.

4. DAUGAVPILS JEZUĪTU ARHĪVA SATURA ANALĪZE

Lai noteiktu Daugavpils jezuītu arhīvu dokumentu kompleksa reprezentativitātes pakāpi attiecībā uz Latgales teritoriju, nepieciešama detalizētāka tā satura analīze. Bet vispirms ir jānoskaidro, ko nozīmē termins *teritorija*. Saskaņā ar vārdnīcu *Britannica* teritorija ir zemes platība, kas pieder valdībai vai ir tās kontrolē,⁴²³ līdzīgu formulējumu var atrast arī citās vārdnīcās un enciklopēdijās.⁴²⁴ Taču šo definīciju paplašina antropoģeogrāfija.⁴²⁵ Ar terminu “teritorija” tā saprot cilvēka apkārtējo vidi, kas sastāv no savstarpēji mijiedarbīgiem elementiem: ģeogrāfiskiem un dabas objektiem, sociālās un kultūras vides.⁴²⁶ Tādējādi teritorija nav tikai telpa ar noteiktu ģeogrāfisko novietojumu un robežām, tā ir arī fizisko un sociāli kulturālo apstākļu kopums, kādos indivīds/sabiedrība dzīvo un attīstās. Pamatojoties uz šo koncepciju, kā arī balstoties uz Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu kontentanalīzes rezultātiem, kas atklāja galvenos tematiskos blokus, tika noteiktas trīs apakštēmas detalizētai avotpētnieciskai analīzei: *Latgales teritorijas ģeogrāfiskā vide*, *Latgales teritorijas sociālā struktūra* un *Latgales teritorijas konfesionālā telpa*.

4.1. Latgales teritorijas ģeogrāfiskā vide

Ģeogrāfiskā vide ir Zemes telpas daļa, ar kuru sabiedrība atrodas tiešā mijiedarbībā – tā ir gan dabas vide, gan cilvēku radītā materiālā pasaule: apdzīvotas vietas, ēkas, infrastruktūras objekti u.c.⁴²⁷ Par ģeogrāfiskās vides nozīmi sabiedrības attīstībā savā laikā rakstīja F. Brodēls: “Tā ir ļoti mainīga un tajā pašā laikā neatlaidīga, prasmīga,

---

⁴²³Territory. *The Britannica Dictionary*. Pieejams:

<https://www.britannica.com/dictionary/territory#:~:text=Britannica%20Dictionary%20definition%20of%20TERRITORY,is%20controlled%20by%20a%20government> (skatīts 12.12.2022.).

⁴²⁴Piemēram, Territory. *Merriam-Webster Dictionary*. Pieejams:

<https://www.merriam-webster.com/dictionary/territory> (skatīts 12.12.2022.); Territory. *Cambridge Dictionary*. Pieejams: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/territory> (skatīts 12.12.2022.).

⁴²⁵ Ģeogrāfijas zinātnes nozare, kas pēta teritorijas kā kultūras fenomenu .

⁴²⁶ Lynch, K. (1990). *The Image of the City*. *Massachusetts Institute of Technology and the President and Fellows of Harvard College*, pp. 1–2. Pieejams:

https://www.miguelangelmartinez.net/IMG/pdf/1960_Kevin_Lynch_The_Image_of_The_City_book.pdf

(skatīts 23.10.2022.), kā arī Dmitrii Zamiatin. Gumanitārnaia ģeografiia: prostranstvo, voobrazhenie, i vzaimodeistvie sovremennyh gumanitarnyh nauk. No: Dmitrii Kurakin (2010). *Sociologicheskoe obozrenie*, 9 (3), s. 26–27.

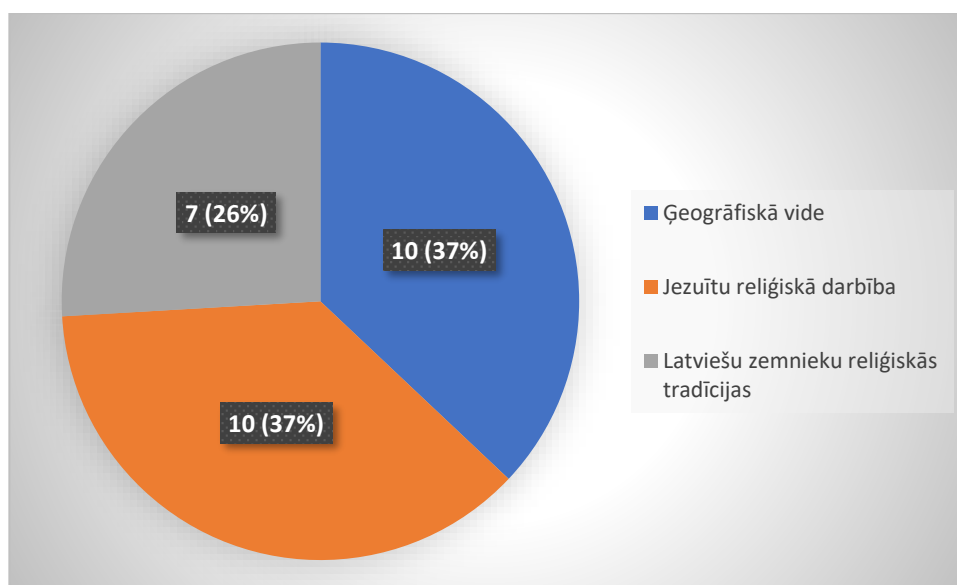
⁴²⁷Physical geography and physical systems. *The Britannica Dictionary*. Pieejams: <https://www.britannica.com/science/geography/Physical-geography-and-physical-systems> (skatīts 12.12.2022.).

dažkārt ļoti uzmācīga figūra vēstures aizkulisēs.”⁴²⁸ Pēc pētnieka domām, ģeogrāfiskās vides nozīme slēpjas ne tikai ietekmē uz iedzīvotāju fiziskajām īpašībām, saimniekošanas veidu un kultūru, bet arī uz pasaules uzskatu veidošanu.⁴²⁹

Pirmā jezuītu saskarsme ar Latgales teritoriju notika 17. gadsimta sākumā, kad Rīgas un vēlāk Cēsu misionāri veica iedzīvotāju katehēzi Rēzeknes, Ludzas un Daugavpils rajonos.⁴³⁰

Laika posmā no 1582. līdz 1621. gadam ar Latgales teritoriju saistītie vietvārdi – Rēzekne, Ludza, Daugavpils, Rušonas ezers – minēti 6 no 59 ziņojumiem. Šī pieticība skaidrojama ar to, ka pastāvīgs misijas punkts šeit netika dibināts, bet jezuītu darbība koncentrējās galvenokārt ap Rīgu un Cēsīm, kur atradās ordeņa galvenās mītnes.

Rīgas un Cēsu jezuītu ziņojumu kontentanalīze atklāja, ka ģeogrāfiskā vide līdzās reliģiskajai darbībai ir dominējošā tēma Latgales teritorijas aprakstos (*att. 4.1.1*). Turklāt tās raksturošanai tika izmantoti mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi.

Att. 4.1.1. Latgales teritorijas pieminēšanas konteksts Rīgas un Cēsu jezuītu ziņojumos

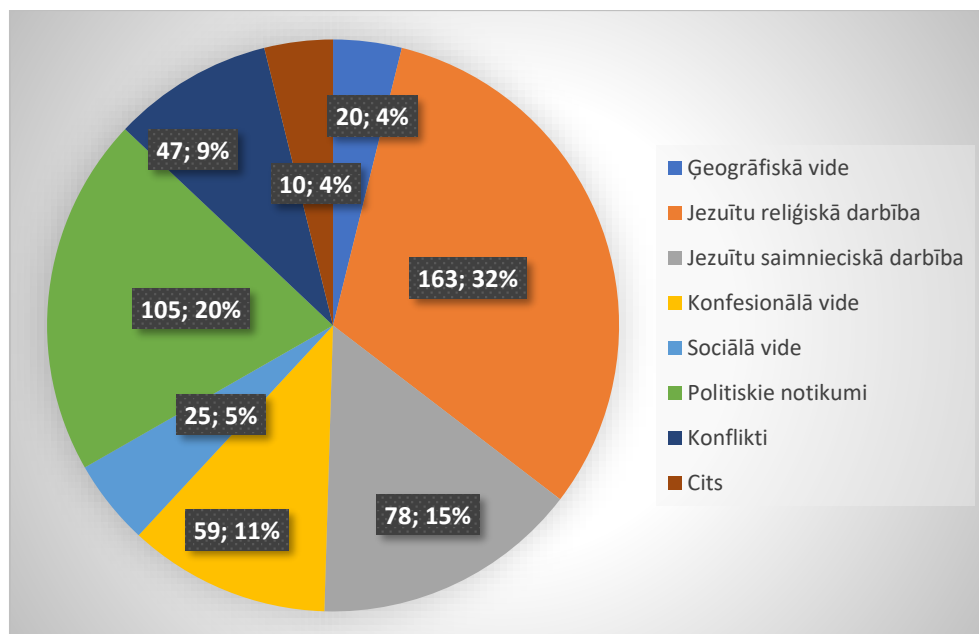
Turpretim, rakstot par Rīgu vai Vidzemes daļu kopumā, jezuīti līdzās garīgās darbības tēmai priekšplānā izvirza arī politiskos notikumus, bet ģeogrāfiskie un dabas objekti tiek minēti lielākoties kā telpiski orientieri (*att. 4.1.2*).

⁴²⁸ Fernand Braudel. *The Mediterranean and the Mediterranean*, p. 23.

⁴²⁹ Ibid.

⁴³⁰ Ann. R., 1606–1608.

Att. 4.1.2. Vidzemes teritorijas, tostarp Rīgas, pieminēšanas konteksts Rīgas un Cēsu jezuītu ziņojumos

Informācijas atlasī, visticamāk, ietekmējusi Rīgas kolēģijas politiskā angažētība, kā arī politisko notikumu intensitāte Rīgā un Vidzemes teritorijā no 16. gadsimta beigām līdz 17. gadsimta sākumam.⁴³¹ Turpretim Latgales teritorijas apraksti praktiski neskar politiskās tēmas un koncentrējas uz reģiona raksturošanu. Tas skaidrojams, pirmkārt, ar to, ka Latgales teritorija apskatāmajā periodā nepiedzīvoja lielus politiskos satricinājumus, otrkārt, ar jezuītu atšķirīgo šo teritoriju uztveri. Rīga bija Pārdaugavas hercogistes politiskais, ekonomiskais un kultūras centrs, bet Cēsīs atradās arhibīskapa sēdeklis. Tādējādi jebkuras izmaiņas pilsētu politiskajā statusā bija drauds gan Žečpospolitais, gan Romas katoļu baznīcas plāniem. Tāpēc, iespējams, papildu savam tiešajam pienākumam – garīgajam darbam – Rīgas jezuīti saņēma no ordeņa ģenerāļa vai Romas pāvesta uzdevumu novērot politiskus notikumus un ziņot par tiem. Jāpiebilst, ka tā bija ierasta prakse jezuītu ordenī, ne velti jezuītus devēja par pāvesta armiju.⁴³² Savukārt Latgales teritorija, precīzāk, ziņojumos pieminētās Rēzekne, Ludza un Daugavpils, bija perifērijas miestīņi, kas atradās vairāk nekā 200 km attālumā no Rīgas, kas, ņemot vērā mazattīstīto infrastruktūru, bija iespaidīgs attālums 17. gadsimta ceļotājam. Tāpēc, rakstot par Rēzekni un Ludzu, jezuīti uzsver, kā tās atrodas Livonijas nomalē pie Moskovijas jeb

⁴³¹ Kalendāra nemieri Rīgā (1584–1589), poļu–zviedru karš (1600–1629)

⁴³² Genrih Bemer. *Iezuity*, s. 3.

Krievijas robežas (*in finibus Moscoviae*),⁴³³ respektīvi, tālu no svarīgāko notikumu epicentra.

Ziņojumos minēto Latgales teritorijas ģeogrāfisko un dabas objektu daudzveidība nav liela – tikai 3 objektu veidi un 5 konkrēti objekti:

- apdzīvotas vietas: Rēzekne, Ludza, Daugavpils;
- ūdeņi: Daugava (*Duna*) kā telpisks orientieris (norāde uz Daugavpils atrašanās vietu) un ezers Rušons (*Russon*) – “pagānu” patvēruma vieta;
- meži.

Minēto objektu daudzums radīja iespaidu par Latgales teritoriju kā telpiski tukšu vietu. Jāpiebilst, ka šāds priekšstats bija raksturīgs Eiropai kopumā, par ko liecina 17. gadsimta ģeogrāfiskās kartes. Tajās Latgales teritorija izskatās “saspiesta” salīdzinājumā ar Pārdaugavas hercogistes Vidzemes daļu un Kurzemes–Zemgales hercogisti.⁴³⁴ Proporciju neievērošanu acīmredzot noteica tas, ka Latgales teritorija nebija atsevišķa administratīva vienība, tāpēc galvenais kritērijs ģeogrāfiskās telpas mēroga noteikšanai bija kartogrāfiem zināmo objektu skaits. Latgales teritorijas gadījumā tas nebija liels – no 3 līdz 7 objektiem, turpretim Vidzemes daļā un Kurzemes–Zemgales hercogistē atsevišķās kartēs tas pārsniedza 100.⁴³⁵

Objektivitātes labad jāatzīmē, ka 16.–17. gadsimta mijā Latgales teritorijā veidojās un attīstījās muižas. Zemes privilēģijās un pils revīzijas dokumentos ir atrodama informācija par Indricu, Krāslavu, Auleju, Līksnu un citām muižām.⁴³⁶ Bet jezuītu klusēšana par tām var būt skaidrojama ar misionāru savdabīgo ģeogrāfiskās telpas uztveri. Dažādu jezuītu ordeņa struktūrvienību ziņojumu analīze atklāja, ka uz ģeogrāfisko telpu jezuīti skatījās caur savas darbības prizmu, tas nozīmē, jo aktīvāka bija jezuītu kalpošana konkrētajā teritorijā un plašāks misiju tīkls, jo papildītāka kļuva telpa.⁴³⁷ Tas atspoguļojās jezuītu ziņojumos, kuros viņi aprakstīja nevis kaut ko redzētu vai garāmejojot apmeklētu, bet gan vidi, kurā notika viņu tiešā darbība. Bet, ņemot vērā, ka 16.–17.

---

⁴³³ Ann. R, 1606.

⁴³⁴ Sk. pielikumu Nr. 3 un 4.

⁴³⁵ Sk. pielikumu Nr. 3.

⁴³⁶ Piemēram, Indrica, Līksna, Krāslava, Auleja, Izvalta (*AGAD*, 391–660; *NIAB*, 1503–1–10, 23), Preiļi (*NIAB*, 1503–1–7, 15), Stropi un Adružiški (*NIAB*, 1503–1–4, 11), Jacena un Birze (*NIAB*, KMF 18–1–116, 8).

⁴³⁷ Šie secinājumi izdarīti, analizējot 5 struktūrvienību ziņojumus un dienasgrāmatas: Vitebskas kolēģijas, Polockas kolēģijas, Ņesvižas kolēģijas, Bobrujskas rezidences, Oršas rezidences.

gadsimta mijā Latgales teritorijā esošās muižas piederēja galvenokārt luterāņiem, lielāka daļa no Latgales teritorijas jezuītiem palika *terra incognita*.⁴³⁸

Neliels minēto ģeogrāfisko un dabas objektu skaits liecina par lēno teritorijas apgūšanas tempu. Šo apgalvojumu apstiprina arī tas, ka jezuītu uztverē Latgales teritorija nebija diferencēta. Tā bija viendabīga perifērijas zona bez nozīmīga centra, pat Daugavpils pilsētas statuss netiek pieminēts vai netieši uzsvērts ziņojumos. Savukārt, kā uzsver etnogrāfe Anna Lucidarska (*Anna Liucidarskaia*), teritorijas telpas diferenciacija liecina par tās sakārtotību, kas ir nozīmīgs teritorijas apgūšanas rādītājs.⁴³⁹ Šo tēzi papildina filozofs Mirča Eliade (*Mircea Eliade*, 1907–1986), piebilstot, ka nediferencēta teritorija ir haosa telpa, kas vienmēr tiek uztverta kā sveša.⁴⁴⁰ Tādējādi, neskatoties uz misijas darbu Latgales teritorijā trīspadsmit gadu garumā, tā jezuītiem palika mazpazīstama un sveša zeme.

No Latgales teritorijas dabas objektiem jezuīti īpašu uzmanību pievērsa mežam. Šis ir vienīgais dabas objekts, kura pieminēšanā jezuīti izmantoja mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus. Meža ārkārtīgo nozīmi cilvēka dzīvē uzsvēra vēsturnieks Ž. Le Gofs. Viņš rakstīja, ka jau kopš neolīta laikiem mežs ir bijis daudzfunkcionāls dabas objekts, kas raisīja cilvēkiem visdažādākās emocijas.⁴⁴¹ Bruņiniekam tā bija medību un piedzīvojumu pasaule, zemniekiem – ienākumu avots, bet mīļotajiem – tikšanās vieta.⁴⁴² Taču mežs radīja arī draudus. Tur dzīvoja briesmoņi, izsalkuši dzīvnieki un laupītāji.⁴⁴³ Par jezuītu attieksmi pret mežu liecina tā raksturošanai izmantotā leksika. Rīgas un Cēsu misionāri lietoja četras leksēmas: “visblīvākais” (*densissimas*) – 4 reizes, “visplatākais” (*latissima*) – 3 reizes, “necaurejamais” (*invia*) – 2 reizes un “visbriesmīgākais” (*horridissimis*) – 2 reizes. Pēc vārdšķiras tie ir īpašības vārdi, lielākā daļa no kuriem lietota vispārākajā pakāpē. Tas, pirmkārt, norāda, ka objektam piemīt noteikta īpašība vislielākajā mērā. Tādējādi meža platums un blīvums bija tas, kas pārsteidza jezuītus. Bet, lai ziņojumu adresāts varētu iedomāties meža mērogu, jezuīti nosauc konkrētu skaitli – 15 vācu

---

⁴³⁸ Nezināmā zeme.

⁴³⁹Anna Liucidarskaia (2006). Protivostoianie kul'tur v hode kolonizacii Sibiri. Pieejams: http://ostrog.ucoz.ru/publ/1/protivostoianie_kultur_v_khode_kolonizacii_sibiri/23-1-0-247 (skatīts 04.01.2023.).

⁴⁴⁰Mircea Eliade (1954). *The Myth of the Eternal Return: Cosmos and History*. New York: Harper&Brothers, p. 10.

⁴⁴¹Jacques Le Goff. (1991). *Medieval civilization, 400–1500*. Oxford: Blackwell Publishing. pp. 131–133.

⁴⁴²Ibid., p. 132.

⁴⁴³Ibid., p. 133.

jūdzes,⁴⁴⁴ kas ir vairāk nekā 135 km.⁴⁴⁵ Pat ja šis skaitlis ir neprecīzs, tas liecina par lielo iespaidu, ko uz jezuītu misionāriem radīja Latgales mežu plašumi. Jesuītu meža aprakstu papildina tā laika ģeogrāfiskās kartes, kurās tas aizņem līdz 2/3 no Latgales teritorijas platības.⁴⁴⁶ Tas radīja iespaidu, ka nedaudzās apdzīvotās vietas ir pazudušas meža biežokņa vidū. Otrkārt, īpašības vārda lietošana vispārākajā pakāpē norāda uz to, ka objekts individuāli ir izraisījis līdz galējai robežai sakāpinātas emocijas. Tādējādi meža aprakstā lietotās leksēmas liecina par lielu emocionālo satricinājumu, ko jezuītu misionāros radīja saskarsme ar Latgales mežiem, turklāt leksēma “visbriesmīgākais” liecina par bailēm – spēcīgām cilvēka emocijām, kas signalizē par draudiem.⁴⁴⁷ Psihologi izdala divus galvenos faktoros, kas ietekmē baiļu rašanos, pirmais ir nepazīstama vide vai parādība, bet otrais – noteiktas asociācijas.⁴⁴⁸ Uz jezuītiem attiecas abi. Pirmkārt, mežs pēc jezuītu aprakstiem ir visblīvākais, visplatākais un neaurejams, jo ceļu vietā šeit ir purvi (*paludis*).⁴⁴⁹ Tādējādi tika veidots priekšstats par Latgales mežu kā savvaļas vidi, kas ir bīstama cilvēka dzīvībai. Otrkārt, jezuīti meža raksturošanai regulāri izmantoja leksēmas *dēmons*, *dēmonisks* (*daemonis*), kas veidoja asociācijas ar ļauniem gariem. Kristīgajā tradīcijā ļaunos garus saista ar Sātanu, kurš, kā apgalvoja Ž. Le Gofs, jau kopš agrīniem viduslaikiem tika uzskatīts par visu ļauno spēku augstāko pavēlnieku, cilvēces kārdinātāju un pavinātāju.⁴⁵⁰ Savukārt jezuītu ordeņa dibinātājs Ignacijs Lojola Sātanu dēvēja par cilvēces ļaunāko ienaidnieku, kura mērķis ir nospiest cilvēku uz grēka ceļa, tādējādi iznīcinot viņa nemirstīgo dvēseli.⁴⁵¹ Līdz ar to blīvais un neaurejamais mežs jezuītu uztverē bija drauds ne tikai mirstīgajai miesai, bet arī nemirstīgajai dvēselei.

Ar Sātana valstību tika saistīti arī “pagāni,” kas pēc jezuītu ziņojumiem mita Latgales mežos un biežokņos pielūdza elkus (*idololatres*).⁴⁵² Rakstot par “pagāniem”, misionāri lietoja arī leksēmu *barbari* (*barbarus*),⁴⁵³ ar to pretstatot “pagānisku” mežu un Latgales teritoriju kopumā civilizētajai kristīgajai pasaulei. Minētie piemēri liecina, ka

---

⁴⁴⁴ Ann. R., 1606.

⁴⁴⁵ Viena vācu jūdze ir 9062 metri.

⁴⁴⁶ Sk. pielikumu Nr. 3.

⁴⁴⁷ Lisa Fritscher (2023). The Psychology of Fear. Pieejams: <https://www.verywellmind.com/the-psychology-of-fear-2671696> (skatīts 12.04.2023.).

⁴⁴⁸ Ibid.

⁴⁴⁹ Hist. R., 1606.

⁴⁵⁰ Jacques Le Goff (2006). *The Birth of Europe*. Oxford: Blackwell Publishing, p. 90.

⁴⁵¹ *The Spiritual Exercises of St. Ignatius of Loyola*, day 4. Pieejams: <https://sacred-texts.com/chr/seil/seil22.htm> (skatīts 10.01.2023.).

⁴⁵² Ann. R, 1606, 1608.

⁴⁵³ Lit. Ann. W., 1616.

jezuītu ģeogrāfiskās vides uztveri ietekmēja reliģiskās telpas koncepcija, kas izpaudās tās dalījumā kristiešu un neticīgo pasaulē, kur Dieva svētība attiecās tikai uz iesvētīto un baznīcai pakļauto teritoriju. Savukārt ārpus tās telpa zaudēja savas pozitīvās īpašības.

Starp Cēsu rezidences pēdējo ziņojumu par Latgales teritoriju līdz pirmajam Daugavpils jezuītu ziņojumam ir 16 gadi.⁴⁵⁴ Šajā salīdzinoši īsajā laika posmā notika divi ļoti nozīmīgi notikumi. Pirmais – Altmarkas pamiers, kura rezultātā Žečpospolitas sastāvā no Pārdaugavas hercogistes palika tikai Latgales teritorija. Otrais – pastāvīgas jezuītu misijas dibināšana Daugavpilī. Abi notikumi noveda pie Latgales teritorijas statusa maiņas – no Pārdaugavas hercogistes perifērijas tā pārtapa par atsevišķu administratīvu vienību un jezuītu dzīves telpu. Tas ietekmēja jezuītu ziņojumu saturu. No šī brīža viņu uzmanība tika pievērsta tikai Latgales teritorijai, līdz ar to tās apraksti kļuva tematiski daudzveidīgāki (*att.* 3.2.5.; 3.2.6).

Daugavpils misijas pastāvēšanas pirmajā desmitgadē politiskās pārmaiņas Pārdaugavas hercogistē kļuva par vienu no aktuālākajiem ziņojumu tematiem. Jesuīti rakstīja, ka zviedru iebrukuma rezultātā tā tika sadalīta divās daļās – Polijas (*scepto Polono subiacet*)⁴⁵⁵ un Zviedrijas (*Sueci*)⁴⁵⁶ – uzsverot, ka pēdējai tika plašāka (*amplissimam*)⁴⁵⁷ un bagātīgāka (*profundiore*)⁴⁵⁸ teritorija. Acīmredzot Vidzemes zaudēšana bija sāpīga ne tikai Žečpospolitai, bet arī jezuītiem, kuri bija spiesti pārcelties uz perifērijas pilsētu-miestiņu Daugavpili. Taču tēmas aktualitāti noteica arī fakts, ka Vidzemes teritorija nonāca luterāņu rokās. Gandrīz katrā ziņojumā horonīmam *Zviedrija* jezuīti pievienoja leksēmu *luterāņu* (*Sueco lutherani*) vai ķeceris (*Sueco haereci*),⁴⁵⁹ tādējādi uzsverot, ka Vidzemes teritorija ir ķeceru rokās. Taču pēc 1650. gada okupācijas tēma pamazām izzuda no Daugavpils jezuītu arhīva dokumentiem, kas varētu būt saistīts gan ar jezuītu samierināšanos ar zaudējumiem, gan ar paaudžu maiņu Daugavpils rezidencē, jo 17. gadsimta vidū bija dzīvs tikai viens jezuīts – Georgs Elgers, kam minētais notikums bija saistošs.⁴⁶⁰

---

⁴⁵⁴ No 1618. līdz 1634. gadam.

⁴⁵⁵ Hist. D., 1687.

⁴⁵⁶ Appendices, p. 435; Hist. D., 1634, 1635; Lit. Ann. D., 1644.

⁴⁵⁷ Hist. D., 1634.

⁴⁵⁸ Lit. Ann. D., 1644.

⁴⁵⁹ Hist. D., 1635; Lit. Ann. D., 1644, kā arī Appendices, p. 435.

⁴⁶⁰ Georgs Elgers bija notikumu liecinieks, Daugavpils rezidence viņš kalpoja no misijas laika līdz nāvei 1672. gadā.

Spriežot pēc arhīva dokumentiem, Daugavpils jezuītiem bija skaidrs priekšstats par Latgales teritorijas robežām. *Littera* par 1648. gadu jezuīti rakstīja: “Galū galā viņi⁴⁶¹ otro reizi iekļuva Lejaslivonijā, kas no vienas puses robežojas ar maskaviešiem, bet no otras ar zviedriem” (*Penetratum quippe iam secundo in ulteriorem Livoniam ex una parte Moschis, ex alia Suecis conterminam*).⁴⁶² Savukārt citos ziņojumos tika rakstīts, ka Latgales teritorijai kaimiņos ir Lietuva (*Lituania*)⁴⁶³ un Žemaitija (*Samogita*).⁴⁶⁴ Svarīgi atzīmēt, ka, rakstot par robežām, Daugavpils jezuīti lietoja trīs leksēmas: *vicinus*,⁴⁶⁵ *terminum*.⁴⁶⁶ un *finibus*.⁴⁶⁷ Lai gan šos vārdus latviešu valodā var tulkot kā *robeža*, tomēr pastāv atšķirība to semantikā. Ar *vicinus* apzīmē ne tikai robežu, bet arī kaimiņu teritoriju un kaimiņus, līdz ar to šīs leksēmas lietošana norāda uz kaut ko tuvu un līdzīgu. Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos tā tika lietota Lietuvas un Žemaitijas kontekstā, respektīvi, iekšējo robežu apzīmēšanai. Savukārt *terminum* tulkojumā nozīmē *robežakmens*, t. i., kas atsevišķs, atdalīts, bet vārds *finibus* – *gals, mala jeb teritorijas beigas*. Ar šo leksēmu Daugavpils jezuīti apzīmēja ārējo robežu ar Zviedriju un Krieviju.

Robežas dalījums ārējā un iekšējā liecina, ka vēl pirms Žečpospolitas provinces oficiālā statusa piešķiršanas Latgales teritorijai 1677. gadā Daugavpils jezuīti to uztvēra kā atsevišķu administratīvu vienību. Savukārt horononīma *Livonija* lietošana Latgales teritorijas apzīmēšanai norāda, ka jezuīti to uztvēra nevis kā jaunu politisku subjektu, bet kā Pārdaugavas hercogistes turpinātāju.

Tomēr jāatzīmē, ka politiskā robeža jezuītiem nebija absolūts un neapgāžams jēdziens. Par to liecina viņu attieksme pret Kurzemes–Zemgales hercogisti. Attiecībā uz šo teritoriju robežas apzīmējums netiek lietots vispār. Tā tika minēta galvenokārt kopsakarā ar Latgales teritoriju, it kā abas būtu viens administratīvais objekts.⁴⁶⁸ Tam par iemeslu bija ne tik daudz Kurzemes–Zemgales hercogistes vasaļatkarība no Žečpospolitas, bet gan jezuītu pastāvīgās misijas dibināšana muižnieku Zībergu īpašumos Ilūkstē 17. gadsimtā vidū, kas sekmēja aktīvu misionāru darbību pierobežas teritorijā, tādējādi iekļaujot Kurzemes–Zemgales hercogisti Daugavpils jezuītu saimē.

---

⁴⁶¹ Jezuītu misionāri.

⁴⁶² Lit. Ann. D., 1648.

⁴⁶³ Lit. Ann. D., 1641.

⁴⁶⁴ Hist. D., 1635.

⁴⁶⁵ Hist. D., 1635; Lit. Ann. D., 1641.

⁴⁶⁶ Hist. D., 1648.

⁴⁶⁷ Hist. D., 1667, 1677.

⁴⁶⁸ Hist. D., 1650, 1684, 1697, 1710.

Pēc pievienošanās Krievijas impērijai Latgales teritorija zaudēja patstāvīgas teritoriāli administratīvās vienības statusu, līdz ar to arī no Daugavpils jezuītu ziņojumiem pazūd horonīms *Livonija*.⁴⁶⁹ Jāpiebilst, ka tā vietā cits teritorijas apzīmējums netika lietots, kas acīmredzot ir saistīts ar neskaitāmām centrālās varas veiktajām administratīvajām reformām, kuru rezultātā Latgales teritorija vairākkārt mainīja savu administratīvu piederību un nosaukumu, tādējādi radot jezuītiem nenoteiktības sajūtu.

Robežu klātbūtne iezīmēja Latgales teritorijas ģeogrāfisko telpu, tādējādi pavertot iespēju pētīt jezuītu priekšstatus par Latgales teritorijas telpisko organizāciju. Etnopsiholoģe Svetlana Lurje (*Svetlana Lur'e*) atzīmē, ka ģeogrāfiskās telpas strukturālās noformēšanas process ir cieši saistīts ar ieceļotāju adaptācijas ātrumu jaunai videi. Savukārt adaptāciju sekmē darbības aktivitāte un komunikācija.⁴⁷⁰ Garīgo ordeņu gadījumā jau kopš viduslaikiem teritorijas apgūšana notika saimnieciskās darbības ceļā, ievērojot principu *ora et labora*,⁴⁷¹ bet komunikāciju nodrošināja Dieva vārda sludināšana un katehēze. Patstāvīgās misijas laikā Daugavpils jezuītu dzīves apstākļi un darbība bija atkarīga no mecenātiem, kuru skaits, spriežot pēc arhīva dokumentiem, nebija liels, un materiālais atbalsts nebija regulārs.⁴⁷² Daugavpils misijas saimniecisko pamatu veidoja Aulejas un Izvaltas muižas, ka arī gruntsgabals Līksnā.⁴⁷³ Taču ienākumi no šiem īpašumiem nebija lieli, un, kā atzīmēja paši jezuīti, viņi dzīvoja neērtos apstākļos un izmantoja sadzīves un baznīcas priekšmetus no Rīgas kolēģijas un Cēsu rezidences, jo nebija līdzekļu jaunu iegādei.⁴⁷⁴ Ekonomiskā situācija ietekmēja reliģisko darbību. Līdzekļu trūkuma, kā arī protestantu muižniecības klātbūtnes dēļ tā tika veikta galvenokārt Daugavpilī un jezuītu īpašumos Daugavpils traktā, bet lielo svētku dienās arī pierobežas teritorijā ar Lietuvu un Kurzemes–Zemgales hercogisti, kur Daugavpils misionārus aicināja, līdz ar to arī uzturēja vietējās draudzes vai muižnieki.⁴⁷⁵ Jesuītu darbības areālu ietekmēja arī misionāru ievērojamais vecums (61 gads). Tādējādi Daugavpils jezuītu darbība 17. gadsimta 30.–40. gados norisinājās salīdzinoši nelielā

---

⁴⁶⁹ Lit. Ann. D., 1806–1809.

⁴⁷⁰ Svetlana Lur'e. (1998). *Vospriatie narodom osvivaemoi territorii*. Pieejams: <http://svlourie.ru/perception-of-colonized-territory> (skatīts 12.01.2023.).

⁴⁷¹ lūgties un strādāt.

⁴⁷² Personāla katalogi – catalogus triennalis, 1633.–1645. *ARSI*, Lit. 8, 91, 143, 249, 355; Lit. 9, 84, 166, 192; Lit. 10, 105, 156, kā arī Hist. D., 1650.

⁴⁷³ Hist. D., 1650; Lit. Ann. D., 1636, kā arī Appendices, pp. 433–435.

⁴⁷⁴ Hist. D., 1650; Appendices, p. 435.

⁴⁷⁵ Hist. D., 1650.

ģeogrāfiskā telpā, galvenokārt Daugavpils rajonā.⁴⁷⁶ Tā rezultātā jezuītu apziņā notika Latgales teritorijas dalījums divās daļās – Daugavpils traktā (*district Dunaburgensi*) un pārējā Latgales teritorijā, kuru sauca par *Livonijas zemi (Livoniae ager)*.⁴⁷⁷

Pateicoties jezuītu klātbūtnei Daugavpilī, Daugavpils trakts kļuva par Latgales teritorijas centru. Taču ir jāatzīmē, ka misionāri nesniedz pilsētas aprakstu, bet min, ka tā ir “Livonijas cietoksnis un aizsardzība” (*oppidum et propugnaculum Livoniae*),⁴⁷⁸ tādējādi uzsverot pilsētas militāro nozīmi, kas ir saprotams, ņemot vērā nesen piedzīvotos poļu-zviedru kara satricinājumus.⁴⁷⁹ No pilsētvides objektiem jezuīti min tikai tos, kas tiešā veidā ir saistīti ar viņu darbību, t.i., sprediķu un grēksūdzes vietas: rezidenci ar baznīcu un skolu, tirgu, cietoksni ar cietumu.⁴⁸⁰ Pilsētas apraksta trūkumu var novērot arī vēlākajos jezuītu ziņojumos. Arhīva dokumentos var atrast tikai nejauši ierakstītas ziņas par pilsētu. Piemēram, aprakstot ugunsgrēku 1706. gadā, jezuīti fiksēja, ka akmens pilsēta nodegusi gandrīz pilnībā,⁴⁸¹ bet no citiem ziņojumiem kļuva zināms, ka ap pilsētu bija mūra sienas un pašā pilsētā papildu iepriekš minētajiem objektiem bija arī muitas postenis, kas kontrolēja preču kustību pa Daugavu.⁴⁸² Līdz ar to informācija par Daugavpili ir ārkārtīgi trūcīga. Taču tajā pašā laikā jezuīti izceļ pilsētu kā kristīgo patvērumu, pretnostatot to ciemiem, kuros, saskaņā ar jezuītu ziņojumiem, bija liels pagānu īpatsvars, tāpēc tie misionāriem asociējās ar Tartaru (*Tartar*)⁴⁸³ – elli un haosa vietu. Kategorijas "pilsēta – ciems" izvirzīšana liecina par Daugavpils trakta telpisko strukturizāciju, kuras pamatā bija piederības pakāpe Romas katoļu baznīcai.

Par teritoriju ārpus Daugavpils trakta Daugavpils misijas jezuīti rakstīja: “Robežu izmēriem tālu un plaši izstiepusies Livonijas zeme” (*ager Livoniae ut amplitudine terminorum longe lateque diffusus*).⁴⁸⁴ Vispārīgās nozīmes vārda "zeme" lietojums pretstatā konkrētajam Daugavpils traktam liecina, ka jezuītu uztverē tā bija perifērijas teritorija ārpus viņu uzmanības loka. Apgalvojuma patiesumu apstiprina arī tas, ka ziņojumos nav minēs neviens ģeogrāfisks vai dabas objekts, pat Rēzekne un Ludza, kur pirms 15–20 gadiem norisinājās jezuītu misijas darbs. Tam par iemeslu bija jezuītu

---

⁴⁷⁶ Sk. pielikumu Nr. 5.

⁴⁷⁷ Hist. D., 1634, 1650; Lit. Ann. D., 1636.

⁴⁷⁸ Hist. D., 1635.

⁴⁷⁹ 1600.–1629. gads.

⁴⁸⁰ Hist. D., 1634, 1678, 1690, 1702, 1724, 1730; Lit. Ann. D, 1646, 1806, 1807, kā arī Appendices, p. 434.

⁴⁸¹ Hist. D., 1706.

⁴⁸² Hist. D., 1723.

⁴⁸³ Hist. D., 1635.

⁴⁸⁴ Hist. D., 1634.

misionāru darbības pārtraukšana šajā teritorijā pēc patstāvīgās misijas dibināšanas Daugavpilī. Savukārt objektu trūkums, kas varētu sadalīt ģeogrāfisko telpu daļās un tādējādi veicināt tās strukturēšanu, radīja plašas un attālas teritorijas iespaidu.

Izmaiņas Latgales teritorijas uztverē var novērot, sākot ar 1648. gadu. Ap šo laiku Daugavpils rezidences jezuīti uzsāka regulāru misijas darbu Latgales teritorijā ārpus Daugavpils trakta.⁴⁸⁵ Tiesa, kā raksta jezuīti, misijas tika rīkotas tikai divas reizes gadā — Adventa laikā pirms Ziemassvētkiem un Lielā gavēņa laikā pirms Lieldienām.⁴⁸⁶ Taču, neskatoties uz misiju īslaicīgo raksturu, pateicoties tām, sākās pakāpeniska perifērijas teritorijas iepazīšana, līdz ar to jau 1648. gada ziņojumos abstrakto *zeme* nomainīja konkrētais horonīms Lejaslivonija (*Livonia Ulterioem*).⁴⁸⁷

Misijas darbu iztraucēja krievu-poļu karš, kuram sekoja Otrais Ziemeļu karš (1648–1666). Karadarbības laikā jezuīti pārcēlās uz Kurzemes–Zemgales hercogisti, kur turpināja reliģisko darbību muižnieku Zībergu dzimtas īpašumos. Pēc Andrusovas pamiera parakstīšanas, atgriežoties Daugavpilī, jezuīti ne tikai atjaunoja, bet ar muižnieku atbalstu arī paplašināja reliģiskās un saimnieciskās darbības areālu.⁴⁸⁸ Jau 1676. gadā sāka darboties jezuītu regulārās misijas Borhu dzimtas īpašumos Viļakas rajonā (*circa Marienhausum oppidum*), Rēzeknes un Ludzas traktos (*circa partes Lucinensis, Rzeżicensisque capitaneatus*), kā arī pie Lubāna ezera (*ad lacum Lubanum dictus*),⁴⁸⁹ savukārt no 1678. gada Līdinghauzu Volfu muižā Krāslavā (*Kraslawka*).⁴⁹⁰ Bet 1683. gadā jezuīti saņēma no muižnieka Gedeona fon Borha (*Gedeon von Bork*) dāvanā pusmuižu Vipra (*Vypir*) Rēzeknes traktā.⁴⁹¹

Saimnieciskās un reliģiskās darbības paplašināšanas rezultātā sākas Latgales teritorijas telpas piepildīšana ar objektiem. Visbiežāk ziņojumos minēti jezuītu darbības rezultātā radītie saimnieciskie un reliģiskie objekti: rezidences ēka, klētis, staļļi, kūtis, ganību un labības lauki, krogs, dievnami Daugavpilī, Aulejā, Izvaltā un Juražiškos (*Jurażyski*). Katrs no tiem ir gan saimnieciskās darbības rādītājs, gan liecība par teritorijas apgūšanas tempu. Kopumā 17. gadsimtā šie objekti minēti 44 reizes 22 ziņojumos.⁴⁹² Objektu pieminēšanas biežums un to daudzveidība liecina, ka jezuīti nevis pielāgojās

⁴⁸⁵ Lit. Ann. D., 1648; Hist. D., 1650.

⁴⁸⁶ Hist. D., 1636.

⁴⁸⁷ Lit. Ann. D., 1648.

⁴⁸⁸ Sk. pielikumu nr. 6.

⁴⁸⁹ Lit. Ann. D., 1676.

⁴⁹⁰ Hist. D., 1678.

⁴⁹¹ Hist. D., 1683.

⁴⁹² Hist. D., 1634, 1650, 1670–1675, 1677, 1678, 1684–1689, 1691, 1693, 1694, 1696–1699.

apkārtējai videi, bet centās radīt to komfortablu. Taču tas attiecas galvenokārt uz Daugavpils traktu. Teritorija ārpus tā joprojām paliek mazāk apgūta, par ko liecina neliels minēto objektu skaits: Rēzekne, Ludza, Viļaka, Lubāns un Vipra. Bet ir jāatzīmē, ka regulāro misiju dibināšana Borhu dzimtas īpašumos sekmēja Lejaslivonijas pakāpenisko strukturēšanu, par ko liecina administratīvi teritoriālo vienību – Rēzeknes un Ludzas traktu – minēšana ziņojumos.⁴⁹³

Būtiskas izmaiņas jezuītu Latgales ģeogrāfiskās telpas uztverē notika 18. gadsimtā. Šī perioda dokumentos parādās ievērojams skaits jaunu toponīmu. No tiem uz Daugavpils traktu attiecas 5 – Dubna (*Dubna*),⁴⁹⁴ Indrica (*Indrica*),⁴⁹⁵ Cērpe (*Cierple*),⁴⁹⁶ Šuņa (*Szunia*),⁴⁹⁷ Šaltupe (*Szaltupie*)⁴⁹⁸ – bet uz Lejaslivoniju – 7: Varkova (*Warkow*),⁴⁹⁹ Birža (*Birže*),⁵⁰⁰ Varakļāni (*Warklanensis*),⁵⁰¹ Preiļi (*Preile*),⁵⁰² Pušča (*Pusza*),⁵⁰³ Dagda (*Dagda*),⁵⁰⁴ Kaunata (*Caunata*).⁵⁰⁵ Tādējādi 18. gadsimtā vietvārdu skaita ziņā Lejaslivonijas teritorija panāca Daugavpils traktu.⁵⁰⁶ Ņemot vērā, ka katrs toponīms ir indikators, kas norāda uz teritorijas apgūšanas ātrumu, tad var secināt, ka to skaita pieaugums liecina par šī procesa aktivizēšanos, īpaši perifērijas teritorijā.

Lejaslivonijas telpas apgūšanas procesu veicināja, pirmkārt, pastāvīgo misiju tīkla organizēšana gan jezuītu muižās Izvaltā (1726. gadā) un Aulejā (1738. gadā), gan muižnieku Borhu (1695. gadā), Hilzenu (1727. gadā), Plāteru un Šadursku (1746. gadā) īpašumos.⁵⁰⁷ Kopumā 18. gadsimta vidū tika izveidotas 12 pastāvīgās⁵⁰⁸ un 8 regulārās

---

⁴⁹³ Lit. Ann. D., 1676.

⁴⁹⁴ Muiža Daugavas traktā.

⁴⁹⁵ Muiža Daugavpils traktā.

⁴⁹⁶ Ezers Krāslavas novadā.

⁴⁹⁷ Ezers Daugavpilī.

⁴⁹⁸ Daugavas pieteka pie Līksnas.

⁴⁹⁹ Muiža Rēzeknes traktā.

⁵⁰⁰ Ezers Preiļu novadā.

⁵⁰¹ Muiža Rēzeknes traktā.

⁵⁰² Muiža Rēzeknes traktā.

⁵⁰³ Muiža Rēzeknes traktā.

⁵⁰⁴ Muža Rēzeknes traktā.

⁵⁰⁵ Muiža Rēzeknes traktā.

⁵⁰⁶ Daugavpils trakta kontekstā Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos minēti kopumā 13 toponīmi: Daugavpils, Izvalta, Auleja, Juražiški, Līksna, Krāslava, Dubna, Indrica, Daugava, Cērpe, Šuņa, Šaltupe, Leja. Tik pat liels toponīmu skaits ar arī Lejaslivonijas minēšanas kontekstā: Rēzekne, Ludza, Viļaka, Vipra, Vārkava, Varakļāni, Krustpils, Preiļi, Pušča, Dagda, Kaunata, Lubāns, Birza.

⁵⁰⁷ Catalogi breves, pp. 422–444.

⁵⁰⁸ Sk. pielikumu 7.

misijas.⁵⁰⁹ Tādējādi jezuītu reliģiskā darbība aptvēra visu Daugavpils traktu, kā arī plašu teritoriju ārpus tā, izņemot atsevišķas teritorijas, piemēram, Pasienu un Aglonu, kur kalpoja dominikāņi. Otrkārt, jaunu toponīmu minēšana ir saistīta ar jezuītu aktīvo saimniecisko darbību, kas 18. gadsimtā sasniedza plašu mērogu gan Daugavpils traktā, gan ārpus tā. To apstiprina *historia* minēto saimnieciska rakstura objektu daudzveidība – 20 dažādi objekti,⁵¹⁰ kā arī to pieminēšanas biežuma pieaugums salīdzinājumā ar 17. gadsimtu – 168 reizes 52 no 70 ziņojumiem.

Jāatzīmē, ka starp ģeogrāfiskiem objektiem 1696. gada *historia* pirmo reizi tika minēti kapi.⁵¹¹ Savukārt 18. gadsimtā jezuīti par tiem rakstīja regulāri: 1704., 1705., 1709., 1726., 1756., 1806. gadā.⁵¹² Spriežot pēc ziņojumiem, apbedījumi veikti pašā Daugavpils baznīcā, kur apbedīti jezuīti un ievērojamākie rezidences mecenāti, teritorijā pie baznīcas un jezuītu kapsētā Izvaltā.⁵¹³ Tādējādi līdzās telpas strukturālajam kategorijām “centrs – perifērija”, “pilsēta – ciems” parādās jauna – “dzīvo un mirušo telpa.” Šo kategoriju izvirzīšana, kā uzsver A. Lucedarska, liecina par teritorijas telpas sakārtošanu, līdz ar to arī par jezuītu adaptācijas procesa beigu posmu.⁵¹⁴

Lejaslivonijas telpas intensīva apgūšana palīdzēja pārvarēt šīs teritorijas atsvešināšanos. Tādējādi notika pakāpeniska Lejaslivonijas pāriešana kategorijā “sava zeme”, un līdz ar to tā saplūšana ar Daugavpils traktu. Tāpēc jau kopš 18. gadsimta 20. gadiem tās raksturošanā pazūd vārds *tāls*, kā arī konstatēta paša horonīma *Lejaslivonija* lietošanas biežuma samazināšana līdz pilnīgai pazušana no arhīva dokumentiem 18. gadsimta vidū, jezuīti tā vietā labprātāk lietoja konkrētu vietu nosaukumus, piemēram, Rēzekne, Vārkava, Varakļāni u.c.⁵¹⁵ Tas liek apgalvot, ka jau 18. gadsimta vidū jezuītu uztvēra Latgales teritoriju kā vienotu veselumu.

Ģeogrāfiskās telpas apgūšanas temps ietekmēja arī jezuītu Latgales teritorijas dabas uztveri. Par to liecina jezuītu arhīva dokumentu kontentanalīzes dati, saskaņā ar kuriem

---

⁵⁰⁹ Catalogi breves, pp. 422–444.

⁵¹⁰ Tie ir: rezidences komplekss, klēts, kūts, vistu kūts, stalli, pirts, vēja dzirnavas, ūdens dzirnavas, šķūnis, krogs, alusdarītava, maizes ceptuve, ķieģeļu šķūnis, kalpu māja, meistarū māja, noliktavas, tilti, labības lauki, pļavas, dārzs.

⁵¹¹ Hist. D., 1696.

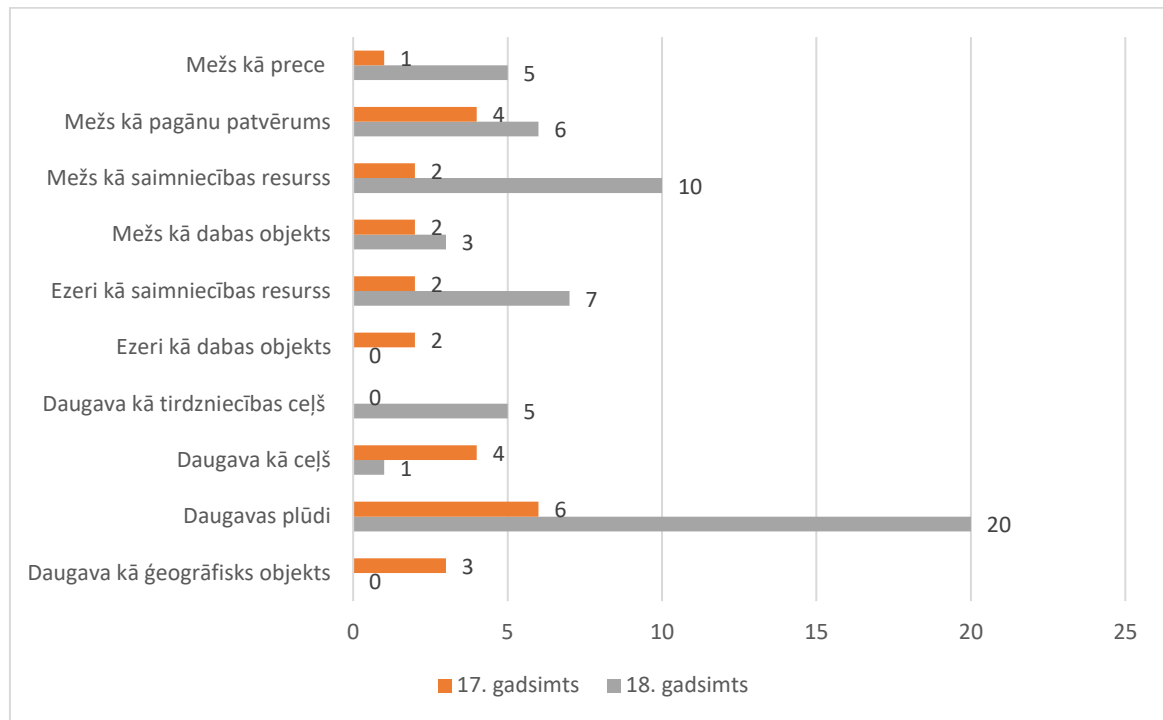
⁵¹² Hist. D., 1705, 1709, 1723, 1756; Lit. Ann. D., 1806.

⁵¹³ Lit. Ann. D., 1806.

⁵¹⁴ Anna Liucidarskaia. Protivostoianie kul'tur v hode kolonizacii Sibiri. Pieejams: http://ostrog.ucoz.ru/publ/l/protivostoianie_kultur_v_khode_kolonizacii_sibiri/23-1-0-247 (skatīts 4. 01. 2023.).

⁵¹⁵ Piemēram, Hist. D., 1719, 1732, 1743.

pastāv korelācija starp jezuītu darbības intensitāti un dabas objektu pieminēšanas biežumu, kā arī izmaiņām to pieminēšanas kontekstā (*att. 4.1.3.*).

Att. 4.1.3. Dabas objektu pieminēšanas konteksts 17.–18. gadsimtā

Piemēram, patstāvīgās misijas laikā dabas objekti netika minēti nevienā no dokumentiem, tajos akcentēta galvenokārt reliģiskā situācija Latgales teritorijā. Pirmo reizi dabas objekti – upe Daugava un mežs – minēti 1650. gadā.⁵¹⁶ Bet 17. gadsimta 70. gados līdz ar jezuītu darbības aktivizēšanos dabas objektu pieminēšanas skaits un konteksts pieaug, savukārt 18. gadsimtā – visaktīvākajā teritorijas apgūšanas fāzē – pieminēšanas skaits dubultojas, bet pieminēšanas kontekstā sāk dominēt ar saimniecisko darbību saistītas tēmas.

Pieminējuma skaita un tēlainības ziņā starp dabas objektiem izceļas Daugava. Ja Rīgas un Cēsu jezuītu misionāri Daugavu minēja tikai kā norādi uz pilsētas atrašanās vietu, Daugavpils jezuītu ziņojumos tās pieminēšanas konteksts ir paplašinājies līdz četrām tēmām: pavasara plūdi, ceļš, tirdzniecības ceļš un ģeogrāfiskais objekts (*att. 4.1.3.*).

Visbiežāk upe minēta plūdu kontekstā. Saskaņā ar jezuītu ziņojumiem līdz 1809. gadam Daugavpils piedzīvoja vismaz 26 lielus plūdus: 1650., 1673., 1684., 1694., 1695.,

⁵¹⁶ Hist. D., 1650.

1697., 1700.–1702., 1708., 1709., 1712.–1716., 1720., 1722., 1723., 1727., 1729., 1732., 1735., 1752., 1764.–1766. gados.⁵¹⁷ Ir jāpiebilst, ka šī dabas parādība minēta galvenokārt ziņojumu pirmajos teikumos⁵¹⁸ kā svarīgākais aizvadītā gada notikums: “Šis gads kļuva slavens ar neparasti lielu ūdens noplūdi” (*celebrem praeterea hunc annum solito majori reddidit aquarum exundatio*).⁵¹⁹ Iemesls pastiprinātai uzmanībai bija nevis plūdu fakts, bet gan to sekas, jo lielākas tās bija, jo detalizētāks un tēlaināks kļuva plūdu apraksts.

No tropiem Daugavas aprakstos jezuīti visbiežāk lietoja epitetus un salīdzinājumus. Epiteti veic 3 funkcijas – tie palielina aprakstītās parādības tēlainību, atklāj lasītājam autora emocijas un attieksmi, kā arī norāda uz parādības īpašībām. Tādējādi upe jezuītu uztverē ir varena (*praepotens*),⁵²⁰ ūdens bagāta (*aquarum copia*),⁵²¹ draiska (*petulantius*),⁵²² rijošā (*vorax*)⁵²³ un neizbēgams ļaunums (*inevitabile malum*).⁵²⁴ Līdz ar to jezuītiem Daugava bija dzīvs organisms – aktīvs un nekontrolējams plūdu laikā. Turklāt vārds *rijošais* latīņu valodā tiek lietots galvenokārt saistībā ar dzīvniekiem un monstriem, tādējādi upe tiek tēlota kā nevaldāms briesmonis. Šo iespaidu pastiprina lielais personifikāciju skaits Daugavas plūdu aprakstos: upe velk prom iedzīvotājus ar mājām (*incolas cum domibus involverit*),⁵²⁵ atver zārkus templī (*in templo ubi sepulchrum aperuit*),⁵²⁶ pārvieto kalnus (*montes transtulit*);⁵²⁷ izrauj sēklas no laukiem (*ador evellendo e consitis campis*);⁵²⁸ pārvar šķēršļus (*sublimia littorum repagula transgressus*);⁵²⁹ ielaužas laukos (*processit in campos*),⁵³⁰ iedzen skolas audzēkņus un pilsētas iedzīvotājus augstākajos stāvos (*tam studiosos quam incolas supra domorum tabulata compulvent*)⁵³¹ utt. Personifikācijas sastāv no darbības vārdiem vai divdabjiem,

---

⁵¹⁷ Hist. D., 1650, 1673, 1684, 1694, 1695, 1697, 1700–1702, 1708, 1709, 1712–1716, 1720, 1722, 1723, 1727, 1729, 1732, 1735, 1752, 1764–1766; Lit. Ann. D., 1808.

⁵¹⁸ 18 no 26 ziņojumiem.

⁵¹⁹ Hist. D., 1700.

⁵²⁰ Hist. D., 1732.

⁵²¹ Ibid.

⁵²² Hist. D., 1700, 1709.

⁵²³ Hist. D., 1727.

⁵²⁴ Hist. D., 1650.

⁵²⁵ Hist. D., 1709.

⁵²⁶ Ibid.

⁵²⁷ Ibid.

⁵²⁸ Hist. D., 1729.

⁵²⁹ Hist. D., 1673.

⁵³⁰ Hist. D., 1732.

⁵³¹ Hist. D., 1723.

kuru skaits plūdu aprakstos vienā teikumā svārstās no 3 līdz 8, tādējādi piešķirot dabas parādībai dinamismu un īpašu dramatismu.

Ar epitetiem veidoto Daugavas tēlu pastiprina upes aprakstā izmantotie salīdzinājumi. Tajos tiek lietoti gan reāli ģeogrāfiskie objekti, gan kristīgie tēli, gan antīko mītu sižeti, piemēram, “Livonijas upe Daugava (..) šajā gadā ir mainījusies, it kā Nīla applūdusi” (*Livonicus Duna fluvius hoc anno mutatus ab illo tu Nilus exundavit*);⁵³² “pilsētas iedzīvotāji iztēlojās pasaules plūdus” (*universale civitatis incolae sibi diluvium imaginabantur*);⁵³³ “labestīgās fortūnas dāvanu iztraucēja negaidītā Neptūna skaudība, kad pēkšņi pārplūdušie rijošās Daugavas ūdeņi tik ļoti izklīda pa laukiem, ka mājas pagrabi, kaut arī stingra žoga ieskauti, neizturēja viņu uzbrukumu” (*sed hunc benignioris fortunae sortem interturbavit non nihil inopinati Neptuni invidia, ubi tum escentis Dunae repente exundantes aquae, adeo late pervagatae sunt agros, tu domus cellaria quamvis solido muro septa impetum earum sistere non potuerint*).⁵³⁴

Salīdzinājums ar Nīlu un pasaules plūdiem norāda uz Daugavas plūdu mērogu un fatālo raksturu. Jezuīti minēja arī konkrētus rādītājus – ūdens līmenis dabas kataklizmas laikā cēlies no divām olektīm⁵³⁵ līdz dažu ēku jumtiem.⁵³⁶ Bet par upes nāvējošo raksturu liecina cilvēku upuri, kas tiek minēti 4 ziņojumos.⁵³⁷ Taču ir jāatzīmē, ka atšķirībā no Bībeles sižeta jezuīti Daugavas plūdus nesaista ar grēka tēmu. Viņi labi apzinājās, ka šai dabas parādībai ir noteikta cēloņsakarība – ūdens līmenis ceļas ledus un sniega kušanas, nevis cilvēku grēku dēļ.⁵³⁸ Taču tajā pašā laikā tas jezuītiem netraucēja šajā parādībā saskatīt arī Dieva spēka izpausmi, kas, pēc viņu vārdiem, palīdzēja pārvarēt šo nelaimi un tās sekas.⁵³⁹

Iepriekš minētajiem piemēriem ir jāpievieno arī netiešie salīdzinājumi, kuros upe tiek parādīta kā spēks, kas spēj pārveidot telpu – plūdu laikā rezidences galvenā ēka pārvērtās par šķirstu (*arca*) jeb patvērumu, kurā ikviens iedzīvotājs varēja atrast glābiņu,⁵⁴⁰ plaša rezidences kompleksa teritorija – par mazo pussalu (*parva peninsula*),⁵⁴¹

---

⁵³² Hist. D., 1709.

⁵³³ Hist. D., 1702.

⁵³⁴ Hist. D., 1727.

⁵³⁵ Hist. D., 1727, viens olekts ir ap 56 cm.

⁵³⁶ Hist. D., 1684.

⁵³⁷ Hist. D., 1684, 1709, 1722; Lit. Ann. D., 1808.

⁵³⁸ Hist. D., 1694, 1712, 1732, 1735.

⁵³⁹ Hist. D., 1720, 1722, 1727, 1735.

⁵⁴⁰ Hist. D., 1709.

⁵⁴¹ Ibid.

bet templis plūdu dēļ tika pārveidots par laupītāju alu (*spelunca latronum*),⁵⁴² savukārt Daugavpils plūdu laikā tika salīdzināta ar Venēciju (*Venetia*).⁵⁴³

Citiem vārdiem sakot, jezuīti radīja priekšstatu par Daugavu kā liktenīgu dabas stihiju, no kuras bija atkarīga visas pilsētas dzīve. Jāpiebilst, ka episks un emocionāls dabas attēlojums bija kopumā raksturīgs 18. gadsimta literatūrai un mākslai. Pētnieki Eirina Drū (*Erin Drew*) un Džons Siters (*John Sitter*), raksturojot baroka laika dabas redzējumu, raksta, ka dabas emocionalitātei šajā laika posmā nebija robežu, tā bija kā spēcīgs enerģijas lādiņš, jo šajā koncepcijā atspoguļojās paša cilvēka vēlme sasniegt Visuma plašumus un izprast nezināmās pasaules.⁵⁴⁴

Salīdzinājumu un metaforu lietošana liecina arī par jezuītu asociatīvo domāšanas veidu. Asociācija ir saikne starp atsevišķiem faktiem, notikumiem, objektiem vai parādībām, kas atspoguļojas cilvēka apziņā un ir fiksētas viņa atmiņā.⁵⁴⁵ Tādējādi asociatīvās saites ir atkarīgas no personīgās pieredzes, zināšanām un domāšanas veida. Tāpēc tematiski daudzveidīgo salīdzinājumu klātbūtne ziņojumos liecina par jezuītu domāšanas plašumu, kā arī zināšanām dažādās jomās, tostarp par pasauli ārpus Latgales un Žečpospolitas teritorijas, ko neapšaubāmi ietekmēja brāļu rotācijas princips, misionāru darba pieredze un rezidences/kolēģijas multikulturālā vide.

Taču jāatzīmē, ka negatīvās emocijas saistībā ar Daugavu bija pārejošas un aktuālas tikai noteiktos apstākļos. Ārpus plūdu tēmas jezuīti akcentēja arī citus upes aspektus – tā ir neatņemams pilsētas atribūts, kas norāda uz tās atrašanās vietu,⁵⁴⁶ tas ir nozīmīgs ceļš uz/no Rīgas, Kurzemes–Zemgales hercogistes, Polockas un Vitebskas⁵⁴⁷ un svarīgs tirdzniecības ceļš.⁵⁴⁸ Spriežot pēc ziņojumiem, rezidence arī piedalījās tirdzniecības procesā, vedot uz Rīgu kokmateriālus.⁵⁴⁹ Diemžēl jezuītu peļņas lielums nav zināms, taču tas varētu būt ievērojams, jo tirdzniecības kontekstā upe tika dēvēta par zeltainu (*aureus*).⁵⁵⁰

---

⁵⁴² Hist. D., 1709.

⁵⁴³ Hist. D., 1729.

⁵⁴⁴ Erin Drew, John Sitter (2011). Ecocriticism and Eighteenth-Century English Studies. *Compass*, 8 (5), pp. 227–239, here: p. 230.

⁵⁴⁵ Associationist Theories of Thought. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Pieejams: <https://plato.stanford.edu/entries/associationist-thought/#WhaAss> (skatīts 11.01.2023.).

⁵⁴⁶ Hist. D., 1650.

⁵⁴⁷ Hist. D., 1685, 1710; Lit. Ann. D., 1808.

⁵⁴⁸ Hist. D., 1672, 1674, 1700, 1709, 1717.

⁵⁴⁹ Hist. D., 1709, 1723, 1731.

⁵⁵⁰ Hist. D., 1709.

Tādējādi mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi kopā ar daudzveidīgu kontekstu veidoja daudzšķautnainu Daugavas tēlu, kuram atkarībā no situācijas varēja būt negatīva vai pozitīva nozīme.

No dabas objektiem otrs biežāk minētais ir mežs. Rīgas un Cēsu jezuītu misionāri to uzskatīja par potenciāli bīstamu vietu. Taču Daugavpils jezuītu vērtējums nav viennozīmīgs. Jezuīti rakstīja, ka tas sava blīvuma dēļ ir nopietns šķērslis reliģiskai darbībai,⁵⁵¹ kā arī tas joprojām tika minēts “pagānu” kultu kontekstā.⁵⁵² Bet, tajā pašā laikā, jezuīti arī uzsvēra šī dabas objekta nozīmi saimniecībā – tas ir vērtīgs būvmateriāls un prece, tātad – ienākumu avots.⁵⁵³ Turklāt kopš 18. gadsimta meža saimnieciskais konteksts dominē jezuītu ziņojumos, kas liecina par aktīvu meža teritorijas apgūšanu (*att. 4.1.3.*). Rezultātā acīmredzot ir noticis tas, ko psihologi sauc par “pieraduma efektu”⁵⁵⁴ – objekts, kas kādreiz izraisīja bailes, tika tuvāk iepazīts un izpētīts, kas savukārt mazina bailes. Tas noveda pie negatīvi vērtējošu leksēmu izzušanas no meža aprakstiem Daugavpils jezuītu ziņojumos, tādējādi tajos palika tikai divi īpašības vārdi – blīvs un necaurejams. Tāpēc var apgalvot, ka baiļu vietā nāca racionāla meža uztvere un vēlme no šī objekta gūt vēl lielāku labumu, ne tikai ekonomisku, bet arī reliģisku, kas pamudināja jezuītus izmantot mežu didaktiskajos stāstos “pagānisma” praktizētāju iebiedēšanai.⁵⁵⁵

Bez Daugavas un mežiem jezuīti piemin arī ezerus (*att. 4.1.3.*). Līdz 17. gadsimta 70. gadiem tie tika minēti tikai vispārējā nozīmē – kā dabas objekts, neizceļot konkrētu hidronīmu, bet, sākoties intensīvai saimnieciskajai un reliģiskajai darbībai, Daugavpils jezuītu pārskatos sāk parādīties konkrēti ezeru nosaukumi. 17. gadsimtā tādi bija tikai divi – ar zivīm bagāta Aulejas muižas ezers Lejs (*Ley*)⁵⁵⁶ un “pagānu” pulcēšanās centrs – Lubāns.⁵⁵⁷ 18. gadsimtā šo sarakstu papildināja Šuņas, Cērpes un Biržas ezeri, kas minēti saimnieciskās darbības kontekstā, savukārt 1803. gadā kādreizējais ordeņa ģenerālis Jans

---

⁵⁵¹ Lit. Ann. D., 1648, 1676; Hist. D., 1650, 1733.

⁵⁵² Lit. Ann. D., 1648, 1678, 1687, 1689, 1720, 1725.

⁵⁵³ Hist. D., 1674, 1697, 1701, 1702, 1705, 1708, 1714, 1715, 1717, 1719, 1721, 1722, 1728, 1733, 1736, 1738, 1744, 1747, 1748, 1752, 1765.

⁵⁵⁴Irina Remezova (2020). O strakhe i ego sociokul'turnyh funkciiah. Pieejams:

<https://culturology-journal.ru/files/o-strakhe-i-ego-sotciokul-turnykh-funktciakh-analiticheskii-obzor.pdf> (skatīts 07.01.2023.).

⁵⁵⁵ Piemēram, Lit. Ann. D., 1678, 1680, 1692, 1710, 1712, 1722.

⁵⁵⁶ Hist. D., 1678.

⁵⁵⁷ Lit. Ann. D., 1676.

Rotāns (*Jan Philipp Roothaan*), raksturojot Daugavpils kolēģijas īpašumus, konstatēja, ka atsevišķos Latgales rajonos ir zivīm bagātu ezeru pārpilnība.⁵⁵⁸

Apkopojot Daugavpils jezuītu dokumentu satura analizē iegūtos datus par Latgales teritorijas ģeogrāfisko vidi, var secināt, pirmkārt, ka arhīva materiāli satur daudzlīmeņu informāciju, jo tajos ir gan konkrēti fakti, gan dati par jezuītu apkārtējās vides uztveri, kā arī liecības par viņu pasaules uzskatu īpatnībām. Taču lielākā daļa šīs informācijas ir netieša, un to var iegūt, tikai detalizēti analizējot dokumentos izmanto leksiku.

Otrkārt, jezuītu Latgales teritorijas uztvere divu gadsimtu laikā ir piedzīvojusi vairākkārtējas izmaiņas. Pirmajiem misionāriem tā bija tāla zeme, pamesta, sveša un potenciāli bīstama zeme, jo to klāj meži, kuros mīt Sātana piekritēji – “pagāni”. Bet ar pastāvīgās misijas un rezidences dibināšanu Daugavpilī sākās aktīva Latgales teritorijas apgūšana un līdz ar to iekļaušana “savā” telpā. Tas būtiski ietekmēja ģeogrāfisko un dabas objektu pieminēšanas biežuma un konteksta pieaugumu.

Treškārt, svarīgi atzīmēt, ka jezuīti spēja saskatīt un lasītājiem nodot Latgales teritorijas dabas objektu daudzpusību. Plaša tropu dažādība sekmēja Latgales ģeogrāfiskās vides tēlaina apraksta tapšanu, parādot ne tikai jezuītu īpašās radošās spējas, bet arī vēlmi nodot lasītājam savas emocijas, sajūtas, pārdzīvojumus un pieredzi.

4.2. Latgales teritorijas iedzīvotāju sociālā struktūra

Vārds *struktūra* tulkojumā no latīņu valodas nozīmē *uzbūve, iekārta*. Oksfordas elektroniskā vārdnīca šo vārdu skaidro kā kārtību jeb īpašību, kas atspoguļo pētāmā objekta neviendabīgumu.⁵⁵⁹ Savukārt socioloģija terminu *sociālā struktūra* definē kā funkcionāli saistītu sistēmas elementu kopumu, kas atspoguļo tās iekšējo organizāciju un nodrošina tās integritāti, reproducēšanu un attīstību.⁵⁶⁰ Tāpēc sociālās struktūras pētniecībā tā izvirza trīs pamatjautājumus:⁵⁶¹

- 1) no kā tā sastāv (elementi),
- 2) kā tā ir veidota (saites starp elementiem),
- 3) kā tā darbojas (sistēmas darbības mehānismi un procesi).

---

⁵⁵⁸ Appendices, pp. 454–455.

⁵⁵⁹ Structure. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Pieejams: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/structure_2 (skatīts 12.01.2023.).

⁵⁶⁰ Social structure. *Britannica*. Pieejams: <https://www.britannica.com/topic/social-structure> (skatīts 12.01.2023.).

⁵⁶¹ Anthony Giddens. *Central Problems in Social Theory*, p. 14; John Levi. *Social Structures*, p. 22.

Turklāt sociologi izšķir divas sabiedrības struktūras projekcijas – horizontālo un vertikālo.⁵⁶² Horizontālā parāda iedzīvotāju sociālo sastāvu kā kopienu daudzumu, ko nevar sakārtot vienā skalā pēc viena kritērija. Tās ir etniskās, teritoriālās, profesionālās, dzimuma, vecuma un citas struktūras. Savukārt vertikālā apraksta sociālās telpas hierarhiju jeb sabiedrībā pastāvošās kārtas.⁵⁶³ Minētās socioloģijas atziņas par sociālo struktūru kļūva par šīs nodaļas teorētisko pamatu.

Rīgas un Cēsu jezuītu misionāru uztverē Latgales teritorija bija tāla, maz attīstīta, klāta ar mežiem un apdzīvota ar “pagāniem” zeme. Šajā raksturojumā atspoguļojas arī viņu priekšstati par teritorijas sociālo struktūru – tā nav diferencēta pēc subjektu sociālā statusa, jo sastāvēja vienīgi no *Lothavicus* (latvieši) “pagāniem”.⁵⁶⁴ Iemesls šādam priekšstatam, kā norādīts iepriekšējā apakšnodaļā, bija neregulārā misiju darbība Latgales teritorijā, līdz ar to zems tās apgūšanas līmenis, kas arī neļāva jezuītiem veidot daudzveidīgus sociālus kontaktus. Tā rezultātā tikai viens no ziņojumiem – *littera* par 1606. gadu – satur netiešu apstiprinājumu, ka Latgales teritorijas sabiedrība bija sadalīta kārtās. Tajā jezuīti rakstīja: “Ja kādam ir ienaidnieks, kas viņu apsūdz kunga priekšā, tas nekavējoties skrien pie dieva koka un tūlīt atņem viņam divas olas, kuras viņš iepriekš upurēja” (*si quis habent inimicus, qui illum vel accusavit coram domino suo, statim currit ad arborem deum, statim accipit illi duo ova, quae illi antea obtulerat*).⁵⁶⁵ Šajā fragmentā ir norāde uz noteiktu sociālo hierarhiju – “kungs–kalps”, kur kungs acīmredzot bija muižnieks, bet kalps – zemnieks, kuru jezuīti apzīmēja arī ar leksēmām *rusticus* (lauku iedzīvotājs) un *populus* (tauta) vai etnonīmu *Lothavicus*.⁵⁶⁶ Līdz ar to veidojas priekšstats, ka Latgales teritorija ir zemnieku sociālā telpa. Bet, ņemot vērā, ka Žečpospolitā tā bija zemāka sociālā kārtā ar ļoti ierobežotām tiesībām, ir pamats domāt, ka Rīgas un Cēsu jezuītu uztverē Latgale bija sociāli atstumta teritorija.

Tajā pašā laikā jezuītu ziņojumi liecina par Latgales teritorijas sabiedrības iekšējās struktūras neviendabīgumu. Tas izpaužas dažādu vecuma un dzimumu grupu minēšanā:

- 1) zīdaiņi – pasīvi Latgales teritorijas iedzīvotāji, minēti tikai kristības sakramenta kontekstā;

---

⁵⁶² John Levi. *Social Structures*, p. 25.

⁵⁶³ Ibid.

⁵⁶⁴ Ann. R., 1606, 1608.; Lit. Ann. W., 1618.

⁵⁶⁵ Ann. R., 1606.

⁵⁶⁶ Ibid.

- 2) pieaugušie – tā ir visbiežāk minētā sociālā grupa, par kuru jezuīti rakstīja dažādos kontekstos – “pagānu” kultī,⁵⁶⁷ burvestība,⁵⁶⁸ saimniekošana,⁵⁶⁹ katoļu ticības izplatīšana.⁵⁷⁰ Līdz ar to tā tiek pasniegta kā aktīvākā sabiedrības kategorija;
- 3) sirmgalvji – minēti galvenokārt saistībā ar “pagānu” kultiem, tāpēc jezuītu uztverē viņi ir “pagānisma” stūrakmeņi, kas zina senās tradīcijas un burvju vārdus: “Visu vainu par elkdievību uzlika viņam, sakot, ka viņš to ir mācījis un redzējis no saviem vecākajiem un tāpēc ir pelnījis, lai viņam ticētu kā vecam vīram. Šeit viņš rīkoja ceremonijas ar diviem veciem vīriešiem, kuri viņam pievienojās un nesa ziedojumus kokiem” (*in hunc omnes cuplam rejiciebant suae idololatriae, dicentes, hunc ita a suis maioribus didicisse et vidisse, dignum itaque, tu illi tamquam seni credatur. Hic duobus sibi adiunctis senibus illorum caeremonias expedit et offertoria arboribus obtulit*).⁵⁷¹

Jāpiebilst, ka, rakstot par Latgales iedzīvotājiem, Rīgas un Cēsu jezuīti lietoja galvenokārt vīriešu dzimtes vārdus un tikai 2 pieminējumi liecina par sieviešu klātbūtni Latgales teritorijas telpā. Pirmajā no tiem sievietes ir minētas netieši: “Un viņus kristīja ar patiesu kristību, tos, kurus varēja atrast dzīvus un kristītus netaisnīgi – 72 dažādu dzimumu un vecumu cilvēkus” (*vero autem baptisimate tinxerunt, quos ibidem reperire vivos poterant a praefato male baptizatos diversi sexus et aetatis homines septuaginta duos*).⁵⁷² Savukārt otrajā sieviete tiek prezentēta kā kāda vīrieša sieva: “Kāds kopā ar sievu bija ozolu pielūdzejis jau sešdesmit gadus, katru gadu upurējot dievam divas olas” (*quidam una cum uxore annis sexaginta quercus cultores existentes, quotannis tanto deo offerentes ova duo*).⁵⁷³ Ar to tika izcelta vīriešu dominance Latgales teritorijas sabiedrībā, kā atzīmē paši jezuīti, vīrieši šeit bija gan ģimenes galvas, gan kopienas vadītāji, gan ietekmīgākās personas kulta lietās.⁵⁷⁴

Atšķirībā no Rīgas un Cēsu misionāru ziņojumiem Daugavpils jezuītu dokumentos atrodamas liecības par 4 sabiedrības kārtām: muižniekiem, zemniekiem, pilsētniekiem un garīdzniekiem (*att. 4.2.1.*).

---

⁵⁶⁷ Ann. R., 1606.

⁵⁶⁸ Ann. R., 1608.

⁵⁶⁹ Ibid.

⁵⁷⁰ Ann. R., 1606, 1608.

⁵⁷¹ Ann. R., 1606.

⁵⁷² Ann. R., 1608.

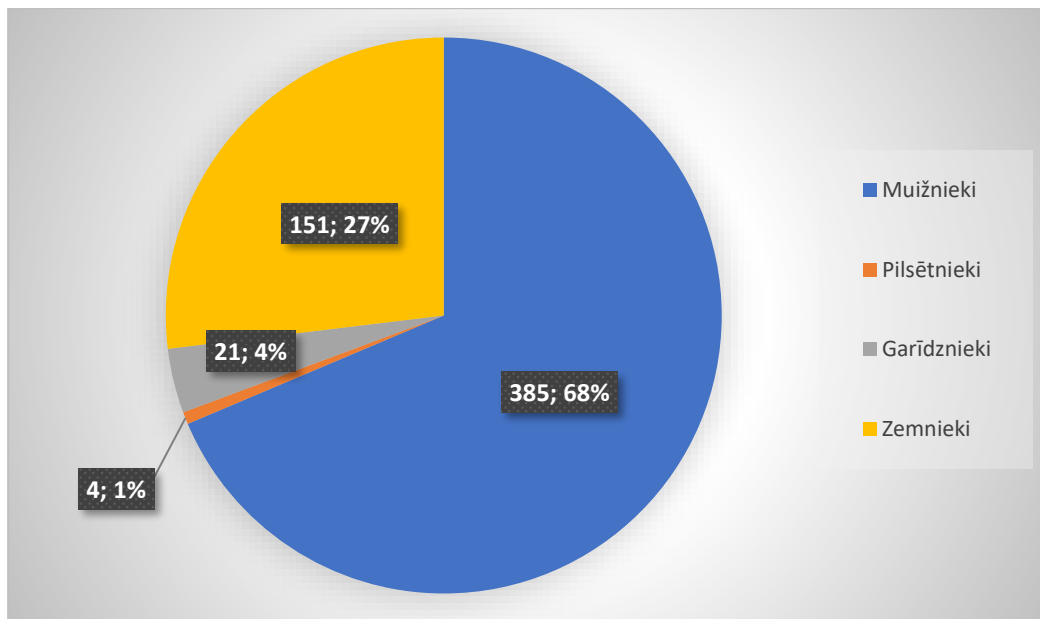
⁵⁷³ Lit. Ann. W., 1618.

⁵⁷⁴ Ann. R., 1606.

Jāpiebilst, ka jezuīti izmantoja vairākus paņēmienu, lai izceltu dokumentos minēto personu sociālo piederību:

- 1) lietojot atbilstošas leksēmas, piemēram, dižciltīgais (*nobilis*), zemnieks (*colonus*), pilsētnieks (*civitas*), priesteris (*parochis*), bīskaps (*episcopus*);
- 2) muižnieku gadījumā norādot uz ieņemamo amatu, piemēram, vaivads (*palatinus*), stārasts (*capitaneus*), galdzinis (*dapifer*);⁵⁷⁵
- 3) lietojot vispārpieņemtu uzrunas formu, piemēram, uzrunājot muižniekus – *Illm./ perillustris Dom.* (visugaišais kungs), *Rndi Dom.* (godājamais kungs), savukārt augstākas garīgas amatpersonas uzrunai izmantoja *Reverendissimus* (viņa eminence);
- 4) izmantojot etnonīmus, piemēram, latviešu zemniekus apzīmēja ar *Lothavicus*.

Piemērotu apzīmējumu izmantošana sociālo kārtu nošķiršanai liecina, ka Latgales teritorijas sabiedrība Daugavpils jezuītu uztverē bija stingri strukturēta.

Att. 4.2.1. Latgales teritorijas sabiedrības kārtu pieminēšanas biežums Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos (17.–18. gadsimts)

Ir svarīgi atzīmēt, ka Daugavpils rezidences pastāvēšanas pirmajā desmitgadē nevienā ziņojumā nav norādīti sabiedrības kārtu pārstāvju antroponīmi jeb personvārdi. Tie minēti tikai dāvinājuma aktos un citos juridiskajos dokumentos.⁵⁷⁶ Savukārt

⁵⁷⁵ Žečpospolitā šļahtai bija monopolizētas tiesības uz valsts amatiem.

⁵⁷⁶ Appendices, p. 433–434.

ziņojumos līdz 1650. gadam jezuīti lietoja vispārēja rakstura vārdus: dižciltīgais cilvēks (*vir illustris*),⁵⁷⁷ kāds dižciltīgais (*nobilis una*),⁵⁷⁸ kāds ķeceris (*non nemo haereticis*),⁵⁷⁹ sieviete (*femina*),⁵⁸⁰ matrona (*matrona*)⁵⁸¹ utt. Tādējādi Latgales teritorijas sabiedrība jezuītiem bija bezpersoniska. Tas netiešā veidā norāda uz zināmu atsvešinātību starp jezuītiem un vietējiem iedzīvotājiem, ko var izskaidrot ar Daugavpils jezuītu misionāru „aklimatizācijas” laiku vietējos apstākļos un salīdzinoši pasīvu darbību, kas savukārt neļāva veidot ciešu saskarsmi ar Latgales teritorijas sabiedrību.

Pirmie antroponīmi Daugavpils jezuītu ziņojumos parādās 1650. gada *historia*, kurā tiek vēstīts par muižnieku Aleksandra Korvina Gasevska, Jozefa Beguņska (*Ioseph Biegunski*) un Alfonsa Lacka dāvinājumiem Daugavpils rezidencei.⁵⁸² Taču viņi nepiederēja vietējai muižniecībai.⁵⁸³ Savukārt 1670. gadā minēta Ilūkstes muižniece Sibila Zīberga (*Sybilla Zyberkowa*).⁵⁸⁴ Jesuīti ziņojumā apraksta savu sarūgtinājumu par muižnieces nāvi.⁵⁸⁵ Sibila poļu-zviedru un poļu-krievu kara laikā deva Daugavpils jezuītiem patvērumu Ilūkstē un ļāva viņiem darboties savos īpašumos.⁵⁸⁶ Līdz ar to attiecības ar muižnieci kļuva rezidencei tik nozīmīgas, ka, raksturojot aizvadīto 1670. gadu, jezuīti rakstīja, ka “šis gads mums visiem ir kļuvis bēdīgs” (*annus hic omnibus nostris exititit luctuosus*),⁵⁸⁷ bet pašas muižnieces raksturošanai izmantoja salīdzinājumu, kas norāda uz īpaši tuvām, pat ģimeniskām attiecībām: “Viņa izturējās pret Biedrību un īpaši pret mūsu misionāriem no pamestajiem vīna dārziem tā, kā māte izturētos pret savu bērnu” (*haec eo in Societatem, ae praesertim in desertae huius vineae missionarios affectu fuit, quo matres in propriam sobolem ferri solitae*).⁵⁸⁸

Turpmāko gadu ziņojumos parādās arī vietējo iedzīvotāju personvārdi, un tie piederēja dažādu kārtu pārstāvjiem, piemēram, muižnieki Jans Andžejs Plāters, Georgs Līdinhausens–Volfs, Gedeons Borhs, garīdznieki bīskaps Mikolajs Poplavskis, Josefs Puzina (*Iosephum Puzina*), draudzes priesteris Stefans Dembkovskis (*Stephan*

---

⁵⁷⁷ Hist. D., 1634.

⁵⁷⁸ Lit. Ann. D., 1647.

⁵⁷⁹ Hist. D., 1635.

⁵⁸⁰ Hist. D., 1634.

⁵⁸¹ Lit. Ann. D., 1641.

⁵⁸² Hist. D., 1650.

⁵⁸³ Minētie muižnieki dzīvoja Lietuvas lielkņazistes teritorijā.

⁵⁸⁴ Hist. D., 1670.

⁵⁸⁵ Ibid.

⁵⁸⁶ Ibid.

⁵⁸⁷ Ibid.

⁵⁸⁸ Ibid.

Dembkowski), pilsētnieks Jans Daņilevičs (*Joannes Danilewicz*), zemnieki Simons Šutovičs (*Simon Szutowicz*), Jurāns (*Juran*), Jāzebs Baziss (*Jozephus Bazis*) utt. Kopumā 17. gadsimtā ir minēti 14 dažādi personvārdi,⁵⁸⁹ savukārt 18. gadsimtā to skaits pieaug līdz 40.⁵⁹⁰

Lingviste Marija Ruta (*Mariia Rut*), pētot antroponīmu semantiku, uzsver, ka to galvenā iezīme ir individualizācija,⁵⁹¹ līdz ar to personvārdu lietošana var liecināt par to, ka jezuīti sāka dibināt personiskus kontaktus ar dažādu sabiedrības kārtu pārstāvjiem. Bet to skaita pakāpenisks pieaugums, sākot ar 17. gadsimta 70. gadiem, liecina, ka šis process bija atkarīgs no teritorijas apgūšanas pakāpes un pielāgošanās apkārtējai videi.

Saskaņā ar kontentanalīzes datiem Daugavpils jezuītu dokumentos visbiežāk ir minēta muižnieku kārta (*att. 4.2.1.*). Turklāt arhīva dokumentos no 54 minētajiem Latgales iedzīvotāju personvārdiem 26 attiecas uz dižciltīgo pārstāvjiem. Lielā interese par Latgales teritorijas muižniekiem ir saistīta ar vairākiem faktoriem. Pirmkārt, jezuītu misionāri zināmā mērā, atrodoties sev svešā teritorijā ar ierobežotiem finanšu līdzekļiem, bija ieinteresēti saņemt no turīgajām dižciltīgo ģimenēm materiālu atbalstu. Tas bija iespējams, tikai vietējai luterticīgajai muižniecībai atgriežoties katoļu Baznīcā. Līdz ar to Daugavpils jezuītu dokumentos par vadošajām tēmām saistībā ar šo sabiedrības kārtu kļuva dāvinājumi un ziedojumi (*att. 4.2.2.*). Turklāt pierakstot katra muižniecības pārstāvja konversijas, Daugavpils jezuīti bieži vien uzsvēra arī viņa materiālo stāvokli. Piemēram, par Grothuza atgriešanos Romas katoļu baznīcā 1695. gadā viņi rakstīja: “Grothuzs, Livonijas galdzinis, no senās dzimtas, slavenākais ar savu bagātību” (*Grotthusz, dapifer Livoniae, nobilitate antiquus, opulentia clarissimus*).⁵⁹² Jezuiīti skrupulozi fiksēja katru dāvināšanas vai ziedošanas aktu, norādot mecenāta vārdu, ziedojuma priekšmetu, tā summu vai vērtību. No arhīva materiāliem ir zināms, ka 170

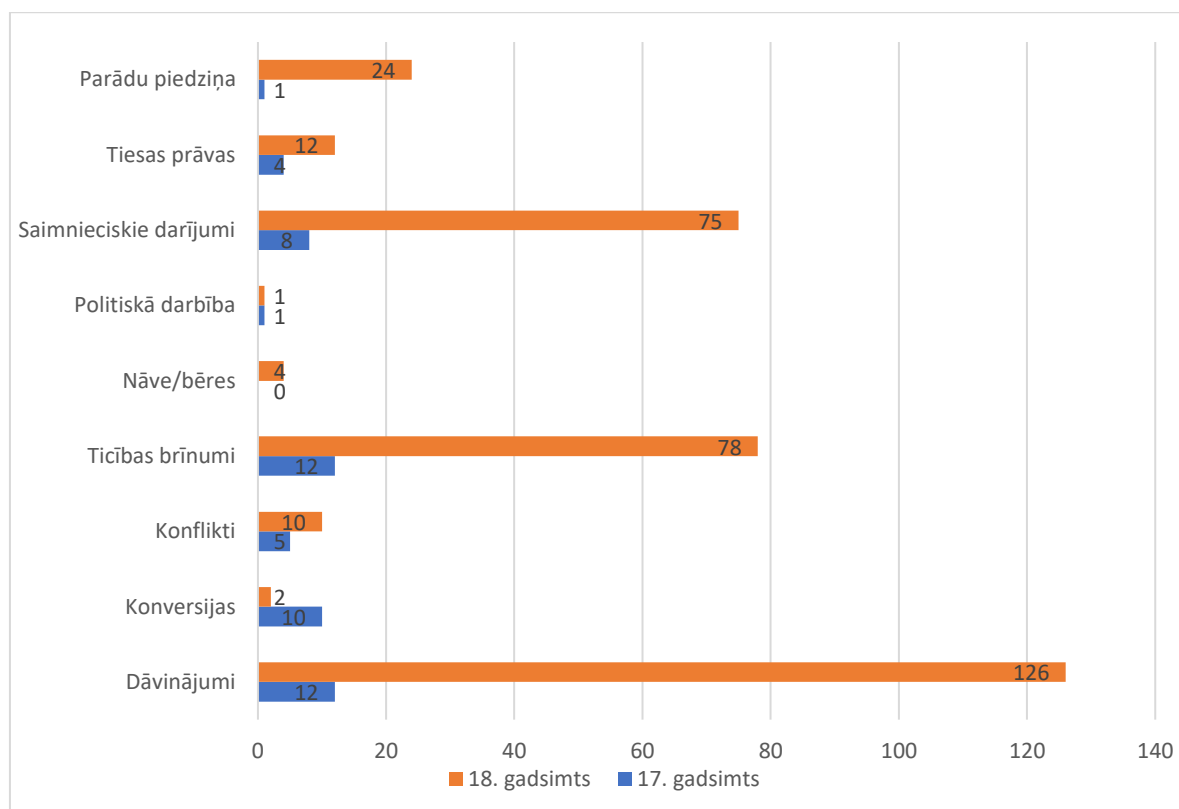
⁵⁸⁹ Georgs Līdinhausens-Volfs, Jans Andžejs Plāters, Gedeons Borhs, Georgs Zībergs, Grothuzs, Korfs, Melhior Felkerzāms, Volosovska, Tomas Grots, Gotards Fitinghofs, Andruškevičs, Mikolajs Poplavskis, Pukiens, Stefans Dembkovskis.

⁵⁹⁰ Terēzija Mariana Boņislavska, Georgs Zībergs, Stefans Boņislavskis, Jans Ludvigs Plāters, Teodors Līdinhausens-Volfs, Vereščenskis, Ludovigs Riks, Jozefs Bžezinskis, Jans Dominiks Borhs, Jans Andžejs Borhs, Jans Eklous Hilzens, Vladislavs Kornis, Nikolajs Korfs, Konstantīns Ludvigs Plāters, Rozālija Plātere, Eleonora Soltāne, Šadurskis, Jurans, Jozefs Soltans, Josefs Plāters, Stefans Mols, Luiza Borha, Ludovika Borha, Mihaels Plāters – Zībergs, Kazimirs Zībergs, Ludovika Plātere-Zīberga, Sīmons Šutovičs, Jāzebs Bazis, Dīks, Lisovskis, Daņilevičs, Jans Ostahovičs, Agata, Dembkovskis, Andruškevičs, Timinskis, Jans Daņilevičs, Šostakovski, Oskirko, Šembeks, Veselis.

⁵⁹¹ Mariia Rut (2001). Antroponimy: razmyshleniia o semantike, s. 59–64, here: s. 63. Pieejams: <https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/23790/1/iurg-2001-20-09.pdf> (skatīts 15.01.2023.).

⁵⁹² Lit. Ann. D., 1695.

gadu garumā no dižciltīgo ģimeņu pārstāvjiem Daugavpils rezidence/kolēģija saņēma 3 muižas (Aulejas, Izvaltas, Dubnas), 3 gruntsgabalus (Līksna, Juražiški, Vipra), naudas summas, kuru apmērs bija līdz vairākiem tūkstošiem florinu,⁵⁹³ resursus rezidences kompleksa un baznīcu celtniecībai (koksni, ķieģeļus, audumus u.c.), sadzīves un reliģiska rakstura priekšmetus.

Att. 4.2.2. Muižnieku pieminēšanas konteksts Daugavpils jezuītu ziņojumos

Otrkārt, muižnieku pieminēšanas dominance ir saistīta ar jezuītu saimnieciskās darbības aktivitāti. Tāpēc nepārsteidz, ka pirmais vietējais muižnieks, kas minēts Daugavpils jezuītu ziņojumos, bija Jans Andžejs Plāters, ar kuru jezuīti 1676. gadā uzsāka strīdu par zvejniecību Leja ezerā.⁵⁹⁴ Turklāt šo apgalvojumu apstiprina arī muižnieku pieminēšanas konteksts – tieslietas un strīdi par zemes īpašumiem, kā arī parādu piedziņa (att. 4.2.2.), kas liecina par jezuītu regulāriem darījuma kontaktiem ar Latgales teritorijas dižciltīgajiem.

Treškārt, kā uzsver M. Ruta, antroponīms ir sociāla parādība, jo ar tā palīdzību indivīds tiek ievests noteiktā sabiedrībā.⁵⁹⁵ Līdz ar to muižnieku personvārdu īpatsvars

⁵⁹³ Par šiem līdzekļiem 17.–18. gadsimtā varēja iegādāties pusmuižu.

⁵⁹⁴ Hist. D., 1676.

⁵⁹⁵ Mariia Rut. Antroponimy: razmyshleniia o semantike, s. 63.

var liecināt par jezuītu vēlmi ievest Latgales teritorijas sabiedrības eliti savā sociālajā vidē, tādējādi paaugstinot Daugavpils rezidences statusu un prestižu ordeņa vadības priekšā. Uz to netieši norāda arī ieraksts 1650. gada *historia* par Daugavpils rezidences skolas audzēkņiem: “Skolēnu ir maz, starp tiem cildenāki vārdi piešķir mūsu skolai spožumu” (*studiosi pauci sunt, inter quos nobiles familiae multum splendoris scholis nostris addunt*).⁵⁹⁶

Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos kopumā minētas 52 muižnieku dzimtas.⁵⁹⁷ Svarīgi atzīmēt, ka jezuīti nešķiroja muižniekus pēc teritoriālās piederības. Tāpēc minēto muižnieku vidū ir gan Latgales teritorijas, gan Kurzemes–Zemgales hercogistes, gan Lietuvas lielkņazistes pārstāvji, kontakti ar kuriem jezuītiem bija īpaši svarīgi un pieminēšanas vērti. Līdz ar to no dokumentos minētajām 52 dzimtām tikai 22 attiecināmas uz Latgales teritoriju.⁵⁹⁸ No tām 11 bija vācu izcelsmes – Zībergi, Līdinhauzeni–Volfi, Plāteri, Borhi, Fītinghofi (*Fittinghoff*), Korfi, Grothuzi, Felkerzāmi (*Felkiersamb*), Riki (*Ryk*), Hilzeni, Moli (*Moll*) – un 11 poļu-lietuviešu: Volosovski (*Wolosowski*), Vereščinski (*Wereszczynski*), Bžezinski (*Brzezinski*), Čapski (*Czapski*), Kornī (*Korn*), Soltāni, Šadurski (*Szadurski*), Oskirkas (*Oskirka*), Šostakovski (*Szostakowski*), Boņislavski (*Bonislawski*). Taču ir jāatzīst, ka pašiem jezuītiem muižnieku etniskā piederība nebija svarīga. Tikai vienā dokumentā – 1718. gada *historia* – ir netieša norāde uz to. Tajā saistībā ar Jana Dominika Borha (*Joannis Dominici Borch*) nāvi tiek minēts, ka nelaiķis ir no ģimenes ar “teitoņu asini” (*sanguineque Teutonico familiae*).⁵⁹⁹ Taču arī šajā gadījumā jezuīti visticamāk uzsvēra nevis etnisko piederību, bet gan muižnieka izcelsmi no senas dzimtas, kas bija viena no svarīgākajām šlahtas pazīmēm. Šajā sakarā vērts minēt 16. gadsimta rakstnieka Mikolaja Reja (*Mikolaj Rej*)

---

⁵⁹⁶ Hist. D., 1650.

⁵⁹⁷ Gasevski, Begunski, Lacki, Zībergi, Līdinhauzeni–Volfi, Paci, Plāteri, Borhi, Fītinghofi, Korfi, Grothuzi, Felkerzhāmi, Volosovski, Podbereski, Fregendorfi, Volkovi, Gimbuti, Jeļenski, Jasinski, Kossi, Seji, Vereščinski, Riki, Bžezinski, Čapski, Hilzeni, Zaborovski, Zardeniji, Tomaseviči, Veseli, Generi, Ropi, Brunovi, Kornī, Soltāni, Greji, Ostrovski, Beņislavski, Šadurski, Oskirkas, Moli, Šireni, Buceviči, Boričevski, Pizanderi, Grodzicki, Šostakovski, Taraseviči, Gorbačevski, Paskeviči, Radzivili, Vinogrodzki.

⁵⁹⁸ Par pamatu Latgales dzimtu identificēšanai kļūva dati no G. Manteifeļa monogrāfijām: Gustav Manteifels. *Poļu Inflanija/Inflanty Polskie*; Gustaw Manteuffell. *Ksiestwo Inflanckie*, kā arī 1690. gada Latgales muižu revīzija. No: Boļeslavs Brežgo. *Latgolas vēstures materiāli*, 3.–11. lpp.

⁵⁹⁹ Hist. D., 1718.

vārdus: “Tikumība ir skaistais, lielākais un svarīgākais muižniecības ģerbonis, bet senču un vecāku cēlās asinis ir šī ģerboņa lielisks rotājums un cieņa.”⁶⁰⁰

Teritoriālās un etniskās piederības ignorēšana muižniecības raksturojumā izpaudās arī Žečpospolitā pastāvošais princips – jebkurš muižnieks ir valsts pilntiesīgs pilsonis, neatkarīgi no teritoriālās vai etniskās piederības.⁶⁰¹

Pēc G. Manteifela datiem, Latgales teritorijā muižniecības pamatu 17.–18. gadsimtā veidoja 23 vācu un 19 poļu-lietuviešu dzimtas.⁶⁰² Tādējādi Daugavpils jezuītu dokumentos minētas tikai 52 % no tām, un tas nozīmē, ka liela daļa no dižciltīgajiem palika ārpus jezuītu uzmanības. Galvenie faktori, kas ietekmēja muižniecības pieminēšanu, bija personīgo kontaktu esamība un muižnieku atbalsts rezidencei. Par to liecina jezuītu un muižnieku attiecību dinamika. 17. gadsimtā dokumentos minētas galvenokārt Daugavpils trakta vācu muižnieku dzimtas – Plāteri, Zībergi, Līdinhauzeni–Volfi, Grothuzi un Felkerzāmi – bet 17. gadsimta otrajā pusē, pateicoties Daugavpils jezuītu aktīvajai reliģiskajai un saimnieciskajai darbībai, sāka veidoties kontakti arī ar ārpus tā dzīvojošajiem Borhiem, kā arī Korfiem, pēdējie, lai arī dzīvoja Daugavpils traktā, bet tālu no pilsētas.⁶⁰³ Turpretim no poļu-lietuviešu dzimtām 17. gadsimtā minēta tikai Volosovskas kundze (*Wolosowska*), kura no luterticības atgriezās Romas katoļu baznīcā.⁶⁰⁴ Tāpēc, lasot ziņojumus, rodas iespaids, ka Latgales teritorija 17. gadsimtā ir izteikti vācu muižnieku zeme, kas patiesībā bija tā laika realitāte.⁶⁰⁵ Savukārt poļu-lietuviešu dzimtu personvārdi masveidā parādās tikai 18. gadsimta dokumentos, kas ir saistīts ar lēnu Latgales teritorijas kolonizācijas procesu. Saskaņā ar B. Dibasa un P. Jezjorska datiem poļu-lietuviešu dzimtu pārstāvji Latgales teritorijā sāka apmesties galvenokārt 17. gadsimta vidū un pat 18. gadsimta sākumā,⁶⁰⁶ tas ietekmēja viņu un jezuītu kontaktu veidošanās tempus.

Taču 18. gadsimtā pārmaiņas jezuītu kontaktu lokā bija saistītas ne tikai ar poļu-lietuviešu muižniecības ienākšanu, bet arī ar dažu vācu ģimeņu izzušanu no tā. Daugavpils arhīva dokumenti praktiski klusē par Zībergiem un Līdinhauzeniem–Volfiem.

---

⁶⁰⁰Citēts pēc Sławomir Baczewski (2013). Szlachcic jako pobożny chrześcijanin w XVII-wiecznych katolickich drukowanych kazaniach pogrzebowych. *Towarzystwo Naukowe KUL & Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II*, 61, pp. 183–196, here: p. 190.

⁶⁰¹Ibid.

⁶⁰²Gustaw Manteufel. *Księstwo Inflanckie*, p. 6.

⁶⁰³Korfu galvenais īpašums Krustpils pils atradās 100 km attālumā no Daugavpils.

⁶⁰⁴Lit. Ann. D., 1698.

⁶⁰⁵Bolesław Dybaś, Paweł Jeziorski. *Szlachta polsko-inflancka wobec przełomu*, p. 22.

⁶⁰⁶Ibid.

Tas ir izskaidrojams, pirmkārt, ar Ilūkstes rezidences dibināšanu Zībergu dzimtas īpašumos 1690. gadā, līdz ar to samazinājās Zībergu un Daugavpils jezuītu kontakti, kā arī muižnieku atbalsts Daugavpils rezidencei. Otrkārt, Līdinhauzenu–Volfu Latgales atzara vīrieši 18. gadsimtā izvēlējās garīgās darbības jomu,⁶⁰⁷ līdz ar to izbeidzas finansiālais atbalsts un kontakti. Šo dzimtu vietā Daugavpils jezuītu dokumentos parādījās Hilzenu ģimene. Tā ienāca Latgales teritorijā vēlāk par pārējām vācu dzimtām – tikai 18. gadsimtā. Saskaņā ar G. Manteifela datiem, Georgs Konstantīns Hilzens (*Georg Constantine Hylzen*), kalpojot Polijas karaļa Augusta II (*August II Mocny*, 1694–1733) galmā, kļuva par kambarkungu un Viļakas stārstu.⁶⁰⁸ Pirmo reizi viņš minēts 1724. gada *historia* saistībā ar aizbēgušu jezuītu kalpu.⁶⁰⁹ Bet kopš pastāvīgās misijas dibināšanas Hilzenas dzimtas īpašumos 1727. gadā viņa vārds regulāri parādās jezuītu dokumentos.⁶¹⁰ Līdzīga situācija ir arī ar Šadursku dzimtu. Lai gan tās pārstāvji ieradās Latgales teritorijā 16. gadsimta beigās un apmetās Daugavpils traktā, jezuītu redzes lokā viņi nonāca tikai 18. gadsimta otrajā pusē vispirms saistībā ar bēguļojoša zemnieka lietu, bet vēlāk – ar jezuītu misijas dibināšanu savos īpašumos.⁶¹¹

Jezuītu skatījums uz muižniekiem caur personisko attiecību prizmu izskaidro arī viņu zemo interesi par tādām tēmām kā muižniecības politiskā darbība un savstarpējās attiecības (*att.* 4.2.2.). Lai gan politiskā darbība bija viena no šļahatas pamattiesībām un privilēģijām, jezuīti aprobežojās tikai ar 2 pieminējumiem par muižniecības pārstāvju dalību seimikos. 1693. gadā muižnieku sanāksmes laikā jezuīti darbojās kā strīdīgo pušu samierinātāji,⁶¹² savukārt 1717. gadā bruņotu konfliktu laikā, kas seimikos bija ierasta parādība, Daugavpils rezidence kļuva par patvērumu muižniekiem Vereščinskim un Sejam, kuriem, kā raksta jezuīti, draudēja nāve no oponentu zobeniem.⁶¹³ Šie piemēri, pirmkārt, liecina, ka jezuītiem bija svarīgi tikai tie notikumi, kuros viņi varēja sevi pierādīt un uzsvērt savu nozīmi. Otrkārt, tā ir liecība, ka muižnieku attiecībās bija vieta konfliktiem un emociju uzplūdiem. Vēl viens spilgts piemērs tam ir aprakstīts 1687. gada *historia*. Tajā jezuīti min konfliktsituāciju, kurā nokļuva kāds dižciltīgs jauneklis. Viņa līgava nolēma apprecēt citu vīrieti. Tāpēc kāzu dienā, kad viesi bija piedzērušies, viņš

---

⁶⁰⁷ Gustaw Manteufel. *Księstwo Inflanckie*, p. 12.

⁶⁰⁸ *Ibid.*, p. 8.

⁶⁰⁹ *Hist. D.*, 1724.

⁶¹⁰ *Hist. D.*, 1727.

⁶¹¹ *Hist. D.*, 1760, 1764.

⁶¹² *Hist. D.*, 1693.

⁶¹³ *Hist. D.*, 1717.

nolēma aizdedzināt gan jaunlaulātos, gan visus viesus. Bet, kā uzsver jezuīti, pateicoties viņu ātrai rīcībai, izdevās apturēt jaunekļa “emocionālo ugunsgrēku”.⁶¹⁴ Taču taisnības labad jāatzīst, ka jezuīti min arī muižnieku spēcīgo korporatīvo garu, piemēram, rakstot par Terēzijas Marianas Boņislavskas (*Teresia Marianna Bonislawska Wolkowa*) bērēm, viņi atzīmēja, ka “Inflantijas kņazistes augstākā muižniecība, gan tā, kas saistīta ar nelaiķi ar ģimenes saitēm, gan tā, kas pulcējās pēc tautas paražām, pievienojās garīdznieku svētajam kronim” (*jam vero ad sacram presbyterorum coronam adfuit etiam preacipua ducatus Livoniae nobilitatis, tum consanguinitatis vinculo pie defunctae coniuncta, tum alia, ad hoc pro more gentis, congregata*).⁶¹⁵ Ar “tautas paražām” domātas uzvedības normas un tradīcijas, kas vienoja Žečpospolitas šļahtu un izcēla to citu sabiedrības kārtu vidū.⁶¹⁶

Antroponīmu kontentanalīzes rezultāti uzrāda, ka no 22 dižciltīgo ģimenēm 12 jezuītu dokumentos parādās tikai 1–2 reizes, piemēram, Gotards Fītinghofs (*Gottard Fittinghoff*) minēts tikai kā bīskapa Poplavska pavadošā persona Latgales draudzēs,⁶¹⁷ Melhior Felkerzāms (*Melchior Felkiersamb*) un Volosovskas kundze tikai saistībā ar pāriešanu katoļu ticībā, bet Verščinskis kā konflikta dalībnieks Dagavpils seimikā.⁶¹⁸ Tas liecina par to, ka jezuītu kontakti ar daudzām muižnieku dzimtām bija īslaicīgi. Bet regulāri kontakti izveidojās tikai ar 3 no tām: ar Plāteriem, kas minēti jezuītu dokumentos 29 reizes, Borhiem – minēti 25 reizes un Hilzeniem – 16 reizes.⁶¹⁹ Jāmin, ka tās bija bagātākās un ietekmīgākās Latgales teritorijas ģimenes.

Par jezuītu un minēto dzimtu ciešajiem sakariem liecina ne tikai to pieminēšanas biežums, bet arī ģimenes locekļu – sievu un bērnu – personvārdu klātbūtne dokumentos, piemēram, Jana Ludviga Plātera (*Joannes Ludovicus Plater*) sieva un atraitne Rozālija Plātere, dz. Bžostovska (*Rosalia de Brzostowscii Platerowa*), Mihaela Plātera–Zīberga (*Michael Plater Zyberk*) četrgadīgā meita Ludovika (*Ludovica*), Georga Hilzena (*Georg Hylzen*) meita Eleonora, Ludovika Borha (*Ludovica Borhowa*) un viņas dvīņi–zīdaiņi, kā arī ģimenes locekļu pieminēšanas konteksts, kas saistīts ne tikai ar dāvinājumiem un ziedojumiem, bet arī ar jezuītu atbalstu un palīdzības sniegšanu ģimenēm grūtos brīžos.

---

⁶¹⁴ Hist. D., 1687.

⁶¹⁵ Hist. D., 1703.

⁶¹⁶ Tazbir, J. (1978). *Kultura szlachecka w Polsce. Rozkwit - upadek – relikty*. Warszawa: Wiedza Powszechna, p. 7.

⁶¹⁷ Hist. D., 1694.

⁶¹⁸ Lit. Ann. D., 1695, 1698; Hist. D., 1717.

⁶¹⁹ Uzskaitīti dzimtas, kuru pārstāvji minēti vismaz 5 reizes.

Piemēram, Ludovika Borha vērsās pie jezuītiem neauglības dēļ un saņēma pretī svēto ūdeni, kas palīdzēja dzemdēt dvīņus,⁶²⁰ bet Ludovikas Plāteres–Zībergas radnieki saistībā ar smago meitenes slimību kopā ar jezuītiem izlūdza viņai veselību.⁶²¹

Par tuvām attiecībām liecina arī muižnieku bērnu apraksti. Neapšaubāmi, ka divu gadsimtu garumā jezuīti apglabāja vairākus muižnieku dzimtu pārstāvjus, taču ziņojumos minētas tikai 3 bērnu ceremonijas: Jana Dominika Borha, Jana Ludviga Plātera un Eleonoras Soltānas, dz. Hilzenas (*Eleonora Soltanova Hylzen*). Spriežot pēc bērnu aprakstiem, minēto muižnieku nāve jezuītiem bija spēcīgs emocionāls pārdzīvojums. Tas bija atbalstītāju zaudējums, kas tiek raksturots kā liela traģēdija.⁶²² Bēru laikā jezuīti bija īpaši vērīgi pret saviem pienākumiem, sarīkojot papildu piemiņas dievkalpojumus, procesijas un atvadu runas, tādējādi izrādot cieņu gan mirušajam, gan visai ģimenei.⁶²³ Tāpēc var piebilst, ka attiecībās ar muižniekiem jezuīti nav tikai labuma guvēji, viņi apzinājās muižnieku problēmas, jūta līdzī un mierināja. Turklāt jezuītu garīgais atbalsts muižniekiem bija tikpat nepieciešams, cik muižnieku materiālais atbalsts rezidenci.

Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos minētas piecas Plāteru dzimtas paaudzes: Jans Andžejs Plāters, viņa dēls Jans Ludvigs Plāters kopā ar sievu Rozāliju Plāteri, mazdēls Konstantīns Ludvigs Plāters, mazmazdēls Jozefs Plāters (*Joseph Plater*) un viņa mazmazdēls Mihaels Plāters–Zībergs. Tas izceļ šo dzimtu citu vidū un ļauj izsekot jezuītu un Plāteru attiecībām vairāku paaudžu garumā.

Daugavpils stārasts Jans Andžejs Plāters jezuītu arhīva dokumentos minēts tikai saistībā ar Aulejas muižas lietu. Konflikts izcēlies tādēļ, ka bīskaps Mikolajs Poplavskis uzskatīja, ka muiža pieder Daugavpils draudzei, nevis jezuītu rezidenci, tāpēc nolēma īpašumu piesavināties, pret ko iebilda jezuīti. Toreizējais Daugavpils stārasts Jans Andžejs Plāters nostājās bīskapa pusē, bet viņa galvenais pretinieks šajā jautājumā bija jezuīts Georgs Līdinhauzens–Volfs, kuru Plāters pavelēja apcietināt makšķerēšanas laikā Aulejas muižas Leja ezerā.⁶²⁴ Daugavpils jezuīti bija tik sašutuši par stārasta rīcību, ka ziņojumā, raksturojot situāciju, viņi rakstīja: “Polijas karalistē nedzirdēta nekaunība” (*pene inaudito in regno Poloniae ausu*).⁶²⁵

---

⁶²⁰ Lit. Ann. D., 1726.

⁶²¹ Lit. Ann. D., 1808.

⁶²² Hist. D., 1703, 1717, 1736.

⁶²³ Ibid.

⁶²⁴ Hist. D., 1676.

⁶²⁵ Hist. D., 1678.

Aulejas muiža bija galvenais jezuītu ienākumu avots 17. gadsimtā, tādēļ bīskapa un Plātera mēģinājums to atņemt sagādāja jezuītiem lielas raizes un pārdzīvojumus. Tā nu Aulejas muiža un konflikts tās dēļ kļuva par pamata sižetu 1676.–1699. gada *historia* ziņojumos. Būtiski atzīmēt, ka tajos ir skaidri nolasāms antagonisms – Līdinhauzens–Vofls pret Plāteru. Tā pastiprināšanai ziņojumu autori izmantoja metaforas un salīdzinājumus. Piemēram, par Plāteru jezuīti rakstīja “*secta lutheranus*” (no luterāņu sektas),⁶²⁶ kurš “gandrīz ir ķecerības rīklē” (*cum iam ea plane in faucibus haereseos reperisset*)⁶²⁷ un vēlas “iegrūst savus pavalstniekus maldos, kuros viņš pats tika audzināts” (*sibi que subditos ad errores, quibus innutritus fuerat, cogere caeperat*).⁶²⁸ Šajā gadījumā muižnieka konfesionālā piederība tika izmantota ienaidnieka tēla veidošanai. Turpretim Līdinhauzenu–Volfu raksturošanai izmantota metafora *Dieva gādības vairogs* (*divina providentia clypeum*),⁶²⁹ tādējādi apzināti veidojot opozīciju – “labie jezuīti” – “sliktais luterānis Plāters”. Jāatzīst, ka muižnieku konfesijas izcelšana, turklāt negatīvā nozīmē, nebija raksturīga Daugavpils jezuītiem. Var minēt vēl divus gadījumus, kad jezuīti uzsver muižnieku piederību luterticībai. Pirmais saistīts ar kādu luterāni, kurš piešķīra līdzekļus saviem zemniekiem, lai viņi varētu praktizēt katoļu ticību.⁶³⁰ Bet otrais – ar Gedeona Borha muižas dāvinājumu Daugavpils rezidencei, par kuru jezuīti rakstīja: “Viņa augstība Gedeons fon Borhs, Livonijas zemstes tiesnesis, kaut arī svešas luterāņu ticības, tomēr mums šajā gadā pierakstīja mazu zemes gabalu” (*perillustris M. D. Gedeon von Bork, iudex terrestris Livoniae, quamquam heterodoxae lutheranae fidei, nobis tamen hoc anno inscripsit praediolum*).⁶³¹ Atšķirībā no Plātera gadījuma šajos piemēros konfesionālā piederība izmantota muižnieku cēlās rīcības uzsvēršanai.

Strīdi par zemes īpašumtiesībām starp jezuītiem un muižniekiem bija bieža parādība, īpaši 18. gadsimtā, par ko liecina gan Daugavpils jezuītu arhīva dokumenti, gan Daugavpils pils tiesas grāmatas.⁶³² Taču Janis Andžejs Plāters ir vienīgais Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos minētais muižnieks ar negatīvu raksturojumu. Pat strīda aprakstā par Dubnas muižu, kad jezuīti, baidoties no Stefana Boņislavska (*Stephanus*

---

⁶²⁶ Hist. D., 1678.

⁶²⁷ Hist. D., 1676.

⁶²⁸ Ibid.

⁶²⁹ Hist. D., 1676.

⁶³⁰ Hist. D., 1634.

⁶³¹ Hist. D., 1684.

⁶³² Piemēram, Hist. D., 1699, 1710, 1715, 1761, kā arī Daugavpils pils tiesas grāmatas, LNA-LVVA, 712–1–109.

Bonislawski) uzbrukuma, savā īpašumā bija spiesti izvietot militāro apsardzi, negatīvas nozīmes leksēmas netiek lietotas.⁶³³ Taču jāpiebilst, ka šis strīds tika atrisināts mierizlīgumā. Tāpēc var apgalvot, ka tieši Plātera vardarbīgā rīcība noteica jezuītu negatīvo attieksmi.

Ap 1695. gadu Jans Andžejs Plāters atgriezās katoļu ticībā, un no tā laika Plāteru dzimta kļuva par Daugavpils rezidences mecenātiem.⁶³⁴ Šajā sakarā jezuīti īpaši izceļ Janu Ludvigu Plāteru, kurš 1732. gadā piedāvāja savu jaunuzcelto pili jezuītu rezidences vajadzībām,⁶³⁵ bet 1735. un 1736. gadā uzdāvināja dzirnavas un ķieģeļu darbnīcu, kā arī Šuņezeru,⁶³⁶ un – kas jezuītiem bija īpaši būtiski – tieši ar viņa līdzdalību 1736. gadā tika izbeigta ilgstošā Aulejas lieta. Plāters kā kompensāciju piedāvāja Daugavpils draudzei vienu no saviem zemes īpašumiem, līdz ar to Auleja palika jezuītu rezidencei.⁶³⁷

Pēc Jana Ludviga Plātera nāves par rezidences aizbildni un mecenāti kļuva viņa atraitne Rozālija Plātere. Viņa atbalstīja Krāslavas misiju,⁶³⁸ nodrošināja kokmateriālus Daugavpils baznīcas celtniecībai,⁶³⁹ uzdāvināja krustu, audumus un gobelēnu Daugavpils jezuītu baznīcai.⁶⁴⁰ Taču tajā pašā laikā Rozālija uzsāka strīdu ar jezuītiem par zvejniecību ezerā, ko viņas vīrs savulaik bija atdevis rezidencei lietošanā.⁶⁴¹ Jāpiebilst, ka šī nebija vienīgā reize, kad rezidences/ kolēģijas mecenāti iesniedza sūdzības pret jezuītiem, aizstāvot savas intereses. Arhīva dokumentos minēti vēl 2 šādi gadījumi – strīdi ar Hilzenu un ar Šadurski par bēguļojošiem zemniekiem.⁶⁴² Tie liecina, ka attiecībās ar jezuītiem muižnieki nošķīra garīgo un darījumu sfēru.

Taču Daugavpils jezuītu interese par Janu Ludvigu Plāteru bija saistīta ne tikai ar muižnieka atbalstu rezidencei, bet arī ar viņa augsto sociālo statusu, kuru veidoja izcelsme, īpašumi un augstais vaivada amats. 1735. gada *historia* jezuīti uzsver jauna amata piešķiršanu muižniekam, rakstot: “No stārasta par Inflantijas vaivadu” (*ex capitaneo jam palatinus Livonae*).⁶⁴³ Tas bija augstākais iespējamais amats Latgales teritorijā, kas nodrošināja Plāteram senatora vietu valsts Seimā, tādējādi izvirzot viņu

---

⁶³³ Hist. D., 1710.

⁶³⁴ Tatjana Bogdanoviča. Plāteru dzimta Inflantijā, 44. lpp.

⁶³⁵ Hist. D. 1732.

⁶³⁶ Hist. D., 1735, 1736.

⁶³⁷ Hist. D., 1736.

⁶³⁸ Hist. D., 1743.

⁶³⁹ Hist. D., 1737.

⁶⁴⁰ Hist. D., 1746.

⁶⁴¹ Hist. D., 1742.

⁶⁴² Hist. D., 1724, 1760.

⁶⁴³ Hist. D., 1735.

Žečpospolitās ierēdniecības elites līmenī. Muižnieka augstais sociālais statuss tika izcelts arī nelielajā, bet ļoti emocionālajā atvadu runā: “Livonijas vaivads, senatoru rota, sava laikmeta Kinejs,⁶⁴⁴ gudrības simbols, taisnības pīlārs, visu tikumu panteons, šīs rezidences īpašākais mecenāts un atbalstītājs, gandrīz visu lietu sargātājs un virzītājs Lietuvas provincē” (*palatinus Livoniae, senatorum decus, sui aevi Cyneas, sapientiae numen, justitiae columen, virtutum omnium Pantheon, residentiae hujus specialissimus mecaenas et fautor, imo totius provinciae Lituanae negotiorum propugnator et promotor*).⁶⁴⁵ No vienas puses, šajā atvadu runā jezuīti hiperbolizētā veidā norāda uz Plātera galvenajām īpašībām – tikumību, taisnīgu rīcību un reliģiozitāti, kā arī uz oratora talantu un lielo nozīmi ne tikai Inflantijas provinces, bet arī valsts liktenī. Līdzīgu raksturojumu sniedza arī muižnieka laikabiedrs Jans Augusts Hilzens: “Vīrs ar ātru prātu, pārsteidzoši gludu runu un nesalīdzināms visos civilajos un politiskajos atribūtos.”⁶⁴⁶ Arī Latgales muižnieku dzimtu pētnieki atzīmē Plātera veiksmīgo politisko karjeru un literāro talantu.⁶⁴⁷ Tāpēc jezuītu Plātera raksturojumu var uzskatīt par realitātes tēlainu atspoguļojumu. Bet no citas puses, kā uzsver kulturoloģe Svetlana Jeremejeva (*Svetlana Eremeeva*), piemiņas runas ir instruments noteiktas sociālās grupas vērtību konstruēšanai.⁶⁴⁸ Līdz ar to tajās izpaužas noteiktas sabiedrības kārtas vērtību orientācijas, citiem vārdiem sakot, jezuītu priekšstati par ideālu muižnieku. Spriežot pēc runas satura, šajā ideālā savijas laicīgās un sakrālās vērtības, kas saskaņēja ar Žečpospolitā 17.–18. gadsimtā plaši izplatīto sarmatisma ideoloģiju. Tā sludināja ciešo saikni starp katolicismu un valsti, liekot domāt, ka tikai godbijīgs katolis var nodrošināt savas dzimtenes labklājību.⁶⁴⁹

Par Jana Ludviga Plātera mantinieku kļuva Konstantīns Ludvigs Plāters. Jesuīti atzīmē interesantu faktu – 1736. gadā tēvs pirms nāves nodeva dēlam Daugavpils stārasta amatu: “Naidīguma priekšā, jūtot spēka trūkumu, viņš nosūtīja uz Dunaburgu savu dēlu, visgaišāko Konstantīnu, kas saskaņā ar karalisko privilēģiju kļuva par Inflantijas stārastu,

---

⁶⁴⁴ Sengrieķu orators.

⁶⁴⁵ Hist. D., 1736.

⁶⁴⁶ Jan August Hylzen. *Inflanty w dawnych swych*, p. 22.

⁶⁴⁷ Łukasz Wrobel (2018). Hylzenowie, Platerowie i Tyzenhauzowie. Szlachta inflancka i jej rola w życiu politycznym osiemnastowiecznej Rzeczypospolitej. *Res Gestae. Czasopismo Historyczne*, 6, pp. 175–185, here: p. 179.

⁶⁴⁸ Svetlana Eremeeva (2019). “Okno v kul'turu” i “zerkalo sociuma”: podhody k izucheniiu nekrologicheskikh tekstov. *Dialog so vremenem*, 67, s. 129–145, here: s. 132. Pieejams: <https://roii.ru/r/1/67.11> (skatīts 04. 02. 2023.).

⁶⁴⁹ Sławomir Baczewski. Szlachcic jako pobożny chrześcijanin, pp. 184–185.

lai pieņemtu no pilsētas cieņu, paplašinātu jurisdikciju, kā arī lai iepazīstinātos ar rezidenci un pieņemtu no tās cieņas zīmi.”⁶⁵⁰ Šo faktu apstiprina arī G. Manteifels: “Karalis [Augusts III – T.B.] šo stārstiju nekavējoties nodeva Konstantīnam Ludvigam Plāteram, jo viņa tēvs jau pirms laba laika bija izlūdzies dēlam privilēģiju un būtu atkāpies no Daugavpils vadības savā dzīves laikā, ja vien nāve nebūtu viņu nodomus apsteigusi.”⁶⁵¹ Tādējādi jezuīti piefiksēja ļoti netipisku situāciju, jo tik augsta amata pārmantošana nebija raksturīga Lietuvas lielkņazistei un Žečpospolitai kopumā.⁶⁵² Šī situācija atkārtojās arī ar Konstantīna dēlu Jozefu Plāteru 1763. gadā, par ko ir attiecīgs ieraksts gan jezuītu *historia*, gan Daugavpils pils tiesas grāmatā.⁶⁵³

Taču Konstantīns no tēva mantoja ne tikai amatu, bet arī attiecības ar jezuītiem. No ziņojumiem ir zināms, ka pirms nāves Jans Ludvigs sūtīja dēlu ne tikai pie pilsētas rātskungiem, bet arī uz jezuītu rezidenci.⁶⁵⁴ Šajā rīcībā var saskatīt simbolisku žestu, kura mērķis ir atjaunot un stiprināt saites starp nākamās Plāteru dzimtas paaudzi un jezuītiem. Tādējādi tika nodrošināta attiecību nepārtrauktība, kas acīmredzot bija svarīgi gan mirstošajam muižniekam, gan jezuītiem.

1737. gada ziņojumu jezuīti sāka ar slavas dziesmu Konstantīnam Ludvigam Plāteram jau saistībā ar oficiālu stāšanos amatā: “Tiklīdz janvāris uzspīdēja ar trešo gaismu [3. janvāris – T.B.], tas piepildīja Livonijas debesis un zemi ar jaunu mirdzumu, jo visas Livonijas muižniecības kronī un neskaitāmo Lietuvas magnātu spožajā sapulcē tas ieraudzīja jauno Livonijas un Daugavpils stārstu gaišāko Konstantīnu Ludvigu Plāteru, Lielās cerības Askanijs, kas seko Eneju pēdās.”⁶⁵⁵ Šī uzruna, pirmkārt, norāda uz to, ka jezuīti labi apzinājās Plāteru intereses, jo teksts bija vērsts uz dzimtas politiskajām ambīcijām un vēlmi iekļūt Lietuvas lielkņazistes magnāterijā. Otrkārt, lietojot Askanija tēlu, jezuīti pievērsa uzmanību Konstantīna jaunībai, kuram, stājoties stārasta amatā, bija

---

⁶⁵⁰ Hist. D., 1736. *In cassum dilapsis, alterationem passus, sentiens se destitui viribus, misit Duneburgum filium suum Perillustrem Constantinum, jam ex privilegio regio capitaneum Livoniae, tam ad recipiendum homagium a civitate, et fundandam jurisdictionem, quam tu in persona sui a residentia dedicandam sibi susciperet panegyrim.*

⁶⁵¹ Gustaw Manteuffell. *Księżtwo Inflanckie*, p. 28.

⁶⁵² Dati paņemti no: Andrzej Rachuba (2003–2009). *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Warszawa: Wydawn. DiG.

⁶⁵³ Jozefa Plātera privilēģija, 1763. *LNA-LVVA*, 712–1–109, 18–19.

⁶⁵⁴ Hist. D., 1737.

⁶⁵⁵ Lit. Ann. D., 1637. *Vix tertia Januarii splenduit luce, novo cumulavit splendore polu met solum Livoniae, dum in corona totius Livonicae nobilitatis, splendidissimoque plurimorum Lituaniae magnatum comitatu, vidit neo-capitaneum Livoniae, et Duneburgensem Perillustrem Constantinum Ludovicum Plater magna spei Ascanium, maximi sui Aeneae prementem vestigia.*

tikai 14 gadi. Turklāt ar antīkā eposa varoņu palīdzību apsveikuma runā tika uzsvērts arī mantošanas princips,⁶⁵⁶ kas bija tā laika tradīcija. Kā uzsver poļu vēsturnieks Slavomirs Bačevskis (*Slawomir Baczewski*), Žečpospolitas sabiedrībā 17.–18. gadsimtā valdīja priekšstats, ka šļahtičs manto īpašības, kuras piemita viņa tēvam. Viņš it kā mistiskā veidā pārmanto visu tikumu spektru, galvenokārt tādus kā taisnīgums, gara apdomība, mērenība, stiprums.⁶⁵⁷ Taču jezuītu nolūks bija dot arī mājienu par cerību – *Lielo cerību*, ka Konstantīna personā viņi atradīs viņa tēvam pielīdzināmu aizbildni. Bet šīs cerības attaisnojās tikai daļēji. Arhīva dokumentos minētas daudzas Konstantīna dāvanas un ziedojumi. Tomēr laika gaitā situācija mainījās. 1756. gadā muižnieks nolēma slēgt misiju savā īpašumā Krāslavā, kas bija viena no lielākajām rezidences misijām.⁶⁵⁸ Interesanti, ka par misijas slēgšanas iniciatoru jezuīti uzskatīja bīskapu Antoniju Ostrovski (*Antonius Ostrowski*), par ko liecina ieraksts 1755. un 1756. gada *historia*. Tajā tiek rakstīts, ka bīskaps “izvirzīja priekšlikumu nojaukt mūsu misiju Krāslavā” (*excitavit motum de demolienda missione nostrorum Craslaviensi*),⁶⁵⁹ “ko vietējais ordinārijs Antonijs Ostrovskis bija domājis pagājušajā gadā, to viņš paveica šogad” (*loci Ordinarius Antonius Ostrowski intenderat, id anno praesente unitis viribus*).⁶⁶⁰ Tomēr būtu nepareizi visu vainu novelt uz bīskapu, jo, kā atzīmē vairums pētnieku, Konstantīnu Ludvigu vadīja magnāta ambīcijas, kas izpaudās vēlmē Krāslavā izveidot jaunu Inflantijas vaivadijas galvaspilsētu.⁶⁶¹ Lai realizētu savus plānus, Plāteram bija nepieciešams Krāslavu padarīt ne tikai par teritoriāli administratīvo centru, bet arī par jaunu reliģisko centru. Muižniekam to palīdzēja realizēt pieminētais Ostrovskis, piedāvājot uz Krāslavu uzaicināt salīdzinoši jaunu lācariešu kongregāciju,⁶⁶² lai tie noorganizētu un vadītu Garīgo semināru un sagatavotu priesterus Latgales un Baltkrievijas teritorijām.⁶⁶³ Savukārt jezuītu nevēlēšanās saskatīt Plātera vainu misijas slēgšanā skaidrojama ar tā saukto autoritātes fenomenu.⁶⁶⁴ Konstantīna asinsradniecība ar rezidences galveno mecenātu Janu Ludvigu, kā arī viņa augstais sociālais statuss noveda pie autoritātes morālo un

---

⁶⁵⁶ Enejs ir ir viens no Trojas kara varoņiem, bet Askanijs viņa dēls.

⁶⁵⁷ Slawomir Baczewski. *Szlachcic jako pobożny chrześcijanin*, p. 211.

⁶⁵⁸ Hist. D., 1756.

⁶⁵⁹ Hist. D., 1755.

⁶⁶⁰ Hist. D., 1756.

⁶⁶¹ Łukasz Wrobel. *Hylzenowie, Platerowie i Tyzenhauzowie*, pp. 178–180.

⁶⁶² 17. gadsimtā to dibināja Sv. Vincents no Paula Parīzē pie Svētās Lazara baznīcas.

⁶⁶³ Stanislaw Litak. (2000). *Fundacja seminarium inflancko-smoleńskiego w Krasławiu*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, pp. 113–123, here: p. 114.

⁶⁶⁴ Sīkāk par to Heinrich Popitz. *Phenomena of Power*, p. 34.

sociālo komponentu apvienošanas un padarīja Konstantīnu jezuītu acīs par uzvedības etalonu. Kā uzsver psihologi, cilvēka prātā radītā autoritāte bieži vien paliek nesatricināma arī konfliktsituācijās un attaisno autoritatīvas personas negodīgu un prettiesisku rīcību.⁶⁶⁵

Jezuīti pameta Krāslavu 1757. gadā, acīmredzot ar to arī tika pārtrauktas attiecības ar Konstantīnu Ludvigu, tāpēc līdz 1768. gadam muižnieka vārds minēts tikai 2 reizes – saistībā ar atļauju par būvniecības konstrukciju pārvietošanu un stārasta amata nodošanu Jozefam Plāteram.⁶⁶⁶

Pēc arhīva dokumentiem grūti izsekot, kā veidojās attiecības ar nākamajām divām Plāteru paaudzēm, jo *historia* beidzas ar 1768. gadu un pēc tam ziņas ir atrodamas tikai 1805.–1809. gada *littera*. Konstantīna dēls Jozefs Plāters pirmo reizi minēts 1764. gadā saistībā ar Daugavpils stārasta amata pārņemšanu no tēva.⁶⁶⁷ Taču šoreiz jezuīti iztika bez apsveikuma runas, viņi vienkārši piefiksēja amata nodošanas faktu: “Ar gaišākā karaļa Augusta III piekrišanu šis vecāks atteicās no troņa par labu savam dēlam” (*probante Serenissimo Rege Augusto III in filii gratiam se illa abdicarat Parens Illmus*).⁶⁶⁸ Savukārt 1765. gadā jezuīti formāli pierakstīja, ka saņēma no Josefa Plātera atļauju pārvietot ķieģeļu darbnīcas ēku.⁶⁶⁹ Šī jezuītu atturība pret Plāteru pārstāvjiem ir vēl viens pierādījums, ka attiecības starp viņiem un muižniekiem bija izjukušas.

Kas attiecas uz pēdējo jezuītu arhīva dokumentos minēto Plāteru pārstāvi Mihaelu, uzkrītoša ir jauna uzvārda rakstības forma – Plāters–Zībergs. Saskaņā ar G. Manteifelu, tas noticis, laulībā apvienojoties divām dzimtām: “Pirms kļūt par precētu vīru, Mihaelu Plāteru oficiāli adoptēja sievastēvs; Mihaels Plāters pievienojās Zībergu dzimtai, ģerbonim un kļuva par tagadējās Polijas Infantijas Zībergu priekštecī, no kuriem daļa šī gadsimta vidū sāka saukties par Plāteriem–Zībergiem.”⁶⁷⁰ Savukārt no Daugavpils arhīva dokumentiem zināms, ka jezuīti ienāk muižnieka mājās un ir labi pazīstami gan ar viņa ģimeni, gan ar sievas radniekiem. Tas netieši norāda uz ciešāku attiecību veidošanos, ko

---

⁶⁶⁵ Ibid.

⁶⁶⁶ Hist. D., 1764, 1765.

⁶⁶⁷ Hist. D., 1764.

⁶⁶⁸ Ibid.

⁶⁶⁹ Hist. D., 1765.

⁶⁷⁰ Gustaw Manteuffell. *Księstwo Inflanckie*, p. 32.

acīmredzot ietekmēja radniecība ar Zībergiem, kuri bija galvenie Ilūkstes jezuītu kolēģijas mecenāti.⁶⁷¹

Izsekojot jezuītu un Plāteru attiecībām gandrīz 150 gadu garumā, var secināt, ka tās veidojās dinamiski – no naidīguma līdz tuvībai, no komunikācijas pārtraukšanas līdz attiecību atjaunošanai. No tā lielā mērā bija atkarīga arī jezuītu attieksme pret dzimtas pārstāvjiem un viņu raksturojums arhīva dokumentos.

Daugavpils jezuīti pievērsa uzmanību ne tikai dižciltīgo ģimeņu galvām, bet arī sievietēm, kuras arhīva dokumentos minētas 25 reizes, un ir zināmi 9 konkrēti vārdi: muižnieku sievas Ludovika Borha, Eleonora Soltāna, Terēzija Mariana Boņislavska, atraitnes Rozālija Plātere, Elizabete Berkova (*Elisabeth Berkowa*) un Volosovskas kundze un meitas Ludovika Plātere–Zīberga, Margarita Berkova (*Margaritha*) un Mariana Berkova (*Marianna*). Pieminēšanas biežuma ziņā sievietes krietni atpaliek no vīriešiem – tikai 17% no muižniecības pieminēšanas kopskaita. Turklāt viņas tiek minētas galvenokārt 18. gadsimta dokumentos, t. i., kad jezuīti jau bija nostiprinājuši savas saites ar muižnieku dzimtām. Tāpēc var pieņemt, ka jezuītu iepazīšanās ar dižciltīgo ģimeņu sievietēm notikusi galvenokārt caur vīriešiem, kas savukārt var liecināt par sieviešu sociālo pakļautību. Vēl viens pierādījums tam ir sieviešu antroponīmu lietošanas īpatnība jezuītu dokumentos, lai gan ir vērts atzīmēt, ka tā bija vispārpieņemta ētikas norma Žečpospolitā. Precētu sieviešu vārdi jezuītu ziņojumos rakstīti trīs variantos:

- 1) nereti tiem tika pievienots arī meitas uzvārds, piemēram, Rozālija Plātere, dz. Bžostovska;
- 2) uzvārdam lietoja piedēkli *-ow-* un galotni *-a*, piemēram, *Borchowa*, *Platerowa*;
- 3) tika izmantota uzrunas forma, kas liecināja par laulības attiecībām ar kāda amata ieņēmēju, piemēram, *Eleonora Soltanova, vice-capitanea Braslaviensis* (Eleonora Soltana, Braslavas vice stāraste).

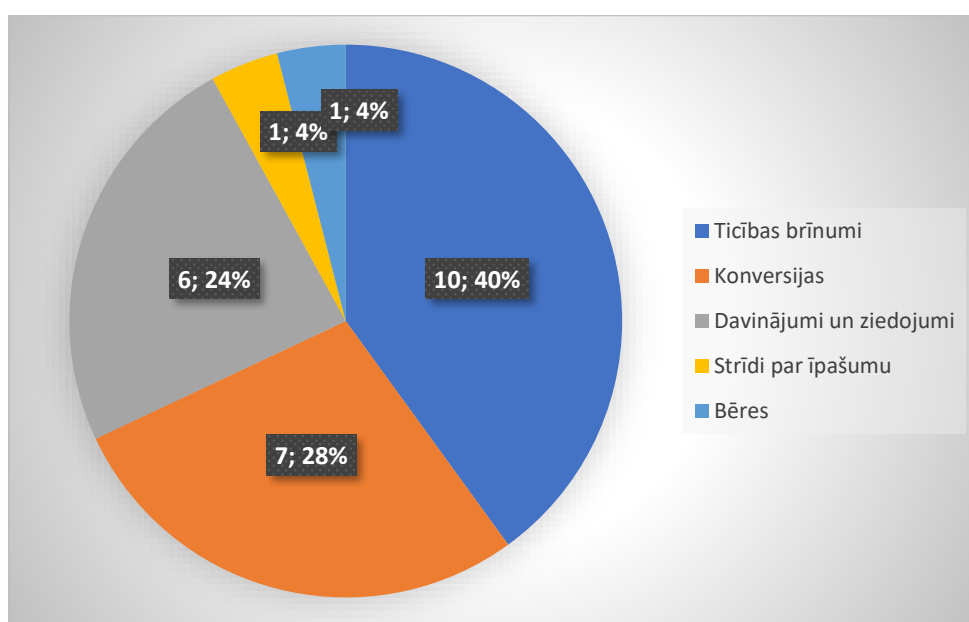
Šajā sieviešu vārdu pieminēšanas tradīcijā izpaužas princips “no mājas uz māju,” līdz ar to dižciltīga sieviete tika uztverta ne tikai noteiktas ģimenes, bet arī noteikta vīrieša – tēva vai laulātā – kontekstā, turklāt, viņa saņēma arī sava vīra sociālo statusu.

Sieviešu pieminēšanas konteksts liecina, ka īpašuma un naudas darījumu lietas tomēr bija vīriešu prerogatīva, bet sievietes nepārprotami dominēja ticības brīnumu tēmā (*att.* 4.2.3.). Tā galvenokārt bija saistīta ar dziedināšanas gadījumiem, un no jezuītu

---

⁶⁷¹ Jozefs Kleijntjenss. Ilūkstes jezuītu rezidences vēsture. No: Josefs Kleijntjenss (sast.) *Latvijas vēstures avoti, I daļa*, 123.–130. lpp., šeit: 123. lpp.

viedokļa šajā jomā sievietes darbojās kā subjekti. Viņas bija komunikācijas iniciatores, un caur viņām darbojās Dievs, parādot savu spēku un žēlastību, kas jezuītiem bija ne mazāk svarīgi kā dāvanas un citi labumi. Tas arī bija faktors, kas mazināja sociālo nevienlīdzību, jo, vērtējot sievietes un vīriešus, jezuīti vadījās ne tikai pēc atbalsta apmēra rezidencei, bet arī pēc cilvēka ticības un dievbijības. Šajā aspektā sievietes nepārprotami dominēja. Ja vīriešu raksturošanai jezuīti lietoja galvenokārt leksēmas un leksiskas konstrukcijas, kas apliecināja augsto sociālo statusu un finansiālo stāvokli, tad attiecībā pret dižciltīgo sievietēm izmantoja epitetus, kas izcēla viņu reliģiozitāti: baznīcas misionāre⁶⁷², dievbijīga,⁶⁷³ svētīta.⁶⁷⁴

Att. 4.2.3. Dižciltīgo sieviešu pieminēšanas konteksts Daugavpils jezuītu ziņojumos (17.–18. gadsimts)

Konversiju kontekstā sievietes tiek minētas galvenokārt kā sava vīra sekotājas. Arhīva dokumentos fiksēti tikai 2 sieviešu patstāvīgu lēmumu pieņemšanas gadījumi par pāreju uz Romas katoļu baznīcu. Bet jāņem vērā, ka šajos gadījumos tiek minētas atraitnes, t.i., sievietes nosacīti atbrīvotas no vīriešu aizbildnības. Ir vērts atzīmēt, ka reālajā dzīvē bija piemēri, kad precētas sievietes varēja patstāvīgi izvēlēties savu reliģisko piederību. Piemēram, vēstulē Jana Andžeja Plātera sievai Ludovikai (*Louises Marias*

⁶⁷² Lietots pārnestā nozīmē, jo saskaņā ar Jēzus Biedrības statūtiem sievietes nevarēja kalpot ordenī.

⁶⁷³ Hist. D., 1746.

⁶⁷⁴ Lit. Ann. D., 1704.

Plater) bīskaps Mikolajs Poplavskis rakstīja, ka cer, ka viņa sekos vīra piemēram un atgriezīsies katoļu ticībā, taču muižniece izvēlējās palikt luterāne.⁶⁷⁵

Lai gan dāvanas un ziedojumi ir trešā biežāk minētā tēma, tā galvenokārt saistās ar vienu personu – Rozāliju Plāteri, kura šajā kontekstā minēta 3 no 6 reizēm. Rozālija bija atraitne, kura, pateicoties vīram Janam Ludvigam, ieguva lielus zemes īpašumus un augstu sociālo statusu. Pētnieces Tatjana Piļipenko (Tat'iana Pilipenko) un Natālija Sļiža (Natallia Slizh) atzīmē, ka atraitnes stāvoklis Lietuvas lielkņazistes dižciltīgo sabiedrībā ļoti atšķīrās no neprecētās meitenes vai sievas, jo pēc vīra nāves sieviete ieguva iespēju dzīvot patstāvīgi un kļuva par pilntiesīgu sava īpašuma pārvaldnieci.⁶⁷⁶ Iespējams, tāpēc Rozālija Plātere jezuītu arhīva dokumentos izvirzās priekšplānā tikai pēc vīra nāves, kļūstot par vienu no galvenajām rezidences mecenātēm.

Taču Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos ir arī gadījums, kas norāda, ka precēta sieviete varēja brīvi rīkoties ar savu īpašumu. Tā bija Terēzija Mariana Boņislavska, kura neilgi pirms savas nāves nodeva Dubnas īpašumu jezuītiem.⁶⁷⁷ Tas bija iespējams, jo saskaņā ar 1588. gada Lietuvas statūtu sievas īpašums pilnībā nepārgāja vīram.⁶⁷⁸ Taču, kā apgalvo N. Sļiža, tas bija rets gadījums Lietuvas lielkņazistē, jo, uzdāvinot pašas muižu, sieviete riskēja pēc vīra nāves palikt ar mazākas vērtības mantojumu mantinieku dēļ. Tāpēc Boņislavskas dāvinājuma akts bijis izņēmums, nevis ierasta prakse, uz šo rīcību, visticamāk, muižnieci pamudināja tuvojošās nāves sajūta un vēlme izpirkt savus grēkus. Citos gadījumos dižciltīgo sieviešu dāvinājumu saraksts rezidencei/ kolēģijai nebija tik iespaidīgs kā vīriešu, galvenokārt tie bija priekšmeti baznīcas dekorēšanai un liturģiskie piederumi.

Tādējādi jezuītu arhīva dokumenti reprezentē dižciltīgo sociālo vidi kā patriarhālu. Dokumentos centrālā persona bija vīrietis, kurš aktīvi darbojās dažādās dzīves jomās. Bet tajā pašā laikā jezuītu uztverē sieviete nekādā gadījumā nebija tikai vīrieša ēna, viņai bija zināmas brīvības un iniciatīva, un ticības jautājumos viņa stāvēja pāri vīriešiem.

Pēc pieminēšanas biežuma starp sociālajām kārtām Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos otro vietu ieņem zemnieki (*att. 4.2.1.*). Viņi bija pirmie, ar kuriem Rīgas un

---

⁶⁷⁵ Bīskapa Mikolaja Poplavska vēstule Plāterei, 1697. *AGAD*, 7–1–A868, s. 28–29.

⁶⁷⁶ Tat'ana Pilipenko (2012). *Polozhenie shliachtianok v obshchestve Velikogo kniazhestva Litovskogo v rannee Hovoe vremia. Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta*, 4, s. 155–157, here: s. 155; Natallia Slizh (2014). *Shliubnyia i pazashliubnyia stasunki shliahty v zvychaevym prave i zakanadavchyh aktah VKL. Socium. Al'manah social'noi istorii*, 10, s. 246–288, here: s. 248.

⁶⁷⁷ *Hist. D.*, 1703.

⁶⁷⁸ Natallia Slizh. *Shliubnyia i pazashliubnyia stasunki shliahty*, s. 248.

Cēsu jezuīti nodibināja sakarus un kuru paražas un tradīcijas projicēja uz visu Latgales teritorijas sabiedrību. Taču pēc Daugavpils rezidences izveidošanas zemnieki savas ekonomiskās un sociālās atkarības dēļ zaudēja dominanci pieminēšanas skaita ziņā.

Zemnieku apzīmēšanai jezuīti lieto galvenokārt 5 leksēmas:

- 1) *colonus* – tulkojumā zemnieks;
- 2) *domesticus* – tas atvasināts no vārda *domus* – māja;
- 3) *rusticus* – lauku iedzīvotājs;
- 4) *Lothavicus* – latvieši;
- 5) *Photius* – Fotija piekritēji, tā bija viena no vecticībnieku kustībām.

Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu analīze parādīja, ka pastāvēja stingra leksēmu lietošanas kārtība. Piemēram, *historia* un juridiskajos aktos zemnieku apzīmēšanai jezuīti izmantoja *colonus*, *domesticus* vai *rusticus*, bet *littera* – *Lothavicus* un *Photius*. Šo īpatnību izskaidro leksēmu lietojuma konteksts (*att. 4.2.4.*). Spriežot pēc tā, pastāvēja zināma saistība starp leksēmu variantiem un zemnieku pieminēšanas kontekstu.

Leksēma	Rezidencē/kolēģijā dzīvojušie zemnieki	Zemnieki, kuri dzīvoja jezuītu īpašumos	Citu muižnieku zemnieki	Zemnieki reliģijas kontekstā
<i>Domesticus</i>	4	0	0	0
<i>Colonus</i>	0	12	2	2
<i>Rusticus</i>	0	6	18	7
<i>Lothavicus</i>	0	2	0	98

Att. 4.2.4. Leksēmu pieminēšanas konteksts Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos

Leksēmu *domesticus* jezuīti izmantoja tikai attiecībā uz dzimticilvēkiem, kuri kalpoja rezidencē/ kolēģijā. Savukārt *colonus*, lai apzīmētu gan savus, gan citus dižciltīgo zemniekus, bet ļoti konkrētās situācijās, kas paredzēja personisko kontaktu. Kā piemēru var minēt konfliktsituāciju Aulejas muižā, kurā tika iesaistīti Plātera zemnieki. Pēc muižnieka pavēles viņi apcietināja jezuītu Georgu Līdinhauzenu–Volfu un aizveda uz kāda zemnieka māju.⁶⁷⁹ Situācijas aprakstā jezuīti lietoja leksēmu *colonus*, viņiem bija zināma zemnieku piederība konkrētajam muižniekam, kā arī minētajā gadījumā starp jezuītiem un zemniekiem izveidojās ciešs kontakts. Savukārt leksēmu *rusticus* jezuīti

⁶⁷⁹ Hist. D., 1676.

lietoja, rakstot par dzimtcilvēkiem vispārīgā nozīmē, piemēram, raksturojot zemnieku dzīves apstākļus Aulejas un Izvaltas muižās.⁶⁸⁰ Jāpiebilst, ka *colonus*, *domesticus* un *rusticus* jezuīti lietoja tikai saistībā ar sociāli–ekonomisko jomu: zemnieku saimniecisko darbību, bēgļiem, muižnieku strīdiem par īpašumu, dabas un sociālajām katastrofām. Savukārt leksēmas *Lothavicus* un *Photius* tika lietotas vienīgi sociāli reliģiskajā kontekstā. Ar *Lothavicos* apzīmēja galvenokārt “pagānisma” kultu praktizētājus, tādējādi uzsverot zemnieku masveida pieķeršanos “pagānu” tradīcijām. Ziņojumos līdzās *Lothavicus* bieži rakstīts vārds *simplicis* – vienkāršs – vai *plebeus*, ar ko jezuīti uzsvēra latviešu zemnieku zemo sociālo izcelsmi. Tādējādi jezuītiem etnonīms *Lothavicus* apvienoja etnisko, sociālo un reliģisko aspektu. Savukārt ar leksēmu *Photius* jezuīti izcēla ienācēju konfesionālo piederību. Diemžēl vecticībnieki Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos minēti galvenokārt saistībā ar konversijas gadījumiem, tāpēc, izmantojot tikai Daugavpils arhīva dokumentus, nav iespējams noteikt viņu vietu un nozīmi Latgales teritorijas sociālajā telpā.

Zemnieku kārtas apzīmējumu nošķiršana pēc sociāli saimnieciska un konfesionāla parametra, kā arī etnonīma lietošana reliģiskajā kontekstā ir Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu specifiska iezīme. Citu Lietuvas provinces rezidenču un kolēģiju arhīvu dokumentos nekas tamlīdzīgs netika atrasts.⁶⁸¹ Tas varētu liecināt par to, ka Latgales teritorijā bija plašāk izplatītas un dziļāk iesakņojušās “pagānu” tradīcijas. Šo pieņēmumu apstiprina arī retā “pagānisma” piekritēju pieminēšana Jelgavas, Ilūkstes, kā arī Polockas, Vitebskas, Oršas, Bobruiskas u.c. rezidenču un kolēģiju dokumentos.⁶⁸²

Zemnieku sociālā telpa bija daļēji personificēta, jo tajā parādās antroponīmi, kaut arī nelielā skaitā. Piemēram, jezuīti min rezidences kalpu Simonu Šutoviču, kurš gāja bojā Daugavas plūdus,⁶⁸³ zemniekus Jurānu un Jāzepu Bazi, kurus kopā ar zemes īpašumu nelikumīgi piesavinājās muižnieki Šadurskis un Smigeļskis (*Smigielscis*),⁶⁸⁴ un sievieti vārdā Agata (*Agatha*), kura izcēlās ar dievbijību un par savu ticību saņēma dziedināšanu no ilgstošas slimības.⁶⁸⁵

Par jezuītu priekšstatiem par zemnieku liecina arī šīs sabiedrības kārtas pieminēšanas konteksts (*att.* 4.2.5.). Spriežot pēc tā, zemnieks kā ekonomiska kategorija

---

⁶⁸⁰ Appendices, pp. 454–455.

⁶⁸¹ Lietuvas provinces ziņojumi, 1589.–1769. *ARSI*, Lit. 38–53.

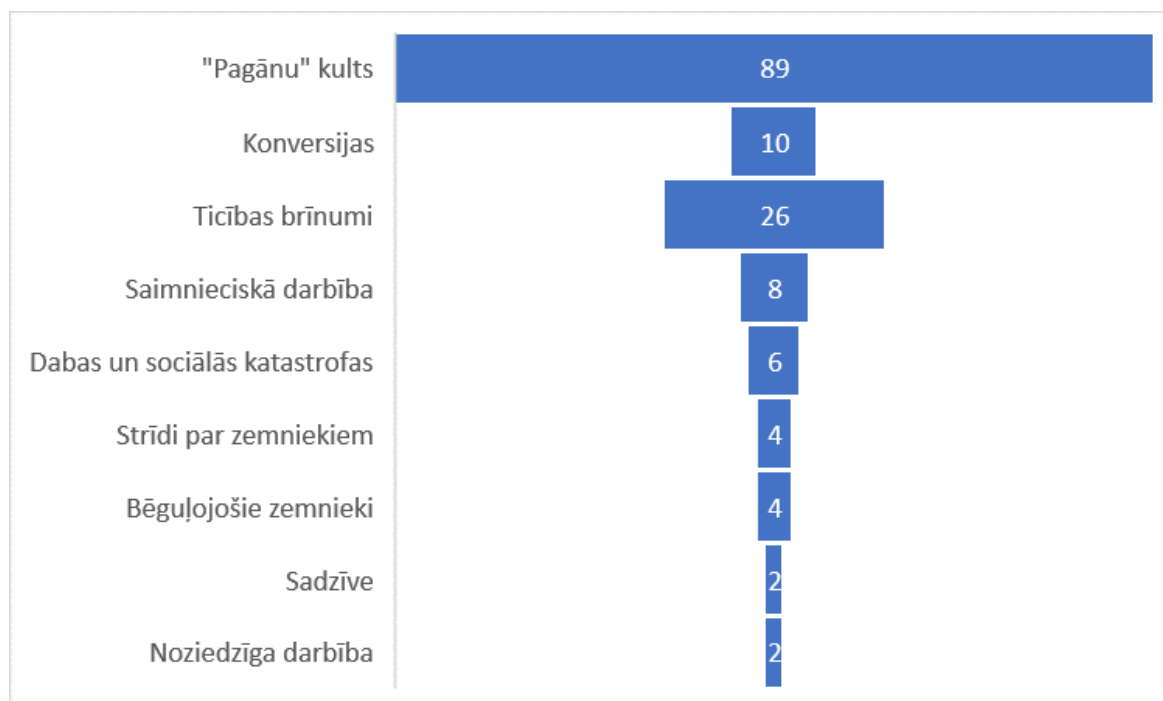
⁶⁸² *Ibid.*

⁶⁸³ *Hist. D.*, 1722.

⁶⁸⁴ *Hist. D.*, 1761.

⁶⁸⁵ *Lit. Ann. D.*, 1705.

jezuītu dokumentos ir attēlots mazākā mērā, iespējams, tāpēc ka ziņojumu adresātu Romā vairāk ieinteresēja katoļu ticības izplatīšana “pagānu” un ķeceru vidū. Par to liecina arī lielais ar reliģijas lietām saistīto tēmu īpatsvars.

Att. 4.2.5. Zemnieku pieminēšanas konteksts Daugavpils jezuītu dokumentos (17.–18. gadsimts)

Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos ir tikai fragmentāra informācija par zemnieku dzīves reālijām Latgales teritorijā, bet vienlaikus tā ir daudzveidīga un ietver šādas tēmas:

- 1) **zemnieku liktenis dabas un sociālo katastrofu laikā.** Šīs tēmas ietvaros zemnieki minēti 4 reizes. Trīs no tiem vēsta par rezidences kalpu bojā eju Daugavas plūdu laikā.⁶⁸⁶ Bet pārējie nelaimē nonākušie zemnieki kļuva par jezuītu rūpju objektu. Rezidence viņiem nodrošināja pārtiku neražas gadījumos, kā arī deva pajumti Daugavas plūdu laikā.⁶⁸⁷ Šajā rīcībā izpaudās ne tikai jezuītu žēlsirdība, bet arī pragmatisms, jo zemnieki bija nozīmīgs cilvēkresurss, kura nozīme pieauga, ņemot vērā Latgales teritorijas demogrāfiskās problēmas;

⁶⁸⁶ Hist. D., 1684, 1722 un 1808.

⁶⁸⁷ Hist. D., 1684, 1709, 1715.

- 2) **zemnieku sadzīve.** Daugavpils kolēģijas rektors tēvs Kazimirs Ostrovskis (*Casimir Ostrowski*) 1799. gada rezignācijā,⁶⁸⁸ aprakstot kolēģijas īpašumu, salīdzināja divu muižu – Aulejas un Izvaltas – zemnieku dzīves apstākļus: “Auleja atrodas vairāk nekā 10 jūdžu attālumā, un tajā ir daudz ezeru, no kuriem Pelnu trešdienā dažkārt tiek pietiekami piegādātas zivis, bet ir koksnes trūkums gan zemnieku būdiņu celtniecībai, gan pavardam, tāpēc rudenī laukos un pļavās tiek savākti baļķi, kurus skaldītus un žāvētus izmantojam krāsnīm, alus darītavām un citām vajadzībām. Un zemnieki, ja neatrada kokus un krūmus, ir spiesti izcirst savas pussagruvušās būdas, lai uz šiem gabaliem pagatavotu maizi un ēdienu. [...] Izvalta – vēl viens kolēģijas īpašums, kas atrodas apmēram 7 jūdžu attālumā, ir daudz labāks par pirmo, lai gan aramzeme daudzviet ir sliktāka nekā Aulejā, bet, pateicoties rūpīgai māsaiņniecības pārvaldībai un Dieva svētībai, zeme ir ļoti labi apgādāta ar jebkāda veida maizi. Ir zināms, kāpēc tas notiek: viņiem nav tik daudz ezeru, lai nodarbotos ar zvejniecību un atstātu novārtā lauksaimniecību, kā to parasti dara aulieši. Un arī tāpēc, ka viņiem pietiek meža gan māju celtniecībai, gan māsaiņniecības piederumu izgatavošanai.”⁶⁸⁹ Šis fragments ne tikai parāda zemnieku dzīves realitāti, kas reizēm bija skarba, bet arī liecina par jezuītu interesi par zemnieku dzīvesveidu, jo salīdzināšana un mēģinājums noskaidrot zemnieku dzīves apstākļu atšķirību cēloni prasīja ilgu un rūpīgu novērošanu;
- 3) **attiecību kategorija “zemnieks – kungs”.** Par šo sociālo attiecību aspektu liecina jau vairākkārt pieminētais konflikts ap Aulejas muižu. Spriežot pēc situācijas apraksta, zemnieki uz jezuīta un Plātera strīdu skatījās kā uz divu muižnieku – sava kunga un svešinieka – konfrontāciju. Savukārt zemnieku vardarbīgās darbības pret dižciltīgo jezuītu liecina, ka viņi sevi identificējuši ar

---

⁶⁸⁸ Atlūguma vēstule.

⁶⁸⁹ Appendices, pp. 454–455. *Aulia plus quam 10 milliaribus dissita, abudat lacubus, unde in Quadragesima preasertim pisces aliquando sufficienter suppeditantur; sed aliunde magna penuria laborat lignorum, tam pro construendis rusticorum casis, quam pro foco, hinc in autumnno praedium colligit in agri set paludibus stipites, quibus effossis et exsiccatis atitur ad fornaces, ad braxatorium e tad alias officinas. Rustici vero si arbusta et virgulta non invenerint, semirutas suas casas exasciare coguntur, tu his segmentis saltem pane met cibos sibi praeparent...Uzvalda alterum collegii praedium in distantia 7 circiter milliarium multo praestantius est priore, licet enim gleba multis in locis deterior sit quam Auliae, sedula tamen administratione rei oeconomicae, et divina benedictione praedium ipsum omni genere frumenti optime provisum est semper et rustici rarissimi sunt, qui alimenta petant ex praedio; quod inde potissimum fieri compertum est: tum quia non habent tam frequentes lacus, in quibus piscaturae intenti negligunt culturam agrorum, quemadmodum Aulienses passim facere solent.*

savu kungu un tāpēc nekavējušies izpildīt pat nelikumīgas pavēles, kas draudēja ar cietumu. Tādējādi sava kunga ienaidnieks, pat neskatoties uz viņa augsto sociālo stāvokli, zaudēja neaizskaramību zemnieku acīs;

- 4) **jezuītu izpratne par zemnieka vietu sociālajā hierarhijā.** Tēmas – *Saimnieciskā darbība, Strīdi par zemniekiem, Bēguļojošie zemnieki* – reprezentē šo sabiedrības kārtu kā daļu no saimnieciskās sistēmas. Piemēram, 1728. gadā jezuīti rakstīja: “Veiksmi⁶⁹⁰ veido bedre, kas izrakta tā saucamajā dārzā augļaugu laistīšanas ērtībai, kā arī audzētos liellopos un visbeidzot visgaišākā kunga Ropa (*Rop*) atdotajos bēgļos” (*emolumentum, tum in eruto, a fundamentis puteo in modo dicto horto, pro commodo irrigandorum plantatorum fruticum tum in erecto a radice arnamentario, tum denique in recuperatis a Mgfco Dno Rop profugis*).⁶⁹¹ Šajā saimniecisko sasniegumu sarakstā zemniekiem ir pēdējā vieta, līdz ar to jezuītu uztverē viņi ir tikai īpašuma daļa jeb dzimtcilvēki. Par citām zemnieku kategorijām, kas dzīvoja Latgales teritorijā 17.–18. gadsimtā, jezuīti klusē. Viņu interesē tikai rezidencei piederošais īpašums, kuru var ieķīlāt,⁶⁹² saņemt dāvinājumā⁶⁹³ vai testamentā,⁶⁹⁴ nelikumīgi piesavināties, kā tas, piemēram, notika ar Jurānu un Jāzepu Bazisu.⁶⁹⁵ Šajā gadījumā zemnieks kļūst par strīda objektu, bet bēgšanas gadījumā viņš ir jāatrod un jāatgriež atpakaļ.⁶⁹⁶ Jāpiebilst, ka bēguļojošie zemnieki jezuītu arhīvos minēti tikai divas reizes. Pirmā ir jau citētajā 1728. gada ziņojumā, pēc kura satura diemžēl nav iespējams noteikt viņu motīvus. Bet otrais pieminējums ir atrodamas 1736. gada ziņojumā, kurā rakstīts par vecticībnieku bēgšanu no Krievijas uz Latgales teritoriju.⁶⁹⁷ Taču reliģijas brīvības baudīšana šiem zemniekiem nebija ilga, jo viņiem pakaļ tika nosūtīta militārā vienība, kas lielāko daļu vecticībnieku notvēra un aizveda atpakaļ uz Krieviju,⁶⁹⁸

---

⁶⁹⁰ Domāts – šī gada veiksmē.

⁶⁹¹ Hist. D., 1728.

⁶⁹² Hist. D., 1703.

⁶⁹³ Hist. D., 1721.

⁶⁹⁴ Hist. D., 1715.

⁶⁹⁵ Hist. D., 1761, 1762.

⁶⁹⁶ Hist., D., 1728.

⁶⁹⁷ Hist., D., 1736.

⁶⁹⁸ Ibid.

5) **jezuītu priekšstati par ideālu zemnieku.** Šādu informāciju sniedz 1646. gada *littera*, kurā jezuīti raksta, ka, apmeklējot cietumu, viņi satikuši divus uz nāvi notiesātus zemniekus, vienu par laupīšanu un otru par slepkavību.⁶⁹⁹ Ziņojuma autors, neskatoties uz zemnieku noziedzīgajām darbībām, viņus raksturo pozitīvi. Spriežot pēc ziņojuma teksta tam bija 2 iemesli – sīrsnīga grēku nožēla un uzticīga kalpošana kungam pirms noziedzīgu darbību izdarīšanas: “Viņu vidū ir kāds piecdesmit gadus vecs vīrietis, kura mūžs ir atzinības cienīgs un kurš bija nopelnījis saimnieku atzinību” (*Hos inter quinquagenarius vir, toto vitae suae decursu commendabilis, ac dominis suis gratiosus*).⁷⁰⁰ Tādējādi jezuītu skatījumā godprātīga kalpošana kopā ar dievbijību bija vērtīgākie zemnieku tikumi.

Jāpiebilst, ka šis ir vienīgais jezuītu aprakstītais gadījums, kas liecina par zemnieku noziedzīgo darbību.

Vēl viens vērtīgs zemnieku tikums jezuītu skatījumā bija atturība no alkohola. Piemēram, kongregācijas konstitūcijā trešajā pantā ir noteikti nosacījumi, kādos zemnieku varēja izslēgt no kopienas, un starp tiem ir arī piedzeršanās.⁷⁰¹ Turklāt ir vērts pievērst uzmanību, ka tās ir otrajā pozīcijā – uzreiz pēc burvestības, kas bija visizplatītākais grēks zemnieku vidū: “Ikviens, kas dara burvestību, dzeršanu, zaimošanu, nepatiesu zvērestu, nepatiesu liecību vai citus smagus grēkus, pēc trim brīdinājumiem, ja viņš sevi neizlabo, lai tas tiek izslēgts un netiks viegli pieņemts atpakaļ citādi, kā tikai pēc grēku nožēlas” (*Qui veneficia, ebrietates, blasphemias, periuria, falsa testimonta, vel alia graviora scelera commiserit: post trinam admonitionem, nisi se emendet, excludatur, nec amplius, et non nisi post debitam satisfactionem facile recipiatur*).⁷⁰² Šis fragments netieši norāda, ka alkoholisms varētu būt tikpat izplatīts kā “pagānu” kultu izpausmes. Cita netiešā liecība ir atrodamā 1808. gada *littera*, aprakstot sava kučiera nāvi Daugavas plūdus, jezuīti uzsver, ka viņš nav bijis dzērājs: “Viens jauneklis – mūsu kalps kučieris, labs un pat nedzērājs, noslīka, braucot ar zirgu pa ūdens appludinātiem laukiem” (*unus*

---

⁶⁹⁹ Lit. Ann. D., 1646.

⁷⁰⁰ Ibid.

⁷⁰¹ Appendices, pp. 435–436.

⁷⁰² Ibid., p. 436.

*juvenis, subditus noster et collegii auriga, bonus a sobrius in paucis, aquis
mersus perieri, dum enim aquas late per campos diffusas equotransit).*⁷⁰³

Analizējot no arhīva dokumentiem iegūto informāciju par zemnieku dzīves reālijām var secināt, ka jezuītiem, tāpat kā citiem muižniekiem, viņi ir tikai darbības objekti. Šajā sakarā uz Latgales teritorijas zemniekiem attiecināma Ārona Gureviča izteikta metafora "klusā vairākuma pasaule".⁷⁰⁴

Starp sociālajām kārtām pieminēšanas biežuma ziņā trešo vietu ieņem garīdzniecība, kas Daugavpils jezuītu dokumentos minēta 21 reizi. Pirms dokumentu analīzes šķita, ka saziņai starp jezuītiem un citiem Romas katoļu baznīcas pārstāvjiem vajadzēja būt intensīvai. Taču, kā liecina dokumentu kontentanalīze, garīdznieku pieminēšana ir tikai 4% no kopējā sabiedrības kārtu pieminēšanas skaita (*att. 4.2.1.*) Šai atturībai bija trīs iemesli. Pirmkārt, pateicoties privilēģijai būt pakļautiem tikai jezuītu ordeņa ģenerālim un pāvestam, jezuīti atradās ārpus Romas katoļu baznīcas diecēzes hierarhiskās struktūras, kas samazināja kontaktus starp viņiem un citiem garīdzniekiem. Otrkārt, draudžu garīdznieku un garīgo ordeņu vidū tika iedibināts ietekmes sfēru dalīšanas princips, kas arī mazināja savstarpējos kontaktus. Treškārt, jezuīti savos ziņojumos fiksēja galvenokārt ārkārtējus un, viņuprāt, nozīmīgākos notikumus, tāpēc ikdienas kontakti varēja palikt nepieminēti. Piemēram, no arhīva dokumentiem zināmi tikai 2 kontaktu gadījumi starp jezuītiem un citu ordeņu pārstāvjiem. Pirmais saistīts ar franciskāņu brāli Mihaelu Zvoļski (*Mihael Zwolski*), kurš, ceļojot un būdams nopietni slims, atrada pajumti Daugavpils rezidencē.⁷⁰⁵ Bet otrais – ar negadījumu 1757. gadā Sv. Marijas Magdalēnas svētkos Aulejā, kur pulcējās Daugavpils jezuīti, Birzas (*Birza*) draudzes mācītājs Mackevičs (*Mackiewicz*) un dominikāņu tēvs Petkevičs (*Pietkiewicz*) no Aglonas. Pēc dievkalpojuma un vakariņām draudzes priesteris un dominikānis gāja bojā no zibens, izejot no mājas.⁷⁰⁶ Tāpēc, vadoties tikai no Daugavpils jezuītu arhīva dokumentiem, nav iespējams konstatēt kontaktu regularitāti un intensitāti starp jezuītiem un pārējo Romas katoļu baznīcas garīdzniecību. Taču minētais atgadījums Sv. Marijas Magdalēnas svētkos liecina par to, ka jezuīti nav dzīvojuši un strādājuši absolūtā izolācijā, savukārt kopīga svētku dievkalpojuma noturēšana norāda uz draudzīgām un pat

---

⁷⁰³ Lit. Ann. D., 1808.

⁷⁰⁴ Aron Gurevich (1990). *Srednevekovyi mir: kul'tura bezmolvstvuiushchego bol'shinstva*. Moskva: Iskusstvo.

⁷⁰⁵ Hist. D., 1743.

⁷⁰⁶ Hist. D., 1757.

ļoti ciešām attiecībām starp jezuītiem un dažiem citiem Romas katoļu baznīcas pārstāvjiem.

Daugavpils jezuītu dokumentos minētas trīs garīdznieku kategorijas:

- 1) bīskapi (*episcopus*). Jesuītu arhīva dokumentos minēti 5 bīskapi: Mīkolajs Poplavskis, Kšištofs Antonija Šembeks (*Krzysztof Antoni Szembek*, 1667—1748), Antonijs Ostrovskis, Jozefs Puzina (*Joseph Puzyna*), Augustīns Wesselis (*Augustin Wessel*);
- 2) draudzes priesteri (*parochis*): Andruškevičs (*Andruszkiewicz*), Stefans Dembkovskis (*Stephano Dembkowski*), Filicians Pukiens (*Filiciano Pukien*), Timinskis (*Tyminski*), Mackevičs;
- 3) ordeņu brāļi (*Ord.* no latīņu *ordo* – ordenis): Mihaels Zvoļskis un Petkevičs.

Visi minētie garīdznieki piederēja Romas katoļu baznīcai. Par luterāņu priesteru klātbūtni Latgales teritorijā jezuīti klusē, lai gan no citiem avotiem zināms, ka 17.–18. gadsimtā šeit bija luterāņu draudzes. Taču, kā atzīmē P. Jezjorskis, to skaits bija ārkārtīgi mazs un šīs draudzes koncentrējas galvenokārt Korfu dzimtas īpašumos, ar kuriem jezuītiem praktiski nebija kontaktu.⁷⁰⁷ Šādos apstākļos luterāņu mācītāji nevarēja ietekmēt jezuītu dzīvi un darbu, tāpēc arhīva dokumentos par tiem nav ne vārda.

Garīdznieku sociālā telpa Daugavpils jezuītu uztverē ir individualizēta, jo katrs arhīva dokumentos minētais garīdznieks nosaukts vārdā, turklāt norādīta arī viņa kalpošanas draudze, tas pauda arī kristīgo ideju par priesteri kā labu ganu savām aitām jeb draudzes locekļiem.

Draudzes priesteru apzīmējumam jezuīti bieži pierakstīja klāt *simplicis* – vienkāršs, t.i., rangā zemāks. Tas var būt netiešs pierādījums tam, ka jezuīti baznīcas hierarhijā izvirzīja sevi augstāk par laicīgajiem⁷⁰⁸ priesteriem. Jāpiebilst, ka apkārtējiem bija līdzīgas domas, par ko liecina draudzes priestera Timinska gadījums, kurš sāka apvainot jezuītus un, kā rakstīts 1685. gada *historia*, "saņēmis aizrādījumu no muižniecības, lai tik neapdomīgi netraucētu tiem, kas ir augstāk par viņu" (*monitus vero a praesenti nobilitate, ne tam temere carperet se meliores*).⁷⁰⁹

Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos garīdznieku pieminēšanas konteksts nav daudzveidīgs, pirmās trīs pozīcijas ieņem konfliktsituācijas, kas minētas 11 reizes, un bīskapu tiešie pienākumi: vizitācijas – 3 reizes un baznīcu iesvētīšana – 3 reizes.

⁷⁰⁷ Pawel Jeziorski. Z dziejów luteranizmu w Łatgali, p. 135.

⁷⁰⁸ Historiogrāfijā šo terminu izmanto, lai apzīmētu draudzes priesterus.

⁷⁰⁹ Hist. D., 1685.

Konfliktsituāciju tēma galvenokārt saistīta ar Aulejas īpašuma lietu, tie ir 9 gadījumi no 11. Šajā strīdā 4 Latgales teritorijas draudzes priesteri – Andruškevičs, Stefans Dembkovskis, Filicians Pukiens, Timinskis – nostājās bīskapa Mikolaja Poplavska pusē, tādējādi demonstrējot savu lojalitāti un koleģialitāti. Līdz ar to gandrīz visi arhīva dokumentos minētie priesteri tiek reprezentēti kā jezuītu pretinieki. Kā uzsvēra J. Tazbirs, konfrontācija starp jezuītu ordeņa pārstāvjiem un laicīgo garīdzniecību 17. un 18. gadsimtā bija ierasta parādība gan Žečpospolitā, gan Rietumeiropā kopumā.⁷¹⁰ Iemesls tam ir strīdi par ietekmes sfēras sadali. Ordeņa brāļi atradās ārpus vietējo bīskapu jurisdikcijas, kas mazināja diecēzes vadītāju autoritāti un iespējamo ietekmi uz draudzes locekļiem, īpaši dižciltīgajiem un bagātajiem. Šī iekšējā hierarhiskā cīņa bieži izpaudās kā strīdi par zemes īpašumu.⁷¹¹ Turklāt, kā atzīmēja J. Tazbirs, 17. gadsimta beigās gan laicīgajā vidē, gan Romas katoļu baznīcā sāka aktīvi izplatīties pret jezuītiem vērsta propaganda.⁷¹² Tāpēc nav jābrīnās, ka Latgales draudžu priesteri jezuītus uzrunāja ar frāzēm, kas 17. gadsimta beigās kļuva par klišeju – jezuītu ordenis ir liekulīgs, mantkārīgs, blēdīgs un samaitāts: “Pukiena kungs pa logu izmeta tūkstoš izsmieklus par visu biedrību, nosodīja tās struktūru, teica, ka misijas tika veiktas bez augļiem un tikai magnāta ēkas apmeklēšanai un pusdienu baudīšanai, tad viņš uzbruka klātesošajiem, nosaucot viņus par meļiem, iebrucējiem, laupītājiem, iesaistoties ārlaulības sakaros.”⁷¹³ Jezuīti arī neskopojās ar epitetiem, nosaucot savus pretiniekus par naidīgiem (*infensus*),⁷¹⁴ noziedzīgiem (*nefarium*)⁷¹⁵ un intrigantiem (*supplantator*).⁷¹⁶ Taču ir jāatzīmē, ka aizskarošas leksēmas tika izmantotas tikai attiecībā uz draudzes priesteriem, bīskapa personība palika neskarta.

Vērtējot jezuītu attiecības ar Latgales reģiona garīdzniecību, jāatzīmē, ka, neraugoties uz konfliktu tēmas dominēšanu, nevar apgalvot, ka attiecības starp jezuītu un garīdzniecību būtu bijušas ārkārtīgi naidīgas. Jāpiebilst, ka lielākā daļa pieminējumu

---

⁷¹⁰ Janusz Tazbir (1963). *Spółeczno-polityczna rola jezuitów w Polsce (1565-1660)*. Warszawa: K. Piwarski, p. 102, 106.

⁷¹¹ Ibid., p. 106.

⁷¹² Ibid., pp. 138–139.

⁷¹³ Hist. D., 1689. *Dnus. Pukien per fenestram mille scommata in Societatem universam jacere, Institutum ejusdem carpere, missiones citra fructum peragi, e tad magnatum aedes, mensasque visitandas solummodo institutas esse; tum praesentes aggressus personas, mendaces latrones, invasores, raptores, spurios appellare.*

⁷¹⁴ Hist. D., 1683.

⁷¹⁵ Hist. D., 1718.

⁷¹⁶ Hist. D., 1685.

attiecas uz vienu konkrētu konfliktu – Aulejas muižas lietu, un pēc tās atrisināšanas tik vērienīgi strīdi starp garīdzniekiem arhīvu dokumentos vairs nav atrodam.

Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos ir ļoti pieticīgas ziņas par pilsētniekiem (*att. 4.2.1.*), acīmredzot tā paša iemesla dēļ kā par pašu pilsētu. Turklāt faktiskā vara Daugavpilī bija nevis rātskungu, bet gan stārasta rokās, un lielākā daļa pilsētas iedzīvotāju bija muižnieki.

Pilsētniekus jezuīti min tikai saistībā ar Daugavas plūdiem, lietojot vispārējo apzīmējumu – *civis*, un tikai vienā gadījumā tiek pieminēta konkrēta persona – rātskungs, lai gan bez konkrēta antroponīma: “Tieši zem mūsu ēdamistabas loga, kamēr brokastojām, pilsētas rātskungs ar laivu izbrauca cauri ļoti augstam žogam un tika pacienāts ar malku alus, lai atstātu atmiņu pēcnācējiem par tik pārplūstošiem ūdeņiem” (*sub ipsam refectorii nostri fenestram nobis prandentibus consul civitatis lintre per altissima sepimenta advectus haustu cerevisiae est tractatus, in memoriam posteris etiam relinquendam adeo elatarum undarum*).⁷¹⁷ Līdz ar to viņš bija pieminēšanas vērts nevis sava sabiedriskā stāvokļa dēļ, bet gan tikai Daugavas neparastās pārplūdes kontekstā.

Latgales teritorijas sociālajai videi piederēja arī ebreji. Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos pirmo reizi viņi tika minēti 1744. gada *littera*. Kopumā dokumentos ebreji minēti 9 reizes, no kuriem 8 ir saistīti ar kristības sakramenta pieņemšanu un viens ar naudas darījumu. Šāda pieticība varētu būt saistīta ar to, ka lielākā daļa Daugavpils arhīvu dokumentu datējami ar laiku, kad ebreji dzīvoja ārpus pilsētas un veidoja sociāli noslēgtu vidi, tāpēc viņu un jezuītu kontakti nebija cieši un regulāri. Zemo kontaktu intensitāti apliecina arī vērtējošu leksēmu trūkums ebreju aprakstā. Lai gan, minot naudas darījumu 1768. gadā, jezuīti uzsver, ka ebreji ar viltu vēlējušies iegūt lielāku peļņu, ko var uzskatīt par negatīvu vērtējumu, kas sakrita ar tolaik valdošajiem priekšstatiem par ebrejiem kā viltīgu un merkantilu tautu.⁷¹⁸

Izvērtējot informāciju, kas iegūta no Daugavpils jezuītu arhīva dokumentiem, var secināt, ka kopumā tā sniedz plašu un vispārīgu priekšstatu par Latgales sabiedrības sociālās struktūras iezīmēm un iedzīvotāju savstarpējām attiecībām. Dokumentu analīze atklāj, ka jezuītu sociālās struktūras uztvere nebija statiska. Ja Rīgas un Cēsu misionāri savos ziņojumos veidoja priekšstatu par homogēnu sociālo vidi etniskā, sociāli hierarhiskā un reliģiskā aspektā, tad Daugavpils jezuīti atklāj tās daudzveidību. Viņu uztverē tā ir daudzšķautņaina sociālā telpa, kurā pastāvēja noteikta un stingri ievērota gan

---

⁷¹⁷ Hist. D., 1684.

⁷¹⁸ Hist. D., 1768.

laicīgā, gan garīgā sociālā hierarhija, kā arī dažādu sociālo grupu attiecību noteikumi, personīgie kontakti, individuālie raksturi un emocionālo izpausmju daudzveidība.

4.3. Latgales teritorijas konfesjonālā telpa

Reliģiskās vai konfesjonālās telpas jēdzienu zinātniskajā apritē ieviesa sociālās ģeogrāfijas pārstāvji.⁷¹⁹ Tas ietver dažādu savstarpēji saistītu komponentu un konstrukcijas elementu kopumu.⁷²⁰

- 1) iedzīvotāju reliģisko sastāvu;
- 2) reliģisko infrastruktūru;
- 3) reliģisko atribūtu un rituālu komponentus.

Iedzīvotāju reliģiskā sastāva izpētē var izdalīt sociālo un semantisko aspektu. Sociālajā aspektā noteiktas teritorijas telpa tiek uzskatīta par darbības lauku dažādu ticību pārstāvjiem un tiek pētītas viņu savstarpējas attiecības. Savukārt semantiskais aspekts ietver jezuītu konfesjonālās vides uztveres īpatnību identificēšanu.

Ka jau tika minēts iepriekšējās apakšnodaļās, Rīgas un Cēsu jezuītu misionāriem Latgales teritorija bija reliģiski viendabīga "pagānu" telpa, kas saistījās ar noteiktu sociālu un etnisku grupu – latviešu zemniekiem. Savukārt Daugavpils jezuītu aprakstīto reliģisko telpu nosacīti var iedalīt divos segmentos: kristiešu un "pagānu" pasaulē. Agrākajā Daugavpils jezuītu arhīva dokumentā, kas datēts ar 1634. gadu, jezuīti sniedz šādu Latgales teritorijas raksturojumu: "Dinaburgas pils un Livonijas aramzeme, kas ir tālu un plaši izstiepta pēc robežu izmēriem un mežonīga ar ķecerīgas iznīcības ērkšķiem un dziļu nezināšanu dievišķajās lietās, nemitīgi liek domāt, ka to vajadzētu sakārtot" (*Dunenburgensis arx et ager Livoniae, ut amplitudine terminorum longe lateque diffusus, sic senticeta labis haereticae altaque ignorantia divinarum rerum horridus, quotidie se praebet subigendam mitius*).⁷²¹ Šī metaforiskā konstrukcija norāda uz divām galvenajām jezuītu problēmām Latgales teritorijā – ķeceriem jeb luterāņiem un "pagāniem" – Dieva likumos neizglītotu iedzīvotāju masu. Bet visa Latgales teritorija tiek tēlaini parādīta kā dzīva būtne, kura cieš no reliģijas pagrimuma. Savukārt jezuīti sevi piesaka kā Evaņģēlija sējēju, kurš ir aicināts apgūt jeb sakārtot šo haosa telpu.

---

⁷¹⁹ Vladimir Bulaev, Kseniia Gorina (2011). Konfessional'noe prostranstvo kak predmet social'noi geografii. Pieejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/konfessionalnoe-prostranstvo-kak-predmet-sotsialnoy-geografii/viewer> (skatīt 12.03.2023.).

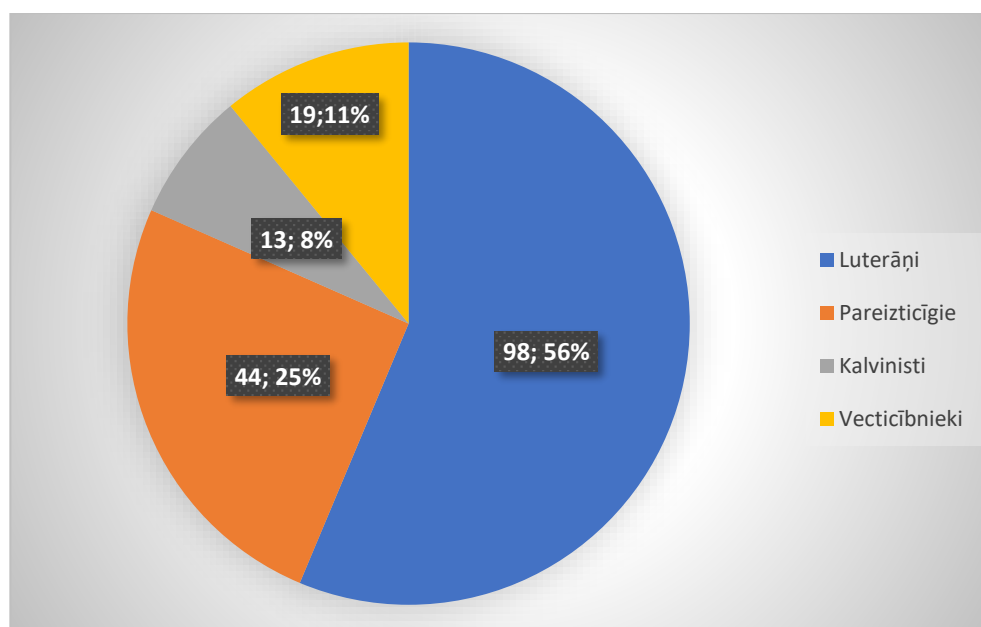
⁷²⁰ Ibid.

⁷²¹ Hist. D., 1634.

Par Latgales teritorijas reliģiskās telpas dalījumu kristīgajā un “pagāniskajā” pasaulē liecina ne tikai ziņojumu saturs, bet arī *littera* struktūra, kurā nodalīti dati par kristiešiem un “pagāniem.” Taču pieminēšanas biežuma ziņā abas kategorijas ir līdzsvarotas – kristīgās konfesijas minētas 174, savukārt “pagānu” kultu izpausmes – 172 reizes, kas liecina par abu kategoriju līdzīgu nozīmi jezuītiem.

Daugavpils jezuītu ziņojumos reprezentēta kristīgā pasaule ir neviendabīga. *Littera* minēti 6 konfesiju pārstāvji: katoļi,⁷²² luterāņi, kalvinisti, pareizticīgie, vecticībnieki (*att. 4.3.1.*).

Att. 4.3.1. Kristīgo konfesiju pieminēšanas biežums Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos (17.–18. gadsimts)

Saskaņā ar kontentanalīzes rezultātiem visbiežāk tiek minēti Lutera sekotāji. Viņi izceļas arī ar apzīmējumu daudzveidību. Jesuīti izmanto 5 variantus: *Lutera/ Luterāņu ķecerība (Lutheri haeretici)*, *Luterāņu dogma (Lutheri doctrina)*, *Vitenbergas sekta/ ķecerība (Witembergico secta/haerese)*, *Luterāņu sekta (Lutheri secta)* un vienkārši *ķeceri (haeretici)*. Turpretim pareizticīgo, kalvinistu un vecticībnieku apzīmēšanai tika izmantota viena noteikta leksēma: attiecīgi *shizmatīķis (schismatis)*, *kalvinists (calvinistis)* vai *fotietis (Fotius)*.

⁷²²Katoļi nav iekļauti 4.3.1. grafikā, jo šo konfesiju pārstāvju apzīmēšanai netiek lietotas speciālas leksēmas, jezuītu arhīva dokumenti satur galvenokārt netiešu informācija par viņiem.

Minētie luterāņu apzīmējumi pauž Romas katoļu baznīcas nostāju attiecībā pret luterānismu kopumā. Jezuītu dokumentos visbiežāk izmantotais variants ir *ķecerība* vai *ķeceris*, kas grieķu valodā nozīme “īpaša mācība.” Kā atzīmēja Ž. Le Goffs, jau kopš agrīniem viduslaikiem *ķeceris* tika lietots, lai apzīmētu mācības, kas atšķīrās no Romas katoļu baznīcas galvenajām dogmām.⁷²³ Tāpēc šis leksēmas lietojums norāda, ka luterisms jezuītiem nav atsevišķa konfesija, bet gan atkāpe no Romas katoļu baznīcas kanoniskās mācības. Par to liecina arī vārdu *dogma* un *sekta* lietojums. Dogma ir viedoklis, lēmums vai teorija⁷²⁴ – Lutera teorija ticības jautājumos, savukārt *sekta* ir atvasinājums no latīņu valodas *segi* – sekot līderim.⁷²⁵ Kopš antīkajiem laikiem to lietoja jebkuras grupas kontekstā, lai apzīmētu domāšanas veidu, īpašu mācību vai praksi, kas atšķiras no dominējošās. Savukārt toponīms *Vitenberga* norāda uz luterāņu konfesijas dzimteni, jo tieši šajā Vācijas pilsētā 1517. gada 31. oktobrī Lutera uz pils baznīcas durvīm izlika 95 tēzes.

Tridentas koncilā luterānisms tika oficiāli atzīts par *ķecerību*, tāpēc Lutera sekotāji Rietumeiropā tika vajāti un nogalināti. Taču Žečpospolitā valdība reliģiskās tolerances princips, un pievienoto teritoriju luterāņi varēja brīvi praktizēt savu reliģiju. Bet tolerances princips un luteriskā vide, kurā Daugavpils jezuīti nonāca un dzīvoja gandrīz visu 17. gadsimtu, netraucēja viņiem atklāti paust savu attieksmi pret šo konfesiju. Viņu retorika attiecībā pret luterismu ir ļoti metaforiska, bet tropu skaita ziņā luterisma tēma konkurē ar Daugavu (tiek lietoti attiecīgi 124 un 118 dažādi tropi), kas var liecināt par jezuītu īpašo jūtīgumu attiecībā pret šīs konfesijas dominēšanu Latgales teritorijā.

Jezuītu valodas metaforiskums liecina par vēlmi ne tikai nodot vēstījumu, bet arī radīt veselu virkni tēlu un asociāciju, jo, kā uzsver Š. Malvini Redena, metafora nav tikai izteiciens pārnestā nozīmē. Tā liek darboties abām smadzeņu puslodēm – racionālām un radošām – gan metaforas radītājam, gan klausītājam, gan lasītājam.⁷²⁶ Tādējādi metafora ne tikai atspoguļo dzīves reālijas, bet arī tās rada. Šajā sakarā vērts minēt spilgtākās Daugavpils jezuītu metaforas, kas tika izmantotas luterisma raksturošanai:

---

⁷²³ Jacques Le Goff (2006). *The Birth of Europe*, p. 131.

⁷²⁴ Dogma. *Merriam-Webster Dictionary*. Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/dogma> (skatīts 22.02.2023.).

⁷²⁵ Secta. *Merriam-Webster Dictionary*. Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/secta> (skatīts 22.02.2023.).

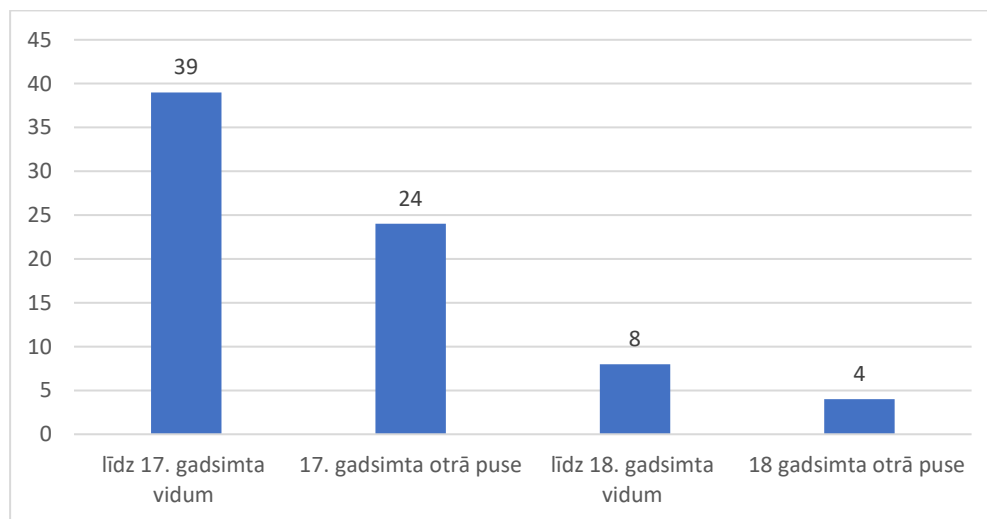
⁷²⁶ Sawna Malvini Redden. *A Metaphor Analysis of Recovering Substance Abusers' Sensemaking of Medication-Assisted Treatment*, p. 17.

Pieejams: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1049732313487802> (skatīts 12.11.2022.).

- Lutera aprija visu Livoniju (*ad totam pene Livoniam spe in suas partes trahendam devoraret Lutherus*);⁷²⁷
- ķecerīgās iznīcināšanas ērkšķis (*senticeto labis haereticae*);⁷²⁸
- raustīšanās čūska (*hic inter nobiles serpentis*);⁷²⁹
- ķecerīgā hidra un Lerna (*haeretica hydra; Lerna*)⁷³⁰

Minētās metaforas norāda uz luterisma plašo izplatību Latgales teritorijā, kā arī uz tā agresīvo raksturu jezuītu uztverē. Turklāt, izmantojot čūskas un Lernas tēlus, jezuīti radīja asociācijas ar Sātanu un elli. Savukārt hidras pieminēšana liecina par luterticības vitalitāti un jezuītu grūtībām cīņā ar šo katolicisma ienaidnieku. 1644. gada *littera* Daugavpils jezuīti uzsvēra: “Šķiet, ka visi ceļi katoļu ticības izplatībai ir slēgti” (*catholicae religionis propagandae omnes viae praeclusae esse videantur*).⁷³¹ Jāpiebilst, ka jezuīti izmantoja Romas katoļu baznīcā izplatītas un ziņojumu adresātam labi zināmas metaforas. Tādējādi metaforas tuvināja Latgales teritoriju Romas dzīves realitātēm un padarīja situāciju saprotamāku gan ordeņa ģenerālim, gan pāvestam.

Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu kontentanalīzes rezultāti atklāja, ka metaforu lietojums saistībā ar luterismu 17.–18. gadsimtā nav vienmērīgs. Lielākais metaforu skaits konstatēts rezidences pastāvēšanas pirmajā desmitgadē, pēc tam tas pakāpeniski sarūk un jau 18. gadsimta ziņojumos ir reta parādība (*att.4.3.2*).

Att. 4.3.2. Ar luterānismu saistītu metaforu skaits Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos

⁷²⁷ Hist. D., 1676.

⁷²⁸ Hist. D., 1634.

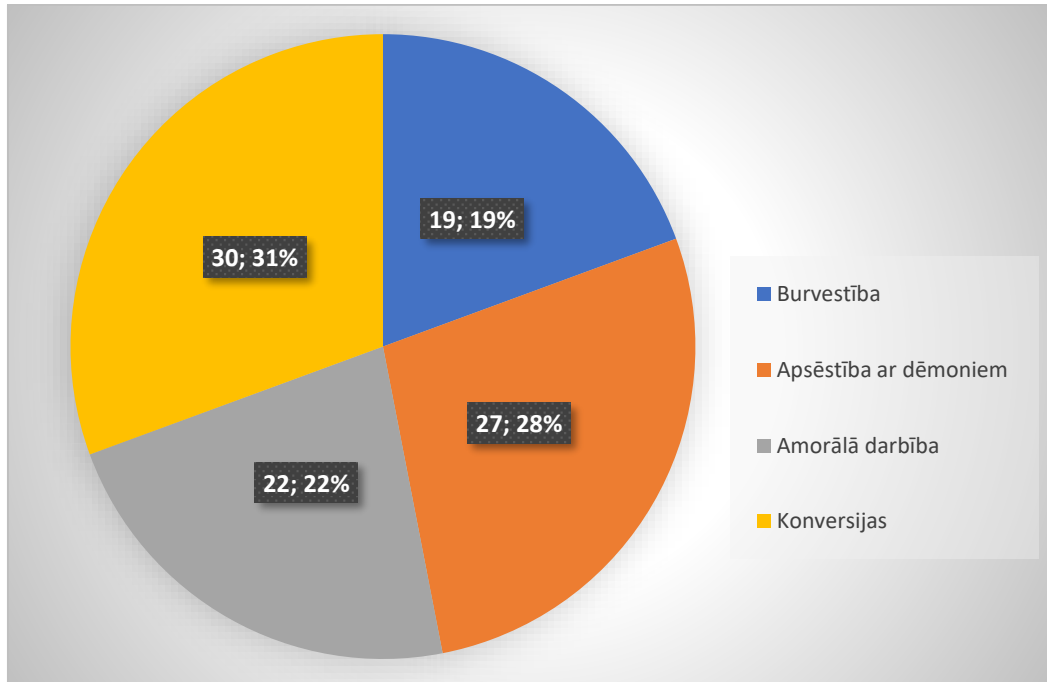
⁷²⁹ Lit. Ann. D., 1676.

⁷³⁰ Lit. Ann. D., 1673 .

⁷³¹ Lit. Ann. D., 1644.

Aktīva metaforu lietošana bija saistīta, pirmkārt, ar jezuītu pielāgošanās procesu apkārtējai videi, jo tieši ar metaforu palīdzību viņi centās izprast realitāti un iekļaut to savā pasaules redzējumā, otrkārt, ar luterāņu pārsvaru Latgales teritorijā. Līdz ar to adaptācijas pabeigšana un aktīva luterāņu atgriešanās katolicismā 18. gadsimtā veicināja metaforu skaita samazināšanos. Jāpiebilst, ka metaforas un citi tropi tika izmantoti galvenokārt reliģiskās situācijas raksturošanai Latgales teritorijā un neskāra indivīdus. Jezuīti savos ziņojumos, kā arī citos dokumentos izvairījās no negatīvu leksēmu vai leksisko konstrukciju lietošanas attiecībā uz konkrētām personām (izņēmums ir iepriekšējā apakšdaļā minētais gadījums ar Janu Andžeju Plāteru). Proti, viņi nesniedza tiešu vērtējumu par luterāņiem, taču izmantoja didaktiskos stāstus, lai paustu savu attieksmi pret šo konfesiju pārstāvjiem.

Didaktiskajos stāstos luterisma piekritēji minēti trijos kontekstos: burvestība, apsēstība ar dēmoni un amorāla darbība (*att. 4.3.3.*). Turklāt gandrīz vienādas proporcijās, kas var liecināt, ka jezuītiem luterāņu raksturojuma veidošanā visi trīs konteksti bija vienlīdz nozīmīgi.

Att. 4.3.3. Luterāņu pieminēšanas konteksts⁷³² Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos (17.–18. gadsimts)

⁷³² Šajā grafikā ir iekļauti dati tikai no ziņojumu teksta daļas un statistikas dati netika ņemti vērā.

Šajā tēmu aptvērumā redzama jezuītu vēlme radīt luterāņa – visa dievišķā ienaidnieka – tēlu. Piemēram, ziņojumā par 1678. gadu jezuīti rakstīja: “Tas notika Kristus Miesas svētkos Livonijā, tur, kur atrodas mūsu tēvs, svētas misijas piepildīts, viena dvēsele, elles apņemta, īsu laiku aizrautīga no burvības, ienāca kopā ar citiem mūsu baznīcā, taču nevarēja norīt svēto Hostiju,⁷³³ un dažreiz ar gandrīz izmisīgām pūlēm mēģināja to nolaist vēderā, taču cieta par savu rīcību šausmas no svētā un izņēma no savas mutes dievišķo Hostiju, un nolika to uz zemes, tempļa grīdas savienojumos (viņš pēc 11 dienām tika ieslodzīts par burvestībām un publiski atzinās, un tika saslēgts važās). Cietuma priekšnieks lūdza katoļu priesteru palīdzību (lai viņš [burvis – T.B.] atstātu savas sliktās iepriekšējās dzīves grēkus un izpirktu tos), taču viņš to nevarēja izdarīt, jo mūsu priesteri (kurš bija aizņemts ar misiju kaimiņos) pats ķeceris nepieņēma, viņš atteicās no grēku nožēlas, kā pienākas kristietim, kaut arī bija notiesāts uz sārta. Par šo gadījumu mūs pārņēma lielas bēdas, un Jēzus un Marijas vissvētākajā vārdā viņš tika iemests ugunī un, liesmu un dūmu tīts, nodedzināts.”⁷³⁴ Šajā fragmentā luterānis parādīts gan kā burvis jeb Sātana sekotājs, gan kā galvenā katoļu svētuma – Hostijas apgānītājs, par ko acīmredzot arī saņem bargo sodu. Jādomā, ka Hostijas piemērs nav izvēlēts nejauši, iespējams, tas atklāj vienu no Latgales teritorijā ticīgo vidū pastāvošajām problēmām – neizpratni par šī sakramenta sakralitāti. Tādējādi, izplatot šo stāstu, jezuīti vienlaikus radīja negatīvu luterāņa tēlu un brīdināja iedzīvotājus par burvestības un Dieva zaimošanas sekām.

Daugavpils jezuītu *littera* ir atrodama informācija par vēl par 2 luterāņu raganu sadedzināšanu uz sārta.⁷³⁵ Vēsturnieks Vitāls Bils (*Vital' Byl'*), pētot līdzīgus procesus Lietuvas lielkņazistē, apgalvo, ka burvju slaktiņi šeit nebija tik plaši izplatīti kā Rietumeiropā un 16.–18. gadsimta garumā bija tikai 130 raganu lietas.⁷³⁶ Tāpēc jezuītu

⁷³³ Romas katoļu baznīcā Jēzus Kristus miesas mistiskais iemiesojums.

⁷³⁴ Lit. Ann. D., 1678. *Accidit in festo Corporis Christi in Livonia, ubi Pater noster sacrae missioni intentus, ut quaedam inferno devota amina, et veneficiis exercendis non pauco tempore addicta saga, cum aliis ad sacram synaxim (nostro ad aram sacris operante) accederet, sed sacram Hostiam (quam sacrilego ore accepit) nullatenus deglutire potuit, et aliquoties violente pene nisu in viscera demittere conata irritum suum factum passa est, igitur sacro terrore correpta ex ore acceptam divinam Hostiam intra templi pavimenti juncturas (uti ipsamet post 11 dies ob veneficia in carcerem, ac vincula coniecta publice fassa est) deposuit. Carceri mancipata vehementer sacerdoties catholici eo in statu collocata opem (apud quem noxas suas male anteaetate vitae deponeret, ac expiaret) imploravit, sed eo voto potiri ili non licuit, quia ab haeretico hero non obsequii christiani ad rogum condemnatae praestaret. Interim illa magna signa doloris coram iliis (qui arsurae in flammis aderant) edidit, et inter sanctissima nomina Iesu et Mariae, e tin rogum conjuncta flamma, ac fumo involuta est et absumpta.*

⁷³⁵ Lit. Ann. D., 1681.

⁷³⁶ Vasil' Byl'. Viadz'marskiia pracesy v VKL.

ziņojumos aprakstītie sadedzināšanas gadījumi drīzāk bija izņēmums, nevis ierasta prakse. Diemžēl pati raganu prāva Daugavpils jezuītus neinteresēja, tāpēc ziņojumos konkrēta apsūdzība nav minēta, taču, spriežot pēc soda bardzības, tie bija ļaunprātības gadījumi, jo saskaņā ar Lietuvas statūtiem tikai tie bija sodāmi ar nāvi.

Vērtējot jezuītu dokumentos aprakstīto gadījumu nozīmi luterticības pozīciju novājināšanā, ir vērts uzsvērt, ka ļaunprātīgos burvjus un raganas vajāja ne tikai baznīca, bet arī paši iedzīvotāji,⁷³⁷ līdz ar to luterāņu pieminēšana šajā kontekstā noteikti ietekmēja negatīvas attieksmes veidošanos pret luterismu Latgales teritorijas sabiedrībā.

Daugavpils jezuītu dokumentos kopumā minēti vēl 16 gadījumi, kuros Lutera piekritēji iesaistās burvestībā, vēlot sev vai citiem kādu labumu.⁷³⁸ Diemžēl raganu prāvu un okultisma jautājums Latgales teritorijā 17.–18. gadsimtā nav mērķtiecīgi pētīts, tāpēc ir grūti noteikt, cik aprakstītā situācija bija tuvu realitātei. Ņemot vērā “pagānu” kultu izplatību Latgales teritorijā, var pieņemt, ka daži tās rituāli varētu izplatīties arī praktizējošo kristiešu vidū.

Jāpiebilst, ka paši jezuīti neuzskatīja burvestību par mānticību. Viņi ticēja tās realitātei un spēkam. 1673. gada *historia* jezuīti sūdzas: “Pirmajā muižā vai nu burvestības, vai kāda cita iemesla dēļ no mājlopiem gandrīz nekādi ienākumi netika gūti” (*ubi in primario praedio, vel ob veneficas supplantationes, vel aliunde nullus plane proventus a pecore haberetur*),⁷³⁹ savukārt 1725. gadā jezuīti mežu, kurā notika “pagānu” rituāli, sauc par nolādētu un neiesaka to izmantot saimniecības nolūkos.⁷⁴⁰

Ne mazāk interesanti ir sižeti, kuros luterāņi ir dēmonu apsēsti vai vajāti. Daugavpils jezuītu arhīvā minēti 27 šādi gadījumi.⁷⁴¹ Dēmonu apsēstības problēma ticīgo vidū ir aktuāla jau kopš evaņģēlija laikiem, kad cietējus veda pie Kristus ar lūgumu pēc palīdzības. Savukārt 16.–17. gadsimta literatūrā radās un aktīvi attīstījās īpašs stāstu žanrs, kurā lasītājiem tika iestāstīts, ka cilvēka fiziskie un garīgie traucējumi, piemēram, epilepsija, šizofrēnija, demence, ir saistīti ar dēmonisku spēku ietekmi.⁷⁴² Dēmonu apsēstības problēma ir *littera* didaktisko stāstu centrālais sižets. Piemēram, 1669. gada

---

⁷³⁷ Ibid.

⁷³⁸ Lit. Ann. D., 1641, 1645, 1650, 1670, 1677, 1685, 1693, 1698, 1708, 1715, 1719, 1726.

⁷³⁹ Hist. D., 1673.

⁷⁴⁰ Lit. Ann. D., 1725.

⁷⁴¹ Lit. Ann. D., 1641, 1677, 1685, 1688, 1693, 1708, 1725, 1741.

⁷⁴² Anna Seregina (2018). *Chem pahnet d'iavol? Oderzhimost', ekzorcizm i religioznaia polemika v Anglii konca XVI — nachala XVII vv. Adam i Eva*, 26., s. 41–66, here: s. 44. Pieejams: <https://roii.ru/r/3/26.3> (skatīts 23.03.2023.), kā arī Philip Almond (2004). *Demonic Possession and Exorcism in Early Modern England*. Cambridge: Cambridge University Press, p. 47.

littera rakstīts, ka dedzīgam luterānim uzbrucis kakodēmons⁷⁴³ (*cacodaemone*) un ar milzīgu nūju viņam uztaisījis rētu un brūci uz sejas,⁷⁴⁴ bet 1678. gada ziņojumā minēts, kā ļaunais gars apsēstu luterāni aiznesa mežā, kur cilvēks ilgstoši mocījās.⁷⁴⁵ Taču visi šie stāsti ir ar laimīgām beigām, jo jezuīti vienmēr ir klāt un gatavi veikt eksorcisma rituālu. Eksorcisms jeb dēmonu izdzīšana ir didaktisko stāstu kulminācija, tā sabiedrība tika pārliecināta, ka vara pār ļaunajiem gariem ir vienīgi Romas katoļu baznīcai. Tādējādi katrs eksorcisma panākums bija arī luterisma nespējas pierādījums.

Jezuītu ziņojumu satura analīze parādīja, ka didaktisko stāstu žanrā dominē biedējoši sižeti. Tas varētu liecināt par to, ka Latgales teritorijas iedzīvotājos ticības jautājumā valdīja bailes no Sātana, mokām, miesas un fiziskiem sodiem, nevis patiesa mīlestība pret Dievu. Un jāatzīst, ka tā bija tipiska situācija gan Žečpospolitā, gan Rietumeiropā. Savukārt, vērtējot didaktisko stāstu nozīmi jezuītu cīņā pret luterismu, jāsecina, ka tie pildīja vairākas funkcijas: radīja negatīvu luterāņu tēlu, norādīja uz Lutera grēcīgās mācības kaitīgumu un vājumu, akcentēja Romas katoļu baznīcas spēku, kā arī solīja dažādus labumus apmaiņā pret dievbijību un uzticību katoļu baznīcai.

Jezuīti luterāņiem piedēvēja arī smagākus noziegumus, kas saskaņā ar Lietuvas statūtiem bija sodāmi pat ar nāvi. Piemēram, 1682. gadā jezuīti rakstīja: "Starp tās locekļiem, viens vēl būdams sektā, tika atzīts par vainīgu incestā ar savu meitu un tādējādi tika atzīts par vainīgu nāvē" (*quorum e numero unus sua dum adhuc in secta incestus cum filia convictus, adeoque reus mortis dictu*),⁷⁴⁶ bet 1683. gada *littera* aprakstīta situācija, kurā luterāņu jaunietis savaldzina meiteni, apsolut viņai laulību,⁷⁴⁷ savukārt 1692. gada ziņojumā ir pieminēta luterāņu meitene, kas plāno nodarboties ar prostitūciju, taču, uzklusot jezuītus, atsakās no šīs domas.⁷⁴⁸ Ziņojumos aprakstītās situācijas norāda arī uz sociālajām problēmām, kas pastāvēja Latgales teritorijas sabiedrībā, taču saņemtā informācija ir ļoti fragmentāra un prasa pārbaudi ar cita veida avotiem.

Lai sabiedrībā nostiprinātu iespaidu par luterismu kā grēcīgu un nepilnvērtīgu doktrīnu, jezuīti izplatīja brīnumu stāstus. To galvenie varoņi ir luterāņi, kuri atsakās no

---

⁷⁴³ Vārds kakodemons latīņu valodā cēlies no sengrieķu valodas *κακοδαίμων* *kakodaimōn*, kas nozīmē "ļaunais gars".

⁷⁴⁴ Lit. Ann. D., 1669.

⁷⁴⁵ Lit. Ann. D., 1678.

⁷⁴⁶ Lit. Ann. D., 1682.

⁷⁴⁷ Lit. Ann. D., 1683.

⁷⁴⁸ Lit. Ann. D., 1692.

maldiem, nožēlojoši grēcinieki vai dievbijīgi katoļi, kas saņem Dieva žēlsirdības zīmes. Kā izteicās Ž. Le Gofs, ticība brīnumainajam bija neatņemama kristīgās ticības sastāvdaļa, jo brīnums palīdzēja cilvēkam sajūst Dieva klātbūtni.⁷⁴⁹ Daugavpils jezuītu brīnumu stāsti ietver 2 tēmas – dziedināšanu un Dieva žēlastības izpausmes. Dziedināšana attiecās gan uz bērniem, gan pieaugušajiem, gan veciem cilvēkiem, galvenais nosacījums bija nožēlot grēkus un ticēt katoļu sakramentu brīnumainajam spēkam: “Kāda māte skrēja ar mazuli, kurš vēl bija dzīvs, pie priestera, kurš sāka mises upurēšanu, un, lūdzot par slimajiem, priesteris viņas nodoma dēļ nesa svētu upuri, un bērns drīz atveseļojās” (*Mater iterum quedam cum infante jamjam vitam agente ad sacerdotem Missae sacrificium inchoantem accurrit supplicans pro informo*).⁷⁵⁰ Vai, piemēram, “kāds, kurš mēdza izsūdzēt grēkus kādam no mūsējiem, viņa nāves dēļ pārtrauca to, līdz sapnī miris priesteris viņu aicināja atsākt grēksūdzi, tam priesterim, kurš viņu aizstāja un brīdināja, ja viņš to nedarīs, tiks piemērots bargs sods. Vīrietis, domādams, ka tas ir sapnis, nepakļāvās vīzijai. Tad pēc vairākām dienām, kad viņu mocīja stipras sāpes, pieņēmis lēmumu nožēlot grēkus, izveseļojās un pakļāvās tam, ko redzēja sapnī.”⁷⁵¹ Savukārt tos, kas bija uzticīgi Romas katoļu baznīcai, gaidīja tik liela svētība kā žēlastības pilna nāve: “Dižciltīgā matrona, kas dzīvoja kā svētā un tāda nomira, saņēmusi no mūsu priestera Kristus Svēto Miesu un svēto eļļu ar svēto lūgšanu, kas ilga divas stundas, viņa beidzot atdevusi savu garu Dievam Radītājam, bet vispirms pieņēma komūniju un pārmeta sevi ar krusta zīmi Jēzus, Marijas un Jāzepa vārdā.”⁷⁵²

Jezuītu arhīva dokumentos luterismu pārstāv dažādas sociālās grupas: muižnieki, zemnieki, vīrieši, sievietes, pieaugušie, jaunieši, sirmgalvji. Taču ir jāatzīmē, ka *littera* indivīda sociālais statuss bieži vien ir grūti nosakāms, īpaši didaktisko stāstu gadījumā, kas, visticamāk, ir saistīts ar šī žanra universāluma principu. Tas apgrūtina Latgales teritorijas sociālo slāņu reliģiozitātes izpausmju izpēti.

---

⁷⁴⁹ Jacques Le Goff. *The Medieval Imagination*, pp. 28–29.

⁷⁵⁰ Lit. Ann. D., 1705.

⁷⁵¹ Lit. Ann. D., 1644. *Quidam solitus uni e nostris confiteri, quo mortuo confessionem intermisit, donec per visum moneretur a confessario defuncto, ut intermissam a longo iam tempore confessionem ei instituat sacerdoti, qui ipsius supplet vices, graves ni faceret subiturus poenas. Is ratus somnium esse haud paruit visioni. Aliquot igitur elapsis diebus, cum gravissimis excrucietur doloribus, confessionibus facto proposito, convaluit, et visis iussisque paruit.*

⁷⁵² Lit. Ann. D., 1704. *Nobilis matrona, quae sicut sanctissime vixit, ita et mortua est, perceptis SSmo. Corporis Christi et sakris Oleis a sacerdote nostro, duarum horarum spatio precatione sacra producta; tandem spiritum Deo Procreatori redditura, se ipsam signo crucis comminivit ssmis nominibus Jesu, Mariae et Joseph.*

Lielāka Daugavpils jezuītu uzmanība pievērsta muižnieku kārtas konversijas gadījumiem. Lai gan jezuīti fiksēja katru muižniecības atgriešanās aktu, viņi ne vienmēr minēja muižnieku vārdus, tāpēc nav iespējams identificēt visus sociālās elites pārstāvjus, kuri jezuītu ietekmē atgriezās Romas katoļu baznīcā.

No *littera* un *historia* zināms, ka laika posmā no 1634. līdz 1641. gadam notika 4 muižnieku konversijas,⁷⁵³ bet nākamais konversiju posms iekrīt 17. gadsimta otrajā pusē – 6 gadījumi (1683., 1687., 1689., 1695., 1696., 1697. gadā), savukārt 18. gadsimtā tika reģistrētas tikai divas muižnieku atgriešanās Romas katoļu baznīcā – 1721. un 1722. gadā.⁷⁵⁴ Taču, analizējot jezuītu statistiku, jāatzīmē, ka jezuīti muižniekus nedalīja pēc reģionālā principa, tāpēc bez konkrētiem antroponīmiem nav iespējams noteikt, cik daudz no šīm konversijām attiecas tieši uz Latgales teritorijas dižciltīgajiem. Precīzi ir zināms, ka 1695. gadā jezuītu ietekmē katoļu ticībā atgriezās Grothuzi,⁷⁵⁵ 1696. gadā – Borhi, savukārt 1697. gadā notika muižnieces Volosovskas⁷⁵⁶ un muižnieka Felkerzāma⁷⁵⁷ atgriešanās.⁷⁵⁸ Minēto muižnieku konversijas ietvēra arī visu ģimeni kopā ar zemniekiem. Tas atspoguļojas arī statistikā kā straujš konvertēto luterāņu skaita lēciens (*att.* 4.3.4.). Savukārt 18. gadsimta dokumentos konstatēti tikai individuālie konversijas gadījumi – 1721. gadā Romas katoļu baznīcā atgriezās Teofils Širins (*Teophilus Šzyrin*),⁷⁵⁹ bet 1722. gadā – Elizabete Berkova.⁷⁶⁰ Pastāv liela varbūtība, ka arī Līdenhauzenu–Volfu un Zībergu dzimtu atgriešanās katoļu ticībā notika jezuītu ietekmē, jo viens no Volfu pārstāvjiem kļuva par jezuītu tēvu,⁷⁶¹ bet Zībergu dzimta kopš Daugavpils rezidences dibināšanas brīža bijusi viena no galvenajām jezuītu ordeņa atbalstītājām Latgales teritorijā.

Diemžēl minētie konversijas gadījumi ir iekļauti Daugavpils jezuītu statistikas datos bez jebkāda apraksta, tāpēc nav iespējams noteikt, kas pamudināja dižciltīgos spert šo soli un kāda bija viņu radnieku reakcija.

Kopumā Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos ir identificējami tikai 6 konkrētu muižnieku konversijas gadījumi, kas liecina par neliela skaita dižciltīgo atgriešanos

---

⁷⁵³ Lit. Ann. D., 1634, 1641.

⁷⁵⁴ Lit. Ann. D., 1683, 1687, 1689, 1695, 1696, 1697.

⁷⁵⁵ Lit. Ann. D., 1695.

⁷⁵⁶ Visticamāk Kristīna Volosovska dz. Šumanova, Skaistas muižas īpašniece.

⁷⁵⁷ Visticamāk Melhiors Antonijs Felkerzāms.

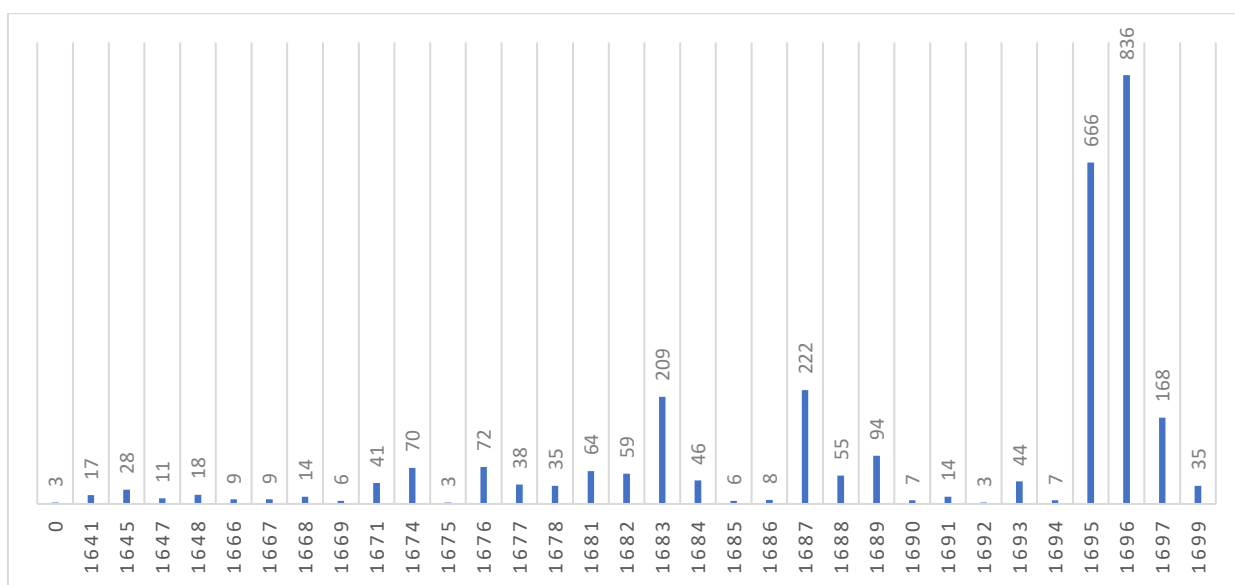
⁷⁵⁸ Lit. Ann. D., 1697.

⁷⁵⁹ Lit. Ann. D., 1721.

⁷⁶⁰ Lit. Ann. D., 1722.

⁷⁶¹ Jau minētais Georgs Līdenhauzens–Volf.

Romas katoļu baznīcā jezuītu ietekmē. Turklāt jezuītu ziņojumos nav ziņu par tādu Latgales teritorijas ietekmīgu ģimeņu kā Plāteru vai Hilzenu konversijām. Tas var nozīmēt, ka, lai gan attiecības starp minēto dzimtu un jezuītiem pastāvēja, to pārstāvju atgriešanās katolicismā notikusi bez jezuītu aktīvas līdzdalības. Plāteru dzimtas pētnieks Šimons Konarski (*Szymon Konarski*, 1894–1981) apgalvo, ka Jans Andžejs Plāters 1695. gada februārī Varšavā publiski atteicās no saviem luteriskajiem uzskatiem un kopā ar savu dēlu pārgāja katoļticībā.⁷⁶² Ar lielu varbūtību tas notika bīskapa Mikolaja Poplavska ietekmē.⁷⁶³ Savukārt par Hilzenu konversiju apstākļiem pašlaik nav ticamu datu.⁷⁶⁴

4.3.4. Luterticīgo konversijas gadījumi 17. gadsimtā

Spriežot pēc Daugavpils jezuītu statistikas datiem, luterticīgo konversiju skaits nesārūk līdz pat Latgales teritorijas pievienošanai Krievijas impērijai (*att.* 4.3.5.). Salīdzinot šos datus ar bīskapa Kšištofa Šembeka 1715. gada ziņojumu, var konstatēt pretrunas. Tajā rakstīts: “Visa zeme jau ir kļuvusi par katoļticīgu, izņemot dažus luterāņus un shizmatikus... visā šajā tīrajā Polijā, ja neskaita Korfu no Krustpils, nepalika neviena luterāņu dievlūdžēja” (*Universa iam ex Dei gratia catholica exceptis paucissimis lutheranis et schismaticis... ut iam non nisi unum fanum lutheranum tota hac pure Polonia Kreisburgi supersit Bonis Dominorum Korff*).⁷⁶⁵ Līdz ar to konversiju skaitam

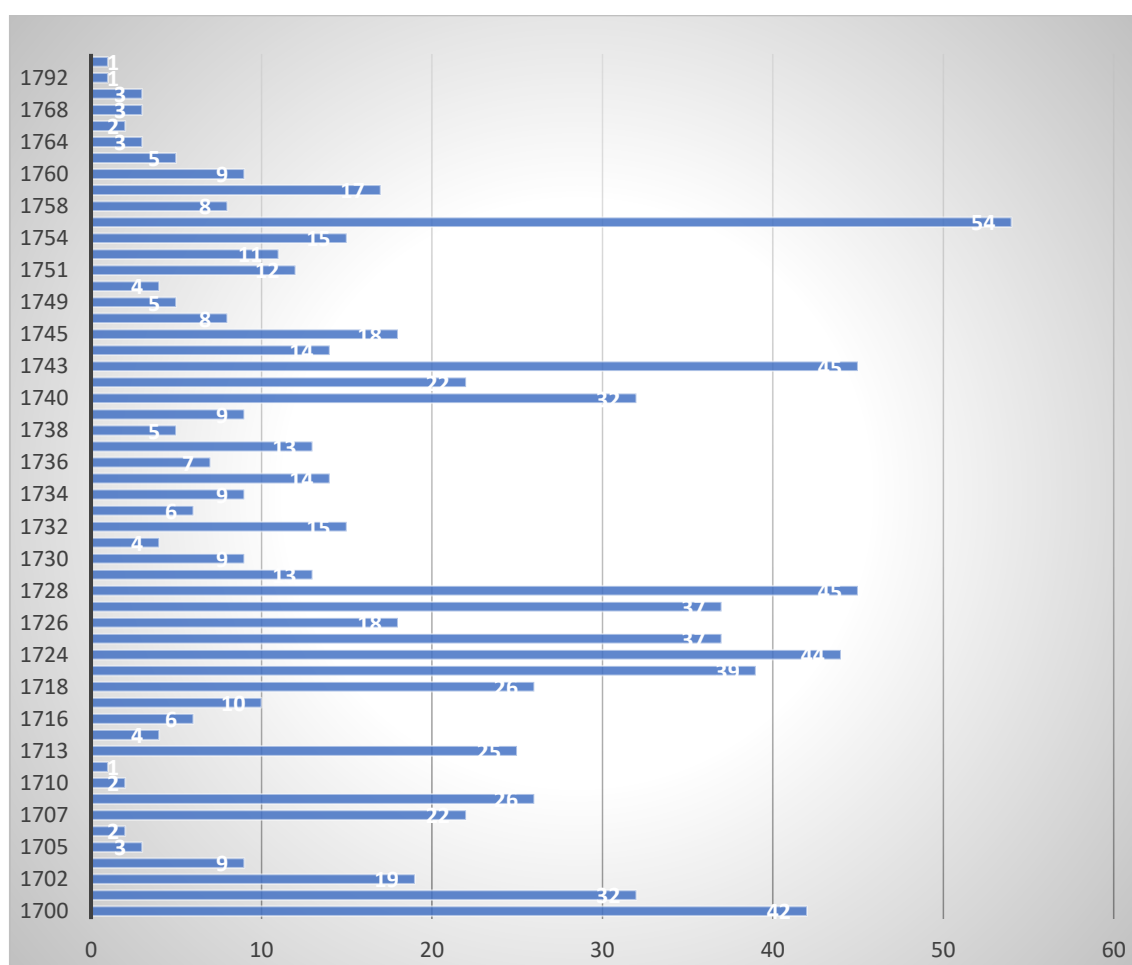
⁷⁶²Szymon Konarski (1955). *Platerowie*. Pieejams: <https://www.stowbial.pl/pk/plater.pdf> (skatīts 23.03.2023.).

⁷⁶³Tatjana Bogdanoviča. Plāteru dzimta Inflantijā, 44. lpp.

⁷⁶⁴Pawel Jeziorski. *Z dziejów luteranizmu w Łatgalii*, pp. 137–138.

⁷⁶⁵Relatio episcopi Christophori Szembek a. 1715, pp. 26–27.

vajadzēja samazināties. Taču šīm pretrunām ir izskaidrojums. Spriežot pēc jezuītu ziņojumiem, kopš 18. gadsimta sākuma aktivizējās jezuītu misionāru darbība pierobežā ar Zviedrijas Vidzemi un Kurzemes–Zemgales hercogisti. Tāpēc no 18. gadsimta 20. gadiem daži ziņojumu autori statistikas datus sāka atzīmēt, ka katolicismā atgriezušies luterāņi ir no Kurzemes (*Curlandia*).⁷⁶⁶ No misiju intensitātes un lokācijas acīmredzot bija atkarīgs arī konvertējamo skaits, līdz ar to statistikas dati ir ļoti nevienmērīgi (*att. 4.3.5.*). Pēc ordeņa slēgšanas Daugavpils jezuīti bija spiesti turpināt savu darbību tikai iepriekš organizētajās misijās, kur katoļu īpatsvars bija acīmredzams. Tas arī izskaidro konvertēto luterāņu skaita straujo kritumu 18. gadsimta otrajā pusē.

Att. 4.3.5. Luterticīgo konversijas gadījumi 18. gadsimtā

Daugavpils jezuīti savos dokumentos neaplūkoja starpkonfesionālo laulību tēmu. Lai gan, kā atzīmē N. Sļiža, šādas laulības bija izplatīta parādība gan Lietuvas lielkņazistē, gan Žečpospolitā kopumā, jo dižciltīgo dzimtu vidū prioritāras bija politiskās

⁷⁶⁶ Lit. Ann. D., 1707, 1708, 1722, 1738.

un ekonomiskās intereses.⁷⁶⁷ Šobrīd grūti noteikt jezuītu ignorēšanas cēloni, bet ir zināms, ka starpkonfesionālās laulības notika arī Latgales teritorijā. Piemērs tam Plāteru dzimta, kura vēl pirms pāriešanas Romas katoļu baznīcā bija asinsradniecībā ar katoļiem Naruševičiem (*Naruszewicz*) un Voiniem (*Wojna*).⁷⁶⁸

Līdzās muižniekiem minēti arī luterāņi zemnieki. Daugavpils jezuītu ziņojumos 17.–18. gadsimta garumā informācija par viņiem atrodama tikai 9 dokumentos,⁷⁶⁹ bet kopējais individuāli konvertējamo zemnieku skaits ir 74.

Tāpat kā muižnieku gadījumā, jezuīti nešķiro zemniekus pēc teritoriālās piederības, tāpēc daži no minētajiem gadījumiem varētu attiekties uz Kurzemes–Zemgales hercogisti vai Lietuvas lielkņazisti. Tomēr tas nemazina šīs informācijas nozīmi. Atšķirībā no masveida pārejām individuālie gadījumi norāda uz apzinātu rīcību. Un, spriežot pēc jezuītu ziņojumiem, reliģiskajā jautājumā zemnieks bija nelokams arī draudu priekšā. 1644. gada *littera* jezuīti rakstīja: “Zemniekam ķecerīgo muižnieku pārpildītā sapulcē kāds ķeceris jautāja, vai viņš ir katolis: viņš trīs reizes atbildēja apstiprinoši un ar nepārvaramu pacietību un atturību saņēma trīskāršu dūri līdz pat asins izliešanai, citu tā paša iemesla dēļ apsūdzēja kāds luterāņu kungs un draudēja ar izvilktu zobenu ar nāvi, bet viņš palika priecīgs un ignorēja to.”⁷⁷⁰ Šis ir vienīgais jezuītu arhīva dokumentos aprakstītais vardarbības gadījums, kas saistīts ar zemnieku patvaļīgu konfesijas maiņu. Diemžēl pašlaik nav pietiekami daudz pētījumu, lai saprastu, cik šāda situācija bija raksturīga Latgales teritorijai. Vardarbības sakarā var minēt 1699. gada seimika instrukcijas, kurās vietējā muižniecība pārmeta Korfam mēģinājumu ar varu pievērst savus zemniekus luterismam.⁷⁷¹

Pēc pieminēšanas biežuma konfesijas pārstāvju vidū otro vietu ieņem pareizticīgie. Viņu apzīmējumam jezuīti izmantoja vārdu – *schismatus*, kas atvasināts no vārds *skhizma* – tulkojumā no grieķu valodas *šķelšanās*. Tā lietojums atgādināja par 1054. gada Lielo shizmu, kuras rezultātā izveidojās divas neatkarīgas baznīcas – Romas katoļu un Pareizticīgo. Tāpēc, atšķirībā no luterāņiem, jezuīti pareizticīgos uztvēra kā neatkarīgas baznīcas pārstāvjus un dokumentos nekad nesauca par ķeceriem.

Daugavpils jezuītu ziņojumos ietvertā statistika sniedz priekšstatu par pareizticīgo iedzīvotāju pāriešanas katoļticībā intensitāti 17. un 18. gadsimtā. (*att.4.3.6.*). Tomēr

⁷⁶⁷Nataliia Slizh. Shliubnyia i pazashliubnyia stasunki shliahty, s. 253.

⁷⁶⁸Sk. pielikumu Nr. 9.

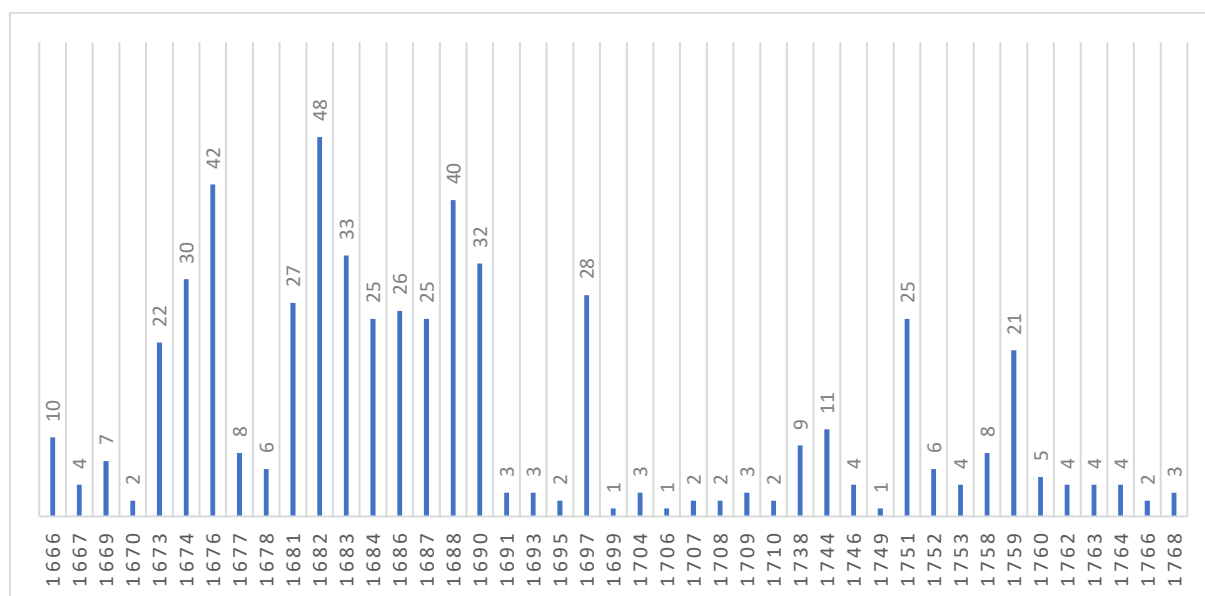
⁷⁶⁹Lit. Ann. D., 1678, 1687, 1705, 1718, 1721, 1732, 1742, 1743, 1754.

⁷⁷⁰Lit. Ann. D., 1644.

⁷⁷¹Seimiku instrukcijas, 05.05.1699. *LMAB*, 198–1–11.

pastāv šaubas, ka šie dati pilnībā attiecas uz Latgales teritoriju, jo konversiju skaits pieaug tieši tajos gados, kad jezuīti devās misijās divos virzienos – uz Lietuvas lielkņazisti, kur, kā zināms, bija liels pareizticīgo iedzīvotāju skaits, īpaši mūsdienu Baltkrievijas teritorijā, un uz Krievijas robežu. Pēc Latgales teritorijas pievienošanas Krievijas impērijai jezuītu dokumentos nebija minēts neviens pareizticīgais. To varētu izskaidrot ar Katrīnas II dekrētu par reliģijas brīvību, kas faktiski aizliedza pāriet no pareizticības uz jebkuru citu konfesiju.⁷⁷²

Jāpiebilst, ka pareizticīgie minēti tikai statistikas datos un bez jebkāda apraksta, kas norāda uz jezuītu zemo interesi par šīs konfesijas pārstāvjiem. Visticamāk, minētie pareizticīgie bija zemnieki, kuri sava mazā skaita un zemā sociālā stāvokļa dēļ neradīja draudus katolicisma izplatībai, tāpēc neprasīja pastiprinātu jezuītu uzmanību.

Att.4.3.6. Pareizticīgo konversijas 17.–18. gadsimtā

Līdzīga situācija ir arī ar vecticībniekiem un kalvinistiem, kuri parādās galvenokārt Daugavpils jezuītu statistikas datos konversiju kontekstā. Pirmo reizi vecticībnieki kā jezuītiem nezināma reliģiska grupa minēti 1669. gadā,⁷⁷³ kas sakrīt ar Nikona reformas laiku.

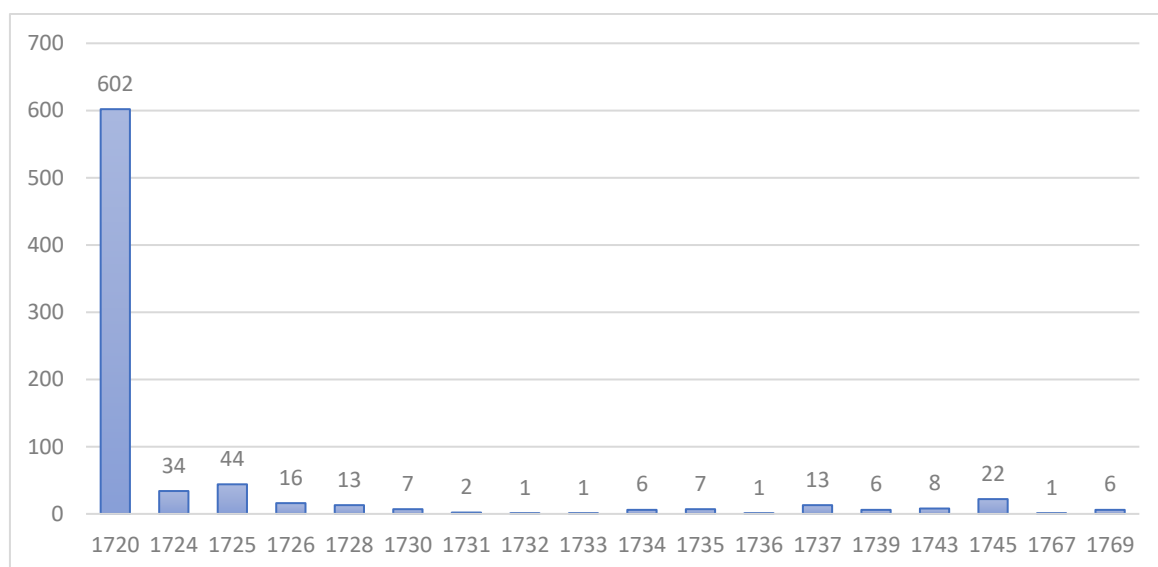
Jezuīti vecticībniekus uztvēra saistībā ar pareizticīgo rituāliem, tāpēc sākumā nosauca viņus par *Roxolano ritu* jeb krievu rituāla pārstāvjiem.⁷⁷⁴ Turpmāk vecticībnieki

⁷⁷² Isabel De Madariaga. *Russia in the Age of Catherine the Great*, p. 512.

⁷⁷³ Lit. Ann. D., 1669.

⁷⁷⁴ Ibid.

pazūd no jezuītu redzesloka un atkal parādās tikai 18. gadsimtā ar citu nosaukumu – *Photius*. Kā skaidro paši jezuīti, par fotiešiem viņi sauc filipiešus (*filipovcy*).⁷⁷⁵ Šī vecticībnieku atzara pārstāvji Latgales teritorijā parādījās tieši 18. gadsimtā. Viņu dibinātājs bija Fotijs Vasiļjevs (*Fotii Vasil'ev*), kas vēlāk pieņēma vārdu Filips, tāpēc avotos un zinātniskajā literatūrā viņu sekotājus sauc par filipiešiem.⁷⁷⁶ Visticamāk, jezuīti *Photius* izmantoja, lai apzīmētu visus Latgales teritorijā esošos vecticībniekus. Viņu pieminēšana galvenokārt saistās ar misijām mežu teritorijās un Krievijas un Baltkrievijas pierobežas joslā. Kā raksta paši jezuīti, 1720. gadā notika vērienīga mežu apsekošana, kas rezultējās ar milzīgu konversiju skaitu – 602 cilvēkiem (*att. 4.3.7*). Aptuveni tajā pašā laikā notika Pētera I represijas pret vecticībniekiem, kas acīmredzot arī izraisīja lielu bēgļu vilni. Turpmākajos gados konvertēto vecticībnieku skaits ievērojami samazinās, bet pēc 1769. gada viņi, tāpat kā pareizticīgie, pazūd no ziņojumiem.

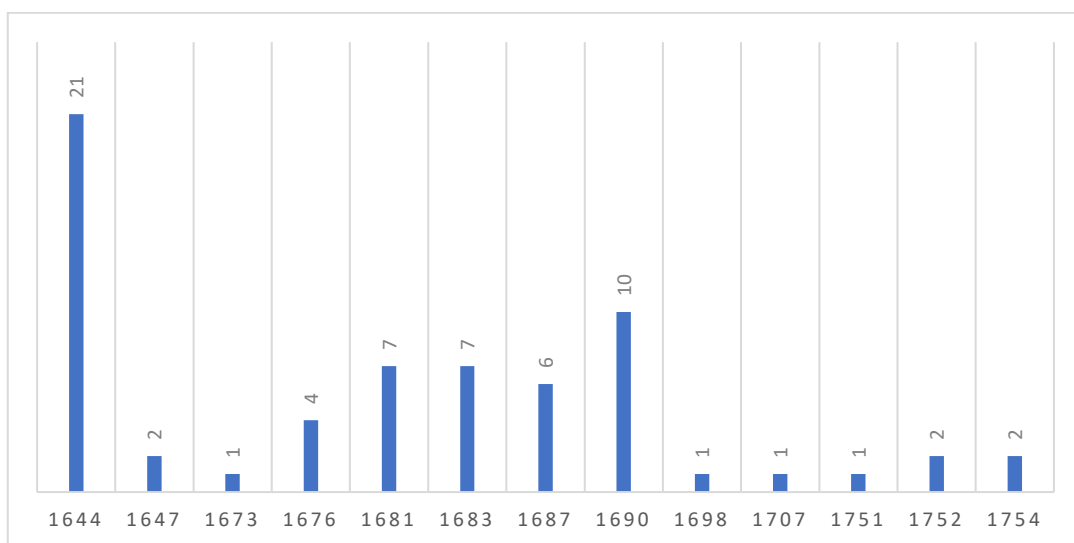
Att. 4.3.7. Vecticībnieku konversiju skaits

Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos visretāk tiek minēti kalvinisti – tikai 13 reizes un tikai konversiju kontekstā (*att. 4.3.8*). Visticamāk, minētie gadījumi attiecas uz Lietuvas lielkņazistes muižniecību, jo nevienā zināmā avotā vai pētījumā šīs konfesijas

⁷⁷⁵ Hist. D., 1725.

⁷⁷⁶ Grigorii Potashenko (2008). Staroverie v Estonii, Latvii, Litve i Pol'she vtoroia polovina XVII nachalo XIX veka. *Vestnik RGU im. Kanta*, 12, s. 47–53, here: s. 48.

pārstāvji nav minēti Latgales teritorijas iedzīvotāju vidū.⁷⁷⁷ Savukārt Lietuvas un Baltkrievijas teritorijā 17. gadsimtā kalvinisms bija populārs.

Att. 4.3.8. Kalvinistu konversiju skaits

Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos atrodama informācija arī par katoļu konfesionālo telpu Latgales teritorijā. Sākotnēji tā bija neliela, aptverot galvenokārt Daugavpils traktu, bet 18. gadsimtā tā sāka strauji augt, galvenokārt pateicoties misiju organizēšanai.

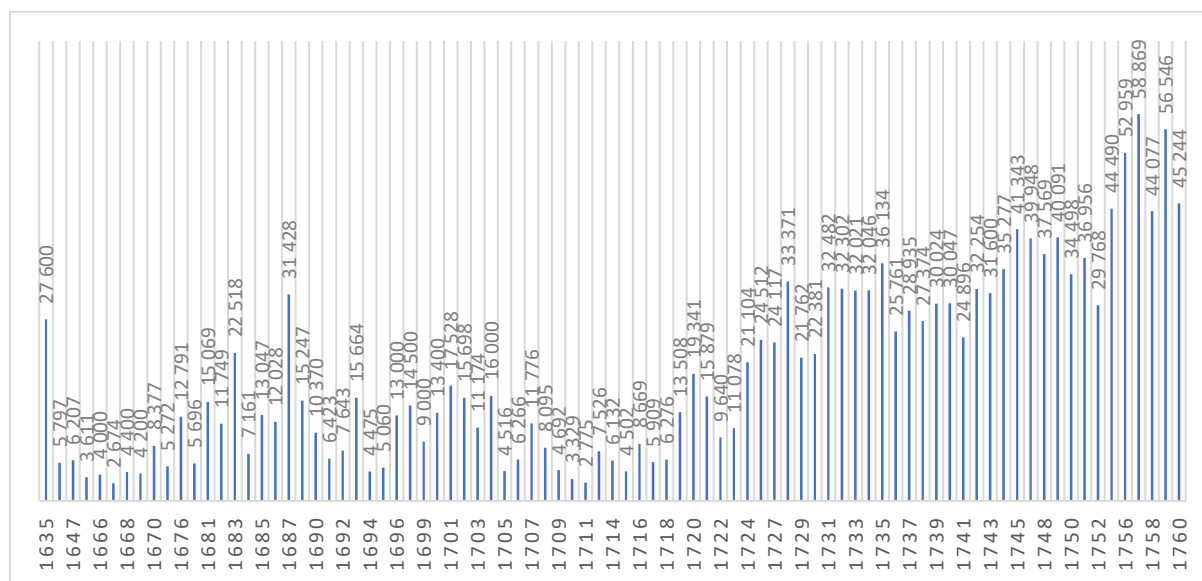
Jezuītu uztverē katoļu telpa ir stingri strukturēta, pateicoties sadalījumam draudzēs. Ordeņa ģenerālā priekšnieka pavēlē par Daugavpils kolēģijas misijām rakstīts: “Tāpēc, ja kādam tautas pārstāvim mūsu misijā nav skaidrs, pie kuras draudzes viņam vajadzētu piederēt, jālūdz bīskapam, lai viņš parāda tieši savu priesteri, kaut arī baznīca tālu atrodas” (*Quapropter sicubi incertum esset de aliquo populo in loco nostrarum missionum, ad quam ille parochiam proprie pertineat, rogandi essent episcopi, ut eidem populum certum, propriumque parochum quantumvis dissitae remotaeque ecclesiae designent*).⁷⁷⁸ Turklāt draudzes priesteru telpai bija izteikti negatīvs raksturojums esošo konfliktu dēļ. Konfliktu aprakstus jezuīti to izmantoja, lai veidotu misionāra-mocekļa tēlu. Mocekļība bija ļoti svarīga jezuītu misionāru identitātes un ideoloģijas sastāvdaļa

⁷⁷⁷ Paweł Jeziorski. Z dziejów luteranizmu w Łatgalii, pp. 119–154; Paweł Jeziorski. Dyneburg w ostatnim stuleciu, pp. 419–424; Henrihs Strods. *Latvijas katoļu baznīcas vēsture*, 147.–240. lpp.

⁷⁷⁸ Appendices, pp. 441–442.

17.–18. gadsimtā.⁷⁷⁹ Ordeņa pētnieks A. Fedins uzsver, ka bez tās viņi nevarēja iedomāties veiksmīgu misiju, jo uzskatīja sevi par apustuliskās tradīcijas mantiniekiem, tāpēc neizbēgami skatījās uz visu savu darbību svētuma kontekstā.⁷⁸⁰ Šajā sakarā arī ir vērts citēt jezuītu ordeņa ideologa Luija Lalemana (*Louis Lallemant*) vārdus: “Mēs turpinājām apustuļu kalpošanu viņu (..) darbā dvēseļu glābšanai un Dieva valstības attīstībā.”⁷⁸¹ Tāpēc Daugavpils jezuīti detalizēti apraksta visas grūtības savā darbā, tostarp, viņuprāt, melīgus apvainojumus, ko dzird no citu priesteru puses, piebilstot, ka tie labprāt jezuītus izdzītu gan no Latgales teritorijas, gan no visas pasaules.⁷⁸² Naidīgums un īpaši apmelošana tika uztverta kā patiesas ciešanas un upuris baznīcas un katoļu ticības izplatīšanas labā.

Draudzes centrālā figūra ir draudzes loceklis. Jezuītu arhīva dokumentos nav lietotas speciālas leksēmas katoļticīgo apzīmēšanai, jo viņi tika uztverti kā savas vides pārstāvji, kas neprasīja īpašus apzīmējumus. Informācija par jezuītu draudžu locekļu skaitu atrodama galvenokārt statistikas datos – grēksūdzes sakramentu skaitā (*att. 4.3.9 – 4.3.10.*).

Att. 4.3.9. Daugavpils rezidences statistikas dati: grēksūdzes sakraments

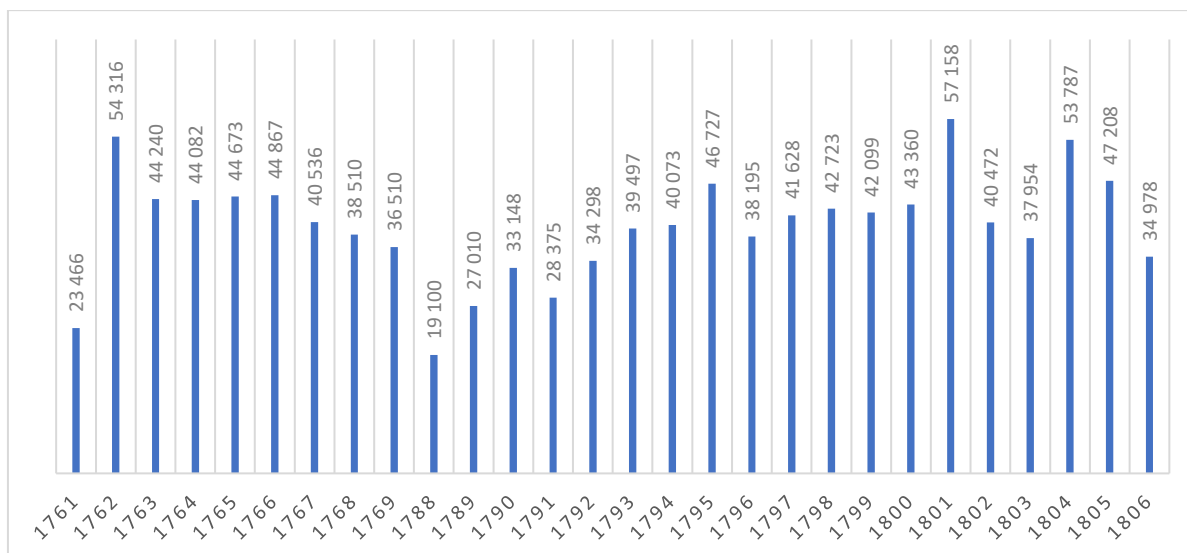
⁷⁷⁹ Andrei Fedin (2012). “Dorogami polnymi krestov”...Iezuitskoe missionerskoe muchenichestvo v XVII v. *Dialog so vremenem*, 40, s. 173–201, here: s. 174, 181.

⁷⁸⁰ *Ibid.*, s. 175.

⁷⁸¹ *Ibid.*, 184.

⁷⁸² *Hist. D.*, 1684.

Att. 4.3.10. Daugavpils jezuītu kolēģijas statistikas dati: grēksūdzes sakraments

Grēksūdzes sakramenta svārstības, kas brīžiem pārsniedzot 70%, norāda uz to, ka jezuītu draudzei bija noteikts kodols, bet pati katoļu vide bija ļoti dinamiska. Lielā rādītāju amplitūda galvenokārt saistīta ar misiju intensitāti, ilgumu un lokāciju. Piemēram, 1635., 1683., 1687. gadā tika organizētas misijas Lietuvas lielkņazistes un Kurzemes–Zemgales hercogistes teritorijā, kā rezultātā šajos gados tiek konstatēts 17. gadsimtam neparasti liels grēksūdžu skaits, bet sakramentu skaita krasais kritums laikā no 1705. līdz 1718. gadam ir Lielā Ziemeļu kara sekas, kad misijas praktiski netika organizētas. Savukārt pakāpenisks rādītāju pieaugums pēc 18. gadsimta 20. gadiem ir pastāvīgo misijas punktu dibināšanas rezultāts muižnieku īpašumos, bet neliels pagrimums 18. gadsimta 80. gados, visticamāk, saistīts ar ordeņa slēgšanu.

Jezuīti, minot sakramentu statistiku, izšķir vecuma grupas: zīdaiņus, bērnus, jauniešus, pieaugušos un vecus cilvēkus, kā arī dzimumu grupas – vīriešus un sievietes, tādējādi parādot sociāli diferencētu katoļu vidi. Vienlaikus jāatzīmē, ka statistika klusē par draudzes locekļu sociālo statusu, izcelsmi, kas tika uzsvērtā saimnieciskajos stāstos, reliģiskajā sfērā nav nozīmes, šeit priekšplānā izvirzās ticīgā reliģiozitāte.

Katoļi ziņojumos bieži minēti brīnumu kontekstā, jo atšķirībā no luterāņiem, kurus jezuīti ar didaktiskajiem stāstiem mēģināja novērst no maldiem, katoļiem vajadzēja stiprināt un veicināt savu ticību. Šim nolūkam kalpoja kāda dievišķa izpausme, piemēram, dziedināšanas brīnums. Un, lai gan katoļu raksturošanā jezuīti neizmanto vērtējošas leksēmas, pats brīnumu stāstu sižets padara viņus par paraugu citu reliģiju pārstāvjiem. Taču šie stāsti ir pretrunā ar jezuītu statistikas datiem. Tajos regulāri parādās kategorija

“ilgstoša grēksūdzes ignorēšana,” kurā sakramenta neievērošanas gadījumi fiksēti vienai personai 6; 10; 15; 20; 30, 40 un pat 50 gadu garumā.⁷⁸³ Šādu gadījumu skaits svārstās no 165 līdz 340, kas bija aptuveni 8–20 % no attiecīgā gada ticīgo skaita. Zināms, ka jezuīti prasīja ticīgajiem vismaz reizi gadā piedalīties grēksūdzē, taču, kā redzams pēc statistikas, salīdzinoši liela daļa ticīgo šo prasību atstāja novārtā.⁷⁸⁴ Taču šai situācijai ir loģisks izskaidrojums – vāji attīstīta reliģiskā infrastruktūra. Ticību nevar stiprināt tikai ar brīnumu stāstiem, tā prasa sistemātisku draudzes locekļu līdzdalību reliģiskajā dzīvē, ko var nodrošināt piekļuve templim. Taču Livonijas kara un pēc tam poļu-zviedru un krievu-poļu kara rezultātā liela daļa baznīcu tika izpostīta. Tāpēc 17. gadsimta 30. gadu ziņojumos minēts, ka cilvēki plūda uz Daugavpils templi pat no 40 vācu jūdžu attāluma.⁷⁸⁵

Žečpospolitas un Romas katoļu baznīcas mēģinājumi atjaunot reliģisko infrastruktūru Latgales teritorijā sākās tikai 17. gadsimta 70. gados.⁷⁸⁶ Taču, spriežot pēc bīskapa Kšištofa Šembeka ziņojuma, baznīcu skaits palika neliels – 1715. gadā Latgales teritorijā bija 15 draudzes (6 laicīgo priesteru, 8 jezuītu un 1 dominikāņu), no kurām katra apkalpoja iedzīvotājus teritorijās no 5 līdz 10 vācu jūdzēm.⁷⁸⁷ Bīskaps arī atzīmēja, ka draudzes ir ļoti nabadzīgas, baznīcām nepieciešams remonts un priesteri netiek galā ar darba apjomu.⁷⁸⁸ Šādos apstākļos jezuīti, neskatoties uz mobilitāti, nevarēja aptvert visu Latgales teritoriju. Turklāt viņu darbu apgrūtināja ceļu trūkums, jezuīti atzīmē, ka atsevišķos gada laikos dažas Latgales teritorijas vietas ir nepieejamas.⁷⁸⁹

Infrastruktūras problēmas pakāpeniski sāka mazināties 18. gadsimta 20.–30. gados, to veicināja gan jezuītu misiju tīkla izveide, gan jaunu baznīcu celtniecība un garīdznieku no citām Žečpospolitas teritorijām piesaiste. Rezultātā bīskapa A. Ostrovska 1758. gada ziņojumā rakstīts, ka Latgales teritorijā darbojās 71 garīdznieks: 26 draudžu priesteri, 20 dominikāņu mūki un 25 jezuīti.⁷⁹⁰ Acīmredzot tas labvēlīgi ietekmēja reliģisko situāciju Latgales teritorijā, jo iepriekš minētā statistikas kategorija ilgstoša grēksūdzes ignorēšana no ziņojumiem pazūd kopš 1739. gada.

---

⁷⁸³ Lit. Ann. D., 1645, 1670, 1673, 1676, 1702, 1721–1723, 1725–1728, 1731, 1734–1742, 1747.

⁷⁸⁴ Lit. Ann. D., 1634.

⁷⁸⁵ Hist. D., 1634.

⁷⁸⁶ Relatio episcopi Christophori Szembek a. 1715, pp. 21–27.

⁷⁸⁷ Ibid.

⁷⁸⁸ Ibid.

⁷⁸⁹ Lit. Ann. D., 1645, 1648, 1675.

⁷⁹⁰ Henrihs Strods. *Latvijas katoļu baznīcas vēsture*, 172. lpp.

Daugavpils jezuīti savos ziņojumos piemin Tridentas koncilu, uzsverot, ka viņu rīcība atbilst tur pieņemtajiem lēmumiem.⁷⁹¹ Tādējādi viņi sevi pozicionēja kā atjaunotas katoliskas pasaules radītājus. Šīs pasaules centrā bija dievnams – centrālais objekts *historia* ziņojumos. Tā bija vieta, kur notika dievkalpojumi, draudzes locekļu lūgšanas, kā arī ikdienas sprediķi un katehēzes.⁷⁹² No *historia* ir zināms, ka 17.–18. gadsimtā dievnamus jezuīti uzcēla 3 vietās: Daugavpilī, Aulejā un Izvaltā.⁷⁹³ Taču no citiem avotiem ir ziņas par vēl vairākām jezuītu baznīcām: Indricā, Dagdā, Pušā,⁷⁹⁴ bet tās celtas 18. gadsimta otrajā pusē, t.i., periodā, par kuru Daugavpils jezuītu arhīvā praktiski nav dokumentu. Jāpiebilst, ka plašāka informācija ir par Daugavpils baznīcu. Tematiski to var iedalīt 4 grupās:

- 1) **dievnamu celtniecība.** No Daugavpils jezuītu arhīva dokumentiem ir zināms, ka pirmais rezidences dievnams tika uzcelts 1630. gadā.⁷⁹⁵ Tas bija no koka, bet līdzekļu trūkuma dēļ dekorēšanai izmantoja Tartu (*Derpat*) un Rīgas kolēģijas kulta priekšmetus.⁷⁹⁶ Nākamā dievnama celtniecība Daugavpilī notika laika posmā no 1670. līdz 1674. gadam.⁷⁹⁷ Projektu izstrādei tika pieaicināti Viļņas arhitekti, kuriem, kā raksta jezuīti, bija liela pieredze dievnamu celtniecībā.⁷⁹⁸ Toreizējais Daugavpils rezidences superiors Janis Nisvands (*Joannes Niswandt*) baznīcas celtniecībai un dekorēšanai iztērēja gandrīz visus rezidences gada ienākumus un mecenātu dāvinājumus.⁷⁹⁹ Taču vērienīgākais baznīcas celtniecības projekts tika realizēts posmā no 1737. līdz 1740. gadam. Tā bija Daugavpils rezidences mūra katedrāle – superiora Teofīla Folka sen lolots sapnis. 1737. gada *historia* par to rakstīts: “Vecākā degsme un plāni pieauga ar labvēlīgu zīmi par mūra baznīcas celtniecību, par ko viņš domājis apmēram desmit gadus” (*auca faventiore omine superioris quippe sollicitudo et providentia, circa fabricam muratae ecclesiae, quam praemeditando a denis prope annis*).⁸⁰⁰ Līdzekļu trūkuma dēļ celtniecībai

---

⁷⁹¹ Lit. Ann. D., 1644, 1647, 1668, 1747.

⁷⁹² Hist. D., 1635, 1636; Lit. Ann. D., 1641.

⁷⁹³ Hist. D., 1689, 1701, 1710.

⁷⁹⁴ Kristīne Ogle. *Societas Jesu*, 110., 112., 114. lpp.

⁷⁹⁵ Appendices, p. 435.

⁷⁹⁶ Ibid.

⁷⁹⁷ Lit. Ann. D., 1670, 1674.

⁷⁹⁸ Ibid.

⁷⁹⁹ Ibid.

⁸⁰⁰ Hist. D., 1737.

jezuīti gatavojās 3 gadus, katru gadu saražojot noteiktu ķieģeļu skaitu.⁸⁰¹ Būvdarbos piedalījās meistari no Krievijas, bet arhitekts tika aicināts no Polockas kolēģijas.⁸⁰² Jezuīti savos ziņojumos rūpīgi aprakstīja katru dievnama celtniecības posmu, kas liecina par godbijīgo attieksmi pret to.

- 2) **interjera apraksti.** Jezuīti ne tikai detalizēti, bet arī tēlaini apraksta dievnamu interjerus. Piemēram, 1674. gadā par jaunuzcelto Daugavpils baznīcu viņi rakstīja: “Augšējo daļu rotāja skulpturāls Dieva Cilvēka Dēla attēls, kurš pienaglots pie krusta. Tam gar sāniem redzams galvenais no Apustuļiem un Tautu Skolotājs, meistarīgi uzzīmēts uz dēļiem ar izcilu proporciju precizitāti. Zemāk ir Jaunavas un Mātes ikona, sānos Kristus priekštecis, un Jānis Evaņģēlists aizpilda telpu starp abām kolonnām. Ieejas kreisajā pusē atrodas mazāks altāris ar Dievišķās Jaunavas ikonu, kuru sveic eņģelis. Šajā pusē augšpusē novietots skulpturāls Sarmatijas aizbildņa svētītā Staņislava Kostkas attēls. [...] Ir arī divi koka antependiumi,⁸⁰³ pulēti, ar sudraba rakstu un klāti ar dažādiem ziediem, kas reprezentē pavasara skaistumu. Tādā pašā veidā mākslinieks izdekorēja kanceli sprediķiem un radīja patīkamu skatienu acīm. Pārklāju apakšējā daļa spīd daļēji purpursarkanā un daļēji dzeltenā krāsā. Katedra ir rūpīgi izrotāta ar ziediem: uz tās apkārt ir pavasara rozes, bālas lilijas un dažādas zāles, un vissvētāko Jēzus un Marijas vārdi ir ieausti labirinta formā, tie attēlo skaistuma virsotni cienīgajā vidē.”⁸⁰⁴

Pastiprināta uzmanība baznīcas interjeram un dekoratīvajiem elementiem bija raksturīga jezuītu ordeņa iezīme, jo vizuālus attēlus jezuītu misionāri izmantoja ticības pamatu atklāšanai.⁸⁰⁵ Jezuīts Francisks Ksavjers (*Franciscus*

---

⁸⁰¹ Hist. D., 1733–1735.

⁸⁰² Hist. D., 1737.

⁸⁰³ Altāra priekšējā siena.

⁸⁰⁴ Hist. D., 1674. *Superiorem partem Dei Filii Hominis e cruce penduli effigies exornavit. A lateribus qua Princeps Apostolorum, qua Doctor gentium, haud vulgari penicillo adumbrati e tad exactam proportionis amussim expressi in tabulis visuntur. Inferius icona Virginis et Matris, ex utraque parte divus Praecursor Christi et Ioannes Evangelista inter binas stipant columnas. Sinistrum ab ingressu templi latus minor ara icone Deiparae Virginis ab angelo salutatae insignita occupat. In cuius parte altiore Sarmatici tutelaris, beati Stanislai Kostka effigies locata est...Ibidem antependia duo ex tabula, pictorio argento limata, variisque floribus inspersa vernam praeseferunt amoenitatem. Eadem sane methodo cathedram pro concionibus ars pictoris exornavit, et pergratum obtutui exhibitum spectaculum. Interior pars peristromatum ad instar partim purpureo partim flaveo resplendet colore. Tabulatum exquisite floribus convestitum, per quod vernantes rosae, pallentia lilia variisque generis herbae flexuoso serpere gyro, e tin sacratissima Iesu et Mariae nomina enixae labyrinthi ad speciem venustatis purpuram decoro cinctu exhibere cernuntur.*

⁸⁰⁵ Tatjana Bogdanoviča. Sakrālas mākslas nozīme jezuītu ordenī, 10. lpp.

Xaverius, 1506–1552) rakstīja: "Pirms pārlicināt prātus, ir jāpieskaras sirdīm" – ko, pēc jezuīta domām, ir vieglāk izdarīt, izmantojot vizuālos attēlus.⁸⁰⁶ Tāpēc katrs ordeņa dievnama interjers bija labi pārdomāts, jo, ienākot tajā, ticīgais nonāca specifiskā sociāli reliģiskā telpā, kur viņa uzmanība koncentrējās uz objektiem, darbībām, attēliem, simboliem ar reliģisku nozīmi. Līdz ar to dievnamu interjeri ne tikai liecina par noteiktu māksliniecisko stilu, bet arī norāda uz teoloģiskajām doktrīnām, kuras jezuītu misionāri visvairāk praktizēja un mēģināja izplatīt Latgales teritorijas iedzīvotāju vidū. Piemēram, minētais *historia* fragments liecina par to, ka dievnama interjeru rotāja vairākas Sv. Marijas ikonas. Romas katoļu baznīcā Marija tika uzskatīta par vissvarīgāko pārdabisko aizbildni un starpnieku cilvēka saskarsmē ar Dievu, tāpēc no Viņas ticīgie gaidīja īpašu žēlastību un pestīšanas garantu. Tādējādi, izmantojot šo tēlu, jezuīti, akcentēja luterisma nepilnību, jo tā sekotāji atteicās no Marijas godināšanas un līdz ar to nespēja sniegt saviem sekotājiem cerību uz mūžīgo dzīvi. Turklāt, kā uzsver vēsturnieks Tomašs Višļičs (*Tomasz Wiślicz*), Marijas tēlu Žečpospolitas katoļu priesteri izplatīja vietās, kur cilvēki aktīvi praktizēja "pagānu" kultus, jo mātes aizbildnes tēls bija saprotams un tuvs šai ticīgo kategorijai.⁸⁰⁷ Līdz ar to Sv. Marijas ikonu pārsvars jezuītu dievnamos Latgales teritorijā var netieši liecināt par noturīgām "pagāniskajām" tradīcijām iedzīvotāju vidū.

Citētajā fragmentā minētais apustuļu kņazs ir Sv. Pēteris – pāvesta varas institūcijas dibinātājs, kam saskaņā ar Romas katoļu baznīcas postulātiem Kristus pats piešķīra varu pārvaldīt kristīgo pasauli.⁸⁰⁸ Līdz ar to šī tēla izmantošana bija vērsta uz pāvesta autoritātes nostiprināšanu. Savukārt jezuītu ordeņa svēto un svētīto tēli, piemēram, Ignacijs Lojola un Staņislavs Kostka, kalpoja jezuītu un draudzes locekļu konsolidācijai, caur tiem ticīgais jutās iesaistīts ordenī. Turklāt tie mācīja draudzei jezuītu ordeņa galvenās vērtības – disciplīnu, pazemību, uzticību. Līdz ar to var apgalvot, ka Daugavpils jezuītu baznīcas interjers pildīja trīs funkcijas: didaktisku, propagandisku un antiprotestantisku;

- 3) **svēto pīšļi.** Jezuiti, aprakstot dievnamu interjeru, uzsver svēto pīšļu klātbūtni tajā. Piemēram, 1690. gada viņi rakstīja: "Bīskaps ar Vissvētākā Jēzus un Marijas

⁸⁰⁶ Gauvin Alexander Bailey (2003). *Between Renaissance and Baroque: Jesuits art Art in Rome*. Toronto: University of Toronto Press, p. 68.

⁸⁰⁷ Tomasz Wiślicz (2001). *Zarobić na duszne zbawienie. Religijność chłopów małopolskich od połowy XVI do końca XVIII wieku*. Warszawa: Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, p. 85.

⁸⁰⁸ Ibid.

vārdu ieradās, lai iesvētītu mocekļu Pija un Antonīna, kā arī Svētās jaunavas un mocekles Teodoras relikvijas, kas atrodas galvenajā altārī” (*sub Sanctissimorum Jesu et Mariae Nominum titulo, inclusis in ara majore SS. Pii et Antonini, Martyrum, necnon Sanctae Theodora Virginis et Martyris reliquiis, solitis ceremoniis consecrare*).⁸⁰⁹ Savukārt saistībā ar Daugavpils jaunās mūra baznīcas pamatu likšanu jezuīti uzsvēra: “Dziļi izdobtajā akmens vidū guldījām Dieva Jēru, Sv. Jāņa daļiņas un tās relikvijas, kuras mums bija, proti: Sv. Flavicija mocekļa, Sv. Anonīma mocekļa, Sv. Benediktas, Sv. Pija, Sv. Adriana, Sv. Kaliksta, Sv. Domninas, Sv. Vincenta, Sv. Gudencija, Sv. Justīnas, Sv. Severīnas.”⁸¹⁰ Svēto relikviju obligātās godināšanas doktrīna tika apstiprināta 787. gadā Otrajā Nīkejas koncilā. Saskaņā ar to relikvijas ir īpaša Dieva žēlastības zīme un jau kopš viduslaikiem katra baznīca centās iegūt svēto pīšļus.⁸¹¹ Tāpēc no reliģiskā viedokļa tas paaugstināja ordeņa dievnamu sakralitāti, savukārt draudzes locekļiem tā bija iespēja saņemt brīnumu, bet jezuītiem – piesaistīt vairāk kristiešu un līdz ar to arī finansējumu;

- 4) **liturģiskie priekšmeti.** Daugavpils jezuīti uzskaitīja un ziņojumos aprakstīja liturģiskos priekšmetus, kurus saņēma kā dāvanu no draudzes locekļiem.⁸¹² Tie bija zelta un sudraba biķeri, patenas,⁸¹³ sudraba svečturi, galdauti un audumi.⁸¹⁴ No arhīva dokumentiem ir zināms, ka 17. un 18. gadsimtā jezuīti saņēma vismaz 85 dažādus priekšmetus. Minot tos, viņi akcentēja dāvināšanas aktu, jo tas liecināja par jezuītu un draudzes locekļu saikni. Līdz ar to kulta priekšmetiem bija ne tikai reliģiska, bet arī sociāla vērtība.

Savukārt par Aulejas baznīcu no arhīva dokumentiem ir zināms, kā tā tika celta 17. gadsimtā, taču precīzu datumu jezuīti nenosauca. Lai gan 1680. gada *historia* viņi minēja,

---

⁸⁰⁹ Hist. D., 1690.

⁸¹⁰ Hist. D., 1737. *Sub tabellam in medio lapidis profundis excavato imposuimus Agnum Dei, grana S. Joannae, et quas certas habere potuimus reliquias, nempe S. Flavitii M., S. Anonymi M., S. Benedictae V. et M., S. Pii M., S. Hadriani M., S. Callixti M., S. Domninae M., S. Vincentii M., S. Gaudentii M., S. Justinae V. M., S. Severinae V. M.*

⁸¹¹ John Wiliam O'Malley. *Trent and All That: Renaming Catholicism in the Early Modern Era*, p. 67.

⁸¹² Hist. D., 1678, 1681, 1686, 1689, 1692, 1694, 1701, 1706, 1710, 1724, 1735, 1738.

⁸¹³ Hist. D., 1725.

⁸¹⁴ Hist. D., 1730.

ka koka baznīcas celtniecība pabeigta tajā pašā gadā,⁸¹⁵ taču ir arī liecības, ka tā tika celta agrāk, bet sadega ugunsgrēka laikā.⁸¹⁶

Aulejas baznīca tika iesvētīta par godu Sv. Marijai Magdalēnai, tāpēc galveno altāri rotāja liela svētās ikona.⁸¹⁷ No ziņojumiem zināms, ka 1689. gadā tā tika pārbūvēta, bet 1774. gadā koka baznīcas vietā viņi uzcēla mūra baznīcu ar kapsētu, kā arī tika iegādāts jauns izsmalcināts (*elegante*) liturģiskais inventārs.⁸¹⁸

Izvaltas muižā jezuīti uzcēla Sv. Ercenģeļa Miķeļa baznīcu. Ziņas par to pirmo reizi parādās 1701. gadā.⁸¹⁹ Baznīca tika celta no koka un, kā rakstīja jezuīti, bija rotāta ar diviem tornīšiem, bet blakus atradās mūra kapliča.⁸²⁰ Savukārt interjeru rotāja divas lielas ikonas – Sv. Miķeļa un Jāņa Kristītāja ar bērniņu Jēzu.⁸²¹

Daugavpils jezuītiem posttridentas katoļu telpa nav iedomājama bez kultiem. To apraksti ir sastopami 126 ziņojumos, kas ir 42 % no kopējā ziņojumu skaita, kā arī citos arhīva dokumentos. Šajā sakarā vērts pievērst uzmanību Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos trīs visbiežāk minētajiem katoļu kultiem:

- 1) **Sv. Eiharistijas kults.** Tas sāka attīstīties uzreiz pēc Tridentas koncila kā Sv. Hostijas īpaša godināšana. 17. gadsimtā Sv. Eiharistijas kults kļuva populārs katoļu valstīs visā Eiropā. Daugavpils baznīcas liturģiskais kalendārs paredzēja regulāru Sv. Hostijas godināšanu. Tam bija atvēlēta katra mēneša pēdējā svētdiena.⁸²² Šī kulta īpašā nozīme slēpjas apstākļi, ka tas bija cieši saistīts ar grēksūdzes sakramentu, jo komūnijas pieņemšana prasīja regulāru grēku izsūdzēšanu.⁸²³ Savukārt grēksūdze, pēc Lojolas domām, ir spēcīgs ierocis cīņā pret ķecerību un grēku, jo tās laikā starp garīdzniecību un ticīgo veidojas īpaša uzticības saikne.⁸²⁴ Ņemot vērā esošās problēmas ar reliģiozitāti un sakramentu pieņemšanas regularitāti Latgales teritorijas iedzīvotāju vidū, šis kults ieguva īpašu nozīmi ticības stiprināšanā;

---

⁸¹⁵ Hist. D., 1680.

⁸¹⁶ Hist. D., 1678.

⁸¹⁷ Hist. D., 1689.

⁸¹⁸ Ibid., kā arī Appendices, p. 454.

⁸¹⁹ Hist. D., 1701.

⁸²⁰ Appendices, p. 455.

⁸²¹ Hist. D., 1701.

⁸²² Appendices, pp. 447–449.

⁸²³ Tridentas koncils noteica, ka pie komūnijas var nākt tikai tie ticīgie, kas atrodas Dieva žēlastības stāvoklī, tātad pēc grēksūdzes.

⁸²⁴ *The Spiritual Exercises of St. Ignatius of Loyola* (General Confession and Communion). Pieejams: <https://sacred-texts.com/chr/seil/seil10.htm> (skatīts 11.12.2022.).

- 2) **Jēzus sirds kults** (*Sacratissimum Cor Jesu*). Tā godināšana Rietumeiropā sākās 17.gadsimta 90. gados, pateicoties tieši jezuītu ordenim. Spriežot pēc Daugavpils jezuītu ziņojumiem un liturģiskā kalendāra Latgales teritorijā šis kults tika ieviests 17. gadsimta beigās – 18. gadsimta sākumā. Jezuīti noteica, ka katra mēneša pirmā svētdiena ir Jēzus sirds pielūgsmes diena.⁸²⁵ Tādējādi svētkiem bija regulārs raksturs. Lai saprastu šī kulta nozīmi un jezuītu īpašo attieksmi pret to, nepieciešams detalizētāk izskatīt tā atribūtiķu. Pirmkārt, Jēzus sirds kults paredzēja īpašu lūgšanas formulu – ticīgie vairākkārt atkārtoja: „Dari mani pazemīgu, pacietīgu, šķīstu un pilnīgi paklausīgu Tavai gribai. Labais Jēzu, dāvā man žēlastību, ka varu dzīvot Tev un Tevī.”⁸²⁶ Tādējādi kulta mērķis bija ieaudzināt draudzes locekļos pazemību un paklausību. Otrkārt, tas paredzēja procesijas, kas bija sava veida teatralizēts priekšnesums. Daugavpils jezuīti to aprakstos min mūziku, dziesmas un pat lielgabalu šāvienus.⁸²⁷ Tādējādi procesijas izjauca Latgales teritorijas iedzīvotāju ikdienas rutīnu un pulcēja lielu cilvēku skaitu, kā rakstīja jezuīti, “liels tautas pūlis sekoja mums” (*magna turba hominum secuta est nos*).⁸²⁸ Turklāt procesijas vienoja ticīgos no dažādām sociālajām grupām: “Šeit sapulcējās visi bērni un sirmgalvji, vīrieši un sievietes, visdažādākie cilvēki vienojās lūgšanā” (*hic omnes pueri et senes, viri ac mulieres, omnes homines orationibus coniuncti*);⁸²⁹
- 3) **jezuītu ordeņa svēto kults**. Daugavpils baznīcas liturģiskajā kalendārā tiek pieminētas Sv. Ignācija (*Ignatii S. J.*), Sv. Franciska Regisa (*Francisci Regis S. J.*), Sv. Aloīzija Gonzaga (*Aloysii Gonzagae S. J.*), Sv. Franciska Bordžija (*Francisci Borgiae S. J.*), Sv. Franciska Ksavjera (*Francisci Xaverii S. J.*), Sv. Staņislava (*Stanislai S. J.*) svinamās dienas.⁸³⁰ Jezuītu ordeņa svēto kults, tāpat kā svēto attēli, kalpoja ciešākas saiknes dibināšanai starp ticīgajiem un jezuītu ordeni.

Minētie piemēri liecina par to, ka kultī bija neatņemams ticības propagandas un stiprināšanas elements, caur kuru tika veikta ticīgo apziņas un uzvedības reliģiskā

⁸²⁵ Appendices, pp. 447–449.

⁸²⁶ Jonas Raymond. (2000). *France and the Cult of the Sacred Heart: An Epic Tale for Modern Times*. University of California Press, p. 29.

⁸²⁷ Lit. Ann. D., 1687, 1694, 1706, 1723.

⁸²⁸ Lit. Ann. D., 1706.

⁸²⁹ Lit. Ann. D., 1695.

⁸³⁰ Ibid.

orientācija. Savukārt bieža kultu izpausmju minēšana Daugavpils jezuītu dokumentos radīja priekšstatu par saliedētu draudzi. Kopīgas lūgšanas un procesijas bija savdabīgs reliģiskās idilles brīdis un apliecinājums jezuītu auglīgai darbībai Latgales teritorijā.

Tridentas koncilā liela nozīme tika piešķirta ticības attīrīšanai no visām sagrozītā reliģiskā kulta izpausmēm, paražām un uzskatiem. Tas bija viens no iemesliem, kāpēc jezuītu ordenis pievērsa “pagānismam” īpašu uzmanību. Cits iemesls slēpjas pašā ordeņa būtībā – Ignacijs Lojola savus brāļus pozicionēja galvenokārt kā misionārus, kas nes Dieva vārdu nekrīstīgām tautām. Pirmie kontakti ar “pagānu” kultu piekritējiem Latgales teritorijā bija Rīgas kolēģijas jezuītiem. Viņu ziņojumos vietējo iedzīvotāju “pagāniskās” tradīcijas ir plaši un detalizēti aprakstītas, un jāatzīst, ka šie apraksti ir pētnieku uzmanības centrā jau kopš starpkaru perioda.⁸³¹ Tāpēc šajā darbā aplūkoti galvenokārt tie vietējo iedzīvotāju reliģiskās dzīves aspekti, kas palīdz atklāt avota informatīvo potenciālu uztveres līmenī.

Rīgas kolēģijas un Cēsu rezidences ziņojumu satura analīze parādīja, ka misionāri izcēla 4 “pagānisma” kulta izpausmes:

- 1) **ticība dievībām un gariem.** Rīgas kolēģijas misionārs Jans Stribrings jau pirmajā ziņojumā par Latgales teritoriju piefiksēja, ka vietējie iedzīvotāji tic gariem: “Viņi ir elku kalpi, pielūdz kokus, un viņiem ir birzis, kurās zināmos laikos, proti, ap Lieldienām un ap Sv. Miķeļa dienu, viņi ziedo dažāda veida upurus” (*Idololatrae enim sunt et arbores colunt et lucos habent, quibus certis temporibus, videlicet circa Pascha et circa festum sancti Michaelis varia donorum genera offerunt*)⁸³² Bet sarunā ar vietējo iedzīvotāju misionārs noskaidroja, ka pastāv arī daudzdievība, zemnieki tic, ka ir dievs, kas dzīvo debesu pilī un dievs, kas valda pār zemi un daudzi mazāki dievi.⁸³³ Taču jezuīti ne tikai pierakstīja dzirdēto un redzēto, bet arī centās noskaidrot dievību hierarhiju, kas izpaudās ziedojumu veidā un apjomā. Saskaņā ar jezuītu ierakstiem pirmo vietu ieņēma ražu dievs Cereļicings (*Cerehlicing*), kuram zemnieki upurēja melnu vērsi, melnu vistu, melnu sivēnu un dažas mucas alu, otro vietu – Ušinge (*Ushinge*) jeb zirgu dievs, kuram nesa divus naudas gabalus un divas maizes, kā arī speķi, un trešajā vietā

---

⁸³¹ Ludviks Adamovičs (1937). *Senlatviešu reliģija vēļajā dzels laikmetā*. Rīga: Kr. Barona biedrības apgāds; Haralds Biezais (1994). *Gaismas dievs seno latviešu reliģijā*. Rīga: Minerva; Haralds Biezais (1998). *Seno latviešu debesu dievu ģimene*. Rīga: Minerva; Pēteris Šmidts (1919). *Latviešu mītoloģija*. Latviešu rakstnieku un mākslinieku biedrība.

⁸³² Ann. R., 1606.

⁸³³ Ibid.

bija Mošels (*Moschel*) jeb govju dievs, kura ziedojumos bija sviests, piens un siers. Jans Stribrings arī pamanīja, ka ziedojuma veids bija atkarīgs ne tikai no dieva nozīmes, bet arī no dzimuma: “Ozolu sauc par vīrieti, pie kura noliek divas olas, liepu sauc par sievieti, tai ziedo sviestu, pienu, sieru un taukus savas un bērnu veselības un drošības dēļ”;⁸³⁴

- 2) **rituāli.** Katrā Rīgas, kā arī Cēsu ziņojumā ir informācija par specifiskiem “pagānu” rituāliem, kas bija domāti dažādiem dzīves gadījumiem: ikdienas un svētku upurēšanai, apbedījumiem, mirušo pieminēšanai, zīlēšanai, nolādēšanai utt. Piemēram, 1606. gadā Jans Stribrings rakstīja: “Ja kāds zemnieks otram grib nodarīt ļaunu, viņš sasauc divus vai trīs kaimiņus, kam atklāj sirds noslēpumus. Tad viņš noliek galdā trauku ar alu, tam apkārt – 20 mazas vaska sveces – un pēc tam, paķēris dūrē izkopts trinamo nazi, iegriež ar to galdā, pēc tam to nosviež zem galda, sacīdams: “Lai tā tu sev salauztu roku, kāju vai tava sieva, vai meita, vai zirgs, vai govs” (*Hic ponit vasculum cerevisiae in mensa, circa quod 20 candelas parvas cereas ponit et arrepto pugillo freni, cultroscindit supra mensam, postea sub mensam projicit dicens: Ita frangas sibi manum, pedem, vel uxor, vel filia, vel equus, vel vacca, etc.*).⁸³⁵ Tik detalizēts rituāla apraksts liecina par iespējamo jezuītu pasīvu dalību tajā, līdz ar to arī par vēlmi iepazīt un pat izpētīt vietējo iedzīvotāju reliģiskās tradīcijas;
- 3) **kulta vadītāji.** Rīgas jezuīti ziņojumos viņus dēvē par *popus*, kas, visticamāk, ir atvasinājums no vārda *populus* – tauta, tautisks, tādējādi atšķirot tos no kristiešu priesteriem – *sacerdotis*, kas nāk no vārda *sacer* – svēts. Kā atzīme misionāri, *popus* ir gados veci vīri, kurus zemnieki aicina nopietnu problēmu gadījumā, piemēram, saslimstot kādam no ģimenes locekļiem.⁸³⁶ *Popus* veica atbilstošus rituālus un nesa upurus pie kokiem. Tādējādi jezuīti viņus pozicionēja kā tradīciju glabātājus un autoritatīvas personas latviešu zemnieku vidū. To respektējot, misionāri vispirms centās nodibināt kontaktus tieši ar kultu vadītājiem. Spriežot pēc ziņojumiem, galvenā metode bija garas sarunas, kuru laikā misionāri ne tikai centās pārliecināt *popus* par “pagānu” kultu maldīgumu un kaitīgumu, bet arī izprast “pagānisma” iesakņošanās iemeslus vietējo iedzīvotāju vidū. Vienā no šādām sarunām jezuīti saņēma atbildi: “Mēs, nabagi, kam nav Dieva vārda un nav

---

⁸³⁴ Ann. R., 1606.

⁸³⁵ Ibid.

⁸³⁶ Ann. R., 1608.

garīdznieku, lai gan tikām dzirdējuši, ka citās vietās ticīgiem tie bijuši, bijām spiesti meklēt mūsu vajadzības palīdzību un zinājām, ka mūsu senči pielūdza dažus kokus un pēc tam, kad nesa dāvanas, dabūja palīdzību, izveseļojās un saņēma dāvanas, arī mēs bijām spiesti tāpat darīt, jo negribējām palikt bez nekā.”⁸³⁷ Šie vārdi jezuītiem atklāja trīs “pagānisma” cēloņus: garīdznieku trūkumu, senču tradīcijas un utilitārisma principu.

Iepriekš minēto “pagānisma” izpausmju kopumu var saukt par klasisku, šādi kristīgā baznīca reprezentēja “pagānus,” sākot no agrajiem viduslaikiem. Tas deva pamatu Rīgas un Cēsu jezuītiem vietējos zemniekus saukt par *ethnicus* – “pagāni”.⁸³⁸ Vai latviešu zemnieki tiešām bija “pagāni”? Jesuīti šajā jautājumā neiedziļinājās. Viņiem ar kristietību nesaistītu objektu pielūgšana neatkarīgi no regularitātes un intensitātes jau bija tīrais “pagānisms.” Taču arhīva dokumenti liecina, ka jezuītu ierašanās brīdī vietējiem iedzīvotājiem bija priekšstati par kristietību, lai gan jāatzīmē, ka tie bija neskaidri un nesistēmiski. Par to liecina šāds ieraksts: “Tāda bija *Lotavorum*, kurus priesteri pameta uz 80 un vairāk gadiem, neziņa, ka katehēts jautāja: kurš tika pienaglots pie krusta? Daži atbildēja, ka tas ir kaut kāds jauneklis, bet varbūt ar viņu bija laupītājs, un tur viņš rīkojās pie krusta; citiem bija mazliet labākas zināšanas, viņi atbildēja, ka viņš ir kaut kāds labs labas mātes dēls, bet viņu satvēra dusmīga tēva labā roka un piesita pie koka krusta.”⁸³⁹

Rīgas un Cēsu jezuītu attieksme pret “pagānismu” izpaūžas Jana Stribringa vārdos: “Nelaimīgā kārtā *Lothavi* bez Dieva atziņas pēc veco “pagānu” paražas aiziet nāvē” (*Lothavi sine Dei agnitione adhuc misere more antiquorum ethnicorum ad inferos descendunt*).⁸⁴⁰ Tajos nav pārmetumu, bet nožēla par vietējo iedzīvotāju dvēseļu nolemību pēc nāves. Jāpiebilst, ka Rīgas un Cēsu jezuīti “pagānisma” ir ļoti atturīgi raksturojumā, kas nebija ierasti jezuītu ordenim. Saistībā ar latviešu zemniekiem viņi izmantoja tikai šai situācijai tipiskas leksēmas: mežoņi, barbari un dēmoni (domāti kultī, kas saistīti ar dēmoniskajiem spēkiem).

---

⁸³⁷ Ibid.

⁸³⁸ Ann. R., 1606. *Nos, miseri, destituti omni verbo divino et secerdotibus, prout in aliis locis fidelium habere intelleximus, cogimur quaerere in nostris necessitatibus auxilium et quandoquidem audivimus maiores nostros peculiare coluisse arbores, quibus certa dona offerentes, adiutos et a suis infirmitatibus liberatos et omnibus bonis locupletatos.*

⁸³⁹ Appendices, p. 435. *Ea erat ruditas Lotavorum, ab 80 et amplius annis sacerdotibus destitutorum, tu interrogati a catechista: quisnam ille esset cruci affixus? Responderunt quidam, fuisse aliquem parvulum aetate, at fortasse praecocem latrunculum, ideoque in crucem actum; alii aliquanto melius, bonum bonae matris alicuius filium, sed irati patris manu correptum et sic in trabi distentum.*

⁸⁴⁰ Ann. R., 1606.

Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos vietējo iedzīvotāju “pagānisma” kultu apraksti detalizācijas ziņā krietni atpaliek no Rīgas un Cēsu misionāru aprakstiem. Daugavpils jezuīti savos ziņojumos aprobežojās ar nelielām piezīmēm par to, ka latviešu zemnieki pielūdz kokus vai tic dabas gariem, ko sauc par mātēm.⁸⁴¹ Taču tas nekādā gadījumā neliecina par jezuītu intereses zudumu par pagāniem, jo katrā trešajā *littera* ir informācija par kādu "pagānisma" izpausmi, bet gan drīzāk liecina par jezuītu uztveres maiņu. Pateicoties regulārajām misijām zemnieku vidū, “pagānu” pasaule pamazām tika iekļauta kristīgajā telpā un vairs netika uztverta kā sveša un nepazīstama. Līdz ar to kategoriju “svešs” nomainīja kategorija “cits”, t.i., apgūts un atpazīstams, bet tomēr atšķirīgs. Uz to norāda arī leksēmas *barbars* un *mežonis* pazušana no zemnieku raksturošanas. Pēdējo reizi tie lietoti 1649. gadā Daugavpils rezidences dibināšanas aktā: “Mūsu misionāri steidzās uz Livonijas, Žemaitijas un Lotāvijas robežām pie skarbās un mežonīgās tautas, kas dzīvoja mežos un birzīs, pielūdza senos ozolus un liepas (..) barbaru saprāts tika pievērstis cilvēku sabiedrības likumiem, t. i., zināšanām par patieso Dievību” (*Nostrī in contumīnam Livoniae Semigaliae seu Lotaviam ad populū ferū et sylvestrem, qui in sylvis [...] sensum barbari ad iura societatis hmanae; deinde ad notitiam veri Numinis*).⁸⁴² Bet arī šajā gadījumā jezuīti rakstīja pagātnē.

Informācija par “pagānu” kultiem atrodama divu veidu ierakstos – verbālajos tekstos (*historia, littera*, dažāda veida aktos) un statistikā. Taču tās apjoms hronoloģiskajā dimensijā ir sadalīts nevienmērīgi, proti, 17. gadsimtā ar “pagānismu” saistītās tēmas Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos minētas 34 reizes un tikai verbālajā variantā. Savukārt 18. gadsimtā to minēšana pieaug līdz 55 reizēm, bet ziņas par "pagānisma" kulta izpausmēm, sākot ar 1720. gadu, atrodamas arī *littera* statistikā. Līdz ar to informācijas apjoms un daudzveidība par vietējo iedzīvotāju reliģiskajiem priekšstatiem ievērojami palielinās. Daugavpils jezuītu pieaugošo interesi var izskaidrot ar diviem faktoriem. Pirmkārt, kā zināms, 1715. gadā lielākā daļa no luterāņu muižniekiem bija jau atgriezies Romas katoļu baznīcā, un tas ļāva jezuītiem pārslēgt uzmanību uz zemākajiem sociālajiem slāņiem, otrkārt, pastāvīgu misijas punktu dibināšana muižnieku īpašumos nodrošināja pamatu intensīvākai jezuītu darbībai.

Pirmā “pagānu” kultu piekritēju pieminēšana statistikas datos attiecas uz 1720. gadu, un šajā gadā viņu skaits daudzkārt lielāks nekā turpmākajos (4.3.II.). Tas saistīts ar jezuītu entuziasmu apsekot apkārtējos mežus, lai tajos atrastu elku pielūdzējus un veiktu

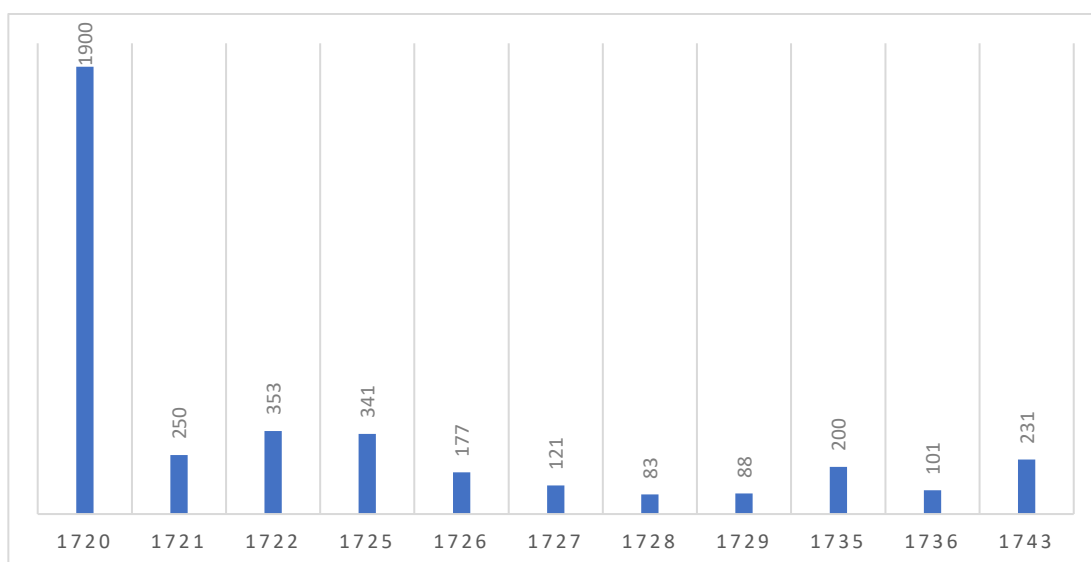
---

⁸⁴¹ Ann. R., 1606, 1608.

⁸⁴² Appendices, p. 435.

viņu vidū katehēzi. Paši jezuīti to dēvē par varenu ekspedīciju.⁸⁴³ Turpmākajos gados viņu degsme un iespējas mazinājās, kā rezultātā var novērot kritumu statistikas rādītājos, bet atsevišķos gados no tās vispār pazūd kategorija “pagāni”.

Vidējais statistikā minēto “pagānu” skaits 20 gadu laikā (1720–1743) ir 195 cilvēki, kas ir tikai 4–6% no attiecīgā gada ticīgo kopskaita (*att. 4.3.10.*). Šie dati ir pretrunā ar *littera* tekstuālo daļu, kur jezuīti apraksta zemnieku masveida “pagānu” kultu piekopšanu, un šie hiperbolizētie apraksti rada iespaidu, ka visi zemnieki bez izņēmuma ir elku pielūdzēji. Taču statistika neliecina par “pagānu” kultu lielo popularitāti. Bet ir jāņem vērā, ka jezuīti ziņojumos atzīmēja tikai veiksmīgus zemnieku atgriešanās gadījumus, tāpēc atklāts paliek jautājums par to zemnieku skaitu, kuri spītīgi pretojās jezuītiem un turpināja piedalīties “pagāniskajos” kultos. Šajā sakarā var iebilst, ka jezuītu ziņojumos nav datu par “pagānisma” kulta patiesajiem apmēriem Latgales teritorijā.

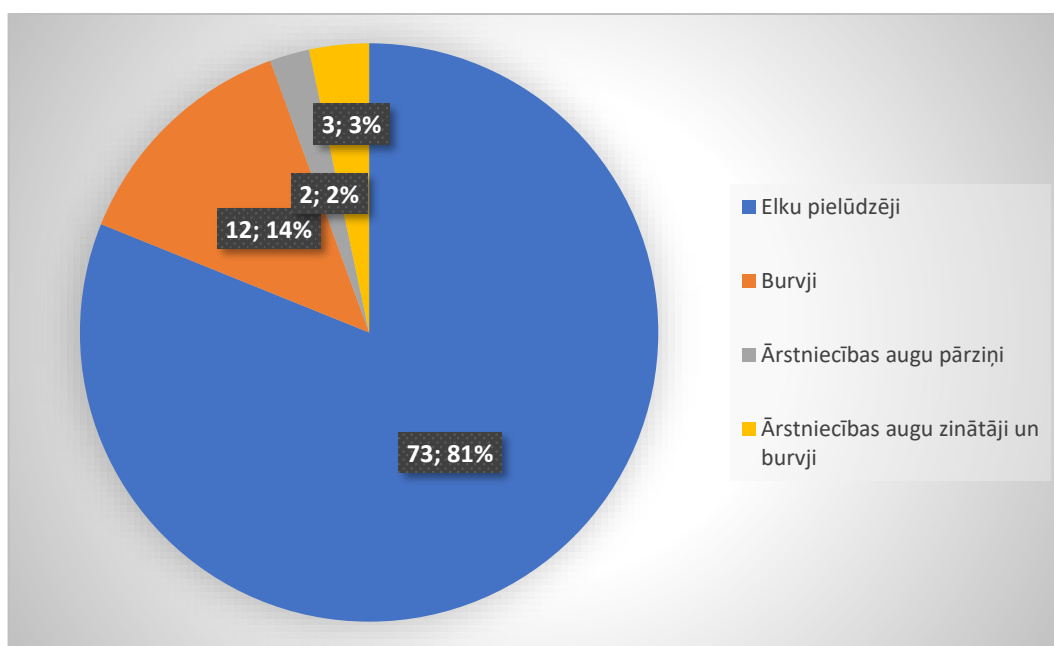

Att. 4.3.11. “Pagānu” kultu piekritēju atgriešanas skaits Romas katoļu baznīcā 18. gadsimtā

Gan Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu verbālajos tekstos, gan statistikas datos “pagānisma” kultu sakarā minēti tikai latviešu zemnieki *Lothavicus*. Līdz ar to “pagānu” pasaule jezuītu uztverē ir homogēna sociālā telpa. Taču vienlaikus, pateicoties statistikai, tā ir diferencēta, bet tikai pēc “pagānu” kultu izpausmēm. Jesuīti izdalīja šādas kategorijas:

⁸⁴³ Lit. Ann. D., 1720.

- 1) **elku pielūdzēji**. Tā ir visbiežāk jezuītu dokumentos minētā kategorija, uz kuru attiecināmi zemnieki, kuri nesa ziedojumus elkiem: kokiem, birzēm, akmeņiem un ezeriem (*att. 4.3.12.*);
- 2) **burvji**. Pieminēšanas biežuma ziņā atrodas otrajā vietā. Atšķirībā no Rīgas kolēģijas misionāriem Daugavpils jezuīti nepiemin lāstu rituālus vai citas kaitīgas burvestības, viņu ziņojumos ir aprakstīti tikai gadījumi, kas saistīti ar zemnieku vēlmi saņemt jebkāda veida labumu, izmantojot burvestības (*att. 4.3.12.*);
- 3) **ārstniecības augu zinātāji**. Viņi minēti tikai statistikas datos, bez jebkāda pavadošā apraksta, turklāt dažos ziņojumos šī kategorijas pārstāvji ir apvienoti ar burvjiem. Tas varētu liecināt, ka ārstēšana ar augiem no jezuītu viedokļa tomēr nebija strikti definēta “pagānisma” izpausme, par tādu to padarīja burvestības klātbūtne ārstēšanas procesā (*att. 4.3.12.*).

Att. 4.3.12. “Pagānisma” izpausmes Latgales teritorijas zemnieku vidū 17.–18. gadsimtā

“Pagānu” pasaule Daugavpils jezuītu dokumentos nav individualizēta – no 89 “pagānu” kulta pieminējumiem 17. gadsimtā tikai divos gadījumos, bet 18. gadsimtā 3 reizes minēti indivīdi. “Pagānu” telpas individualizācija notiek divos gadījumos. Pirmais – ja notikums pārsteidz jezuītu iztēli. Piemēram, 1742. gadā viņi apraksta šādu situāciju: “Izbrīnīja vienas jaunas zemnieces viltība. Vairākas dienas viņa bija slima un esot mirusi slimības dēļ. Viņu apraudāja vecāki un radnieki, un bija pienācis laiks viņu apbedīt savā kapā. Bet pēc kāda laika viņa piecēlas no mirušajiem, it kā atgriezies no citas pasaules,

kliedz ar dziļām nopūtām no krūtīm. Ak! Ko es redzēju, ko es redzēju citā pasaulē! Apmulsušie vecāki, sakopjuši drosmi atsākt, jautā: ko? Tad viņa: es redzēju dusmīgu Dievu un visus svētos dusmīgus uz mums, *Lothavis*, jo mēs nepielūdzam vienu patieso Dievu. Es redzēju arī elles mocītus dēmonus, kas lēja rīklē degošu piķi, dzēra dieviem dzērienu; viņiem mēles saknes izrāva ar karstām knaiblēm, rijības cienītāji pārkāpa baznīcas baušļus, tie, kas ar ozoliem un liepām piedāvāja dievišķo godu, tika pakļauti dažādām elles spoku mokām.”⁸⁴⁴ Aprakstītajā gadījumā “pagāniskie” vecāki ir kristīgās meitas ietekmes objekts. Meitenes iniciatīva un neordinārā darbība, kas izcēla viņu kā darbības subjektu, tika projicēta arī uz vecākiem, tādējādi atšķirot viņus no kopējā puļa. Minētais gadījums arī norāda uz to, ka “pagānu” pasaule īsti nebija atdalīta no kristīgās, vienā ģimenē varēja sadzīvot gan “pagānu” kultu piekritēji, gan kristieši. Tāpēc konfesionālās telpas dalījums kristiešu un “pagānu” eksistēja tikai jezuītu apziņā.

Pārējās indivīdu pieminēšanas ir saistītas ar stāstiem par brīnumiem. Piemēram, 1693. gada *littera* rakstīts: “To pašu ietekmi no Sv. Ignacija ūdens piedzīvoja kāda zemniece, kura naktī smagi saslima ar lemuriem.”⁸⁴⁵ Tikmēr mūsu misionārs, kurš, nejauši nokļūvis šajā mājā, pieņēma grēksūdzi un sniedza komūniju, turklāt viņai tika pavēlēts dzert Sv. Ignacija ūdeni, un īsā laikā viņa tika atbrīvota no šādām nepatikšanām” (*Eundem aquae S. Ignatii effectum experta est mulier rusticana, haec graves de nocte a lemuriibus passa infestationes, ad amovendam molestiam varia tentabat remedia, decreveratque demum aliquem veneficorum adire, e tad eo opem petere*).⁸⁴⁶ Bet 1715. gadā jezuīti atzīmēja: “Kāds zemnieks no Galēnu muižas, kuram jau pāri septiņdesmit, pieskrēja pie mūsu misionāra no Preiļiem, trīcēdams sacīja, ka viņam pieķēries velns, un tūdaļ viņu (*zemnieku*) aicināja (*priesteri*) uz dievkalpojumu. Un viņš tika atbrīvots ar Sv. Ignacija ūdeni” (*Item quidam rusticus Galenensis, iam septuagenarius, Preylos usque ad nostrum accurrit missionarium, totus tremens; daemonem enim sibi ajebat propinatum,*

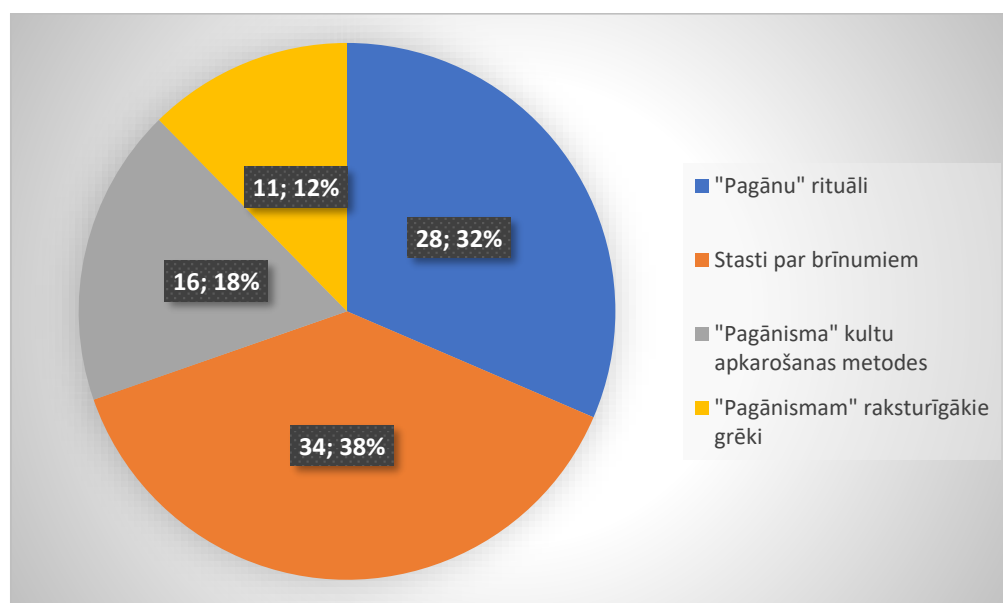
⁸⁴⁴ Lit. Ann. D., 1742. *Pius praeterea rusticae cujusdam puella astus. Tinxit haec per aliquot dies morbum, post etiam mortem. Deploratur a parentibus et cognatis, tumbaeque tumulanda imponitur. Post aliquod intervallum a morte conficta resurgit, atque velut ex altero mundo redux, ductis alto de pectore suspiriis exclamat. Ah! Quae ego vidi, quae vidi in altero mundo! Stupefacti parentes postquam resumpsere audaciam, inquirunt: quid? tum illa. Vidi iratum Numen, et omnes sanctos nobis Lothavis infensos, pro eo, quod unum Deum verum non colamus. Vidi et inferni cruciatus, ardentem picem eorum faucibus infundunt daemones, qui potum diis libabant; eorum linguae ignitis forcipibus radicitus evelluntur, qui gulae indulgentes precepta ecclesiastica violabant, qui divinos honores quercubus et tiliis habebant variis infernalium spectorum molestiis exercebantur.*

⁸⁴⁵ Mirušo gari.

⁸⁴⁶ Lit. Ann. D., 1693.

eumque continuo oculis obversari invitante ad sua servitia)⁸⁴⁷ Šajos fragmentos zemnieki tiešā veidā nav nosaukti par “pagāniem,” taču par viņu pieķeršanos “pagānisma” kultiem liecina pieminēšanas konteksts. Abos minētajos gadījumos jezuīti lieto darbības vārdus ciešamajā kārtā, tādējādi uzsverot, ka zemnieks ir tikai objekts, bet stāstā par brīnumu priekšplānā ir darbība – eksorcisma procedūra ar Sv. Ignacija ūdeni. Tādējādi “pagāns” kļūst pamanāms, ja uz viņu iedarbojās kristīga atribūtika un brīnums, kas norāda uz sava veida izredzētību, jo tas varēja notikt tikai pēc Dieva gribas.

Stāsti par brīnumiem ir visizplatītākais “pagānu” kultu piekritēju pieminēšanas konteksts gan 17., gan 18. gadsimtā (*att. 4.3.13.*). Līdz ar to Daugavpils jezuītu dokumentos “pagānu” pasaule tiek pasniegta kā brīnumu pasaule. Bieži vien ziņojumos tika minēts, ka zemnieki dzīvojuši brīnuma un pārdabiskā gaidās.⁸⁴⁸ Jesuīti vairākkārt uzsvēra, ka “pagāni” upurēja kokiem vai nodarbojās ar burvestību, jo sagaidīja redzamas brīnumu izpausmes, kas visbiežāk bija saistītas ar dziedināšanu.⁸⁴⁹ Savā laikā Ž. Le Goffs skaidroja zemnieku pieķeršanos brīnumam ar vēlmi saņemt sociāli reliģisko mierinājumu, sava veida kompensāciju par ikdienas dzīves nepilnību un prozaiskumu.⁸⁵⁰

Att. 4.3.13. "Pagānu" kultu piekritēju pieminēšanas konteksts (17.–18. gadsimts)

⁸⁴⁷ Lit. Ann. D., 1715.

⁸⁴⁸ Lit. Ann., 1641, 1644, 1645, 1670, 1678, 1687, 1690, 1693, 1708, 1719, 1725, 1741.

⁸⁴⁹ Lit. Ann, 1645, 1676, 1695, 1705, 1720.

⁸⁵⁰ Jacques Le Goff. *The Medieval Imagination*, p. 33.

Brīnumus rada pārdabiski spēki, ja kristīgajā pasaulē tas bija Dievs, tad “pagānu” pasaulē – dēmoni, piemēram, 1641. gadā jezuīti rakstīja: “Šajās vietās bija pazīstama ģimene, kas nodarbojās ar burvju velnišķīgām zinātnēm, tautas valodā tos sauca par *videntes*.”⁸⁵¹ Viņi, ļaunā gara vadītie, slimību, dzīvnieku sērgas, gada ražas nabadzību un citas nākotnes pareģoja” (*Erat celebre in his partibus genus quoddam hominum veneficiis et artibus diabolicis mancipatum, lingua vulgari “videntes” nuncupabantur; hi daemone authore morbos, pestes animalium, annonae caritatem et alia eius generis futura enunciarunt*).⁸⁵² Dieva un dēmonu darbības rezultāts bija vienāds, taču sekas dažādas. Jesuīti pievērsās savas auditorijas uzmanību tam, ka brīnuma dievišķās izcelsmes gadījumiem sekoja žēlastība, ķermeņa un dvēseles dziedināšana, savukārt ļauno spēku darbībai – neprāts un apsēstība ar dēmoniem.⁸⁵³

Kristīgajā pasaulē brīnumu stāstu darbības subjekti bija svētie sakramenti – grēksūdze un Eiharistija, savukārt “pagānu” pasaulē – Sv. Ignacija ūdens. Par tā popularitāti jezuīti rakstīja: “*Lothavi* tauta lielākoties ir nodevusies burvībai, un tāpēc, ja kāds zina, ka kāda no raganām uz viņu ir dusmīga, dabū Sv. Ignacija ūdeni, ko dzer ar vieglumu un nebaidās no ienaidnieka. Un tiešām valda uzskats, ka nevienas indes nevar nodarīt ļaunumu tam, kurš ir nostiprinājies ar iepriekšminēto ūdeni dzerot, ne aplejot sevi” (*Insuper aquam S. Ignatii iubetur bibere, et intra breve tempus a molestiis eiusmodi liberatur. Lottava gens, veneficiis tu plurimum dedita est, proinde qui novit sibi aliquem ex veneficis infensum, aquam Ignatianam sedulo procurat, qua hausta securus agit nec adversarium timet*)⁸⁵⁴ Šis fragments liecina par to, ka uz ticības lietām zemnieki lūkojas no utilitāra viedokļa. Tāpēc galvenais kritērijs reliģijas vērtēšanai bija tās spēja radīt brīnumu. Tieši tāpēc Sv. Ignacija ūdens kļuva ārkārtīgi populārs “pagānu” vidū. To varēja sajūst arī fiziski, un tā iedarbība bija saprotama un acīmredzama zemniekam, bet, ja gadījumā brīnums nenotika, bija cita iespēja – atgriezties pie kokiem un burvestībām. Jesuīti apzinājās šo problēmu un tēlaini rakstīja par to: “Zari viegli stiepj viņus atpakaļ senajā mežā (*rami sensim in silvam antiquam retrahunt*).”⁸⁵⁵

“Pagānu” utilitārā attieksme pret reliģiju izskaidro tādas elkdievības apkarošanas metodes kā koku ciršanas neveiksmi. Lai gan jezuīti, izcērtot kokus, uzsvēra “pagānu” dievu vājumus kristiešu Dieva priekšā, tas nepārliccināja zemniekus. Viņi gaidīja īstu

---

⁸⁵¹ Tulkojumā: gaišreģi.

⁸⁵² Lit. Ann. D., 1641.

⁸⁵³ Lit. Ann. D., 1641.

⁸⁵⁴ Lit. Ann. D., 1693.

⁸⁵⁵ Lit. Ann. D., 1742.

brīnumu, kas viņiem dotu kādu labumu, koku ciršana to neveicināja, atšķirībā no Sv. Ignacija ūdens.

Pieminēšanas biežuma ziņā otrajā vietā ir “pagānu” rituāli (*att. 4.3.13.*). Šīs tēmas izcelšana ir saistīta ar to, ka ticības izpausme vienmēr notiek caur rituālu, tāpēc jezuītiem tas ir sava veida indikators, kas norāda uz “pagānisma” iesakņošanās pakāpi zemnieku vidē. Turklāt saskaņā ar akomodācijas principu jezuītiem bija rūpīgi jāizpēta vietējās tradīcijas un rituāli, lai izvēlētos efektīvākās katehēzes metodes. Starp jezuītu ziņojumos minētajiem “pagānu” rituālu aprakstiem informācijas apjoma un detalizācijas ziņā izceļas divi. Pirmais tika piefiksēts 1725. gada *littera*: “Pielūgsmes māņticības apžilbināti, viņi noteiktajā laikā nes dzīvajiem kokiem dažādas dāvanas – vai nu vaska gabaliņus, vai metāla, vai vecas monētas, olas u.c., ko aprok pie vīriešu ozola saknēm vai sieviešu liepas saknēm; un viņi izsaka savas vēlmes šajā livoniešu lūgšanas formā: “*Lab rytt Lipiņ, Ko klajas? Ci dyžan spey? Sze as atneszu tew gascincu na aystyc tu monus barnus, na aystyc tu monus lupus, cywkus, na aystyc tu muwsu weselybu y nikodu nalaymu nador.*”⁸⁵⁶ Šis fragments ir interesants ar to, ka jezuīti rituāla aprakstā izmanto vietējo valodu, kas savukārt norāda uz specifisku jezuītu attieksmi pret svešu etniski reliģisku vidi. Viņi neiebruka tajā, bet, saskaņā ar ordeņa akomodācijas principu, mēģināja mijiedarboties ar to, pētot vietējo iedzīvotāju kultūru, tostarp valodu.

Otrais apraksts saistīts ar zīlēšanas rituālu – 1734. gadā jezuīti *littera* rakstīja: “Zīlēšanas rīks, latviešu valodā Swyrbusts, tas ir, uz diega iekarīnātas vaska bumbiņas, ar kurām izseko, no kurienes nācis kāds ļaunums, pie cilvēka vai dzīvnieka, ar runu jautājot: vasks, vasks, saki! no kurienes tas ļaunums? Vai no cilvēka? Vai no šī, vai no tā? Vai arī kur ir pazaudētā manta? Vai šeit? Vai tur?”⁸⁵⁷ Jezuiti šajā aprakstā nav lietojuši vietējo valodu, taču fragments liecina, ka “pagānu” kultu piekritējiem rituāls ir ne tikai darbība, bet arī priekšmeti. Jezuiti šo informāciju izmantoja cīņā pret “pagānismu”. Piemēram, izcirsto koku vietā uzstādot krustus vai izplatot Latgales teritorijas zemnieku vidū vīraku

---

⁸⁵⁶ Lit. Ann. D., 1725. *Talibus ergo spectris, imo vivis arboribus caeca superstitione cultis, varia pro facultate cujusque stato tempore deferuntur munera iam cerae fragmina, iam grana metallica, jam antiquioris monetae nummuli, ova etc, quae ad radices quercuum a viris, tiliarum a faeminis oblata defodiuntur; vota vero sua, hac Livoniae orationis forma depromunt: Lab rytt Lipiņ, Ko klajas? Ci dyžan spey? Sze as atneszu tew gascincu na aystyc tu monus barnus, na aystyc tu monus lupus, cywkus, na aystyc tu muwsu weselybu y nikodu nalaymu nador.*

⁸⁵⁷ Lit. Ann. D., 1734. *Divinatoria instrumenta, Lothavice Swyrbusts, id est, cerae globuli filo appensi, quibus indagant, unde malum aliquod e venerit, homini vel jumento, quarendo per allocutionem: Cera, cera, dic mihi, unde hoc malum? An ab homine? Vel ab hoc, vel ab illo? etc., vel ubi est res perdita? Vel hic? Vel ibi? Etc.*

un svēto ūdeni. Bet, kā atzīmē paši jezuīti, kristīgās ticības atribūtus zemnieki veiksmīgi izmantojuši arī “pagāniskajos” rituālos.⁸⁵⁸ Tāpēc, lai arī jezuītu apziņā kristīgā un “pagānu” pasaule bija atdalīta, reālajā dzīvē tās mijiedarbojās, lielā mērā pateicoties misionāru aktivitātēm, tādējādi jezuīti kļuva par saikni starp abām pasaulēm. Tas arī nozīmē, ka zemnieki, kurus jezuīti sauca par “pagāniem”, tādi nebūt nebija, jo viņi veikli apvienoja māņticību un kristīgās tradīcijas. Kādreiz Ž. Le Goffs šo ticības formu nosauca par tautas kristietību.⁸⁵⁹ Turklāt par kristīgo un “pagānu” pasaules saplūšanu netīši liecina arī statistika, jo bez “pagānu” kultu piekritēju masas nebūtu bijis iespējams sasniegt 30 000 – 50 000 grēksūdzes gadā.

Daugavpils jezuītu attieksme pret “pagāniskajiem” kultiem izpaudās mākslinieciskās izteiksmes līdzekļos, kuru daudzums un daudzveidība liecina par dokumentu autoru vēlmi lasītājam nodot ne tikai informāciju, bet arī savas emocijas un novērtējumu. Daugavpils rezidences darbības sākumposmā jezuīti par elku pielūdzejēm rakstīja: “Bieži sasniedzot lauku ciematus un apciemojot vienu būdiņu pēc otras, mēs atrodam visdziļāko tumsu attiecībā uz dievišķajām lietām” (*Pagis rusticorum creberrime obitis nec non tuguriis ostiatim visitatis tu profundissimas rerum divinarum tenebras reperimus*).⁸⁶⁰ Tādējādi viņu uztverē “pagānisms” ir tumsas pasaule, kuru Daugavpils jezuīti bieži salīdzināja ar tartaru (*Tartar*)⁸⁶¹ – visdziļāko bezdibeni vai izmantoja Stiksa (*Styx*)⁸⁶² tēlu: “Viņu prāts sapinies Stiksa mednieka tīklos.”⁸⁶³ Pēc jezuītu domām, zemnieks klejo šajā tumsā kā labirintā, bet jezuīti ir “Ariadnes pavediens, kas atklāja kristīgo mācību”⁸⁶⁴ un tādējādi “veda uz patiesības gaismu” (*durantis labyrinthus implicaverat, Ariadnae christianae doctrinae filum inde eduxit*).⁸⁶⁵ Šajā priekšstatā ir saskatāmas reliģiskā paternālisma izpausmes – no jezuītu viedokļa zemnieks ir bezpalīdzīgs un nespēj parūpēties par savu dvēseli, tāpēc nevar dzīvot bez garīgas aizbildniecības un patronāžas. Tāpēc, atšķirībā no luterāņiem, kuri, pēc Romas katoļu baznīcas domām, apzināti atteicās no patiesības un pestīšanas, latviešu zemnieks tika uzskatīts par neapzinātu maldu upuri. Tas izskaidro faktu, ka zemnieks, atšķirībā no

---

⁸⁵⁸ Lit. Ann. D., 1721.

⁸⁵⁹ Jacques Le Goff. *The Birth of Europe*, p. 62.

⁸⁶⁰ Hist. D., 1634.

⁸⁶¹ Lit. Ann. D., 1641.

⁸⁶² Sengrieķu mitoloģijā – šausmu un tumsas personifikācija, no kuras radās pirmās dzīvās būtnes.

⁸⁶³ Lit. Ann. D., 1725.

⁸⁶⁴ Lit. Ann. D., 1727.

⁸⁶⁵ Ibid.

luterāņiem, nav ticis nosodīts par burvību, visas jezuītu negatīvās emocijas tika vērstas tikai uz “pagānismu” kā tādu.

Jezuīti ar metaforu un citu tropu palīdzību radīja ļoti drūmu priekšstatu par zemnieku garīgo dzīvi, ko papildināja ne tikai negatīvi, bet arī atbaidoši salīdzinājumi. Viens no tiem – salīdzinājums ar indi – bija tipisks tam laikam Romas katoļu baznīcā. Kontrreformācijas literatūrā bieži parādās apgalvojums, ka “pagānisms,” burvestības un herēzes ir inde, kas iznīcina prātu un nemirstīgu dvēseli.⁸⁶⁶ Bet otrais – salīdzinājums ar vēmekļiem⁸⁶⁷ – ir Daugavpils rezidences konkrētu ziņojumu autoru unikāla iezīme. Kopš agrīnās kristietības laikiem tika uzskatīts, ka tas, ko noraida ķermenis – dvēseles templis – ir nešķīsts. Šajā sarakstā bija menstruālās asinis, urīns, sperma, kā arī vēmekļi.⁸⁶⁸ Šis priekšstats iesakņojies kristīgajā apziņā un to lietošana liecina par augstu jezuītu noraidīšanas pakāpi pret “pagānu” kultiem.

Izvērtējot Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu analīzes rezultātā iegūtos datus, var secināt, ka tie atklāj Latgales teritorijas konfesionālās vides daudzveidību. Konfesionālās vides apraksti izceļas ar mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu pārpilnību, īpaši saistībā ar luterismu un “pagānismu”, kas liecina par jezuītu paaugstināto jutīgumu pret tiem. Ar tropu palīdzību jezuīti sniedza vērtējumu un veidoja spilgtus dažādu konfesiju pārstāvju tēlus.

---

⁸⁶⁶ John William O'Malley. *Trent and All That*, p. 12.

⁸⁶⁷ Lit. Ann. D., 1745.

⁸⁶⁸ Zhak Le Goff (2016). *Istoriia tela v Srednie veka*. Moskva: LitRes, s. 25.

SECINĀJUMI

Promocijas darba ietvaros tika veikta Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu kompleksa avotpētnieciskā izpēte. Tās rezultātā iegūtie dati ļauj izdarīt šādus secinājumus:

- 1) Daugavpils jezuītu arhīvs veidojās un funkcionēja sarežģītos apstākļos, kas negatīvi ietekmēja šī avota pilnīgumu. Pirmkārt, daudzkārtējās politiskās krīzes, piemēram, kari, Latgales teritorijas pievienošana Krievijas impērijai, ordeņa slēgšana 1773. gadā neļāva Daugavpils rezidencei pilnvērtīgi funkcionēt un apgrūtināja korespondences nosūtīšanu. Otrkārt, dokumentu kompleksa saglabāšanos ietekmēja ordeņa vadības priekšstati par atsevišķu dokumentu grupu nozīmīgumu lietvedības sistēmā, kā rezultātā vēstules netika iekļautas arhivēto dokumentu sarakstā. Nevar izslēgt arī Romas jezuītu kūrījas arhīva darbinieku nolaidību un to, ka arhivēšanas prakse 16.–17. gadsimtā bija agrīnā attīstības stadijā. Šo faktoru ietekmē pazuda lielākā daļa Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu – 60% ziņojumu, 52% katalogu un gandrīz visa korespondence. Lielākais dokumentu iztrūkums datējams ar 17. gadsimta 50.–60. gadiem, kad Daugavpils atradās Krievijas cara Alekseja Mihailoviča pakļautībā. Zinātnieku rīcībā ir tikai katalogi par atsevišķiem šī laika posma gadiem. Tāpēc, pētot šī perioda Latgales teritorijas vēsturi, būtu jāizmanto citi avoti, piemēram, Krievijas seno aktu arhīva dienesta priekaza fonda dokumenti, kas satur Daugavpils vojevodu un Alekseja Mihailoviča saraksti;
- 2) promocijas darba ietvaros tika salīdzinātas trīs Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu versijas – oriģināli, manuskripts un publicētais variants. Rezultātā tika noskaidrots, ka J. Kleijntjensa avotu edīcijai ir vairākas nepilnības. Pirmkārt, tā ir koadjutoru un finanšu daļas izslēgšana no personāla katalogiem, kas grauj avota integritāti un ir liels zaudējums pētniekiem, kuru intereses ir saistītas ar ordeņa darbības izpēti Latgales teritorijā. Otrkārt, ignorējot autora rakstīšanas stilu – pieturzīmes un lielo burtu lietojumu, J. Kleijntjenss radīja risku sagrozīt teksta nozīmi, kas varētu negatīvi ietekmēt avota informatīvo potenciālu uztveres līmenī. Tāpēc detalizētākai arhīva dokumentu analīzei ieteicams izmantot oriģinālus. Vienlaikus jāatzīmē, ka minētie trūkumi būtiski neietekmēja promocijas pētījumu un avotu kompleksa informatīvā potenciāla noteikšanu uztveres līmenī. Kopumā, vērtējot J. Kleijntjensa Daugavpils jezuītu arhīva publikāciju, var apgalvot, ka šis ir savam laikam augsta līmeņa darbs, kas nepārprotami pretendē uz zinātnisku vērtību;

- 3) Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu kompleksam ir liela tematiskā daudzveidība. Šajā ziņā izceļas ikgadējie ziņojumi *historia* un *littera*. Turklāt, katrai ziņojuma grupai bija savs rakstīšanas mērķis, tāpēc ziņojumi papildina viens otru tēmatu ziņā, līdz ar to sniedzot plašāku informāciju par dažādiem Latgales teritorijas attīstības aspektiem 17.–18. gadsimtā. Kopumā avotu satura analīzes rezultātā tika identificēti 13 tematiskie bloki;
- 4) dokumentu avotpētnieciskās analīzes rezultātā tika noskaidroti galvenie faktori, kas ietekmēja informācijas atlasīšanu ziņojumiem. Pirmkārt, tas ir ziņojumu mērķis, ar to ir saistīta dokumentu vispārējā tematiskā ievirze – reliģisko tēmu prioritāte *littera* un ekonomiski saimniecisko *historia*, kā arī jezuītu mazā interese par tādām tēmām kā iekšpolitiskā situācija Latgales teritorijā, dižciltīgo savstarpējās attiecības, skolas darbība. To pētīšanai nepieciešams piesaistīt citas avotu grupas, piemēram, Lietuvas metrikas dokumentus, seimiku protokolus, Daugavpils pils tiesas grāmatas. Otrkārt, ziņojumu tematisko daudzveidību ietekmēja jezuītu adaptācijas intensitāte apkārtējā vidē. Tāpēc 18. gadsimta *historia* un *littera* ir saturīgāki un informatīvāki par 17. gadsimta ziņojumiem, īpaši ģeogrāfiskās vides un sociālo struktūru tēmu ietvaros. Šis faktors izskaidro arī nevienmērīgo informācijas sadalījumu pēc ģeogrāfiskā principa – aptuveni 70% no avotiem iegūtas informācijas attiecas uz Daugavpils traktu, ~ 20% uz Rēzeknes traktu, bet tikai ~ 5% uz Ludzas un Viļakas traktiem (uz katru attiecīgi). Tādējādi Daugavpils jezuītu arhīva dokumenti aptver ierobežotu Latgales ģeogrāfisko telpu. Treškārt, dokumentu saturu ietekmēja notikumu intensitāte Latgales teritorijā, kas, pēc ziņojumu autoru domām, bija nozīmīgi un pieminēšanas vērti. Līdz ar to ceturtais faktors ir ziņojumu autora personība – viņa apkārtējās vides uztveres īpatnības, intereses, emocionalitāte. Šajā sakarā var apgalvot, ka *historia* un *littera* tika saturiski bagātināti, arī pateicoties ordenī pastāvošajam rotācijas principam. Savukārt Daugavpils jezuītu arhīva personāla katalogu un *Appendices* dokumentu avotpētnieciskā analīze liecina, ka šīm avotu grupām ir vismazākā tematiskā daudzveidība un līdz ar to arī informatīvais potenciāls attiecībā uz promocijas darbā izvirzīto pētījuma priekšmetu. Tie galvenokārt tika izmantoti, lai papildinātu vai apstiprinātu no ziņojumiem iegūto informāciju.
- 5) Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu kontentanalīze atklāja plašu izmantoto mākslinieciskās izteiksmes līdzekļu klāstu. Tas ir ļoti būtiski no avota reprezentativitātes viedokļa, jo ar tropu palīdzību tekstu autori lasītājiem atklāja savus iespaidus, emocijas un priekšstatus par redzēto, tādējādi, veidojot Latgales

teritorijas tēlu. Salīdzinošās analīzes rezultātā tika noskaidrots, ka Daugavpils jezuītu ziņojumu tekstu mākslinieciskums ir raksturīga jezuītu ordeņa iezīme, ko galvenokārt ietekmēja garīgo vingrinājumu prakse, kā arī stingru lietvedības noteikumu trūkums. No izmantotajiem tropiem izceļas metaforas. Dokumentu analīzes gaitā tika konstatētas gan metaforiskas klišejas, gan konkrētam autoram raksturīgas oriģinālas metaforiskās konstrukcijas. Tas, pirmkārt, liecina par augstu avotu individualizācijas pakāpi un, otrkārt, par autoru metaforisko intelektu – ta ir, spēju savā veidā apvienot visas uzkrātās zināšanas, faktus, pieredzi, domas un sajūtas un rezultātā radīt veselu virkni tēlu un asociāciju. Emocionāli vairāk iekrāsotas ir tēmas, kas saistītas ar reliģiju, īpaši luterismu un “pagāniem,” kā arī ar dabas parādību – Daugavas plūdiem.

Dokumentu satura tematiskā un leksiskā daudzveidība kopā ļauj pētīt šo avotu faktu, uztveres un domāšanas veida līmeņos;

- 6) Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu avotpētnieciskā analīze atklāja lielu faktoloģiskā materiāla daudzumu. Turklāt tas ir atrodams visās dokumentu grupās gan tekstu daļā, gan statistikas datos. Taču ir jāuzsver, ka atklāto faktu sadalījums ir nevienmērīgs telpiskā un hronoloģiskā ziņā. Lielākā to daļa attiecas uz 18. gadsimtu un Daugavpils traktu, bet tajā pašā laikā ir vērts atzīmēt, ka par pašu pilsētu praktiski nav informācijas.

Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu kompleksā identificēti fakti iedalāmi 3 grupās:

- fakti, kas attiecas uz jezuītu darbību Latgales teritorijā. Pēc faktu skaita šī ir bagātākā grupa. Spriežot pēc dokumentu satura analīzes rezultātiem, tajā ir aptuveni 60% no visa atrasta faktoloģiskā materiāla. Daugavpils jezuītu arhīva dokumenti satur datus par rezidences/ kolēģijas personālsastāvu, īpašumiem, saimniecības attīstību, dievnamu celtniecību, to eksterjeru un interjeru, garīgā darba augļiem, misijas punktiem, reliģiskiem kultiem u.c. Liela nozīme ir tam, ka dokumentos atrodami dati, piemēram, par dievnamu būvniecības posmiem un to interjeru vai statistikas dati, ir unikāli, jo šāda rakstura informācija nav atrodama nevienā līdz šim zināmā avotā;
- fakti, kas attiecas uz personām: antroponīmi, sociālā un konfesjonālā piederība, ieņemamie amati, īpašums, svarīgie dzīves notikumi u.c. Kopumā Daugavpils jezuītu arhīvā ir dati par 54 personām, tiesa gan, 26 no tām ir muižniecības kārtas pārstāvji. Tādējādi arhīva dokumentos ir informācija galvenokārt par Latgales teritorijas dižciltīgajiem. Turklāt dokumentos ir

izteikts vīriešu dzimuma pārsvars, jo no 54 antroponīmiem tika 10 attiecās uz sievietēm;

- notikumi Latgales teritorijā. Šī grupa ir vistrūcīgākā faktu skaita ziņā. Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu avotpētnieciskās analīzes rezultātā atklājās, ka tas ir saistīts ar to, ka jezuīti koncentrējās tikai uz savu darbību, tāpēc ziņojumi satur galvenokārt ar to saistītus datus. Savukārt politiskie, sociālie, kultūras notikumi misionārus interesēja tikai tad, ja tie būtiski ietekmēja rezidences/ kolēģijas darbību. Kopumā izdevās identificēt 52 notikumus, tiesa gan, lielākā daļa no tiem – 26 attiecās uz Daugavas plūdiem, 14 uz citām dabas un sociālajām katastrofām un 8 uz iekšpolitiskiem un 4 uz ārpolitiskiem notikumiem.

Dokumentos konstatētie fakti tika pārbaudīti ar citiem informācijas avotiem. Avotpētnieciskās analīzes pirmajā posmā pārbaudei selektīvi tika atlasīti 10 personas, vēl 78 fakti tika pārbaudīti, veicot detalizētāku dokumentu satura analīzi. Rezultātā tika secināts, ka no avotiem iegūtie dati apstiprinājās 99% gadījumos, kas liecina par Daugavpils jezuītu dokumentos esošās informācijas augstu ticamības pakāpi;

- 7) informācijai uztveres līmenī Daugavpils jezuītu arhīva dokumentos pārsvarā ir netiešs raksturs. Tās identificēšanai tika izmantotas leksiskās analīzes metodes. Rezultātā tika atklāti jezuītu priekšstati par konkrētiem indivīdiem, dažādām sociālajām grupām, ģeogrāfisko vidi un dabas parādībām, kā arī viņu redzējums par sevi apkārtējā pasaulē. Jāpiebilst, ka 200 gadu laikā jezuītu uztvere par Latgales teritoriju ir vairākkārt mainījusies. Galvenais šo pārmaiņu iemesls bija saistīts ar adaptācijas tempiem apkārtējai videi un personīgo kontaktu veidošanu ar vietējiem iedzīvotājiem. Pirmoreiz nonākot šajā teritorijā, Rīgas un Cēsu jezuīti ieņēma novērotāju pozīciju. Latgales teritoriju viņi uzskatīja par civilizācijas perifēriju, kur valda dabas stihija un mežonīgi "pagāni". Bet līdz ar pastāvīgās misijas un rezidences nodibināšanu Daugavpilī jezuīti pakāpeniski sāka iesaistīties Latgales sociālajā dzīvē. Tas mainīja viņu priekšstatus – svešā un mežonīgā telpa kļuva pazīstama. Šī iemesla dēļ Daugavpils jezuīti, atšķirībā no Rīgas un Cēsu jezuītiem, spēja saskatīt Latgales teritorijas kompleksās ģeogrāfiskās un sociālās šķautnes. Pārmaiņu procesu ātrumu ietekmēja arī citi faktori: ordeņa uz inovācijām orientētais raksturs, mobilitāte, misijas darba principi, īpaši akomodācijas princips, kas lika jezuītiem maksimāli adaptēties reģiona sociālajām un kultūras īpatnībām.

Starp faktoriem, kas ietekmēja jezuītu uztveri, jāizceļ arī piederība Romas katoļu baznīcai. Tā noteica misionāru priekšstatus par Latgales teritorijas konfesionālo telpu un attieksmi pret citu reliģiju pārstāvjiem. Rezultātā tapa atsevišķu reliģisko grupu – luterāņu un “pagānu” – kolektīvs portrets, kuram galvenokārt bija negatīva konotācija.

Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu avotpētnieciskās analīzes rezultātā tika konstatēts, ka uztveres līmenī notikusi sava veida mantošana. Neskatoties uz rotācijas principu, kā rezultātā pastāvīgi tika atjaunināts rezidences/ kolēģijas personālsastāvs, jezuītu apkārtējās vides uztverē netika konstatētas būtiskas izmaiņas. Dažkārt šķiet, ka Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu kompleksu veidojis viens cilvēks, kas, protams, nevarēja būt;

- 8) lai gan promocijas darbā nebija paredzēta informācijas identificēšana domāšanas veida līmenī, arhīva dokumentu analīze atklāja, ka jezuītiem šajā jomā raksturīgs sinkrētisms. Viņu apziņā savijās gan mitoloģiskās, gan racionālās domāšanas izpausmes. Tas izpaudās domāšanas tēlainībā un personifikācijās, ticībā brīnumam, vienlaikus cenšoties rast objektīvus skaidrojumus apkārtējām parādībām, piemēram, Daugavas plūdiem. Jāpiebilst, ka šāds domāšanas veids bija kopumā raksturīgs 17.–18. gadsimta sabiedrībai. Un, protams, jezuītus kā garīgās kārtas pārstāvjus ietekmēja kristīgā pasaules uzskata koncepcija, kas veidoja viņu attiecības ar apkārtējo pasauli.

Tādējādi avotpētnieciskās analīzes rezultātā iegūto datu kopums ļauj apgalvot, ka Daugavpils jezuītu arhīva dokumentu komplekss, kas radies ordeņa darbības rezultātā Latgales teritorijā, atspoguļo gan misionāru, gan šīs teritorijas sociālos, kultūras, ekoloģiski-ģeogrāfiskos, komunikatīvos, psiholoģiskos un mentālos aspektus. Turklāt tā materiāli ļauj atklāt ne tikai Latgales teritorijas kultūrvēsturiskās attīstības īpatnības, bet arī pārmaiņas, kas 200 gadu laikā notikušas jezuītu apziņā un ietekmējušas viņu priekšstatus par šo teritoriju un līdz ar to arhīvu dokumentos veidoto Latgales teritorijas tēlu. Tādējādi Daugavpils jezuītu arhīvs, atšķirībā no Lietuvas metrikas vai Daugavpils pils tiesas grāmatām, kas faktiski ir dokumentu krājumi, uzskatāms par dokumentu kompleksu, jo tajā esošie dokumenti cits citu papildina trīs informācijas līmeņos, tādējādi, atklājot gan jezuītu, gan vairāku Latgales teritorijas iedzīvotāju paaudžu dzīves reāliju īpatnības. Taču tajā pašā laikā jāuzsver, ka šī informācija ir ļoti subjektīva, jo dokumenti galvenokārt atspoguļo jezuītu redzējumu par realitāti. Turklāt, neskatoties uz konstatēto Daugavpils jezuītu arhīvu dokumentu lielo informatīvo potenciālu, jāsecina, ka šī avota

representatīvitate attiecas galvenokārt uz konkrētu tēmu – kultūrvēsturisko attīstību, lokāciju – Daugavpils traktu un sociālo grupu – muižniekiem.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti

Nepublicētie avoti

1. Bīskapa Mikolaja Poplavska vēstule Plāterei [pol. val.], 1697. *AGAD*, 7–A868.
2. Izraksti no Inflantijas kņazistes aktu grāmatām [pol. val.], 17.–18. gadsimts. *NIAB*, 694–4–1196.
3. Jozefa Plātera privilēģija [pol. val.], 1763. *LNA-LVVA*, 712–1–109.
4. K. Skalpara un J. Kleijntjena Daugavpils jezuītu rezidences korektūra [latīņu val.], 1940. *LNA-LVVA*, 7363–5–218.
5. Karaļa Vladislava IV privilēģijas, apbalvojumi, apstiprinājumi un spriedumi par Livoniju, ko apzīmogojis kronkanclers Georgs Ossolinskis [pol. val.], 1643.–1644. *NIAB*, KMF 18–1–116.
6. Korespondence [latīņu val.], 1783.–1787. *ARSI*, Russia 1003.
7. Lietuvas jezuītu provinces *catalogi breves* [latīņu val.], 1624.–1630. *VUB*, 83–56.
8. Lietuvas provinces dibināšana [latīņu val.], 1640.–1680. *ARSI*, Lit. 32.
9. Lietuvas provinces dominikāņu ziņojumi [latīņu val.], 1686.–1729. *VUB*, 83–48.
10. Lietuvas provinces ziņojumi [latīņu val.], 1589.–1769. *ARSI*, Lit. 38–53.
11. Livonijas piļu revīzija [pol. val.], 1590. *NIAB*, KMF 18–1–577.
12. Livonijas privilēģijas un tiesu lēmumi [pol. val.], 1631.–1641. *NIAB*, KMF 18–1–105.
13. Livonijas privilēģiju grāmata [pol. val.], 17. gadsimts. *NIAB*, KMF 18–1–577.
14. Par tēvu palīgu ievēlēšanu [latīņu val.], 1783. *ARSI*, Russia 1003.
15. Personāla katalogi – catalogus brevis [latīņu val.], 1601.–1639. *ARSI*, Lit. 6.
16. Personāla katalogi – catalogus brevis [latīņu val.], 1726.–1755. *ARSI*, Lit. 58.
17. Personāla katalogi – catalogus triennalis [latīņu val.], 1628.–1764. *ARSI*, Lit. 7–31.
18. Polockas un Dinaburgas probācijas nams un kolēģija [latīņu val.], 1803. *ARSI*, Russia 1008.
19. Privilēģijas, apbalvojumi, apstiprinājumi Lietuvas lielkņazistē, Inflantijā un Severas kņazistē [pol. val.], 1660.–1662. *NIAB*, KMF 18–1–134.
20. Privilēģiju, apbalvojumu, nomas, līgumu un apliecinājumu grāmata Livonijā [pol. val.], 1622.–1623. *NIAB*, KMF 18–1–98.
21. Seimiku instrukcijas [pol. val.], 05.05.1699. *LMAB*, 198–1–11.

22. Plāteri [pol. val.], nav zināms. *AGAD*, 391–660.
23. Grafu Plāteru korespondence [pol. val.], 1694. *LVIA*, 1276 –2–96.

Publicētie avoti

1. 1599. gada Rēzeknes starastijas revīzija. No: Staņislavs Škutāns (sast.) (1974). *Dokumenti par klaušu laikiem Latgolā*. Minhene: P/s Latgaļu izdevnīceiba, 148.–178. lpp.
2. Akta wizytacji generalnej Diecezji Inflanckiej. No: Stanislaw Litak (sast.) (1998). *Akta wizytacji generalnej Diecezji Inflanckiej i Kurlandzkiej czyli Piltyńskiej z 1761 roku*. Torun: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, pp. 176–185.
3. Annales Collegii Rigensis S. J. Sast. Josefs Kleijntjenss (sast.) (1941). No: *Latvijas vēstures avoti. Latvijas vēstures avoti jezuītu ordeņa archīvos*, II daļa. Rīga: Apgāds Latvju Grāmata, pp. 98–175.
4. Appendices. No: Josefs Kleijntjenss (sast.). *Latvijas vēstures avoti*, I daļa. Rīga: Apgāds Latvju Grāmata, pp. 433–485.
5. Cara Alekseja Mihailoviča norādījums Dinaburgas vojevodam Vasilijam Fefilatjevam. No: Ivanovs A., Kuzņecovs A. (sast.) (2002). *Dinaburga Krievijas Valsts seno aktu arhīva dokumentos (1656–1666)*. Daugavpils: Saule.
6. Catalogi breves. No: Josefs Kleijntjenss (sast.). *Latvijas vēstures avoti*, II daļa, pp. 418–456.
7. Catalogi primi. No: Josefs Kleijntjenss (sast.). *Latvijas vēstures avoti*, pp. 349–381.
8. *Constitutiones Societatis Iesu* (1838). London: J.G. and F. Rivington.
9. Daugavpils pilsētas un apriņķa zemju apraksts, kas sastādīts 1784. gadā. No: Boļeslavs Brežgo (sast.) (1943). *Latgolas inventari un generalmēreišonas zemju aproksti, 1695.–1784*. Daugavpils: Vl. Lōča izd., 69.–147. lpp.
10. Dinaburgas vojevodas Vasilija Fefilatjeva ziņojums caram Aleksejam Mihailovičam. No: Ivanovs A., Kuzņecovs A. (sast.). *Dinaburga Krievijas Valsts seno aktu arhīva dokumentos*, 87. lpp.
11. Historia Collegii Rigensis S. J. No: Josefs Kleijntjenss (sast.). *Latvijas vēstures avoti* II daļa, pp. 1–97.
12. Historia Residentia Duneburgensis S. J. No: Josefs Kleijntjenss (sast.). *Latvijas vēstures avoti*, I daļa, pp. 261–343.

13. Inflantijas vaivadistes dūmu nodokļa maksātāju saraksts 1690. No: Boļeslavs Brežgo (sast.) (1944). *Latgolas vēstures materiāli*. Daugavpils: VI Loča izdevniecība, 3.–8. lpp.
14. Litterae annuae Residentiae Duneburgensis. No: Josefs Kleijntjenss (sast.). *Latvijas vēstures avoti*, I daļa, pp. 344–432.
15. Litterae annuae residentiae Vendensis S. J. No: Josefs Kleijntjenss (sast.). *Latvijas vēstures avoti*, II daļa, pp. 288–295.
16. Liustraciia kniazhestva Infliantskogo 1765. No: *Istoriko-iuridecheskie materialy, izvlechennye iz aktovyh knig gubernii Vitebskoi i Mogilevskoi, hraniashchihsia v Central'nom archive v Vitebske* (1903), 1 (31). Vitebsk, s. 3–393.
17. Ludzas stārstijas 1646. gada 18. decembra inventārs. No: Boļeslavs Brežgo (sast.). *Latgolas vēstures materiāli*, 11.–25. lpp.
18. *Przywilej miasta Dyneburga z roku 1582* (1932). Dyneburg: Redakcja Naszego Głosu.
19. Relatio episcopi Christophori Szembek a. 1715. No: *Latvijas Universitātes raksti. Romas katoļu teoloģijas fakultātes sērija* (1939). Rīga: Latvijas Universitāte, pp. 21–27.
20. *Statut Velikogo kniazhestva Litovs'kogo 1588 roku*. Pieejams: <http://starbel.by/statut/statut1588.htm> (skatīts 23.04.2023.).
21. *The Spiritual Exercises of St. Ignatius of Loyola* (1914). Translated by Elder Mullan. Pieejams: <https://sacred-texts.com/chr/seil/index.htm> (skatīts 11.12.2022.).
22. *Volumina Legum* (1878–1899). Vol. 1–9. Petersburg: Jozafata Ohryzki.

Literatūra

1. Adamovičs, L. (1937). *Senlatviešu reliģija vēlajā dzels laikmetā*. Rīga: Kr. Barona biedrības apgāds.
2. Aitken, S. C., Valentine, G., Clarke, D.B. (2014). *Approaches to Human Geography: Philosophies, Theories, People and Practices*. Los Angeles: Sage Publications.
3. Almond, P (2004). *Demonic Possession and Exorcism in Early Modern England*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Anipiarkou, V. Starp Krieviju un Žecpospolitu: Augusta Plātera politiskās darbības metamorfozes (1792–1793). No: Alīna Romanovska (red.) (2021). *Vācieši Latgales*

- teritorijā 16. gs.–20. gs. sākumā: vēsture un recepcija. Daugavpils: DU Akadēmiskais apgāds "Saule," 84.–100. lpp.
5. Baczewski, S. (2013). Szlachcic jako pobożny chrześcijanin w XVII-wiecznych katolickich drukowanych kazaniach pogrzebowych. *Towarzystwo Naukowe KUL & Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II*, 61, pp. 183–196.
  6. Bailey, G. A. (2003). *Between Renaissance and Baroque: Jesuits art Art in Rome*. Toronto: University of Toronto Press.
  7. Balcereks, M. (2011). Poļu Vidzemes jeb Inflantijas izveides priekšvēsture. Cīņas par Daugavpili 1625.–1627. gadā. *LVIŽ*, 2, 88.–100. lpp.
  8. Barber, S., Peniston-Bird, C. (2020). *Approaching Historical Sources in their Contexts. Space, Time and Performance*. New York: Routledge.
  9. Bemmer, G. (1913). *Ieziuty*. Moskva: Tipo-litogr. T-va I.N. Kushnerev i K.
  10. Biezais, H. (1994). *Gaismas dievs seno latviešu reliģijā*. Rīga: Minerva.
  11. Biezais, H. (1998). *Seno latviešu debesu dievu ģimene*. Rīga: Minerva.
  12. Byl', V. (2009) Viadz'marskiiia procesy v VKL. Pieejams: <http://nn.by/index.php?c=ar&i=27997> (skatīts 23.03.2023.).
  13. Blum, M. (2006). Phenomenological History and Phenomenological Historiography, pp. 3–26. Pieejams: https://www.researchgate.net/publication/226516498_Phenomenological_History_and_Phenomenological_Historiography (skatīts 11.03.2023.).
  14. Bobiatyński K. (2008). *Michał Kazimierz Pac - wojewoda wileński, hetman wielki litewsk*. Warszawa: Neriton.
  15. Bobiatynski, K. (2011). Między Rzeczpospolitą a Moskwą – Dyneburg i Inflanty polskie w latach 1665–1667, *Zapiski historyczne*, LXXVI (3), pp. 37–55.
  16. Bogdanoviča, T. (2018). Dinaburgas jezuītu misijas un rezidences dibināšanas apstākļi. *Vēsture: avoti un cilvēki: Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes Vēstures katedras zinātnisko rakstu krājums*. Daugavpils: DU akadēmiskais apgāds "Saule", 21. sēj, 43.–49. lpp.
  17. Bogdanoviča, T. (2018). Sakrālas mākslas nozīme jezuītu ordenī. *Latvijas Universitātes 76. starptautiskā zinātniskā konference: Vēstures, Arheoloģijas un Etnogrāfijas sekcijas referātu tēzes*. Rīga: LU Latvijas vēstures institūts Rīga, 2018, 10. lpp.
Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/45325/LU_76_konf_Vestures_arheologijas_etnografijas_sekcijas_%20tezes.pdf (skatīts 24.03.2023.).

18. Bogdanoviča, T. (2021). Plāteru dzimta Inflantijā 16. un 17. gadsimtā. *Vēsture: avoti un cilvēki*. Daugavpils: DU Akadēmiskais apgāds "Saule", 24. sēj., 38.–46. lpp.
19. Bogdanoviča, T. (2021). Vācu muižnieki Dinaburgas arhīva atskaitēs. No: Alīna Romanovska (red.). *Vācieši Latgales teritorijā 16. gs.–20. gs. sākumā*, 120.–140. lpp.
20. Bogdanoviča, T. (2023). Lielais Ziemeļu karš (1700-1721) Daugavpils jezuītu uztverē. *Sekcija "Konflikti un sadarbība vēsturē: LU 81. starptautiskā zinātniskā konference*. Tēzes, 11. lpp. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/61840/TEZES_konflikti%20un%20sadarbiba.pdf (skatīts 05.05.2023.).
21. Bogdanoviča, T. (2022). Latviešu zemnieki Inflantijā Dinaburgas rezidences jezuītu arhīva materiālos. No: Ieva Pīgozne (sast.). *Sabiedrība Latvijas teritorijā: saskarsmes un procesi vēsturē: LU 80. starptautiskās zinātniskās konferences sekcija*. Tēzes, 6. lpp. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/57007/LU_80_zin_konf_Tezes.pdf (skatīts 23.09.2022.).
22. Bohan, Iu. (2018). *Miastechki i pracesy urbanizacyi na zemliah Belarusi v XV—XVIII st.* Minsk: Belarusskaia navuka.
23. Braudel, F. (1995). *A History of Civilizations*. London: Penguin Books.
24. Braudel, F. (1996). *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*. New York: University of California Press.
25. Braudel, F. (2002). *Mediterranean In The Ancient World*. London: Penguin Books.
26. Brežgo, B. (1938). *Latgola dažu XVI–XIX gs. dokumentu gaismā*. Rēzekne: Latgalīšu skolotāju centralo bīdreiba.
27. Brežgo, B. (1940). *Latgolas zemnieki krīvu dzimtbūšonas laikūs*. Viļaka: J. Cybuļskis.
28. Brežgo, B. (1943). *Latgolas inventari un generalmēreišonas zemju aproksti, 1695.–1784*. Daugavpils: Vl. Lōča izdevnīcība.
29. Brežgo, B. (1943). *Latgolas Pagotne*. Daugavpils: IV. Loča izdevnīcība.
30. Brežgo, B. (1944). *Latgolas vēstures materiāli*. Daugavpils: VI Loča izdevnīcība.
31. Brežgo, B. (1956). *Ocherki po istoriji krestjanskij dvizhenij v Latgaliji 1577–1907*. Rīga: Izdateljstvo AN LSSR.

32. Bulaev, V., Gorina, K. (2011). Konfessional'noe prostranstvo kak predmet social'noi geografii. Pieejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/konfessionalnoe-prostranstvo-kak-predmet-sotsialnoy-geografii/viewer> (skatīt 12.03.2023.).
33. Carr, D. (2005). Phenomenology of historical time. Pieejams: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:217457/FULLTEXT01.pdf> skatīts (11.03.2023.).
34. Carr, D. (2014). *Experience and History: Phenomenological Perspectives on the Historical World*. London: Oxford University Press.
35. Collingwood, R. G. (1994). *The Idea of History*. London: Oxford University Press.
36. De Madariaga, I (1981). *Russia in the Age of Catherine the Great*. Yale: Yale University Press.
37. Dibass, B. (1997). Daugavpils pils tiesas grāmatas Latvijas Valsts vēstures arhīvā Rīgā. *Latvijas Arhīvi*, 2, 117.–118. lpp.
38. Dibass, B. (2000). Latgale Ziemeļu kara laikā Daugavpils pils tiesas grāmatās. *Latvijas Arhīvi*, 1, 51.–64. lpp.
39. Dibass, B. (2002). Inflantijas zemes 1676. gada galvasnaudas nodokļa reģistrs. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 3, 152.–178. lpp.
40. Dybaś, B. (2013). Inflanty, dawne Inflanty, Inflanty Polskie, Kurlandia, powiat pyltinski – potyczki terminologiczne. *Wiadomosci Historyczne*, 4, pp. 43–47.
41. Dybaś, B., Jeziorski P. A. (2018). *Szlachta polsko-inflancka wobec przełomu. Materiały z dyneburskich akt grodzkich i ziemskich z lat 1764–1775*. Toruń: Instytut Historii PAN.
42. Dobson, M., Ziemann, B. (2009). *Reading Primary Sources. The interpretation of texts from nineteenth- and twentieth-century history*. New York: Routledge.
43. Doroshenko, V. (1973). *Myza i rynek: hoziaistvo Pizhskoi iezuitskoi kollegii na rubezhe XVI i XVII vv*. Riga: Zinatne.
44. Drew, E., Sitter, J. (2011). Ecocriticism and Eighteenth-Century English Studies. *Compass*, 8 (5), pp. 227–239.
45. Dribins, L. (sast.) (2007). *Mazakumtautības Latvijā. Vēsture un tagadne*. Rīga: Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūts.
46. Duby, G. (1983). *The Age of the Cathedrals: Art and Society, 980–1420*. New York: University of Chicago Press.
47. Dunsdorfs, E. (1962). *Latvijas vēsture 1600–1710*. Stokholma: Appelbergs Boktryckeri AB Uppsala.

48. Eliade, M. (1954). *The Myth of the Eternal Return: Cosmos and History*. New York: Harper&Brothers.
49. Ensh, G. (1981). *Iz istorii arhivnogo dela v Latvii*. Riga: Avots.
50. Eremeeva S. (2019). “Okno v kul'turu” i “zerkalo sociuma”: podhody k izucheniiu nekrologicheskikh tekstov. *Dialog so vremenem*, 67, s. 129–145. Pieejams: <https://roii.ru/r/1/67.11> (skatīts 04. 02. 2023.).
51. Fedin, A. (2012). “Dorogami polnymi krestov”...Iezuitskoe missionerskoe muchenichestvo v XVII v. *Dialog so vremenem*, 40, s. 173–201
52. Fedin, A. (2017). *Iezuitskaia misiia v Novoi Francii v pervoi polovine XVII v.* Disertācija. Brianskii Gosudarstvennyi Universitet. Briansk.
53. Fedin, A. (2017). Istochniki i ranniaia istoriografiia iezuitskoi missiii Novoj Francii v pervoi polovine XVII v. *Vestnik Brianskogo gosudarstvennogo universiteta*, 1 (31), s. 119–127.
54. Fevr, L. (1994). *Boi za istoriiu*. Moskva: Nauka.
55. Friedrich, M. (2008). Circulating and Compiling the Litterae Annuae. Towards a History of the Jesuit System of Communication, pp. 1–37. Pieejams: <https://archive.org/details/AHSL-2008/page/n1/mode/2up> (skatīts 25.10.2022.).
56. Friedrich, M. (2021). A Jesuit Culture of Records? The Society of Jesus, the Life Cycle of Administrative Documents, and the Late Medieval and Early Modern History of Bureaucratic Information, pp. 1–18. Pieejams: https://www.academia.edu/46884566/A_Jesuit_Culture_of_Records_The_Society_of_Jesus_the_Life_Cycle_of_Administrative_Documents_and_the_Late_Medieval_and_Early_Modern_History_of_Bureaucratic_Information_available_at_https_jesuitportal_bc_edu_publications_symposia_2019symposium_symposia_friedrich (skatīts 22.11.2022.).
57. Fritscher, L. (2023). The Psychology of Fear. Pieejams: <https://www.verywellmind.com/the-psychology-of-fear-2671696> (skatīts 12.04.2023.).
58. Gavriļins, A. (2017). *Vēstures avotu pētniecība*. Lekciju kurss. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
59. Giddens, A. (1979). *Central Problems in Social Theory*. New York: University of California Press.
60. Grizinger, T. (1999). *Iezuity. Polnaia istoriia ih iavnyh i tainyh deianii ot osnovaniia ordena do nastoiashchego vremeni*. Sankt-Peterburg: Lan'.

61. Gurevich, A. (1990). *Srednevekovi mir: kul'tura bezmolstvuiushchego bol'shinstva*. Moskva: Iskusstvo.
62. Hallett, N. (2007). *Witchcraft, Exorcism, and the Politics of Possession in a Seventeenth-Century Convent*. London: Ashgate Pub Co.
63. Heyde, J. (2014). Livonia under the Polish-Lithuanian commonwealth. The struggle for power and the social transformation. *Quaestio Rossica*, 2(2), pp. 112–143.
64. Hylzen, J. (1750). *Inflanty w dawnych swych y wielorakich aż do wieku naszego dziejach y rewolucyach, z wywodem godności y starożytności szlachty tameczney tuzież praw y wolności z dawna y teraz jej służących, zebrane y polskiemu światu do wiadomości w ojczystym podane*. Wilno.
65. Howell, M., Prevenier, W. (2001). *From Reliable Sources. An Introduction to Historical Methods*. London: Cornell University Press.
66. Inglot, M. (2015). *How the Jesuits Survived Their Suppression; The Society of Jesus in the Russian Empire (1773–1814)*. Philadelphia: Saint Joseph's University Press.
67. Ivanovs, A. (2002). *Dinaburga Krievijas valsts seno aktu arhīva dokumentos (1656–1666)*. Daugavpils: Saule.
68. Ivanovs, A. (2019). *Latvijas arheogrāfija*. Rīga: Latvijas Nacionālais arhīvs.
69. Ivanovs, A., Kivrāns, P., Poča, I., Počs, K. (2003). *Apcerējumi par Latgales vēstures historiogrāfiju*. Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība.
70. Ivanovs, A., Šteimans, J. (1999). *Latgales vēstures historiogrāfija (1946–1999)*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.
71. Jēkabsons, Ē. (2019). Vēsturnieks Boļeslavs Brežgo (1887–1957): nezināmais biogrāfijā. *Vēsture: avoti un cilvēki: Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes Vēstures katedras zinātnisko rakstu krājums*, 21. sēj., Daugavpils: DU akadēmiskais apgāds "Saule", 83.–93. lpp.
72. Jeziorski, P. Dyneburg w ostatnim stuleciu istnienia Rzeczypospolitej Obojga Narodów. przyczynek do dziejów społecznych i gospodarczych miasta. In: Wojciech Walczak, Karol Łopatecki (red.) (2010). *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, vol. 2, pp. 409–439.
73. Jeziorski, P. (2019). Z dziejów luteranizmu w Łatgalii w tzw. czasach polskich (1561–1772). *Odrodzenie i Reformacja w Polsce*, 63, pp. 119–154.
74. Jezjorskis, P. (2019). Inflantijas muižniecības līdzdalība Polijas–Lietuvas valsts politiskajā dzīvē 18. gadsimtā: ievērojamākās dižciltīgo dzimtas Inflantijas

- vojevodistē. No: *Latvijas teritorija agrīni modernā laikmeta politiskajā dimensijā 16.–18. gadsimtā*. Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 178.–192. lpp.
75. Kleijntjens, J. Ilūkstes jezuītu rezidences vēsture. No: Jozefs Kleijntjens (sast.). *Latvijas vēstures avoti*, I daļa, 123.–130. lpp.
  76. Kleijntjens, J. Daugavpils jezuītu darbība. No: Jozefs Kleijntjens (sast.). *Latvijas vēstures avoti*, I daļa, 243.–260. lpp.
  77. Kleijntjens, J. Prooemium. No: Jozefs Kleijntjens (sast.) (1940). *Latvijas vēstures avoti*. *Latvijas vēstures avoti*, I daļa, VI– XII lpp.
  78. Konarski, S. (1955). *Platerowie*. Pieejams: <https://www.stowbial.pl/pk/plater.pdf> (skatīts 23.03.2023.).
  79. Korzybski, A. (1933). *A Non-Aristotelian System and its Necessity for Rigour in Mathematics and Physics*. New Orlean: Science and Sanity.
  80. Kuanchalieva, L. (2012). Gubernskaia reforma v Rossii na rubezhe XVII – XIX vv. *Aktual'nye problemy ekonomiki i prava*, 1, s. 212–216.
  81. Kuznecova, T. (2021). Sources for the History of Mentality: Latvian Folk Anecdotes of the 19th – Early 20th Centuries. Pieejams: https://latgalesdati.du.lv/vacbaltiesi/Kuznecova_FWLS.pdf (skatīts 12.11.2022.).
  82. Kuznecova, T. Vācieši latviešu tautas anekdotēs. No: Alīna Romanovska (red.) (2021). *Vācieši Latgales teritorijā 16. gs.–20. gs. sākumā*, 246.–258. lpp. Pieejams: https://latgalesdati.du.lv/vacbaltiesi/Kuznecova_FWLS.pdf (skatīts 29.10.2022.).
  83. Ķaune, N. (1932). *Jezuītu darbība Vidzemē, Kurzemē un Latgalē*. Kandidāta darbs. Rīga.
  84. Le Goff, J. (1988). *The Medieval Imagination*. New York: University of Chicago Press.
  85. Le Goff, J. (1991). *Medieval civilization, 400-1500*. Oxford: Blackwell Publishing.
  86. Le Goff, J. (1996). *History and Memory*. New York: Columbia University Press.
  87. Le Goff, J. (2006). *The Birth of Europe*. Oxford: Blackwell Publishing.
  88. Le Goff, J. (2016). *Istoriia tela v Srednie veka*. Moskva: LitRes.
  89. Leont'eva, T. (2009). *Vitebskaia gubernia: gosudarstvennye, religioznye, i obshchestvennye uchrezhdeniia (1802–1917)*. Minsk: BelNIIDAD.
  90. Levāns, A. (2019). Vēstures vārdi: par avotiem plūstošiem un mainīgiem. Piezīmes par kāda jēdziena izpratni medievistikas un viduslaiku Livonijas vēstures izpētes kontekstā. No: Guntis Zemītis (red.). *Vēstures zinātne Latvijā – 27 gadi pēc*

- neatkarības atjaunošanas. Joprojām krustcelēs?* Latvijas vēsturnieku II kongresa materiāli. Rīga: Latvijas vēstures institūts apgāds, 41.–52. lpp.
91. Levi, J. (2009). *Social Structures*. New York: Princeton University Press.
  92. Litak, S. (2000). *Fundacja seminarium inflancko-smoleńskiego w Krasławiu*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
  93. Liucidarskaia, A. (2006). Protivostoianie kul'tur v hode kolonizacii Sibiri. Pieejams: http://ostrog.ucoz.ru/publ/1/protivostojanie_kultur_v_khode_kolonizacii_sibiri/23-1-0-247 (skatīts 4. 01. 2023.).
  94. Lynch, K. (1990). *The Image of the City. Massachusetts Institute of Technology and the President and Fellows of Harvard College*. Pieejams: https://www.miguelangelmartinez.net/IMG/pdf/1960_Kevin_Lynch_The_Image_of_The_City_book.pdf (skatīts 23.10.2022.).
  95. Lysenko, V., Orlova, A. (2017). Strah kak reguliator povedenia cherez mehanizm otricatel'nyh emocii. Pieejams: <https://eduherald.ru/ru/article/view?id=17984> (skatīts 04.01.2023.).
  96. Lotman, Iu. (1999). *Vnutri mysliashscih mirov. Chelovek–tekst–semiosfera–istoriia*. Moskva: iazyki russkoi kul'tury.
  97. Lur'e, S. (1998). Vospriatie narodom osvvaivamoj territorii. Pieejams: <http://svlourie.ru/perception-of-colonized-territory> (skatīts 12.01.2023.).
  98. Lushpai, V. (1999). Iezuity v politike Ekateriny II. Pieejams: <https://relig-articles.livejournal.com/42081.html> (skatīts 21.11.2022.).
  99. Malvini Redden, Sh. (2013). *A Metaphor Analysis of Recovering Substance Abusers' Sensemaking of Medication-Assisted Treatment*. Pieejams: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1049732313487802> (skatīts 12.11.2022.).
  100. Malvini Redden, Sh. (2016). *Markers, metaphors, and meaning: Drawings as a visual and creative qualitative research methodology in organizations*. Pieejams: <https://www.semanticscholar.org/paper/Markers%2C-Metaphors%2C-and-Meaning%3A-Drawings-as-a-and-Tracy-Redden/fe022f13fa274617ce94ec0ab15ee73574f81c09> (skatīts 12.11. 2022.).
  101. Manteifels, G. (2020). *Poļu Infantija/Inflanty Polskie*. Rīga: Jumava.
  102. Manteuffel, G. (1897). *Ksiestwo Inflanckie XVIII–XIX stulecia*. Krakow.
  103. Mariani, A. (2012). Jezuici w Inflantach i w Kurlandii (1700–1773). *Zapiski historyczne*, LXXVII (4), pp. 113–138.

104. Mārtinsone, K. (red.) (2011). *Ievads pētniecībā: stratēģijas, dizaini, metodes*. Rīga: RaKa.
105. Medushevskaja, O. (2017). *Istochnikovedenie: teoriiā, istoriā, metod*. Moskva, Berlin: Direkt-Media.
106. Mishankina, N. (2005). *Iazyk kak informacionnaia model' real'nosti*. Tomsk: Tomskii gosudarstvennyi universitet.
107. Mishankina, N. (2006). Informacionnyi potencial tekstovogo istochnika v kontekste mezhdisciplinarnogo podhoda (k postanovke problemy). *Muzei i sovremennye tehnologii*, s. 19–27.
108. Mishankina, N. (b. g.). Informacionnyj potencial slova: kognitivnyi aspekt. Pieejams: [https://ido.tsu.ru/other_res/pdf/1\(9\)Mishankina.pdf](https://ido.tsu.ru/other_res/pdf/1(9)Mishankina.pdf) (skatīts 17.11.2022.).
109. Mozhaeva, G., Mishankina, N. (2004). O vozmozhnosti primeneniia mezhdisciplinarnogo podhoda k izucheniiu informacionnogo potenciala tekstovogo istochnika, s. 200–202. Pieejams: <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=17925169> (skatīts 23.10.2022.).
110. O'Malley, J. W. (1993). *The First Jesuits*. Cambridge, Mass.
111. O'Malley, J. W. (1999). *The Jesuits: Cultures, Sciences, and the Arts, 1540–1773*. Toronto: University of Toronto Press.
112. O'Malley, J. W. (2000). *Trent and All That: Renaming Catholicism in the Early Modern Era*. Cambridge, Mass.
113. Ogle, K. (2007). *Societas Jesu Ieguldījums Latvijas arhitektūras un tēlotājas mākslas mantojumā*. Rīga: Latvijas Mākslas akadēmija.
114. Pasanek, B. (2015). *Metaphors of Mind: An Eighteenth-Century Dictionary*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
115. Pelipenko, T. (2012). Polozhenie shliahtianok v obshchestve Velikogo kniazhestva Litovskogo v rannee Hovoe vremia. *Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta*, 4, s. 155–157.
116. Popitz, H. (2017). *Phenomena of Power: Authority, Domination, and Violence*. New York: Columbia University Press.
117. Potashenko, G. (2008). Staroverie v Estonii, Latvii, Litve i Pol'she vtoraia polovina XVII nachalo XIX veka. *Vestnik RGU im. Kanta*, 12, s. 47–53.
118. Raymond, J. (2000). *France and the Cult of the Sacred Heart: An Epic Tale for Modern Times*. University of California Press.

119. Remezova, I. (2020). O strahе i ego sociokul'turnyh funkciiah. Pieejams: <https://culturology-journal.ru/files/o-strakhe-i-ego-sotciokul-turnykh-funktciiakh-analiticheskii-obzor.pdf> (skatīts 07.01.2023.).
120. Ricoeur, P. (2003). *The Rule of Metaphor: The Creation of Meaning in Language*. Toronto: University of Toronto Press.
121. Ricoeur, P. (2004). *Memory, history, forgetting*. Chicago: University of Chicago Press.
122. Ricoeur, P. (2008). *From Text to Action: Essays in Hermeneutics*. London: Continuum.
123. Rut, M. (2001). Antroponimy: razmyshleniia o semantike, s. 59–64. Pieejams: <https://elar.urfu.ru/bitstream/10995/23790/1/iurg-2001-20-09.pdf> (skatīts 15.01.2023.).
124. Schleiermacher, F. (1910). *Werke: Auswahl in vier Bänden*. Bd 4. Leipzig: F. Meiner.
125. Schmidlin, J. (1931). *Catholic mission theory*. Techny: Mission Press.
126. Seregina, A. (2018). Chem pahnet d'iavol? Oderzhimost', ekzorcizm i religioznaia polemika v Anglii konca XVI — nachala XVII vv. *Adam i Eva*, 26, s. 41–66.
127. Shore, P. (2008). The Voices of Memoria: Diaria, Historiae, and Annuarial as Records of Experience in the Pre-suppression Society. Pieejams: <https://jesuitportal.bc.edu/publications/symposia/2019symposium/symposia-shore/> (skatīts 22.11.2022.).
128. Shumeiko, M. (2002). O roli i meste arheografii v riadu special'nyh istoricheskikh disciplin istochnikovedcheskogo cykla. Minsk: BGU.
129. Shumeiko, M. (2005). *Arheografiia*. Kurs lekcii. Minsk: BGU.
130. Slizh, N. (2014). Shliubnyia i pazashliubnyia stasunki shliahty v zvychaevym prave i zakanadavchyh aktah VKL. *Socium. Al'manah social'noi istoriii*, 10, s. 246–288.
131. Spekke, A. (1995). *Latvieši un Livonija 16. gs*. Rīga: Zinātne.
132. Steimer, T. (2002). The biology of fear- and anxiety-related behaviors. Pieejams: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3181681/> (skatīts 23.03.2023.).
133. Stepkin, Iu. (2020). Fenomen avtoriteta “kak faktor obshcheniia i deiatel'nosti”. Pieejams: <https://cyberleninka.ru/article/n/fenomen-avtoriteta-kak-faktor-obshcheniya-i-deyatelnosti> (skatīts 03.02.2023.).
134. Strods, H. (1989). *Latgales iedzīvotāju etniskais sastāvs 1772. g.–1959. g.* Rīga: P. Stučka Latvijas Valsts universitāte.

135. Strods, H. (1996). *Latvijas katoļu baznīcas vēsture 1075.–1995.* Rīga: Poligrāfists, 1996.
136. Škutāns, S. (1953). *Misionaru darbeiba Latgolā.* Minhene: Loča izdevnīceiba.
137. Šmidts, P. (1919). *Latviešu mītoloģija.* Latviešu rakstnieku un mākslinieku biedrība.
138. Talmy, L. (2000). *Toward a cognitive semantics.* London: A Bradford Book.
139. Tazbir, J. (1958). Propaganda Kontrreformacji wśród chłopów inflanckich (1582—1621), pp. 720–741. Pieejams: <https://rcin.org.pl/dlibra/doccontent?id=30083> (skatīts 14. 01. 2022.).
140. Tazbir, J. (1966). *Historia Kościoła katolickiego w Polsce (1460–1795).* Warszawa: Wiedza Powszechna.
141. Tazbir, J. (1967). *Państwo bez stosów. Szkice z dziejów tolerancji w Polsce XVI i XVII w.* Warszawa: PIW.
142. Tazbir, J. (1978). *Kultura szlachecka w Polsce. Rozkwit - upadek – relikty.* Warszawa: Wiedza Powszechna.
143. Tazbir, J. (1963). *Spoleczno-polityczna rola jezuitów w Polsce (1565-1660).* Warszawa: K. Piwarski.
144. Tazbir, J. (1980). *Tradycja tolerancji religijnej w Polsce.* Warszawa: Książka i Wiedza.
145. Ter-Minasova, S. (2000). *Iazyk i mezhkul'turnaia kommunikaciia.* Moskva: Slovo.
146. Tolochko, A., Konovalov, I. (2018). Mestnoe upravlenie Rossiiskoi imperii po “Uchrezhdeniia upravleniia gubernii” 1775 g. *Vestnik Omskogo Universiteta*, 4 (20), s. 93–99.
147. Topolski, J. (1976). *Methodology of History.* Holland/Boston: D. Reidel Publishing Company.
148. Vasil'ev, Iu. (1971). Evoliucii goroda Daugavpils (Dinaburga) v XVI–XVIII vekah. No: *Arhitektūra un pilsētībūvniecība Latvijas PSR*, II. Rīga, s. 89–121.
149. Vasiļjevs, J. (1996). Daugavpils pilsētas attīstība 16.–18.gs. *Daugavas raksti*. 3.sēj., 130.–156. lpp.
150. Von Glasersfeld, E. (1995). *Radical Constructivism: a Way of Knowing and Learning.* Bristol: Falmer Press.
151. Waterworth, J. (1848). *The Council of Trent: Canons and Decrees.* London: Dolman.

152. Wiślicz, T. (2001). *Zarobić na duszne zbawienie. Religijność chłopów małopolskich od połowy XVI do końca XVIII wieku*. Warszawa: Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk.
153. Wrobel, L. (2018). Hylzenowie, Platerowie i Tyzenhauzowie. Szlachta inflancka i jej rola w życiu politycznym osiemnastowiecznej Rzeczypospolitej. *Res Gestae. Czasopismo Historyczne*, 6, S. 175–185.
154. Załęski, S. (1905). *Jezuici w Polsce*. Vol. 4. Krakow.
155. Zavarina, A. (1986). *Russkoe naselenie vostochnoj Latvii vo vtoroi polovine XIX–nachale XX veka*. Riga: Zinatne.
156. Zeids, T. (1990). Latvijas Vēstures institūta nozīme Latvijas vēstures zinātnes attīstībā. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, 8, 61.–65. lpp.
157. Zeids, T. (1992). *Senākie rakstītie Latvijas vēstures avoti līdz 1800. gadam*. Mācību līdzeklis vēstures specialitātes studentiem. Rīga: Zvaigzne.

Uzziņu literatūra

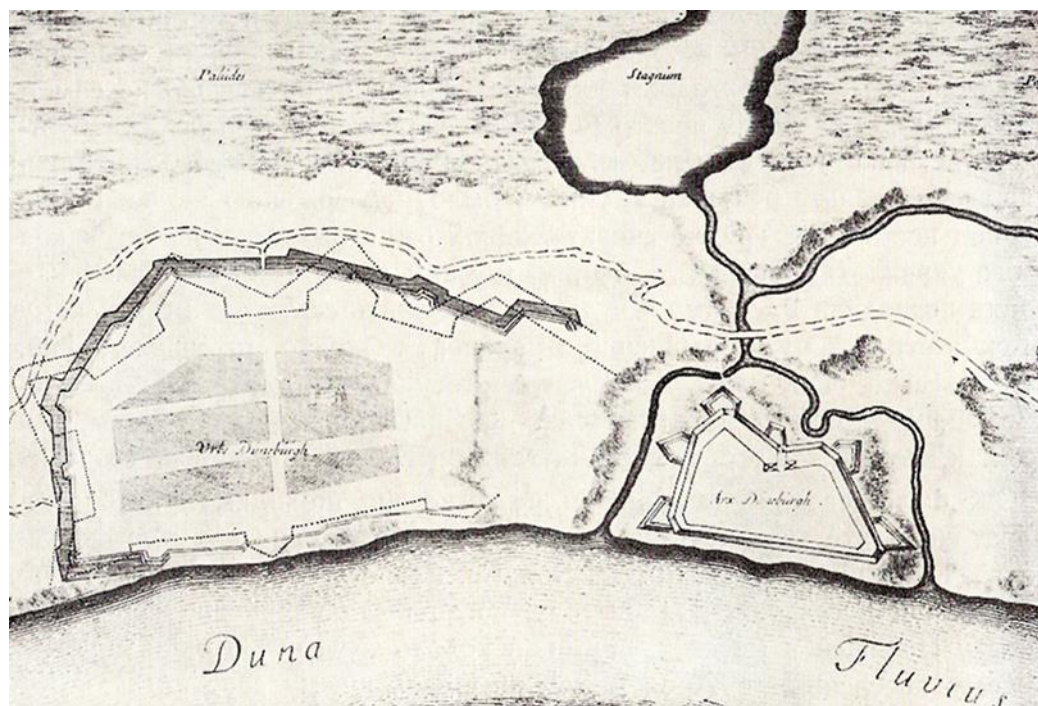
1. Associationist Theories of Thought. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Pieejams: <https://plato.stanford.edu/entries/associationist-thought/#WhaAss> (skatīts 11.01.2023.).
2. Council of Trent. *Catholic Encyclopedia*. Pieejams: <https://www.newadvent.org/cathen/15030c.htm> (skatīts 23.03.2022.).
3. Dogma. *Merriam-Webster Dictionary*. Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/dogma> (skatīts 22.02.2023.).
4. Hall, L.M. Human Geography Research Guides. Pieejams: https://researchguides.dartmouth.edu/human_geography (skatīts 12.12.2022.).
5. Krzysztof Antoni Szembek. *Polski Słownik Biograficzny*, 48, p. 37.
6. Metaphor. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Pieejams: <https://plato.stanford.edu/entries/metaphor/> (skatīts 11.01.2023.).
7. Mikulski, K., Rachuba, A. (1994). *Urzednicy inflanccy XVI-XVIII wieku: spisy*. Kórnik: Biblioteka Kórnicka.
8. Rachuba, A. (2003–2009). *Urzednicy Wielkiego Księstwa Litewskiego*. Warszawa: Wydawn. DiG.
9. Secta. *Merriam-Webster Dictionary*. Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/secta> (skatīts 22.02.2023.).

10. Social structure. *Britannica*. Pieejams: <https://www.britannica.com/topic/social-structure> (skatīts 12.01.2023.).
11. Structure and social organization. *Britannica*. Pieejams: <https://www.britannica.com/topic/social-structure/Structure-and-social-organization> (skatīts 12.01.2023.).
12. Structure. *Oxford Advanced Learner's Dictionary*. Pieejams: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/structure_2 (skatīts 12.01.2023.).
13. Territory. *Cambridge Dictionary*. Pieejams: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/territory> (skatīts 12.12.2022.).
14. Territory. *Merriam-Webster Dictionary*. Pieejams: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/territory> (skatīts 12.12.2022.).
15. Territory. *The Britannica Dictionary*. Pieejams: <https://www.britannica.com/dictionary/territory#:~:text=Britannica%20Dictionary%20definition%20of%20TERRITORY,is%20controlled%20by%20a%20government> (skatīts 12.12.2022.).

PIELIKUMI

Pielikums nr. 1. *Daugavpils plāns, 1655. gads. (Iurij Vasil'ev (1971). Evolūcija goroda Daugavpils (Dinaburga) v XVI–XVIII vekah. Arhitektūra un pilsētībūvniecība Latvijas PSR, 2. Rīga, s. 90).*

Pielikums Nr. 2. *Daugavpils 1778. gada plans (no Daugavpils cietokšņa dokumentu krājumiem). Ar burtu E apzīmēta teritorija, kuru skara Daugavas pali.*

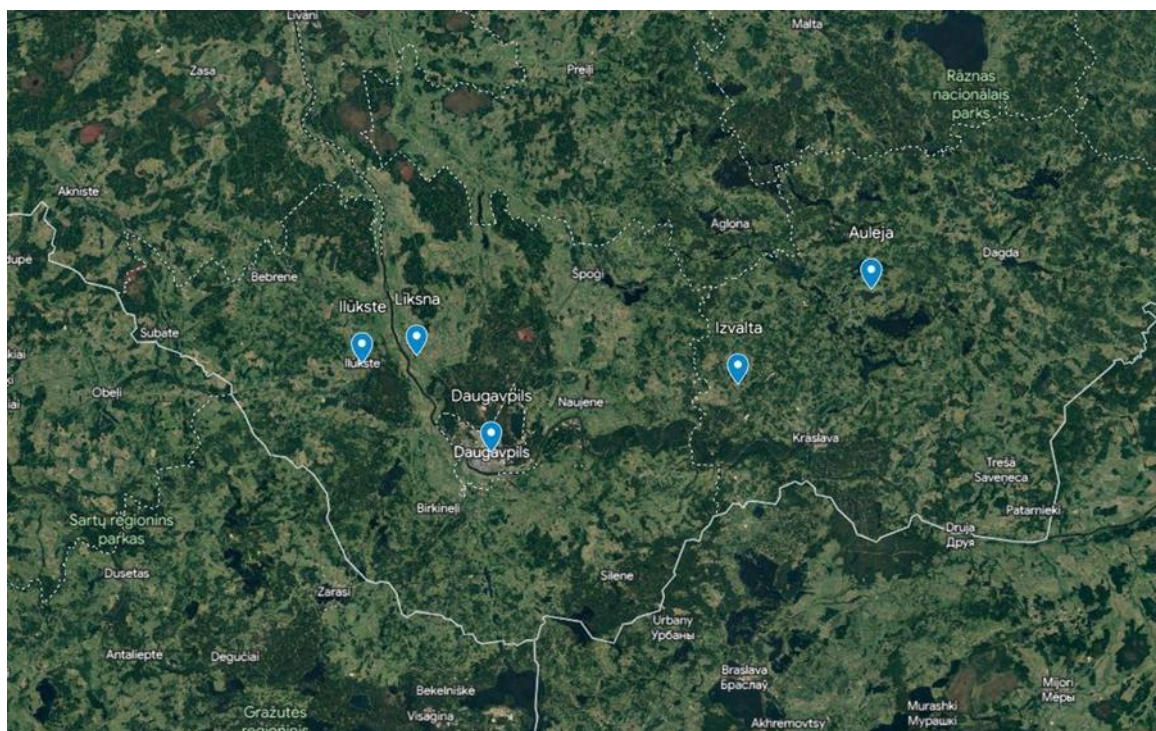
Pielikums Nr. 3. Livonijas karte (Ortelius A. *Theatrum oder Schawplatz des erdbodems*. Antwerpen, 1573) <https://www.5mirkli.lu.lv/kartes/kartes-atteli/>

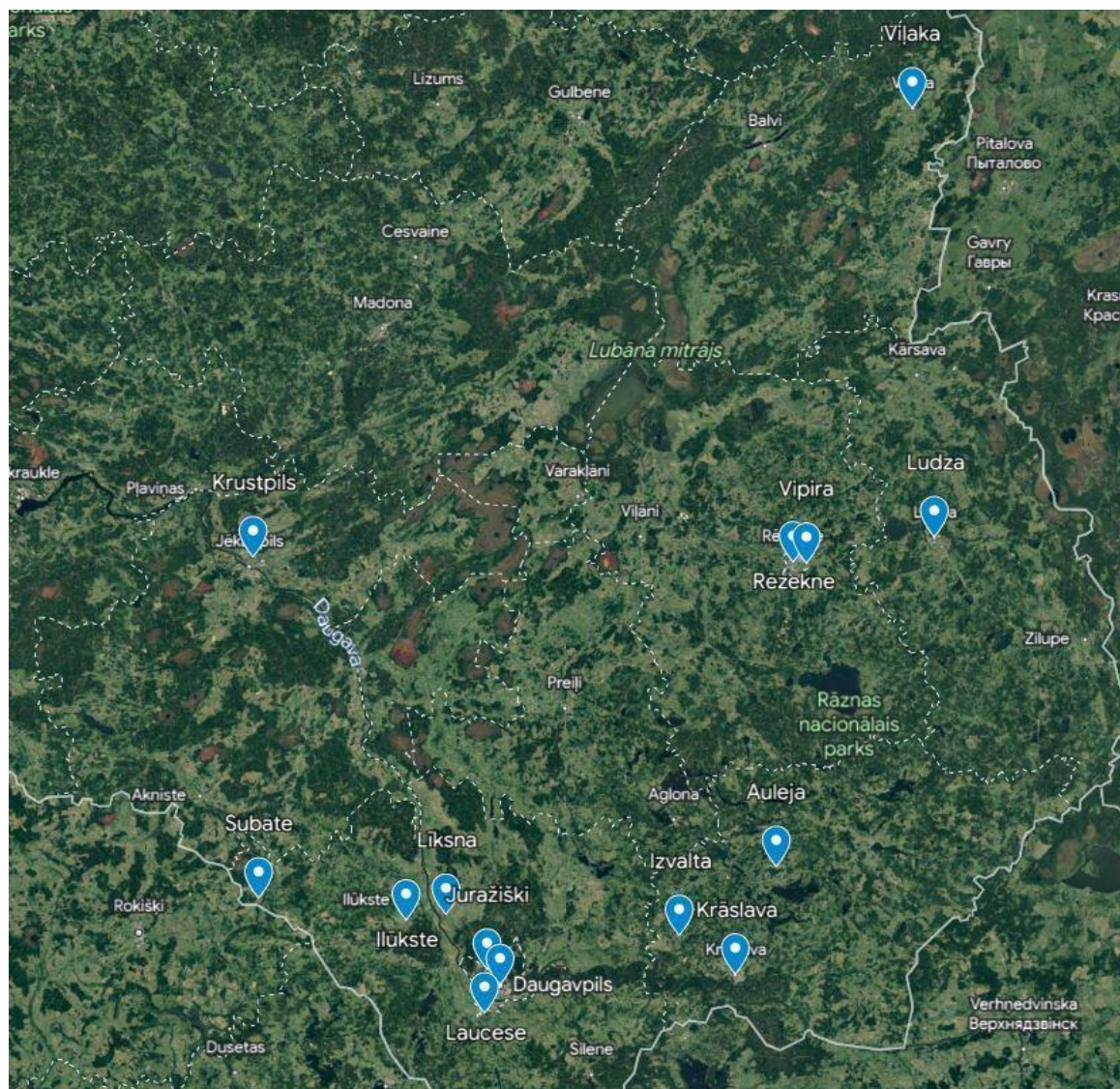
Pielikums Nr. 4. Livonijas karte (Jodocus Hondius, Gerard Mercator, 1625)
<http://lithuanianmaps.com/Maps1623-50.html>

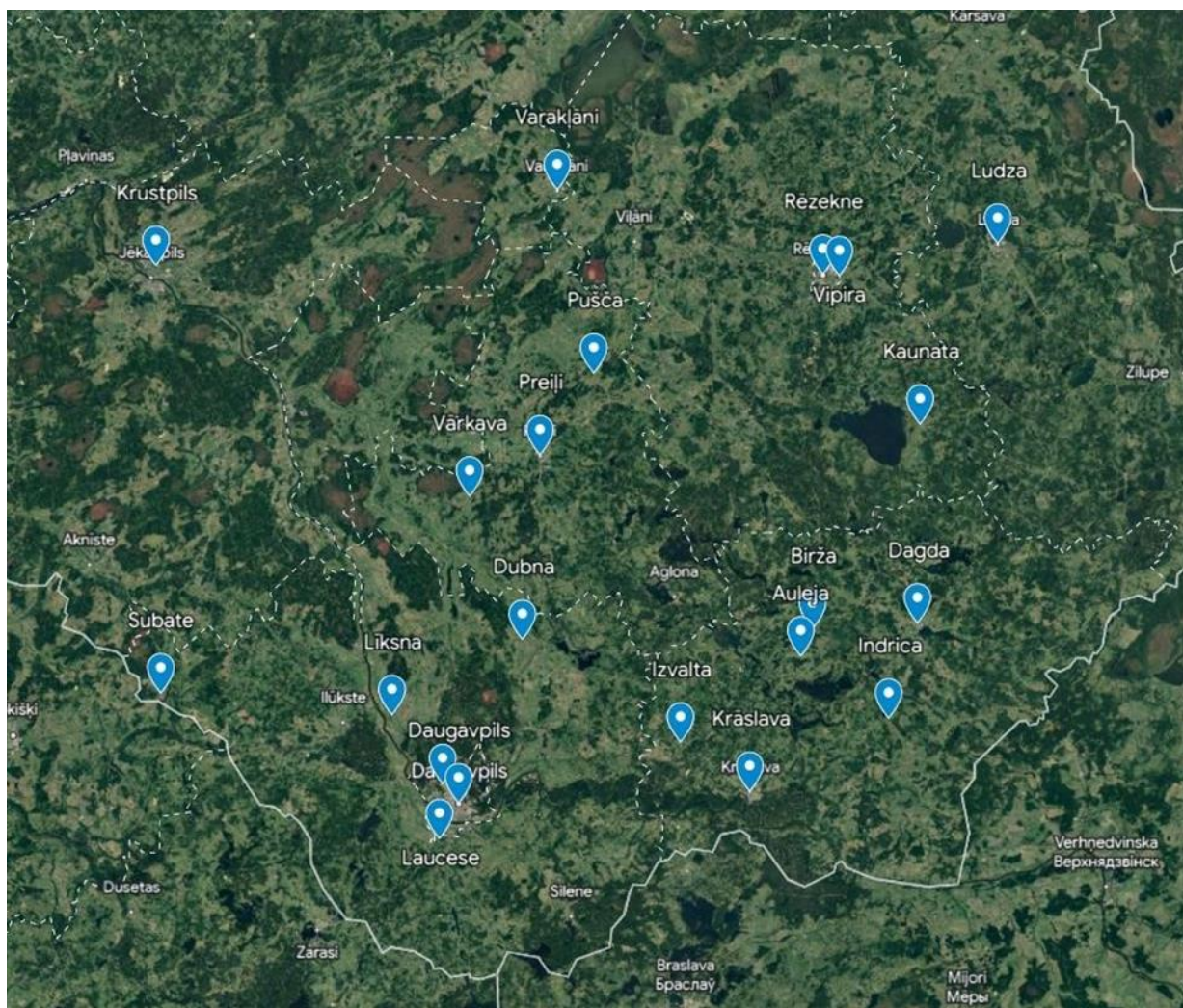
Pielikums Nr. 5. *Daugavpils misijas darbības teritorija 1625.–1630. gads (izveidota maps.google.com).*

Pielikums Nr. 6. *Daugavpils rezidences misionāru darbības teritorija 17. gadsimts*
(izveidota maps.google.com).

Pielikums Nr. 7. Daugavpils rezidences un kolēģijas darbības teritorija 18. gadsimtā (izveidota maps.google.com).

Pielikums Nr. 8. *Daugavpils jezuitu arhīva dokumentos minēto personvārdu pārbaude.*

Vārds uzvārds	Pieminēšanas gadi	Fakti	Pārbaudei izmantotie informācijas avoti	Piezīmes
Alfons Lackis (<i>Alphonso Lacki</i>)	1650. gadā, vesta par notikumiem 17. gadsimta 30.–40. gados	Žemaitijas stārasts, Daugavpils stārasts	Mikulski, K., Rachuba, A. <i>Urzędnicy inflanccy XVI-XVIII wieku</i> , p. 180.	Sakrīt gan dzīves gadi, gan ieņemamie amati, pilnais vārds <i>Jan Alfons Lacki</i>
Mihaels Pacs (<i>Michaelis Pac</i>)	1677.	Viļņas vaivads, Lietuvas lielkņazistes armijas komandieris	Bobiatyński K. <i>Michał Kazimierz Pac - wojewoda wileński, hetman wielki litewsk.</i>	Dzīves gadi un amati sakrīt, pilnais vārds <i>Michał Kazimierz Pac</i>
Jans Andžejs Plāters (<i>Joannes Andreas Plater</i>)	1678.–1690.	Daugavpils stārasts	Plāteri, AGAD, 391–660, 5; Grafu Plāteru korespondence. LVIA, 1276 – 1–30; Mikulski, K., Rachuba, A. <i>Urzędnicy inflanccy XVI-XVIII wieku</i> , p. 169.	Dzīves gadi un amats sakrīt
Gedeons fon Borhs (<i>Gedeon von Borch</i>)	1684.	Zemes tiesnesis	Mikulski, K., Rachuba, A. <i>Urzędnicy inflanccy XVI-XVIII wieku</i> , p.	Dzīves gadi un amats sakrīt, pilnais vārds <i>Gedeon Aleksandr</i>

			154.	<i>Borch</i>
Mikolajs Poplavsķis (Nocolaus Poplawski)	1685.	Inflantijas bīskaps	Grafu Plāteru korespondence. <i>LVI</i> A, 1276 –1–30; Bīskapa Mikolaja Poplavskā vēstule Plāterei [pol. val.], 1697. <i>AGAD</i> , 7–A868.	Dzīves gadi un amats sakrīt
Terēzija Marianna Boņislavskā (<i>Teresia Marianna Bonislawska</i>)	1703.	No Volkovu dzimtas, Dubnas muižas īpasniece	Inflantijas vaivadiestes dūmu nodokļa maksātāju saraksts, 5. lpp.	Dati sakrīt
Šembeks (<i>Szembek</i>)	1719.	Inflantijas bīskaps	Polski Słownik Biograficzny, t. 48, p. 37.	Dzīves gadi un amats sakrīt, pilnais vārds <i>Krzysztof Antoni Szembek</i>
Nikolajs Korfs (<i>Nicolai Korff</i>)	1732.	Rēzeknes stārasts	Mikulski, K., Rachuba, A. <i>Urzędnicy inflancy XVI-XVIII wieku</i> , p. 202; Inflantijas vaivadiestes dūmu nodokļa maksātāju saraksts, 5. lpp.	Dzīves gadi un amats sakrīt
Jans Ludvigs Plāter (<i>Joannes</i>	1735.	Saņēma Inflantijas	Plāteri, <i>AGAD</i> , 391–660, 6;	Dzīves gadi un Inflantijas

<i>Ludovicus Plater)</i>		vaivada amatu	Mikulski, K., Rachuba, A. Urzędnicy inflancy XVI- XVIII wieku, p. 116, 170.	amata saņemšanas datums sakrīt
Adams fon der Borhs (<i>Joannes Adamis von der Borch</i>)	1737.	Zemes tiesnesis	Mikulski, K., Rachuba, A. Urzędnicy inflancy XVI- XVIII wieku, p. 216; Jezjorskis, P. Inflantijas muižniecības līdzdalība Polijas– Lietuvas valsts politiskajā dzīvē, 178.– 192.lpp. Manteuffel, G. (<i>Ksiestwo Inflanckie XVIII–XIX stulecia.</i>	Persona ar šādu vārdu ne tika atrasta

Pielikums Nr. 9. *Plāteru dzimtas ciltskoks 16. – 17. gadsimts (Bogdanoviča, T. Plāteru dzimta Inflatijā, 16. un 17. gadsimtā. Vēsture: avoti un cilvēki. Daugavpils: DU Akadēmiskais apgāds "Saule", 2021 Nr. 24, 43. lpp.).*

